

VISSZAEMLEKEZÉSEK, INTERJÚK

Bihari Sándor visszaemlékezése (1992)¹

a) Kónya-est, 1956. július 5.

– Nekem, mint TIT-esnek az volt a dolgom, hogy előadásokat szervezzek, előadásokra előadókat. [...] Irodalmi és művészeti szaktitkár voltam, és az értelmiségi klubot is vezettem. Ezen belül csináltam a Szabó Lőrinc estet is, meg zenei előadásokat is, meg képzőművészeti előadásokat is. Meghívtam Kónya Lajost is.

– *Miért volt annyira jelentős és viharos ez a Kónya est?*

– Mert azzá csinálták. Nem szándékosan, csak úgy viselkedtek, hogy az lett belőle. Behívtak engem a Megyei Pártbizottságra. Érdekes, nem engem hívtak fel, hanem mindig Szekrényesit, aki az írócsoport titkára és a lap³ főszerkesztője volt. Korábban rendőr volt, ő volt jobban elvtárs, mint én, neki szóltak, és ő szólt nekem.

– *Ő hogyan viselkedett?*

– Többnyire bajtársiasan. [...] A lényeg az, hogy behívtak engem a *Miskolci kocsonya*⁴ kapcsán.

– *Ki hívta be?*

– Földvárinak a helyettese, Koval Pálnak hívták. [...] A lényeg az, hogy miután a Kocsonya kapcsán behívtak, akkor volt egy lábjegyzet része a dolognak, hogy „Bihari elvtárs, ez a Kónya-est micsoda, ez mi akar lenni?”. Lényegében akkor kezdett el igazán terebélyesedni. Még ezen a beszélgetésen azt mondta Koval, hogy állítsam le a Kónya-est szervezését, mert akkor még csak indulóban volt. Mondtam, hogy nem állíthatom le, mert elkezdődött a szervezés, ha leállítom, sokkal rosszabb. Így hagyták, hogy csináljam. Akkor meghívót küldtünk ki. Azért adtunk ki meghívókat, hogy csak annyi ember jöjjön, és csak az, akit akarunk.

– *Ki az a mi, és kiket akartak?*

– Én, mint TIT. Sokkal több ember jött, mint amennyit meghívtunk és mindegyiknek volt meghívója.

– *És honnan lett?*

– Csináltak ők is.

– *A párt?*

– Igen.

– *Önök azt akarták, hogy szűk értelmiségi közönség legyen?*

– Persze. Ha akarom ezek olyan irodalmi buzeránsok voltak.

– *Azért 56 nyarán ezt maguk se vették komolyan, hogy csak az irodalmi buzeránsok mennek el.*

– Mégis, hogy pontosabban tudjam azt, hogy kit hívok meg, és az jöhessen el, de többen jöttek.

– *Földvári ott volt?*

Papp László rajza Bihari Sándorról
1956-ból²

¹ Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 54-55., 63-81. p.

² Papp László tulajdonában.

³ Szekrényesi Lajos volt a felelős szerkesztője a *Széphalom*-nak, és az annak mellékleteként megjelenő *Kilátó*-nak egyaránt.

⁴ Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című cikkéről (*Művelt Nép*, 1956. június 17.) van szó, ld. ... old.

– Azt tudom, hogy közben telefonált. Végig kell gondolnom, mert szerepet játszott a dologban, ő jelentkezett többször, közben telefonált. Azt hiszem végül is eljött.⁵ A lényeg az, hogy jöttek a páciensek, egy civil, egy nyomozó. Fantasztikus. Egyszerűen így csinálták.

– *Felkeltették az érdeklődést.*

– Kónya beszélt. Olyan dolgok voltak, amiket nem lehetett bekalkulálni. Ott ült egy elvtársnő, aki civil elvtársnő volt, de elvtársnő volt, és azt mondta: „Kónya elvtárs, hogy lehet olyan dolgokat írni az Irodalmi Újságban, hogy... – mert akkor már engedtek ki embereket a börtönből –, miért egy volt csendőrnek a rehabilitálásáról írnak ma? Miért nem írnak egy munkás rehabilitálásáról, mikor 13 ezer⁶ munkás volt becsukva.” [...] Tulajdonképpen azt mi nem is tudtuk, nem is feltételeztük, hogy annyi munkás volt becsukva. Kibuggyantak a dolgok még akaratlanul is. Tulajdonképpen töltődött a légkör, töltődtek az emberek is ismeretekkel. 56 nyara olyan gyönyörű volt, olyan szépnek maradt meg az emlékezetemben. Ragyogott, mint a nyarak szoktak ragyogni, de valahogyan volt egy plusz emberi ragyogás is. Ezt a ragyogást attól kapta, hogy sokat voltunk együtt emberek, akiknek közük volt egymáshoz, mert vagy írtak vagy festettek vagy értelmiségiek voltak, tehát egy kompániába tartoztunk. Miskolcon a Népkertben, meg az Avasnak a belső kerthelységében délutánokat ültünk, nagyokat dumáltunk és nevtünk. Tulajdonképpen ez most azért jut eszembe, mert megindult egy nagy közlés, egy ilyen kérdezz-felelek játék, ami a leghivatalosabb helyen is működött.

b) Szabó Lőrinc-est, 1956. október 23.

– *Hogyan történt a Szabó Lőrinc est előkészítése?*

– Én csináltam egy egész évi sorozatot, miután országosan megnőtt az ázsioja a mai irodalomnak. Ez azért volt így, mert tulajdonképpen az irodalom volt az az eszköz, amelynek a segítségével mindenről lehetett beszélni. Illetőleg olyan dolgokról is lehetett beszélni az irodalom ürügyén, az irodalom eszközeivel, amikről egyébként nem lehetett, vagy legalábbis nem olyan nyíltan. Mert az irodalom úgy, ahogy ennek a magyar irodalomban hagyománya is volt régebben, föl vállalt egy olyan szerepet és egy olyan lehetőséget biztosított, amit a politikának kellett volna vállalnia. Tehát az irodalom megtöltődött mindazzal, ami az embereket izgatta emberileg, politikailag. Az irodalom helyettesítette, betöltötte azt a szerepet, amit nem vállalt semmi más, de az emberek nagyon igényelték. Lényeg az, hogy én mint TIT-es titkár 56-ban indítottam egy sorozatot a mai magyar irodalomról.

– *Ez havonta volt?*

– Nem, nem, azt hiszem kéthetenként⁷ volt. Lényeg az, hogy nekünk, a TIT-nek nem volt előadóterme, elkértem a Megyei Könyvtár olvasótermét. Ez fontos dolog, hogy az előadóterem mindig csak kéthetenként kedden volt szabad. Akkor én beosztottam húsz magyar író, mondjuk Veres Pétertől, Tamási Áronon, Szabó Pálon át egészen Szabó Lőrincig, minden második keddre beosztottam egy magyar író. Nem minden író jött el személyesen, volt, aki-ről csak előadást tartottak, vagy a műveikből adtak elő, de valamilyen módon szerepelt az esten. Pl. Pándi⁸ lejött és előadást tartott, most nem tudom megmondani, hogy kiről. Vagy eljött maga az író. Valamiképpen egy személynek az irodalma vagy a személye vált az est főszereplőjévé. Október 23. is kedd volt, Szabó Lőrinc arra az estére esett. Amikor Sziglige-

⁵ Földvári Rudolf valóban ott volt a Kónya-esten.

⁶ Az Irodalmi Újság említett cikke alapján nem 13 ezer, hanem 3 ezer bebörtönzött munkásról folyt a vita. Vö. BIHARI, 1996. 17. p.

⁷ 1956 október folyamán minden hét keddjén sor került irodalmi előadásra Miskolcon.

⁸ Pándi Pálról van szó (1926-1987) az 1960-70-es évek kultúrpolitikáját meghatározó irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.

ten voltam 56 nyarán, ott volt Losonczy Géza⁹ is. Mentünk a Szentgyörgy hegyre, ott volt Füsi¹⁰ is, akinek a felesége, meg a Szabó Lőrinc felesége testvérek voltak. Tehát Füsi sógora volt Szabó Lőrincnek. Füsit én nagyon szerettem, és ő is nagyon szeretett engem, teljesen olaszos, fekete, tömzsi, jókedélyű, kedves, művelt, szeretetreméltó ember volt. Elmondtam neki – mivel én nem ismertem Szabó Lőrincet –, hogy hozzon engem össze Szabó Lőrincével, mert meg akarom hívni. És 56-ban, mikor szeptemberben közgyűlés volt Budapesten – én fenn voltam a közgyűlésen, ahol ott volt mindenki, aki élt és mozgott, és jelentett valamit, Szabó Lőrinc is – Füsi bemutatott engem Szabó Lőrincnek. Emlékszem, a Váci utcában, az új városháza tanácstermében volt. Nem egyedül voltam Miskolcra, hanem Szekrényesi Lajos-sal. Emlékszem, hogy Szabó Lőrinc jön Illyéssel a folyosón: „Gyere már, Gyula – azt mondja –, nézd ez a két süvölvény mit akar!”

– *Miért volt akkor annyira eltávolítva Szabó Lőrinc?*

– Nézze, őt nem akarták igazolni. 55-ben kezdtek megjelenni a versei. Végre 56-ban megjelent tőle egy válogatás, amit Illyés végzett el, és ő írt eléje egy gyönyörű tanulmányt. Sokat betegeskedett Szabó Lőrinc, szívtrombózisa volt. Illyést egyszer táviratilag hívták Pestre, mert Lőrinc beteg volt, és hazafelé arra gondolt, hogy ha ne adj Isten, Szabó Lőrinc meghal, akkor valószínűleg neki kell beszélni a sírnál. Ezt leírja a tanulmányában.¹¹ És gondolkoztam azon – írja Illyés –, hogy mit fogok mondani. Arra gondoltam, hogy Arany János óta nem volt akkora magyar költő, mint Szabó Lőrinc. Ezt kimondta, és leírta a Szabó Lőrinc-tanulmányban. Ez nagy dolog volt. 55-ben, 56-ban aztán már jöttek *A huszonhatodik év*-nek a versei.

– *Tehát egy általános hallgatás és elhallgattatás volt. Ehhez csatlakozott Miskolc is?*

– Miskolc nem volt érdekes, mert Miskolc nem volt szellemi fórum. Csak miután Szabó Lőrinc így ki volt törölve az irodalmi életből, nyilván Miskolcnak eszébe se jutott. De még apó sem lehetett arra, hogy haza hívja. Hova hívja haza, amikor...? Egyébként a halála után, 58-ban, amikor én már börtönben voltam, ő már meghalt, még akkor se lehetett róla előadást tartani. Közben jött egy újabb baj, az, hogy 56. október 23-a Miskolcon nagyon hozzáragadt Szabó Lőrinc nevéhez, mert pont órára egybeesett. Pláne én, aki rendeztem meg bent ülök a börtönben. Megint egy rossz szituáció támadt ilyen szempontból Szabó Lőrinc számára.

– *Hogy zajlott a felkérés?*

– Aranyos volt. Én már írtam erről, leírtam, mintha interjúban mondanám el, hogy tulajdonképpen ez olyan volt, mintha Petőfi meg Arany jött volna a folyosón együtt. Annak a kornak a két óriása volt. Szabó Lőrincnek, ezt tudom, hogy jól esett, és örült neki, de tele volt gyanakvással. Amit most ilyen kijelentésekben elmondok, ezek csak közben, később váltak nyilvánvalóvá számomra. Nem tudta, hogy ki ez a két pasas, mit akar. És az a gyanú is benne volt, hogy ezek valami rákosista vagy nem tudom, milyen pártmunkások, akik az ő kis pecsenyéjüket Szabó Lőrinc tűzén akarják megsütni azzal, hogy most meghívják Miskolcra. Nem volt erkölcsi hitelünk előtte, mert nem tudta, hogy kik vagyunk. Gyanakodott, hogy őt föl akarjuk használni, azért hívjuk meg.

– *Ennek milyen jelét adta? Miből gondolja, hogy ő ezt gondolta magukról?*

– Azért, mert pl. mikor már mi beszélő viszonyban, kérdezz-felelek viszonyba kerültünk, és elmondtam, hogy mi lenne és hogy lenne, akkor mondtam neki, hogy Csorba Zoltán üdvözléné őt az esten. „Ki az a Csorba Zoltán?” – kérdezte. Csorba Zoltán egy nagytekintélyű tanár volt, aki egyébként az amerikai hadsereg hadnagya volt korábban. Egy jó fej volt, ahogy szo-

⁹ Losonczy Géza (1917-1957) újságíró, kommunista közíró, 1951-1954 között börtönben volt, majd Nagy Imre elkötelezett híve lett, 1956. október 28-án államminiszter, a jugoszláv követségre menekült, Romániába deportálták. A budapesti börtönben folytatott éhségsztrájk közben halt meg.

¹⁰ Füsi Józsefről (1909-1960) van szó, felesége Mikes Ilona, Szabó Lőrincné Mikes Klára testvére.

¹¹ Ld. ILLYÉS, 1956. 46-47. p.; vö. KABDEBÓ, 1980. 476-477. p.

kás mondani. Miskolcon élt, és a református gimnáziumban tanított, amelyik korábban a mostani gimnázium helyén volt, ahova én is jártam. Később ő volt az, aki azt a pénzt közvetítette a feleségemnek, amit Szabó Lőrinc küldött. Szóval egy abszolút megbízható, tekintélyes, tiszta, nagyszerű ember volt.

– *És ők ismerték egymást Miskolcra?*

– Nem, ő azért kérdezett rá, amikor én mondtam, hogy Csorba Zoltán fogja üdvözölni és megnyitni az estet, hogy ki az a Csorba Zoltán. Minden érdekelte. Nyilván így elég könnyen tudott ellenőrizni.

– *Tehát nem volt mindegy, hogy hogyan zajlik majd az est, hogyan szervezik. Végül könnyen belement?*

– Hogy jönne Illyés is. Benne volt az, hogy tulajdonképpen szeretne volna, hogy jöjjön, de ő nem akarta hívni. Sose felejttem el, mint két rakoncátlan gyerek, úgy lökdösted egymást a folyosón, hogy „te, mit szólnak ahhoz, ha egy ilyen sztálinista, mint te, bevezet egy olyan hitlelistát, mint én vagyok”. Aranyos volt. Így évdtek, mint a gyerekek. Ebben benne volt az egész 56. szeptemberi szituáció, hogy már minden kimondatott, már tudtunk nevetni is dolgozón, de komoly is volt. A szervezés nem volt egyszerű, mert ehhez pénz kellett, a TIT-nek meg semmije nem volt. Meg annak ellenére, hogy már minden úgy volt, ahogy volt, mégis egy nagy húzódozás volt ettől a programtól. Roppant sok intézményt cibáltam bele, hogy együtt hátha jobb. A népfrontot, a pedagógus szakszervezetet, írócsoporthoz, hogy minél nagyobb tömeg legyen, amelyik együtt nem fog úgy félni, és jobban fogja vállalni, és a forintoskákat is jobban összeszede rá. Tulajdonképpen én igazából akkor kezdtem megismerni és megszeretni Szabó Lőrincet. Én rajongtam a munkáért, amit csináltam. Nyilván azért rajongtam érte, mert közel volt az irodalomhoz, és akartam, hogy minden nagyszerű és minden jó legyen. De félttem is, mert nem vagyok egy gyakorlatias ember, nem vagyok egy alapos, körültekintő. Mindig félek attól, hogy mikor feledkezem el valamiről, ami kézenfekvő lenne, mit hagyok ki, amit nem lenne szabad kihagyni. Háromszoros energiával csinálom mindent azért, hogy ne hogy elhibázzam a dolgot. Emlékszem rá, mikor már közeledett az idő, plakátot nyomattam, meghívót nyomattam.[...]

– *A szeptemberi felkéréstől októberig beszélt-e még Szabó Lőrinnel?*

– Pont azon gondolkodom. A közgyűlés nem is tudom hány napig, talán 2 hétig tartott, és akkor ott, az új városházán bementünk valamelyik szobába és arról beszélgettünk, hogy jönne Gáborjáni Klára, a lánya is. Aztán amikor már közeledett az időpont, akkor valamit tisztázandó felhívtam egyszer telefonon. A beszélgetés elején olyan helyzet alakult ki, hogy ő nem hallott engem, csak én hallottam őt. Káromkodott, de nem tudta, hogy én hallom. Biztosan részlet dolgokat akartam vele megbeszélni, amit aztán meg is beszéltünk a telefonon, de a telefon rettenetesen torzított. A telefon után ő nem nyugodott, és írt egy levelet.¹² [...] Napra, órára leírta a programot. Nemcsak azt, ami aztán meg is történt, hanem amit még terveztek. Benne volt az, hogy utána Patakra visszük őket. Volt egy olyan terv is, amely már független volt tőlem, Miskolctól, de ők összekapcsolták, hogy Miskolcra Debrecenbe mennek tovább, ahol azt hiszem, hogy egy Illyés estén ő is részt vett volna. Ő azt akarta, hogy úgy csináljuk, hogy lehetőleg ugyanazzal a kocsival csinálja végig az egészet. Akkor írta nekem a levelet. Egyetlen egy levél volt, amit kaptam tőle. Akkor mentem én el Földvárihoz.

– *Hogyan jutott eszébe, hogy Földvárihoz menjen kocsit kérni?*

– Akkor már nekem kapcsolatom volt Földvárival.

– *Megalapozta a Kocsonyával?*

¹² Ld. ... old.

– A Kocsonyával, meg a B. Naggyal,¹³ aki elment Földvárihoz. Aztán meg én arra gondoltam, hogy jön Szabó Lőrinc, én teljes magabiztossággal, öntudattal és határozottsággal mentem Földvárihoz, hogy elkérjem tőle a kocsit. Lélekben én, ha nem is megfogalmazottan, de éreztem valami olyasmit, hogy örül neki, hogy ideadhatja a kocsit.

– *Hogy tehet egy gesztust.*

– Persze, és azt is, hogy boldog, hogy adhat. Szabó Lőrinc kérte, hogy 23-án reggel 9 órára a budai lakása, a Volkmann u. 8. elé álljon oda a kocsit. Ilyen precíz volt, az egész élete ilyen volt. Olyan, mint a versei. Leírta ezt, és én elmentem Földvárihoz, és ő ide is adta a kocsit.

– *Hogy zajlott ez a beszélgetés Földvárival?*

– Úgyhogy elmentem, elmondtam, és Földvári ideadta a kocsit. Valószínűnek tartom, hogy nem tölem tudta meg, hogy Szabó Lőrinc-est lesz október 23-án este. Készséges volt. Földvári nem volt ilyen funkcionárius típus. [...] Plakát, meghívó kiakasztva, felküldve a városi táncsra. Az estről egyébként egy csomó fénykép is készült.¹⁴ Azért is érdekes ez, mert ezek majdnem a legutolsó fényképek Szabó Lőrincről, hiszen egy évre rá meghalt. Előbb egy fogadás volt, onnan mentünk az estre.

– *Milyen volt ez a fogadás?*

– Amilyen szokott. Olyan, amilyen akkor lehetett. A tanácselnök kedvesen, embermódon viselkedett, de voltak ott miskolci értelmiségiek is. Tulajdonképpen kedves volt.

– *Ki volt a tanácselnök?*

– Nem tudom, hogy akkor már Szinavölgyi volt-e, vagy nem?¹⁵ Nem tudom most megmondani. De volt ott még főosztályvezető is.

– *Ezen a fogadáson Földvári ott volt? Vagy valaki a pártbizottságból?*

– Nem tudom megmondani.¹⁶ A városi párttitkár ott volt, arra emlékszem. Grósz Károly nem volt ott. A városi párttitkár akkor Déri Ernő volt. [...] A fogadás után kezdődött az est.

– *Hány órákor?*

– Nem tudom, 7-kor vagy 8-kor.¹⁷

– *Ami Pesten zajlott, az mennyire befolyásolta a programot?*

– Az hozzátartozik a dologhoz, hogy együtt ebédeltünk az Avas fehér termében, mikor megérkeztek, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Flóra és a két Klára. Azért emlékszem, mert megbeszéltek, hogy este mi is lesz. Itt tájékoztattam őket arról, hogyan álltak össze a dolgok, mi várható, mit sikerült megoldanom, hogyan. Szóltam arról, hogy kik működnek közre színművészek, mit mondanak, milyen verseket stb. Még emlékszem rá, hogy nagyon mocorgott bennem, hogy megkérem Szabó Lőrincet, hogy olvasson fel *A huszonhatodik év*-ből, mert akkor már azok szétpötyögtetve itt is, ott is, jelentek meg. Tekintettel a nagy Klárára, nem mertem mondani. Nem is mondtam. Félttem attól, hogy ez nem lenne szerencsés. A lényeg az, hogy amikor a fogadásról mentünk az estre, nagyon nagy tömeg várt már.

– *Ez is ott volt a könyvtárban?*

– Nem. Tulajdonképpen nem is tudom, hogy miért tettük át – erre nem emlékeztem –, hogy mégsem abban az olvasóteremben tartottuk. Valószínűleg azért, mert kicsinek véltük. Lényeg az, hogy áttettük a Kossuth Lajos u. 11. szám alá, az akkor a SZOT-székház volt. Akkora tömeg volt, hogy nem fértek be. Emlékszem, hogy ki kellett vinni egy csomó széket az előtérbe, és a hangszórókat kirakni. Nagyon nagy tömeg volt. Akkora érdeklődés nyilvánult meg, gondoltam, hogy lélekben meg lehet elégedve Szabó Lőrinc.

– *Mennyiben volt más a közönség, mint a korábbi esteken?*

¹³ B. Nagy László, a *Művelt Nép* munkatársa. Az utalás arra vonatkozik, hogy B. Nagy László *Miskolci gondok* című riportja előtt egy hétig Miskolcon tartózkodott, s meglátogatta a legtöbb funkcionáriust.

¹⁴ Ld. ... old.

¹⁵ A tanácselnök valóban Szinavölgyi József volt ekkor.

¹⁶ Földvári Rudolf részt vett ezen a fogadáson.

¹⁷ Az irodalmi est hét órákor kezdődött.

– Ezt én nem tudtam áttekinteni, mert én állandóan föl voltam spannolva, mert én állandóan rohangáltam és intézkedtem, és tele voltam feszültséggel, mert amikor ők megjöttek, és délből az Avasban ebédeltünk, akkor már szó volt arról – elbeszéltek ők is –, hogy mit láttak Pesten. Akkor már fölvonulások voltak Pesten stb. Azt utólag tudtam meg, hogy ők a kocsival a Sztálin szobornál jöttek el, és Szabó Lőrinc azt kérdezte, hogy vajon meg fogja-e ő érni azt, hogy ledől az a szobor. Az volt a csoda, hogy már este le is döntötték. Minden kívánsága teljesült Lőrincnek.¹⁸ 56. október 23. este volt. Szülőföld volt, meg nagy költő volt, két nagy költő, meg tömeg. Szóval ez annyira tömény, telített helyzet volt és idő, hogy én akárhogy erőlködöm, semmire nem tudok emlékezni magamról, hogy valahol ott voltam és valamit csináltam. Csak arra emlékszem, hogy mindenütt ott voltam és mindent csináltam és sehol nem voltam és semmit nem csináltam. Tele voltam feszültséggel. Aztán amire már kezdek emlékezni, az, hogy az est után visszamentünk ugyanabba a Fehér Terembe az Avas Szállóba, ott vacsoráztunk. Ez már 10 óra volt, és akkor már jöttek a hírek Pestről. Voltak ott MTI-sek is, helybéliek, akik mondták, hogy mi történt. Annyira, hogy mikor a vacsora véget ért, akkor nem oszlottunk széjjel, hanem én fölvittem őket a munkahelyemre, a TIT-be, a Széchenyi utca 16. szám alá, ahol nemcsak irodahelységek voltak, hanem az un. értelmiségi klub, ami szintén a munkahelyemhez tartozott. Én azért vittem őket oda, mert ott volt rádió, be tudtuk kapcsolni, és volt telefon is. Ott volt lehetőség arra, hogy mi is kapcsolatot tartsunk a világgal úgy, ahogy lehet. Illyésné, Flóra rendkívül nyugtalan volt, mert a kislány, Marika otthon volt egyedül Pesten, a Rózsadombon. Oda vittem őket a TIT-be és telefonálgattam. Pl. föl hívtam Földvárit.

– *Ő ott volt az esten, ugye?*

– Nem hiszem. Nem tudom biztosan, de nem hiszem.¹⁹ Föl hívtam Földvárit, aki elmondta, hogy mit tud, aztán mondtá, hogy hívjam vissza, mert ő állandóan beszél Pesttel. Beszél arról, hogy mi van a *Népszabadság*²⁰ székház körül stb. Amit tudott, elmondta.

– *Földvári nyugodt volt vagy izgatott, hogyan számolt be a történetekről?*

– Nem volt ideges, csak beszámolt. Elégé följazottan beszámolt arról, hogy ő mit tudott meg. Én sokkal nyugtalanabb voltam, mert arra emlékszem, hogy – már kezdek emlékezni magamra – elmentem az *Északmagyarország* akkori szerkesztőségébe, ahol telexgép működött. Simor Ottó színész kocsijával mentünk el a szerkesztőségbe. Csak arra emlékszem, hogy mikor lementünk a Széchenyi utcára, akkora köd volt a városban, hogy a motorház tetejére ültem fel előre, és ott nyújtogattam a kezemet, lépésben mentünk. Egyszerűen nem lehetett 5 méterre látni.

– *Mindannyian mentek? Szabó Lőrinc és Illyés is?*

– Nem, csak én mentem, hogy információt szerezzek. A lényeg az, hogy ott voltam a szerkesztőségben és láttam a telexgépet, amelyik adta a *Szabad Nép* másnapi vezércikkét. A telexgép kattog és üdvözlí a forradalmat és nagyon szép szavakat mond és ír róla. Egyszer a telexgép megállt és soha többet nem indult meg. Emlékszem rá, hogy akkor mi már szerkesztettünk egy újságot, amire nem volt lapengedélyünk, az volt a címe, hogy *Kilátó*. De ez így volt megumbuldlálva, és ebben nagyon benne volt a Grósznak a segítsége is, ez a lap egy hetilap volt, Irodalmi Újság-szerű, ennek szerkesztőbizottsági tagja voltam. Akkor jöttek a pasasok, írók, miskolciak, kezdték írni a verseket, hogy Előre magyar, stb. És én elszörnyülködtem, hogy Úristen, még el se elkezdődött valami, és már jönnek a döglegyek. Mindenki be van szarva, hogy vér fog folyni és Előre magyar. Nagyon rosszkedvűvé tett ez az egész.

– *Mi az, ami ebben zavarta?*

¹⁸ Vö. ... old.

¹⁹ Földvári Rudolf ott volt a Szabó Lőrinc-esten.

²⁰ Nyilván a *Szabad Nép* szerkesztőségének székházáról van szó.

– A felelőtlenség. Hogy Úristen, mi lesz és hogy lesz? Mert ott volt lenni az a Szekrényesi Lajos is, akivel anno dacumál Szabó Lőrincet hívtuk meg Pesten, és ott vacilláltunk hogy mit csináljunk, kiadjuk-e a *Kilátó*-t, ki kell-e adni, vagy nem kell kiadni? Elvárják tőlünk az emberek, hogy kiadjuk, vagy a kutya se törődik velünk. De hogyha kiadjuk, akkor most mit írjunk bele? Mit lehet most mondani? Telefonon kerestek, a tanácsnak egyik dolgozója,²¹ akivel később együtt voltam a börtönben is, egy telefonbeszélgetést folytattunk le, és ő mondta nekem, hogy Pesten égetik a vörös zászlókat. Erre azt a nagy, mélyen szántó bölcsességet mondtam, hogy pedig a vörös zászló valamikor a világszabadság és a világforradalom jelképe volt. Erre én azért emlékszem ennyire, mert ezt én két hét múlva legépelve láttam. Az éjszaka az ÁVO-nak az összes lehallgató apparátusa működött. És azt, hogy én a helyi pártlap szerkesztőségében X-szel mit beszéltem, az pontosan szóról szóra nemcsak, hogy le volt hallgatva, hanem le volt gépelve, makulátlanul.

– *Még működtek, mindenki a helyén volt.*

– Megvolt, hogy mikor, hányadikán, hány órakor, ki az egyik, a másik személyt nem tudták megállapítani. És az én mélyen szántó bölcsességem is ott volt benne. Megdöbbsentem. Mert ha az ember hallja, hogy lehallgatják, az más, de amikor ott látja maga előtt, hogy amit október 23-án éjszaka beszélt egy ilyen illusztris helyről – nagyon megdöbbsentem. És akkor azt mondtam, hogy Úristen, tulajdonképpen minden feltételezés, gyanúsítás, minden igaz. Előbb-utóbb kiderül, hogy minden igaz, amiről sutyorognak az emberek.

– *Hogyan alakult tovább Szabó Lőrincék programja? Meddig voltak Miskolcon? Hogyan reagáltak a helyzetre?*

– Az Avasban laktak. Én nem mentem haza, emlékszem. Reggel már 8-kor, mikor kinyitott a presszó, elvittem őket az Avas presszójába. Ott reggeliztünk. [...] Én nem akartam őket magukra hagyni, már csak azért sem, mert ilyen rendkívüli helyzet állt elő, meg egyáltalán olyan helyzetbe akartam őket hozni, hogy nyugodtan legyenek, tájékozottak legyenek. Elvittem őket a pedagógus szakszervezetbe, ami ott van a Déryné utcában. Ott volt egy nagy terem meg rádió, és ott ültünk egész délelőtt, hallgattuk Nagy Imrét, amikor intézte a felhívást, stb. Akkor ott dedikáltak, akinek volt könyve, az dedikáltatott, nekem is akkor dedikálták ezt a könyvet. Akkor jelent meg a válogatott kötetük. És beszélgetés, hogy is volt, mi is volt. Menjünk innen Pestre, mert ott kéne lenni.

– *Ezt ki mondta?*

– Mindhárman a beszélgetésben. Aztán 24-én este már elkezdtek közeledni az oroszok. Órákon át Miskolc főutcáján mentek. Emlékszem rá, este volt, ott állok a színház árkádja alatt, de csak azért állok ott, mert tőlem 8-10 m-re – én nem is a katonákat néztem – ott állt Illyés karba tett kézzel. Hogy akkor Szabó Lőrinc hol volt, azt nem tudom, ott volt a felesége is, a kis Klára is, nyilván együtt volt a család. Meg a pedagógus szakszervezetnek a főnöke, a Kordos Laci bácsi, aki a könyvtárigazgató-helyettes volt, azok félig vendégül is látták őket, velük is voltak együtt. Hogy most a szállodában voltak, vagy Kordoséknál, azt én nem tudom. A másik napra emlékszem, amikor én már hazamentem, és jöttem le Diósgyőrből, akkor már a munkások vonultak le végig a Győri kapuban, a főutcán végig, be a városba. Úgyhogy faltól falig jöttek be a munkások, szóltanul. Olyan dolgokra emlékszem, hogy ott a Győri kapuban volt egy szép kis villa, amelynek a tetején egy óriási vörös csillag volt. Nem tudom, hogy kerületi pártszervezet vagy KISZ szervezet,²² vagy valami ilyesmi volt. Az egyik munkás kiugrott a sorból, köveket kapkodott föl, és elkezdte dobálni a csillagot. Az emberek rászóltak, hogy hagyja abba, nem erről van szó, ezt ne csinálja, ezt nem szabad csinálni. És a munkás visszament a helyére, és mentünk tovább. Én is mentem mellettük a járdán, mert engem

²¹ Bucsay Istvánról, a *Kilátó*-ban is írogató értelmiségiről van szó.

²² Pontatlan megfogalmazás, a KISZ-t csak 1957. március 21-én hozták létre, Bihari Sándor nyilván a DISZ-re célzott.

izgatott, hogy mi van a vendégekkel. Azt csak hírből tudom, annak nem voltam szemtanúja, hogy drága Szabó Lőrinc is kódorgott erre, kódorgott arra, lényeg az, hogy föl vitték a Hunyadi utcában²³ egy lakásba, amelyiknek az ablaka a főutcára nézett. Lőrinc ott könyökölt az ablakban és zokogott ki a járdára. És ezeknek az embereknek feltűnt ez a megrémült ember ott az ablakban. Kérdezték, hogy ki ez? Megtudták, hogy Szabó Lőrinc, a költő. Gyönyörű szituáció állt elő: vonultak a munkások és éljeneztek Szabó Lőrincet. Ő meg ott sírt fönn az ablakban. Aztán közben én is bejöttem, és a menettel együtt mentem ki az egyetemre. [...] Nem tudom megmondani, hogy Illyés ment az élen, vagy a járdán elől, de hogy kivel, arra most nem emlékszem. Hátul, mögötte Szabó Lőrincel mentünk mi.

– *Mentek a tömeggel az utcán?*

– Nem, a tömeg az úttest közepén ment, mi meg a járdán. Tulajdonképpen kísértük, de a járdán, de ez egybefolyt. A tömeg ment és kiabált, énekelt, mindent csinált. Közben Szabó Lőrinc, aki akkor 57 éves volt, egy nagy darab ember, de volt már benne egy kis roskatagság, én szinte a hóna alatt mentem, tulajdonképpen rám feküdt. Ott zokogott a vállam felett. Sose felejttem el, azt mondta, hogy én már sok mindent láttam, hallottam és olvastam, sok minden szépet láttam, sok minden gyönyörűt, sok mindent, de ekkorát, ilyen szépet, hogy „kuss ki ruszki!”, ilyet még nem. Emlékszem rá, ez úgy megmaradt bennem. Ekkor következett az a séta kifelé. [...] Nagy tömeg, amelyik egy forradalmi tömeg, de mégis nagyon fegyelmezett. Munkástömeg volt, olyan munkástömeg, amelyik egész idő alatt a 21 pontos követelést zengte. De én úgy tudom, hogy abban a 21 pontban egyetlen egy anyagi természetű követelés sem volt. Amiből én azt a következtetést vonom le, hogy ez az egész csöcselék, az un. csöcselék nagyon magas erkölcsi szinten gondolkodott és cselekedett. Én éreztem ezt akkor is. Lényeg az, hogy nagy a tömeg, özönlik kifelé az egyetem felé, és Lőrincel mi megyünk, és Lőrinc félig-meddig zokogott. És érdekes, ez nem volt ellenszenves, nem volt visszatetsző. Az egész lényéből, a mozgásából átérződött valami nagy mackós puhaság, és hogy ennek az embernek milyen kemény minden szava, minden mondata, minden verse, szikrázik minden mondat. Milyen érdekes ez a kettőség. Ez a gyémánt keménység, ami a dolgaiban benne van és ez a mackós, lomha puhaság. Szóval megyünk és tulajdonképpen, ha jó szót akarok használni az ő állapotára, vagy viselkedésére, az a megrendülés. Ő megrendült volt azokban a napokban, órákban egyfolytában. És ezt természetesen vállalta. Se rájátszani, se titkolni nem akarta. És mégis milyen érdekes, hogy miközben ment a tömeg, és mentünk mi is, ő versekről beszélt. Nyilván kérdezgethettem őt, ismerve magamat is, meg a helyzetet is. Sőt, azért gondolom, hogy a kérdéseim alapján, mert a saját verseiről beszélt. Mondott valamit, amin azóta is annyit gondolkoztam, hogy melyik vers volt. A börtönben annyi időm volt gondolkozni, és nem tudok rájönni, csak legfeljebb kikövetkeztetem. A lényeg az, hogy földézett egy verset, amelyik nagy ismétlő fokozásból áll, abszurditásig ismétlődik az állítás, hogy ebben a versben mi van benne, soha nem jött rá egyetlen egy kritikus se. Soha, egy se. Ez engem azóta is izgat, hogy melyik vers volt. Kikövetkeztettem, de akkor is kijön egy, vagy két, vagy három vers, és nem biztos, hogy az. Aztán került kocsi, amelyik Pestre ment. Flóra előbb elment Pestre, őt annyira nyugtalanította a kislánya, hogy ő vonattal elment.

– *Ment a vonat?*

– Ment, csak kérdéses volt, hogy meddig megy. A lényeg az, hogy ő már akkor nem volt ott.

– *És volt valami visszajelzés, hogy ő hazaérkezett?*

– Azt nem tudom, mert előtte mi már elváltunk végképpen.

– *Ez 25-én volt?*

– Ez 25. csütörtök délelőtt volt. Akkor a tervező irodának ment egy kocsija Pestre, volt számukra hely és a két költő elment ezzel a kocsival.

²³ Minden bizonnyal nem Hunyadi, hanem Széchenyi utcáról van szó, illetve nem lakásról, hanem a Tervező Iroda hivatali helyiségeiről. **Vö. ... old.**

– *Ők 25-én mentek el?*

– Igen, 25-én mentek el, de a két Klára ott maradt.

– *Mi volt az oka annak, hogy Illyés nem ment el, hanem ottmaradt Szabó Lőrinnel?*

– Nem tudom, mert azt, hogy Flóra elment, azt is utólag tudtam meg, nem egyidejűleg az elutazásakor. 25-én délelőtt már tudtam, hogy ő nincs ott. De hogy pontosan ő szerdán délután, este utazott-e el, azt már nem tudom. A két Klára maradt. Ez azért maradt meg az emlékezetemben, mert én még találkoztam velük a pedagógus szakszervezetben. Mert a fiatal Klára versműsorokat szerkesztett a Miskolci Rádióknak, amelyeknek akkor nagyon nagy kapacitású volt az adása.²⁴ Tulajdonképpen a Nyugat is sok információját a Miskolci Rádióból szerezte. Annyira fel volt erősítve, hogy a Nyugat is tudta fogni az adását. Hogy Kisklára hogy került ilyen nexusba a Rádióval, azt nem tudom, csak arra emlékszem, dumálunk, hogy Babbitstól milyen verset válasszon. Valószínűleg őt mint előadóművészt felkérték, hogy csináljon a Rádióban valamit. Ők még egy hónapig ott voltak, Kordos Laci bácsiéknál még beszélünk. Kordos Laci, aki könyvtárigazgató-helyettes is volt. Egyébként abban a bizonyos *Kilátó* című lapban, amit már említettem, annak az október 23-i címlapjára vezércikket, vagy abban egy köszöntő cikket ő írt.²⁵ [...] Én Szabó Lőrinnel ekkor találkoztam utoljára. Később ő még üzent nekem, hogy ne ellenkezzem semmiféle módon a hatalommal, semmi értelme nincs már, csak kárt teszek magamnak. Ez volt, amit tudok róla. Aztán már benn tudtam meg, hogy Kossuth-díjat kapott, és hogy a családomnak pénzt küldött.

²⁴ Vö. ... old.

²⁵ A *Kilátó* október 20-án jelent meg utoljára, Kordos László *Beköszöntő* című cikke pedig az első számban, szeptember 9-én látott napvilágot.

Bod Andorné visszaemlékezése (2000)²⁶

– *Hogyan került Ön 1956 októberében kapcsolatba Szabó Lőrincékkel?*

– Szabó Lőrinc 1956. október 23-án tarthatta első és egyben utolsó szerzői estjét szülővárosában, Miskolcon. Elsősorban a TIT vett részt a szervezésben Bihari Sándor vezetésével, másodsorban a Hazafias Népfront, ennek volt a városi titkára az én férjem, Bod Andor. Így kerültem én is személyes kapcsolatba az est résztvevőivel. Szabó Lőrincet ugyanis nemcsak a felesége és előadóművésznő lánya kísérte el, hanem az országos tekintélynek örvendő Illyés Gyula és felesége, Flóra is. Illyés nagyon sokat tett azért, hogy az 1945 után méltatlanul üldözött, mellőzött Szabó Lőrinc megkapja méltó helyét az irodalomban. Ahhoz hogy ezt egyáltalán megrendezhessék, ahhoz kellett az a légkör, amelyben Szabó Lőrinc neve kezdett elfogadhatóvá válni a politika részéről is. 1956 tavaszán jelent meg egy kötete Szabó Lőrincnek, melyhez Illyés Gyula írta az előszót. Ez azért volt kiemelkedő esemény, mert ebben az előszóban Illyés Szabó Lőrincet a legnagyobb magyar költők rangjára emelte. 1956 nyarán, Rákosi félreállítását követően a politikusok sem voltak már olyan merevek, ezért támogatták a rendezvényt. Ezt bizonyítja az a tény, hogy az irodalmi est előtt a városházán fogadást adtak a vendégek tiszteletére. Ezen a fogadáson megjelent a megyei pártbizottság első titkára, Földvári Rudolf is. Az est szervezésébe, illetve a vendégek későbbi elhelyezésébe bekapcsolódott és nagy szolgálatot tett a Pedagógus Szakszervezet, vezetője Kordos Lászlóné illetve a Kordos család.

Bod Andorné²⁷

– *Mondhatjuk, hogy az azonos világnézet sodorta önöket egy értelmiségi csoportba?*

– Nem mondhatnám, hogy ez az értelmiségi kör teljesen azonos felfogású emberekből állott, voltak közöttünk komoly szemléletbeli különbségek. Tudja, régen a marxistáknak az volt az egyik alaptétele, hogy a „lét határozza meg a tudatot”, amihez én hozzá szoktam tenni, hogy inkább a „hol-lét” határozza meg, hogy honnan nézzük a dolgokat, vagyis az, hogy ki honnan, milyen társadalmi háttérből, neveltetésből származik. No már most, én akkor 35 éves voltam, Bihari Sándor például tíz évvel volt nálam fiatalabb, népi származású, aki be is lépett a pártba. Ő azokhoz a lelkes fiatalokhoz tartozott, akik őszintén hittek a kommunista párt eredeti eszméiben, s ők voltak, akik a leginkább csalódtak. Nekem nem volt miben csalódnom, hiszen a rendszerrel és vezető pártjával kapcsolatban nem is voltak elvárásaim. Például azon kevesek közé tartoztam, akik Kolozsváron járhattak egyetemre, pont 1940-44 között, az ún. „kis magyar világban”, 1944 májusában kaptam meg a diplomámat. Azután a háború végét és a szovjet bevonulást egy kis baranyai faluban éltem meg, ahol a szüleim laktak. A férjem akkor másodsorban volt katona, majd hadifogoly lett, én gyermeket vártam, hát diploma után hazamentem a faluba, ahol édesapám református lelkész-esperesként szolgált, így akkor viszonylag nyugodt körülmények között élhettünk. Tehát én egy kis falusi református lelkészlelkészből szemléltem a körülöttem változó világot, higgye el, máshogy nézett ki onnan a világ, mint mondjuk egy népi kollégiumból. Ennek ellenére, amikor Bihari Sándor ide került 1955-

²⁶ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. július 14-én, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

²⁷ Készítette: Fazekas Csaba.

ben, mindjárt jó barátságba került a férjemmel, akkor is, ha neki alapvetően más jellegű problémái adódtak, mint mondjuk nekünk.

– 1956 előtt a Hazafias Népfront sokak szerint súlytalan, jellegtelen, inkább egyfajta kirakatszervezetnek számított. Mi volt a helyzet Miskolcon?

– Nagy Imre miniszterelnöksége és 1953-as kormányprogramja óriási megkönnyebbülést hozott az országnak (nagyon jól emlékszem az akkori optimista hangulatra), megszűnt Recsk, a kitelepítések stb., mint tudjuk, s ebbe a folyamatba illeszkedett a Hazafias Népfront tevékenységének újjáélesztése is.²⁹ Nagy Imre és munkatársai hangsúlyt fektettek arra, hogy a Hazafias

*Bod Andor 1956-ban*²⁸

Népfrontot mind megyei, mind városi szinten megszervezzék, hogy valóban tevékeny szerepet tudjon betölteni. A Miskolc városi titkárság 1954-ben kapott egy nagy háromszobás lakást a városi iroda céljaira, lehetőséget, pénzt a szervezéshez. A férjem, aki egyébként magyar-angol szakos középiskolai tanár volt, ennek lett a vezetője, egész pontosan a városi titkára, igen lelkesen látott munkához. Ennek legmaradandóbb és leglátványosabb eredménye a Medgyessy Ferenc szobrászművész alkotásában megvalósult Herman Ottó szobor, mely most is a róla elnevezett múzeum kiállítóterme előtt áll.³⁰ Különbben is élénken érdekelte az irodalom, írogatott is a *Széphalom*-ba, jó barátságot kötött a miskolci írócsoport tagjaival, így Bihari Sándorral is. Egy évvel később, amikor fordult a széljárás Moszkvában, újra megerősödött Rákosi, leváltották, majd a pártból is kizárták Nagy Imrét, a Hazafias Népfront helyzete is lényegesen megváltozott. Váratlanul megszűnt a felülről jövő támogatás, sőt szervezeti átalakítás címen hozzácsatolták a nőszövetséget.

– *A Hazafias Népfronthoz?*

– Igen, egyesítették a kettő városi szervezeteit.³¹ A nőszövetség vezetője párttag lévén, az akkori felfogás szerint ő kellett, hogy legyen a városi titkár, s az egyetemi végzettségű, több nyelvet beszélő Bod Andornak meg kellett elégednie a helyettesi beosztással. Ez sokszor vezetett kínos, kellemetlen helyzetekhez, és egyik forrása lett azoknak a vádaknak, amelyek miatt az 1956-os forradalom megtorlása idején Bod Andort is másfél év börtönbüntetésre ítélték. Tehát 1955-ben, 1956 elején a Hazafias Népfront nem töltött be igazán fontos szerepet, nem igazán találta a helyét, furcsa helyzetben volt. Felülről Apró Antal³² irányította, tőle kapták az utasításokat.

²⁸ HOM. HTD. 79.299.1.25. Megjelent: EZ TÖRTÉNT... 12. p.

²⁹ Az MDP Központi Vezetősége 1954. augusztus 31-én hozott határozatot a Hazafias Népfront (HNF) megalakításának fontosabb elveiről és szervezeti feladatairól. Ld. erről: MDP-HATÁROZATOK. 285-294. p.

³⁰ A szoborállítás előkészítése éppen 1956 őszén zajlott, melyről a *Kilátó* is beszámolt 1956. szeptember 23. 4. p. Átadására végül 1957. június 29-én került sor.

³¹ 1955 tavaszán a Hazafias Népfront legfelső vezetőségén kezdték a leváltásokat, például lemondatták Jánosi Ferenc országos főtitkárt, Nagy Imre vejét, ezáltal a politikájának hívei számottevő tömegbázis nélkül maradtak. 1955-ben a Rákosi-féle pártvezetéshez hű erőket helyezték abban előtérbe. A nőszövetséget (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) valamint a „békemozgalom” szerveit 1956 nyarán egyesítették a Népfronttal. Ld. pl. POMOGÁTS, 1989. 21-22. p. A nőszövetség, majd a HNF megyei titkárát – későbbi sajtóhíradások szerint – Urbán Jánosnénak hívták. Ld. pl. *Ülést tartott a Hazafias Népfront megyei bizottsága*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 30. 5. p.

³² Apró Antal (1913–1994) kommunista politikus, számos fontos megbízatásban, 1956-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja, a minisztertanács elnökhelyettese. Apró Antal egyébként – Nagy Imre célkitűzéseivel ellentétben – úgy vélekedett a népfrontpolitikáról, hogy azt „ismét a párt politikájának szerves részévé kell

– 1956 tavaszán aztán mintha egy kicsit mégis megpezsduült volna az országos politika. Érzékeltek ezt önök?

– Hogyne, ez az időszak ránk is nagy hatást gyakorolt. Bihari Sándor például egy határozott hangú cikket publikált egy országos lapban.

– Ez volt a *Miskolci kocsonya*.

– Igen, a *Miskolci kocsonya*, amelynek óriási visszhangja volt. Amikor megjelent, a pártbizottság először nagyon kritikusan, negatívan állt hozzá, elítélte annak hangvételt és tartalmát. A Bihari-cikk után nem sokkal újabb összeütközés keletkezett a miskolci értelmiség és a pártközpont között, amire az ún. Kónya-est adott alkalmat. Érdekli?

– Hogyne, természetesen.

– Kónya Lajos nem tartozik irodalmunk ismertebb, jelentősebb egyéniségei közé. Az ötvenes évek elején első versei alapján a párt többek között benne látta az új kommunista eszményt képviselő irodalom lelkes hívét. Azáltal tette ismertté a nevét, hogy az írószövetség vált az átalakulás, a szellemi frissesség egyik forrásává, motorjává, és Kónya az írószövetségben jelentős funkciókat vállalt. 1953 után erélyesen követelte ő is a hibák kijavítását, a szellemi életben is a jobb, békésebb viszonyok megteremtését. Július elején jött Miskolcra egy irodalmi estre. Ezt is a TIT szervezte, és nagyon hamar észre lehetett venni, hogy a TIT-ben kétféle társaság jött össze. A tényleges szervezést Bihari Sándor látta el, a Hazafias Népfront háttérrel biztosított hozzá, hivatalosabbá tette a rendezvényt. Bod Andor örömmel jelentkezett, hogy majd ő elvállalja az elnökséget. Meghatározó személyes emlékem erről az estről, hogy a megszokott arcok (pedagógusok, tanárok, miskolci értelmiségiek, művészek) mellett rossz kinézetű idegenek is megjelentek, akiket az égvilágon senki nem ismert. Amikor már ültünk, vártuk az előadás kezdetét, az ismerőseimmel együtt zavartan forgolódtam, hogy kik lehetnek ezek, mire valaki megbökött és halkán odasúgta: „spiclik”. Minden Bihariék által meghívott értelmiségi tudta (nem csak a rendezők), hogy besúgókkal tömték tele a hallgatóságot. Megjelent egy tekintélyes csoport is, róluk persze mindenki tudta, hogy egyenesen a pártbizottságról jöttek, egységes megjelenésükkel mintegy a hatalom súlyát demonstrálták. Még ma is emlékszem a hozzászólások háttérben vibráló ideges, feszült légkörre. Földvári azt vetette Kónya szemére, hogy az írók miért csak a negatívumokat írják meg az előző korszakról és a jelenről, miért csak a hibákat keresik és hozzák nyilvánosságra az általuk elérhető sajtótermékekben. Hozzászólása nyomán a beszélgetés pillanatok alatt politikai síkra terelődött. Kónya egy kicsit el is vesztette a türelmét, emelt hangon, határozottan kifakadt (nem tűnt épp ijedős természetűnek), hogy ő itt az irodalomról akart beszélni, semmi szín alatt nem akar politizálni, és ha a pártbizottság – mondta – az ő politikai álláspontjára kíváncsi, vagy azzal netalán nem ért egyet, akkor hívassa be őt a pártbizottságra, vagy vonja felelősségre a megfelelő helyen és időben, de ne egy irodalmi esten firtassa az ő közéleti kérdésekkel kapcsolatos nézeteit.

– Földvári hogy reagált erre?

– Váratlan, mondhatni, 180°-os fordulattal visszakozott. Nem, hát erről szó sincs, mondta nagyon megnyugtató hangsúllyal, hát erről szó sincs, hogy ő bárkit be akarna hívatni, ő tiszteli, becsüli az írókat. Földvári kiváló diplomáciai érzékét ekkor tapasztaltam először, azt hiszem, rátermett politikus jellem lakozott benne. A későbbiek is ezt igazolják. Régebben sokat töprengtem rajta, hogy mi volt, mi lehetett az ő igazi meggyőződése, vagy nem is alakult még ki igazán, csak az események lendülete sodorta a munkástanács vezetőségébe, majd onnan a börtönbe, az életfogytig tartó ítéletig, amelyből négy-öt évet le is töltött... Nem tudom.

– Földvári Rudolf az 1963-as amnesztiával szabadult.

– Igen, a 63-as amnesztiával. Az kétségtelen, hogy érdekes, figyelemre méltó figura volt az én szememben. Ez az epizód, amikor az írók politikai szerepvállalását egyértelműen firtató kér-

dést tesz fel, majd jó érzéssel visszakozik, nagyon megmaradt az emlékezetemben. Ami még erről az estről élénken él bennem, az a szinte tapintható feszültség, amely az értelmiség és a pártbizottság között feszült ekkor, július elején.

– *És a férje vezette ezt az estet?*

– Igen, de a tényleges szerepe kimerült abban, hogy mondott egy rövid köszöntőt Kónya megérkezése tiszteletére, aztán át is adta a szót a költőnek, aki több mint egy órát beszélt irodalmunk aktuális kérdéseiről. Bod Andornak ez az inkább szimbolikus szerepvállalása aztán megbosszulta magát. Bár a tárgyaláson nem hangzott el, az ítélet szövege sem tartalmazza, de az az érzésem volt akkor is, ma is, hogy az ő elítélésében szerepet játszott, hogy a Hazafias Népfront égisze alatt került sor erre az irodalmi estre.

– *Az ön megítélése szerint mennyire volt ez a Kónya-est ténylegesen irodalmi est? Milyen szerepe volt ezeknek az összejöveteleknek a miskolci értelmiség köreiben, illetve mekkora kört mozgattak meg?*

– Mára nehéz elképzelni, hogy a TIT a kultúra és a tudomány iránt érdeklődők tömegét mozgatta meg, mert mára ez a szervezet alaposan megváltozott. Akkor az ötvenes években a TIT-nek volt egy terme, egyfajta klubja a Széchenyi u. 16. szám alatt (ma is ott működik), ahol hozzávetőlegesen 40-50 ember fért el kényelmesen. Az a Kónya-esten teljesen tele volt. Talán nem tűnik nagy tömegnek, de vegye figyelembe, hogy akkor nem volt valami nagy változottság abban a tekintetben, hogy tartalmasan kapcsolódni, művelődni vágyó értelmiségiek hová mehetnek, akár csak egy kicsit is beszélgetni. Abban az időben a TIT-nek ténylegesen volt szerepe. A középiskolai tanárok mind ismerték egymást, azt hiszem, én is szinte minden kollégát ismertem Miskolcon. Ez úgy volt lehetséges, hogy az ún. szocializmusnak ebben a korszakában a sok rosszban volt valami jó is, mégpedig az, hogy a különböző rendszeres fejtágítók, gyakori politikai vagy továbbképzéseken szinte mindig összefutottunk egymással. Nem volt más fórum, ahol ismerősökkel találkozni lehetett, mint a szakszervezet, nem szóródtak szét az értelmiségiek különböző helyekre emiatt, hanem ha igyekeztek tartalmasan tölteni a szabad idejüket, csak oda jöhettek. Szerencsére itt Miskolcon a szakszervezet vezetősége is jó hozzáállású, kedves emberekből állott, no meg a rendezvényeink jó része persze nem direkt politikai indíttatású volt, például bálakat szerveztünk stb.

– *Mondhatjuk tehát, hogy visszafelé sült el a Rákosi-rendszernek a központosítással, az emberek szervezetekbe való mesterséges tömörítésével kapcsolatos törekvései, a fejtágítók stb.*

– Igen, azt hiszem, erről van szó. Mi egymás között voltunk ezeken a rendezvényeken, és persze a szánkat sem zártuk be, ha valami fontos dolog történt és az 1956-os év október előtt is bővelkedett eseményekben.

– *Lett valamilyen következménye ennek a Kónya-estnek?*

– Bihari a könyvében nem említi ilyesmit, igaz azt sem, amit fentebb már elmondtam. Én sem azt mondom, hogy nagy botrány lett volna, de Földvári és Kónya éles illetve tanulságos szóváltására azért érdemes felhívni a figyelmet. Összességében mint előzményt nagyon fontosnak tekintem a későbbi események szempontjából, és pozitívnak kell neveznünk a miskolci pártbizottságnak és Földvárinak az értelmiséghez való viszonyulása szempontjából is. A pártbizottság vezetőit egyébként személyesen korábban nem nagyon ismertük, például azt sem tudtam, ki volt Grósz Károly vagy mások.

– *Mi volt a közvetlen előzménye Szabó Lőrincék miskolci meghívásának?*

– Amikor Szabó Lőrinc meghívása szóba került, Bihari Sándor azonnal megkereste a férjemet, mondván, hogy „Bandikám, fogjunk össze, szervezzük közösen ezt az estet”, így az egyik szervező Bod Andor és a Hazafias Népfront lett. De leginkább azt a hangulatot tartom fontosnak kiemelni, ami lehetővé tette ezt a meghívást. Bihari Sándor úgy érezte, megérett a helyzet arra, hogy Szabó Lőrinc nyilvánosan is fellépjen, s erre Miskolc alkalmas helyszínnek tűnt. Mint Bihari is részletesen leírja, a meghívás az írószövetség szeptemberi közgyűlésén

történt. Illyés Gyula úgy érezte, hogy Szabó Lőrincnek szüksége van egy olyan tekintélyre, akit senki nem kérdőjelez meg, ezért vállalta, hogy majd ő fogja a bevezetőt tartani, elhozta a feleségét is, Szabó Lőrinc is a családját, pontosabban a feleségét és a lányát.

– *Meséljen magáról az estéről!*

– Nagyon nagy tömeg gyűlt össze a Kossuth utca 11. sz. alatti szakszervezeti székházban, melynek emeleti előadótermébe hirdették meg az összejövételt. Nem volt olyan hatalmas nagy terem, de azt hiszem, amikor Bihariék előkészítették az estet, azt gondolták, elég lesz. Maguk sem gondolhatták viszont, hogy ekkora érdeklődést vált ki a Szabó Lőrinc est. Sokan nem fértek be a terembe, a kívül rekedteknek az előtérben hangszórókat szereltek fel, hogy hallhassák a bent történeteket. Közben az országban történetekről nem rendelkezünk hírekkel, de valahogy a feszültség benne volt a levegőben, még ha nem is robbantak ki ezek a feszültségek, rányomta bélyegét a miskolci rendezvényre is. Miután az én férjem benne volt a fogadó bizottságban, a Hazafias Népfront pedig a szervezésben, először a tanácsházára mentek, ahol Szinavölgyi József városi tanácselnök vezetésével fogadást adtak a két író tiszteletére. Ott a tanácsháza előtt találkoztak Szabó Lőrincével, akik gépkocsin jöttek Budapestről. Bemutatkoztak mindenkinek, nagyon kedvesek, szívélyesek voltak, őszintén örültek a meghívásnak, az irodalmi est lehetőségének. Különösen Flóra asszonyra, Illyés Gyula feleségére emlékszem, ő később sokat beszélgetett velem, együtt mentünk be a fogadás után az előadóterembe is, az előadáson is közvetlenül mögöttem ültem, nagyon kedves volt hozzám, egy szünetben is beszélgettünk mások társaságában. Csorba Zoltán talpraesett, művelt és népszerű tanárember volt, szépen üdvözölte a meghívottakat. Illyés Gyula mondott egy nagyszerű beszédet, maga Szabó Lőrinc is felszólalt. Már nem emlékeztem rá, de Irénke barátnőm³³ mesélte a múltkor, hogy Szabó Lőrinc fel akart olvasni valamit, de akkor hirtelen eszébe jutott, hogy a szemüvegét a szállodában felejtette. Valaki gyorsan elszaladt érte, hiszen a szálloda nem volt messze, addig csak a saját szavaival beszélt.

– *Vannak közvetlen, személyes emlékei is?*

– Gáborjáni Klárára nagyon jól emlékszem, gyönyörűen szavalta édesapja verseit. Nagy Attila is gyönyörűen beszélt, ő ugye később a politikában is szerepet játszott, mint a megyei munkástanács elnökhelyettese. Akkoriban Nagy Attila a miskolciak szemében az egyik legnépszerűbb személyiségnek számított, szép, magas, jóképű ember volt,³⁴ s gyönyörűen, valódi átéléssel tudott verset mondani. Az sem volt persze mindegy, hogy melyik verset mondja. Többek között Szabó Lőrinc *Barátaimhoz* című versét szavalta zengő, mély hangon. A vers úgy végződik, hogy „csinálunk mi itt még valamit!” Az, ahogy október 23-án ezt Nagy Attila ki mondta, egész más jelentőséget kaptak a szavai. Ő maga is alig hihette, hogy pár nap múlva a megyei munkástanács egyik meghatározó vezetője lesz. Próbáltak is szegények csinálni „valamit” (nem is akármit!), aminek a vége számára a börtön, az országnak a megtorlás lett.

– *Mit szólt ahhoz Szabó Lőrinc, amikor saját verseit hallgatta? A költő egyik legnagyobb próbatétele sokak szerint ugyanis, amikor saját verseivel, közönség előtt szembesül.*

– Erre vonatkozóan nincsenek pontos emlékeim. Kifelé, a közönség felé nem mutatott semmit, sem meghatottságot, sem ilyesmit, nyilván magában igyekezett az elhangzottakat feldolgozni. De azért – a későbbi találkozásaink alapján nyugodtan mondhatom – talán nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy az egész előadás háttérében lehetett érezni azt a meghatott légkört, ami emelte a hangulatot, ami körülvette Szabó Lőrincet a hosszú hallgatás utáni, olvasókkal, irodalombarátokkal való találkozása kapcsán.

³³ Kovács Ferencnérol van szó.

³⁴ Ez bizonyosan így volt, hiszen még maga Nagy Attila is beszámol: „...sikeress szerepeket is játszva, nagyon sikeres színész voltam. A humora ennek a helyzetnek az, hogy nem mertem a nőknek udvarolni, mert olyan ragyogó szemmel néztek rám, hogy gátlásaim támadtak.” BERTHA, 1990. 214. p.; ugyanerről beszélt korábban, kissé más szavakkal: ÓMOLNÁR, 1989. 114. p.

– *Mi történt az irodalmi est után?*

– Amikor vége lett, akkor elmentünk vacsorázni, mi mint a rendezők és a kíséret lehetünk ott. Akkoriban nem sok helyre lehetett elmenni Miskolcon egy jót vacsorázni, az egyetlen igazán szoba jöhető lehetőségnek az Avas szálló ún. Fehér Terme számított, mi is oda tartotunk, kilenc óra, talán fél tíz is elmúlt, mikor odaértünk, szépen meg volt terítve a vendégek tiszteletére. (Egyébként megérkezésük után a dél körül vagy a kora délutáni órákban az ebédet is ott fogyasztották el, és a későbbiekben is mindig ide jártunk étkezni.) Elkezdtünk nyugodtan vacsorázni, amikor egy újságíró (ha jól emlékszem, az MTI munkatársa) berohant, hogy hallottuk-e, mi történt Pesten? Ugyanis amíg a délutáni fogadáson, majd az előadóesten voltunk, semmit nem tudtunk, pontosabban tudhattunk a pesti eseményekről, mert közülünk senki nem hallgatta a rádiót vagy nem volt telefonközelben. Mindeközben kezdődött ugyanis a pesti felvonulás, a rádió épületének ostroma, a Sztálin-szobor ledöntése. A vacsora alatt többször is beszaladt egy-egy ismerős értelmiségi, újabb híreket hozott, nem is tudtuk nyugodtan befejezni az étkezést. Eltelt egy kis, feszültséggel teli idő, amikor valaki azt a hírt hozta, hogy ledöntötték a Sztálin-szobrot.³⁵ Mindenkin óriási izgatottság lett úrrá, de azt hiszem, a társaságban mindenkinek más-más okai voltak erre. Flóra asszony, mint anya volt talán a legizgatottabb, mert Ika lányát, aki akkor 16-18 éves lehetett, egyedül hagyták otthon. Mivel a híradásokban mindenütt első helyen szerepelt, hogy a budapesti fiataloknak oroszlánrésze volt az akciók kezdeményezésében, a távolból féltette őt nagyon. Mindezt csak fokozta, hogy a rádió kapcsán lövöldözésről, sőt áldozatokról is kaptunk információkat. Bihari Sanyi mondta, hogy menjünk át a TIT-be, ahonnan lehet telefonálni. Át is mentünk, de a fővárossal akkor már nem tudtunk telefonösszeköttetést létesíteni, elvágták a vonalat.³⁶ Flóra asszony azt mondta, ő azonnal indul Pestre vonattal. De ekkor már éjfél felé közeledtünk, meg kellett várni a másnap reggelt. Különösen azért, mert a Tiszai pályaudvarral sikerült telefonon beszélni, ahol mondták, hogy reggel ugyan indítanak egy vonatot Pest felé, de az csak Gödöllőig közlekedik.

– *Mit szólt ehhez Illyés Gyuláné?*

– Nagyon elszánt asszony volt, nem különösebben érdekelte, amit a MÁV-nál mondtak, mondta, hogy nem számít, 24-én reggel fogta magát és elindult.³⁷ El is jutott valahogy Budapestre szerencsésen. A két férfi, Illyés Gyula és Szabó Lőrinc még két napig, 25-ig maradtak, Szabó Lőrinc felesége és lánya pedig még hetekig kellett, hogy élvezzék a Pedagógus Szakszervezet illetve Kordosné vendégszeretetét. Én csak két napig voltam a közelükben, mint egyfajta második háziasszony, úgy gondoltam, a vendéglátók egyikeként kötelességem ott lenni a közelükben, amikor a forradalom első napjai bizonytalansággal töltötték el a vidéken rekedt nagy költőket. Be sem mentem az iskolába megtartani az óráimat, a forradalom hetében ugyanis akadozott a tanítás. Ez idő alatt is velük voltam a vacsoráknál, de a legtöbb időt a Kordosné vezette Nevelők Házában töltöttük, ami a színház mellett állt. Mára eléggé átépítettek ott sokmindent, akkor a Pedagógus Szakszervezet székháza illetve vendégháza működött az épületben, volt ott egy kellemes szalon, ahol több ember is le tudott ülni, beszélgetni stb.³⁸ Napközben a társaság ott tartózkodott, onnan mentek ebédelni az Avasba. Néha én is elkísértem őket. Amikor ott ücsörögtünk a Pedagógus Házban, beszélgettünk erről-arról, volt alkalmam megfigyelni a két író modorát, magatartását.

³⁵ A budapesti egyetemisták nagygyűlése 3 órakor kezdődött a Petőfi-szobornál, a rádió fegyveres ostroma (a 16 pont beolvasását követelő tüntetés stb. után) 9 óra körül kezdődött, a Sztálin-szobrot fél tíz körül döntötték le. Minderről pl. VARGA (szerk.), 1990. 47-48. p.

³⁶ A városi telefonvonalak, valamint a pártbizottságon létesített K-vonal azonban működött, Földvári ez utóbbin keresztül tartotta a kapcsolatot Budapesttel. Ld. pl. BIHARI, 1996. 23-24. p.

³⁷ Ezt az elbeszélést megerősítette Seres János szóbeli közlése, aki kikísérte Illyés Gyulánét reggel a vasútállomásra. Seres János is próbálta Illyésné lebeszélni a bizonytalan kimenetelű utazásról, sikertelenül.

³⁸ Vö. a Kordos Lászlónéval készült interjúval, ... old.

– *Volt közöttük valami jól észrevehető különbség?*

– Szabó Lőrinc nagyon gáláns, feltűnően udvarias, előzékeny ember volt. Például mindig igyekezett átadni az ülőhelyét valamelyik nőnek, akkor is, ha kissé nehezebbre esett „felpattanni”, mert akkoriban már sokat betegeskedett. Illyés Gyula sokkal inkább tartózkodóan viselkedett a társaságban lévőekkel. Feltűnt viszont, hogy kitűnő humorérzéke van. Vele egyébként nagyon távoli rokonságban is álltam, nem is rokonsági, inkább valamiféle homályos atyafisági kapcsolat volt ez, mert az ő első unokatestvére feleségül vette az én unokatestvémet, szóval ez nem volt egy komoly rokonság, no meg nem is akartam illetve akarom, hogy bárki azt higgye, ezzel akarok a társaságába férközni. De arra jónak bizonyult, hogy rengeteg közös ismerőst felidézzünk, illetve hát mindketten dunántúliak voltunk, meg is állapította Illyés Gyula, valahogy úgy, hogy „milyen kicsi a magyar világ”. Persze szóba kerültek irodalmi témák is, és Illyés Gyula hamar észrevette rajtam, hogy próbálok az ilyesmihez hozzászólni, hiszen magyar tanár és nagy irodalombarát voltam illetve igyekeztem lenni. Egyszer például Illyés említette, hogy mi is történt akkor, amikor Fülep Lajost meglátogatta a Dunántúlon, mire közbevettem, hogy „igen, és ön erről írt a *Magyarok*-ban”. Illyés szemmel láthatóan jóleső érzéssel hallotta közbeszólásomat, és elcsodálkozott, hogy „valaki még ma is olvassa a *Magyarok*-at”, hiszen 1945 után nem adták ki újra ezt a könyvét, inkább csak más vonatkozású művei láthattak napvilágot. Szóval jólesett neki, hogy van a társaságban, aki ismeri az ő korábbi munkáit, azt hiszem, még a legnagyobb íróknak sem közömbös, ha szembeül saját ismertségével. Mondtam is neki, hogy én kétszer is olvastam a kötetét, először még a harmincas évek végén, illetve mostanában (vagyis 1956-ban), és érdekesnek tartottam összevetni a két időpont lenyomatait, az olvasmány-élmény társadalmi-történelmi hátterét.³⁹ Ezzel azt hiszem, megnyerhettem a tetszését, vacsora után azzal búcsúzott, hogy kezet csókolt, és azt mondta, „jó éjszakát, kedves rokon”. Ez nem akármilyen elismerésnek számított tőle, hiszen mint említettem, ő nem volt az a közvetlenkedő, „kezet csókolós” fajta, meg hát én sem akartam ezzel a távoli atyafisággal nála tolazkodni vagy hízelegni.

– *Illyés Gyuláról őriz még személyes emléket?*

– Igen, egy érdekes történetet. Október 25-én délelőtt vonultak a vasgyári munkások a Széchenyi utcán át a villanyrendőrön keresztül az egyetemvárosba, a nagygyűlésre. Ezt a vonulást Illyés Gyula társaságában néztem végig. Amikor a munkások megindultak a Széchenyi utcán keresztül, egy jó darabig együtt néztük a vonulást az említett társasággal, azután felmentünk a színház első emeleti teraszára, onnan jobban láttuk a felvonulást. (A színháznak ezt a részét is átépítették már egy kicsit.) Mellettem volt Péter⁴⁰ fiacskám is, akit akkor hoztam ki az óvodából, vagy talán el sem vittem, már nem is tudom, akkor töltötte be ötödik évét. Illyés Gyula meghatottan nézte a munkások felvonulását, tett néhány megjegyzést, különösen Nagy Imréről beszélt sokat, arról, milyen nagy bizalommal, szeretettel viseltetik iránta. Erre jól emlékszem.

– *Szabó Lőrinc nem volt önökkel, ugye?*

– Nem, csak Illyés volt ott, én a kisfiammal és még néhányan. Az előbb említett értelmiségi társaság 24-25-én egyébként többször szétszakadozott, mert különböző ismerősök állandóan hívták ezeket a neves embereket ide-oda.

– *Amikor viszont Szabó Lőrinc és Illyés is jelen volt a miskolci értelmiségiekkel, politizáltak a férfiak?*

– Az étkezéseknél és a pedagógus házban gyakran elemezték a helyzetet, lehetőségeket, főleg a beérkező információk függvényében. Nagyon megegyeztek abban, hogy a magyarságot sú-

³⁹ Illyés Gyula *Magyarok* című könyve 1935-ben jelent meg.

⁴⁰ Bod Péter Ákosról (1951–) van szó, aki számos fontos gazdasági megbízatás után, a rendszerváltást követő első kormányban ipari és kereskedelmi miniszter (1990-1991), majd a Magyar Nemzeti Bank elnöke (1994-ig) volt.

lyos veszteségek, megaláztatások érték. Emlékszem továbbá arra, hogy egyszer (talán 24-én a reggeli órákban) felidéztem Ady híres versét: „Hallgassátok az esték zümjét / S friss sóhaját a reggeleknek: / Budapestnek futós uccáin / S falvak csöndjén dühök remegnek. / Süpped a föld, ha súlyosat hágunk, / Olyat látunk, amit sohse láttunk: / Oldódik a nyári melegben / Fagyos, keserves, magyar átkunk. / Eljött hát végre a pusztánkba / Isten szent küldöttje: a Sátán. / Szüzek voltunk a forradalmak / Magas, piros, hős nászi-ágyán. / De bőrünk alól kisüt lobogva / Már vérünk, e bús, mindeddig lomha. / Csönd van, mintha nem is rezzennénk / S rohannunk a forradalomba.” Nem tudom, hogy az éppen jelen lévő Nagy Attila mondta-e, vagy valaki más, de egymás között éreztük, mennyire illik a versben megfogalmazott hangulat a mi helyzetünkre is. Nagyon is aktuálisnak éreztük. Valahogy úgy lehetett, hogy valaki közömbösen megkérdezte, hogy mi is van most tulajdonképp az országban? Erre jött a nagyon is találó válasz: „Csönd van, mintha nem is rezzennénk...”

– *Optimista volt a férfiak hangulata?*

– Teljes mértékben.

– *Eszükbe sem jutott, hogy esetleg a forradalmi eseményeknek megtorlás lehet a vége?*

– Mindez az első napokban történt. Az optimizmusukat táplálta, hogy akkor még alkudoztak a kormány összetételéről, és bizonyosan látszottak a konszolidáció lehetséges útjai. Meg sem fordult a fejükben, hogy lecsapnak majd rájuk. Közöttünk – emlékezetem szerint – fel sem vetődött a szovjet beavatkozás lehetősége. Bizakodó légkör uralkodott közöttünk.

– *Térjünk vissza egy pillanatra az október 25-i nagygyűléshez. Illyés Gyula és Szabó Lőrinc is csatlakoztak a felvonulókhoz?*

– Nem, csak nézték őket az említett helyekről, illetve talán egy darabon elkísérték a menetet. Közben ugyanis az történt, hogy a költők kaptak egy alkalmi gépkocsit a Tervező Irodától vagy egy gépkocsiban két helyet, hogy visszatérhessenek Pestre, és ők éltek is a lehetőséggel, nagyon szerettek volna mielőbb az írószövetség munkájába bekapcsolódni. De elindulás előtt még üzentek az akkor kezdődő egyetemvárosi nagygyűlés résztvevőinek. Én is elbúcsúztam Illyés Gyulától, és 11 éves Katalin leánnyal elindultunk az egyetem felé gyalog (jómagam is azon kíváncsiak közé tartoztam, akik mindenütt ott akartak lenni), Péter fiamat egy ismerős gondjaira bízam.

– *A nagygyűlés eseményeiből mi maradt meg leginkább az emlékezetében?*

– Két fontos dolog. Az egyik Nagy Attila szavalata, ahogy a *Nemzeti Dal*-t mondta. Az ő szavalatának a hatása akkor is meghatározónak bizonyult. Bemondták továbbá azt is a mikrofonba, hogy a „városunkban tartózkodó Illyés Gyula és Szabó Lőrinc köszöntik a miskolci munkások és diákok nagygyűlését, a forradalmat”, vagy valami ilyesmit.⁴¹ Csodálatos dolognak tartottam, hogy elutazásuk előtt a költők még erre is gondot fordítottak. Az izzó hangulatú gyűlés szónokai egy félig kész egyetemi épület lapos tetején álltak, óriási lelkesedés jellemezte a tömeget, mindenáron változást, az oroszok távozását követelték.

– *Beszélgessünk egy kicsit a Szabó Lőrincék eltávovása utáni időszakról. Hogy élte át a forradalom második szakaszát?*

– Saját komfortos lakással nem rendelkezünk, a Városház téren laktunk, szolgálati lakásban, tudja abban az épületben, amely korábban apácázárda volt, most pedig újra a katolikus egyházzé. Annak az emeletén a valamikori apáca főnöknő két szobáját kaptuk meg, mindenféle mellékhelyiség nélkül, szóval ott laktunk. Onnan sokmindent jól lehetett látni, ami a város központjában történik. November 4-én nagy dübörgésre ébredtünk, s amikor kinéztem, láttam, hogy egy szovjet tank állt a Városház téren, ott is maradt nagyon sokáig. Aztán azt a sajnálatos eseményt is láttuk, amikor azt az Antal Gyula nevű rendőrt kidobták a városháza erkélyé-

⁴¹ Az október 25-i nagygyűlés hiányosan fennmaradt hangszalagjain, pontosabban annak publikált változatában a bejelentésnek nem maradt nyoma. Ld. UNGVÁRY, 1991. 231-243. p.

ről az utcára,⁴² bosszúból a rendőrség előtti korábbi vérfürdő miatt. Az oroszok bejövetelét egyébként nagy megdöbbenéssel és szomorúsággal fogadtam. Emlékszem egy jelképes dologra. Amikor november 4. után mentem be a munkahelyemre (rövid ideig egy diákotthon igazgatójaként dolgoztam), az utcakövön egy letépett és eldobott nemzetiszín szalagot pillantottam meg. A forradalom napjaiban mindenki nemzetiszínű szalagot hordott, ekkor pedig valaki már eldobta azt, nagyon szimbolikusnak éreztem. A tömegről, az emberekről inkább pozitív emlékeim maradtak.

– *Mi történt a férjével november 4. után?*

– Nekünk eszünkbe sem jutott, hogy ő bármilyen veszélyben lehet, el nem tudtuk volna képzelni, hogy őt bármiért felelősségre vonhatják. Nem is gondoltunk arra, hogy kivándoroljunk, elmeneküljünk. Pedig talán kevésbé okozott volna gondot, mint másoknak, mert beszéltünk idegen nyelveket, a férjem angolul, oroszul, jómagam németül stb., hiszen nyelvtanárként is dolgoztunk. Bod Andor nem csinált semmi törvényelleneset vagy kifogásolhatót, de 1957 tavaszán már többen szóltak, hogy vigyázzunk. Amikor az ismerősöket is kezdték letartóztatni, megijedtünk, hogy rá is sor kerülhet. Az *Északmagyarország* frissen kinevezett főszerkesztője, Kovács Sándor próbálta Bod Andort is megnyerni a lap számára és kérte, hogy küldjön cikket a lapnak, szívesen leközli. Elég nyilvánvaló volt, hogy az ajánlatot elfogadó értelmiségieket akarja kirakatba tenni, a megváltozott viszonyokhoz való hűségüket akarja ilyen módon demonstrálni. Bod Andor köztes megoldással próbálkozott. Elvállalta, hogy ír az Északba, aztán, amikor többszöri noszogatás után tényleg tollat fogott, egy irodalom tankönyvről készült (teljesen száraz és politikamentes) recenziót küldött Kovácsnak, mondván, hogy „cikket kértél, tessék”, nyilván ez böszítette fel. Bihari Sándort 1957 februárjában fogták le, sejtettük, hogy ennek még lesz következménye. Én elmentem Bihari tárgyalására is. Sok egyetemista és egyéb ismerős is ott volt. Jómagam emlékszem más részletekre is, mint amiket ő a diáksparlament október 22-i ülésével kapcsolatban a könyvében leír.

– *Kérem, említsen egyet.*

– Emlékszem egy olyan mondatára, ami valahogy úgy szólt, hogy „ahol magyarok laknak, az Magyarország”.⁴³ Ezt ő nyilván nem irredenta felfogásból mondta, csak nem jól fejezte ki magát, félre is értették. A lényeg, hogy felmerült a kisebbségben élő magyarság sorsa ezen a diáksparlament-ülésen. Bihari talán kissé ügyetlenül vagy nem elég körültekintően fogalmazott, de ez elég volt ahhoz, hogy a diákság jó része elkezdje a „mindent vissza”, „Erdélyt vissza” jelszavakat kiabálni. Biharinak leginkább ezt a tevékenységét firtatták a bíróságon, szerepe volt abban, hogy két évet kapott mindezért.

– *És a férje?*

– 1957. július 9-én tartóztatták le a Nemzeti Bizottság hat másik tagjával együtt. Nyolc hónapot töltött előzetesben, míg az ítélete megszületett. Nagyon képtelen váddal illették, valami olyasmivel, hogy nem akadályozta meg a forradalmat, az események jobbratolódását, mintha erre lett volna egyáltalán esélye is, a lényeg, hogy egyszerűen nem lehetett a vádat megérteni.

⁴² Az eseményre október 27-én került sor, Antal Gyula rendőr törzsőrmestert azzal vádolták, hogy az ÁVH előtti korábbi sortűz kezdeményezője volt. Ld. pl. BALÁS, 1990. 31. p. stb.

⁴³ Egy másik visszaemlékezés szerint Bihari beszéde végén pontosan azt mondta, hogy „ahol magyarok laknak, az legyen a magyaroké!” (Az őt követő Fekete László adjunktus próbálta leszerelni a „mindent vissza” követeléseket azzal, hogy a Kárpát-medencei népek Duna-konföderációjának követelését vetette be a pontok közé, illetve erről írt újságcikket.) UNGVÁRY, 1991. 40. p. Fekete László *Konföderáció* című cikkének kéziratát fotómásolatban közölte: RÁSÓ, 1998. 30-32. p. Bihari Sándor szerint pedig csupán annyit követelt, hogy tegyék lehetővé a magyar fiataloknak, hogy a határ túloldalán lévő történelmi magyar városokat is megismerhessék. BIHARI, 1996. 22. p. Maga Fekete László 1957. márciusi kihallgatásakor így idézte fel Bihari szavait: „Most a viták a tisztulás korszakában [vannak], mindent meg lehet beszélni, még olyan kényes kérdéseket is, mint Erdély hovatarozása vagy sorsa.” A jegyzőkönyv fotómásolatát ld.: RÁSÓ, 1998. 155. p.

Másfél évet ült. 1963-ig csak segédmunkás lehetett, majd a Zrínyi Ilona Gimnáziumban könyvtáros-tanári állást kapott. 1983-ban halt meg.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Csorba Zoltán visszaemlékezése (1975)⁴⁴

„Megemlítettem a megnyitó beszédben, hogy ha Miskolcnak nem is voltak olyan nagy költői, mint Debrecennek, azért mégis csak voltak: Dayka, Lévy, Tompa... És most nagysokára itt üdvözölhetjük Szabó Lőrincet is. Illyés Gyula korrigálta a megnyitót, s azt mondta, hogy ne kis költőkhöz hasonlítsak, hanem a legnagyobbakhoz. Akkoriban jelent meg az Alföld-ben egy cikke, melyben Arany után az öt legnagyobb költő közé sorolta.

[A következő két napon Szabó Lőrinc] a városban járkált ismerősökkel beszélgetett, de úgy komolyabban semmivel sem foglalkozott. Apró dolgokról vitatkoztak, rímekről beszélgettek. Én úgy vettem észre, ő ezt az időt a kavargó élet megfigyelésére használta fel, benyomásokat gyűjtött.”

⁴⁴ HACSINÉ BARBÓCZ ILDIKÓ: Szabó Lőrinc és Miskolc. (Kézirat.) 44-46. p.

Földvári Rudolf visszaemlékezése (1990)⁴⁵

– *Miből táplálkozhatott például az a vélemény Önről, hogy üldözte a Petőfi Kört?*

– A megyében akkor ilyet nem hallottam, sőt máshol sem, egészen 1980-ig. Először a Méray-könyvben, majd a Bill Lomax-könyvben, Krassó György lábjegyzetében jelent meg rólam ez.⁴⁶ Hogy ők ezt honnan vették? Én arra gyanakszom, hogy talán a vitákat vélték üldözésnek. Én viszont az üldözést úgy fogom fel, hogy az üldöző üt, vág, börtönbe küld, akasztat, gyilkoltat, annak súlyos következményei vannak.⁴⁷ Akik ezt írták rólam, nem tudnak egyetlen példát sem megemlíteni erre vonatkozóan. Ha azt, hogy én vitatkoztam például az Irodalmi Újságban az írók azon véleményével, amit nem tartottam helyénvalónak, üldözésnek mondják, akkor mondják üldözésnek, én viszont nagyon demokratikus vitának fogom fel. Senki sem tud ideállni azzal, hogy retorzió ért valakit Borsodban azért, mert nem volt egy platform velem. Ezt hitelesítette a fő „üldözött”, Bihari Sándor költő azzal, hogy 1956. október 23-án „Jó szívvel és tisztelettel” dedikációval adta át Summa című kötetét.⁴⁸

– *Mit sikerült elérnie a személyes tekintélyével?*

– Egy mondatban fogalmaznám meg a leglényegesebbet: elértem azt, hogy talpon tudtunk maradni az októberi viharban. Én azt hiszem, hogy ez a legkomolyabb eredmény, amit egy ilyen beosztásban dolgozó valaki olyan feltételek mellett, ahogy akkor dolgozni lehetett, el tudott érni. Talpon tudtunk maradni, és bizonyos értelemben mérséklő hatást tudtunk gyakorolni az akkor néha az egeket ostromló eseményekre is.

Miskolcon '56 tavaszán megindult a lakásépítési program, amely kezdte megoldani a lakosság legakutabb problémáját. Bizonyos értelemben fel tudtam hívni a kormány és a pártvezetés figyelmét, hogy nem szabad azt a politikát folytatni az ipari területeken, amelyet folytat, hogy csak feszíti a húrt azzal, hogy termeljen egyre többet a régió, és ugyanakkor anyagi, szociális, kulturális, egészségügyi és egyéb ellátásban messze lemarad az országos átlag mögött. Azt hiszem, hogy ez a munkám inkább a későbbiekben, évekkel '56 után kamatozott. November 4-e után sem lehetett a padló alá söpörni ezeket a problémákat. A tömegkapcsolatok javításában sikerült úgy dolgozni, olyan eredményt elérni, hogy kezdett kialakulni a lakosságban az a vélemény, hogy vannak emberek, testületek mind a pártban, mind a tanácsban, akikhez fordulni lehet és érdemes, mert pozitív következményei is vannak.

Az értelmiségi köröket – gondolok itt a volt koalíciós pártok vezetőire is – sikerült meggyőznünk arról, hogy becsüljük őket, számítunk rájuk, velük együtt akarunk gondolkodni a helyi politika kialakításában, számítunk a véleményükre, javaslataikra, bírállataikra. Hát ezt sikerült elérnem Miskolcon és Borsodban a személyes tekintélyemmel vagy a személyes hatalmammal. Mindebben az a meggyőződésem vezetett, hogy a hatalom arra való, hogy birtokában csak a lakosságot, a hazát szabad hűségesen szolgálni.

- *Mit jelentett a gyakorlatban az egypárti irányítás?*

⁴⁵ Földvári Rudolf-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 231. sz. Megjelent: FÖLDVÁRI, 1993. 270-273. p.

⁴⁶ MÉRAY TIBOR: Nagy Imre élete és halála. Bp., 1989. 202. p. ill. LOMAX, BILL: Magyarország 1956-ban. Bp., 1989. 85. p. (A Tudósítások Kiadó kiadása.) Utóbbiban a szerző azt írja, hogy „a Borsodi Munkástanács – a korábbi kommunista párttitkár, Földvári Rudolf vezetésével – a Kádár-rendszerrel és a szovjet megszálló erőkkel szembeni ellenállás egyik legerősebb vidéki bázisa maradt”, melyet a fordító, Krassó György erősen eltúlzott állításnak minősít, Földvárit ugyan Nagy Imre hívének nevezi, de kihangsúlyozza, hogy „1956 nyarán is az ellenzéki mozgalommal szemben lépett fel”, illetve, hogy a forradalom után a szovjet parancsnoksággal az együttműködés lehetőségét kereste. De – úgy tűnik – maga is érezte, hogy mindezzel nehezen egyeztethető Földvári letartóztatása, elítélése illetve későbbi meghurcolása.

⁴⁷ Megjegyzés: érdekes, hogy Bihari Sándor ugyanerre az évrre hivatkozott 1956. szeptember 17-i közgyűlési beszédében. **Ld. ... old.**

⁴⁸ Pontatlan megfogalmazás, Bihari Sándor *Summa* című kötete 1988-ban jelent meg, a dedikációt pedig 1990 októberében, a forradalom évfordulóján adta Földvári Rudolfnak.

– Az akkori tapasztalataimat kiegészíti és markánsan alá is húzza az azóta eltelt 33 év is. Az egypárti irányítás a parancsuralmat jelentette. Ma azt mondjuk, hogy egypárti diktatúrát, az azzal járó nagyon súlyos torzulásokkal és igen káros következményekkel együtt. A párt minden utasítását, minden határozatát csak végrehajtani vagy végrehajtatni lehetett. Ezek a határozatok csak egy szűk körű vezetés döntései voltak. Ezekből hiányzott a lakosság véleménye, akarata. Az a rendszer nem tűrte az ellenvéleményeket, az alulról jövő kezdeményezéseket, pláne nem a követeléseket. Retorziókkal válaszolt mindezekre. A párt nem ellenőrizte önmagát, a lakosságnak meg nem volt joga és lehetősége, hogy éljen az ellenőrzéssel. Megszülettek az új Csák Máték, általánossá vált a protekció, a jogtalan privilégiumok rendszere és a törvényteleniségek sora. A lakosság nem érezhette magáénak azt a politikát, hiszen gondjai hónapról hónapra súlyosbodtak. Ez a rendszer a vezetők önállóságának és felelősségének is gátja volt. A párt, ahelyett hogy politizált volna, mindenhez érteni akart, ugyanakkor az ehhez szükséges feltételekkel nem rendelkezett. ‘56 októbere döbbenetes erővel bizonyította mind ezt. A legfőbb tanulság az, hogy az egypárti rendszer megreformálhatatlan. Ezt bizonyították a poznani események is 1956 nyarán. Ezek keserű tanulságainak levonása jelentette politikai tevékenységem második – de már mindent eldöntő – fordulópontját. Ezért jelentettem ki az utolsó kibővített járási titkári értekezleten: a poznani eseményeket kiváltó döntő ok az volt, hogy a lakosság – főleg a munkások – jogos követelései süket fülekre találtak, és nálunk is bekövetkezhetnek hasonló robbanások, ha nem oldják fel a megyénkben is meglévő súlyos feszültségeket minél hamarabb. Emellett meg kellett fogalmaznom a magam számára, ha nálunk is bekövetkezne a poznanihoz hasonló robbanás, akkor a helyem a jogos követeléseket támasztók oldalán kell legyen.

– *Elérkeztünk ‘56. október 23-hoz.*

– Erre a napra két programunk volt Miskolcon. Az egyik Illyés Gyula és Szabó Lőrinc részvételével egy író-olvasó találkozó, amire meghívták a megyei pártbizottságot is. Az írók miskolci csoportja rendezte a városi pártbizottsággal és a városi tanáccsal együtt. Úgy döntöttünk, hogy én megyek erre a rendezvényre, mert a megyei pártbizottság többi vezetője úgy félt az értelmiségtől, mint ördög a tömjénfűsttől. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy nem érezték kellően felvértezettnek magukat egy-egy ilyen párbeszédhez, vitához. Később aztán rájöttem, hogy ennek más oka is van. Korábban olyan tüskéket döfködtek több értelmiségibe, amelyek elég fájóak, bántóak voltak, és tartottak attól, hogy ezekkel a döfésekkel is szembe kell nézniük egy-egy ilyen találkozón. Még ‘56 nyarán volt egy értelmiségi párbeszéd, ahol többen is elmondták, hogy őket milyen sérelem érte korábban. Az író-olvasó találkozó talán öt órakor kezdődött.⁴⁹ Nagyon érdekes, színvonalas, szinte politikamentes irodalmi rendezvény volt.

– *Hogy lehetett október 23-án politikamentes beszélgetés?*

– Magam sem tudom most megválaszolni, de tény, hogy elsősorban Szabó Lőrinc versei hangzottak el, és a versekről beszélgettünk. A találkozó utáni szűkebb körű beszélgetésen már szóba kerültek politikai kérdések is. Illyés Gyula megkérdezte, hogyan akarunk kilábalni abból a helyzetből, amely már érezhetően rendkívül feszült és robbanásveszélyes volt. Azt válaszoltam, hogy megpróbálunk úgy, ahogy addig, a saját erőnkre támaszkodva, mert vajmi kevés segítséget kaptunk addig is a felső vezetéstől a legalapvetőbb problémáink megoldásához. Illyés Gyula a maga kis ravaszkas mosolyával hozzátette, hogy „hát erőt és sikereket kívánok nektek, de nem tudom, hogy megbirkóztok-e, meg tudtok-e birkózni ezekkel a problémákkal, ezekkel a feladatokkal”.

A másik programunk az egyetemi nagygyűlés volt. Már 22-én is volt gyűlés az egyetemen, sőt azt megelőzően is, hiszen nagy vita folyt arról, hogy maradjon-e a DISZ, vagy jöjjön a MEFESZ. Ezen a 23-i gyűlésen Grósz Károly vett részt, és ha jól emlékszem, azzal engedtem

⁴⁹ Valójában 7 órakor kezdődött.

el őt az egyetemre, hogy nem az a döntő egy szervezet életében, hogy mi a neve, hanem hogy mit csinál, kiknek az érdekeit vállalja fel. Olyan program kell, amely megfelel a diákság, az egyetemisták érdekeinek. Grósz megkérdezte, hogy milyen álláspontot képviseljen, ha fel kell szólalnia. Ismételten a figyelmébe ajánlottam azt a parlamenti kritikánkat, amely Miskolc és Borsod lehetetlen helyzetéről szólt, a júliusi Kónya Lajos-féle irodalmi esten és a koalíciós pártvezetők október 14-én megtartott találkozásán elhangzottakat, valamint az apparátus taggyűlésének nyilvánosságra hozott határozatát, és azokat az érveket, amelyeket az írókkal és az értelmiségiekkel folytatott párbeszédeinken '56 nyarán elmondtunk.

Földvári Rudolf visszaemlékezése (2000)⁵⁰

– *A miskolci október 23-i Szabó Lőrinc-est elválaszthatatlan 1956 nyarának-őszének irodalompolitikai eseményeitől...*

– Ha megengedi, egy kicsit korábbról kezdeném az események ismertetését.

– *Amikor ön korábbi fővárosi tevékenysége után Miskolcra került, mint megyei első titkár.*

– Amikor 1954 nyarának végén Miskolcra kerültem, az írók megvetett, lebecsült, nem éppen a rendszer híveinek tartott személyeknek számítottak az akkori pártbizottság vezetői részéről. Ennek okát egyértelműen ez utóbbiak műveletlenségében tudnám megjelölni. Persze nem arra gondolok, hogy ezeknek a pártembereknek ne lett volna általános iskolai, esetleg középiskolai végzettsége, hanem az általános történelmi, irodalmi ismereteik voltak borzasztó szegényesek. Másrészt tudták, hogy ezek az író emberek „értelmes lények”, akiknek van véleményük a dolgokról, irodalomról, kultúráról, helyi eseményekről, emberekről stb. Ha ezeknek a pártembereknek vitatkozniuk kellett volna az értelmiségiekkel, sejtették, hogy bizonyára alulmaradnak. Tehát munkált bennük egy bizonyos kisebbségi érzés vagy félelemérzés, hogy „jaj Istenem, ezekkel úgysem lehet foglalkozni, nem is kell”, elég kiadni bizonyos ukázokat, aztán vagy végrehajtják vagy nem. Amikor én odakerültem, már az első hónapokban valahogy rám testálódott, hogy ezekkel a rétegekkel kapcsolatot kell felvenni, tartani, bizonyos párbeszédre, tanácskozásra van tulajdonképp szükség, hogy nekik mi is a véleményük. Ennyit a helyzetről. Borsodban az volt a problémám, hogy teljesen ismeretlenül kerültem bele ebbe a helyzetbe. Egnéhány ember kivételével, akik a pártbizottságon dolgoztak, futólag ismertem, senkiről nem tudtam, kicsoda, de a közállapotokról, a közéletéről semmiféle információval nem rendelkezttem, arról, hogy a társadalom különböző rétegei hogyan vélekednek arról, mi minden történik az országban, Miskolcon, Borsodban. Elhatároztam: bele kell kezdeni egy hosszan tartó, széleskörű párbeszédsorozatba, kapcsolatfelvételbe a lakosság minden rétegével, hogy tisztában legyünk azzal, amit a levegőben éreztem, ami a párt szempontjából kedvezőtlen. Hamar megszületett bennem az elhatározás, hogy mindent elkövetek: az emberek érezzék meg, hogy ez a pártbizottság nem a fejük fölött akar döntéseket hozni, nem ellenükre, hanem végre értük dolgozik. Meg akartam győzni a lakosságot, hogy a párt a helyi gondokat, problémákat igyekszik megoldani úgy, ahogy arra a lehetőségei adódnak.

Földvári Rudolf⁵¹

– *Ez a törekvése kifejezetten Nagy Imre 1953-as kormányprogramjának a hatására fogalmazódott meg?*

– Nem csak a Nagy Imre-féle kormányprogram hatásáról volt szó. Hadd mondjam el ezzel kapcsolatban önnek, hogy én egészen 1954 augusztusáig Budapesten éltem, itt is dolgoztam.

1952-ben úgy csöppentem bele a Politikai Bizottságba, mint Pilátus a krédóba. Ilyen ambíciókkal ugyanis nem rendelkezttem, belevittek, mondták, hogy csak csináljam, biztos, hogy menni fog, én meg mondtam, hogy nem tudom, menni fog-e. Bizonytalan voltam, hiszen nem értettem a nagypolitika műveléséhez. Ez az esemény azonban alkalmas volt arra, hogy bele-

⁵⁰ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. augusztus 7-én, Budapesten. (Szerkesztett változat.)

⁵¹ Készítette: Fazekas Csaba.

lássak abba a boszorkánykonyhába, amit az úgynevezett négyesfogat diktatúrája kialakított, kezdtem megsejteni, mi is folyik a hatalom sáncai mögött. (En még párt diktatúráról sem szeretek ennek kapcsán beszélni, mert csak a négyesfogat diktatúrája volt ez, nem más.) PB-tagságom alkalmat adott arra is, hogy a szovjet vezetők boszorkánykonyhájába is belelássak, vagyis abba, ők hogyan vélekednek a magyarországi helyzetről, fejleményekről, vezetőkről. Hamar megéreztem azt, hogy valami itt nagyon nincs rendben. A családtagjaimtól, munkatársaimtól, barátaimtól a traktorgyárból, vagyis attól a széles körtől, akikkel már aktív politikusként is folyamatosan tartottam a kapcsolatot, egyre több határozott jelzést kaptam arról, hogy itt valami bűzlik. Egyre többet tettem fel magamnak is a mások által megfogalmazott kérdést, hogy hol van az, hogy „enyém az ország, magamnak építem”, hol van az, hogy beleszólhatok a politikába, egyáltalán kíváncsiak a véleményemre, és így tovább. Nem beszélve a drasztikusan romló gazdasági helyzetről. Minderre Rákosiék 1953-tól egyre gyakrabban azt mondták, hogy a rossz helyzet, a párt rendkívül negatív megítélése azért alakult ki korábban, mert mi, a helyi pártszervekben rosszul képviseltük az ő egyébként kitűnő politikájukat. Meg voltak róla győződve, hogy az ő politikájuk kifogástalan, jó dolgokat határozzunk, csak lent, helyi szinten mindezt rosszul hajtják végre. Nekem ez kezdettől nem tetszett, azt mondtam, ez egyszerűen nem lehet igaz. Ha jó az, amit ott fent magyaráznak Rákosiék, akkor nem jöhet létre ez a furcsa szituáció, hogy az emberek egyre elkeseredettebben panaszkodnak a viszonyok romlására, politikailag, gazdaságilag és egyáltalán mindenféle szempontból.

– *Emiatt került ön a budapesti pártbizottság első titkári székéből vidékre, mintegy „száműzetésként”?*

– Azt hiszem, igen, de közben történt három nagyon fontos dolog. Először is 1953 júniusában Moszkvában sor került az MDP és az SZKP vezetőinek találkozójára. Erre azt szoktam mondani, hogy a találkozóra a magyar történelemben azon ritka pillanatban került sor, amikor a Szovjetunió és Magyarország alapvető érdekei váratlanul egybeestek. Talán ez az egyetlen eset a történelemben, több nem is fordult elő. Ebbe a küldöttségbe szintén váratlanul csöppentem bele.

– *Ez volt az a delegáció, melyből Révai József és Farkas Mihály váratlanul kimaradtak?*

– Igen, bekerült viszont Rákosi, Gerő, Nagy Imre, Hidas István, Dobi István, Szalai Béla és én, illetve az asztal másik oldalán a szovjet vezetők közül hatan-heten.⁵² Itt aztán rádöbbenünk arra, hogy ami itt Pesten lógott a levegőben, amit annyian éreztünk, az mennyire igaz. Nemcsak rámutattak, hogy itt nem stimmelnek a dolgok, hanem nyíltan kimondták ennek az okait is. Azt, hogy Magyarországon a gazdaságban, a személyi politikában, a kultúra irányításában nem pusztán felszínes, hanem alapvető, gyökeres hibák mutatkoznak, nem beszélve az elkövetett törvénytelenések halmazáról. Ott, Moszkvában, mintha kinyílt volna a szemem, súlyosan megdöbbenem, hogy kik is azok az emberek, akikkel én egy pártnak a vezetésében dolgoztam, pontosabban belekényszerültem ebbe a közös munkálkodásba. Elemi erővel döbbenem rá, hogy ki is ez a Rákosi, vagy ki is ez a Gerő. Gyilkos, aki a saját elvtársait is ártatlanul kivégeztette. De emellett elkövették azt a millió törvényteleniséget, amit Moszkvában nyíltan a fejükhöz is vágtak. Itt kaptam egy olyan döbbenetes indítatást, hogy mennyire igaza volt a családtagjaimnak, barátaimnak, mindazoknak, akik hozzám fordultak, azt mondogatták, hogy „itt óriási bajok vannak, ti nem azért ültök ott, hogy mindezt eltűrjétek, hanem azért, hogy ezen változtassatok”. Akkor ott, Moszkvában döbbenem rá arra, hogy ennek a sok bajnak mi is a valódi oka.

– *És mi volt a másik két tényező, amelyet említett?*

⁵² Az SZKP tárgyalóbizottság tagjai voltak: Berija, Bulganyin, Hruscsov, Malenkov, Mikojan, Molotov, illetve jelen volt Kiszljov budapesti szovjet nagykövet is. A résztvevők névsorára ld. MDP-HATÁROZATOK. 206-207. p. A magyar delegáció tagjai között Hegedűs Andrást is említi.

– A moszkvai találkozót követte a párt Központi Vezetőségének június végi ülése. Itt tulajdonképp a Moszkvában elhangzott bírálatokat öntöttük konkrét határozat formájába, vagyis azt az igényt, hogy Magyarországon gyökeres változásokat kell eszközölni a politikában, a gazdaságban, a kultúrában, a személyi irányításban. Az itt elfogadott KV-határozat azonban nem került nyilvánosságra. (Csak a nyolcvanas években jelent meg.⁵³) Ezt követte Nagy Imre július 4-i kormányprogramja, amit a parlamentben mondott el. Ez a programbeszéd teljesen megfelelt a moszkvai tárgyalások instrukcióinak, egyetlen komolyabb hiányossága volt csupán: nem került megnevezésre, hogy az elkövetett súlyos hibákért konkrétan kiket terhel a felelősség. Ennek kijelentése ugyanis egyértelműen a pártvezetés bírálatával jelentett volna egyet, s hát a végrehajtó hatalmat képviselő kormánynak „nem illet” a párt hibáiról a törvényhozás előtt beszélni. Ezért egy kicsit egyoldalú lett, de ami abban a kormányprogramban benne foglaltatott, azt lelkes tapsal fogadta az ország lakosságának túlnyomó többsége, különösen a kitelepítettek, a kulákok, és valamennyi megbélyegzett, meghurcolt ember, akiket valamilyen sérelem ért. Meg kell még említenem, hogy Moszkvában elhangzott még egy nagyon érdekes nyilatkozat, melyet Berija fogalmazott meg. Ez a Berija egyébként ugyanolyan gazember volt, mint az összes többi, jottányival sem volt jobb, mint Sztálin egykori közvetlen elvtársai.⁵⁴ De ezen a megbeszélésen ő mondta ki a megdöbbentő adatot, miszerint 1953-ig a kommunista rendszerben a lakosság felét, de lehet, hogy kétharmadát súlyos, személyes sérelem érte.

– *Ezt melyik országról mondta?*

– Konkrétan Magyarországról jelentette ki. Összességében tehát ez a három dolog (a moszkvai látogatás, a júniusi KV-határozat és a Nagy Imre-beszéd) volt, amely rádöbbsentett, hogy alapvető bajok vannak a gazdaságban, társadalomban, a kulturális élet minden területén, rengeteg a sértett ember, aki így vagy úgy negatív tapasztalatokat szerzett az elmúlt esztendőkről. Úgy éreztem, ezeket a személyes sérelmeket föl kell tární mindenhol, ezeket orvosolni kell helyi szinten, ha kell, megyei szinten, ha ott sem megy, akkor országos szinten.

– *Ez a felismerése tekinthető tehát az „útravalónak”, amelyet Borsodba vitt.*

– Pontosan, illetve az az elhatározás, hogy be tudom mindezt bizonyítani, mert be lehet bizonyítani, mert az emberek megértik a jó szót, hogy lehetne itt olyan politikát folytatni, amelyet megelégedéssel fogadnak az emberek. Ezért kezdtem Borsodba érkezésemtől azonnal párbeszédet folytatni a lakosság különböző rétegeivel, kapcsolatokat kiépíteni, hogy tényleg tisztában legyünk azzal, mi is a helyzet ott Borsodban.

– *Ön 1956-ban 35 éves volt, lényegében fiatal ember, ugyanakkor nem kevés politikai múlttal a háta mögött. Az ön sajátos borsodi első titkári tevékenységében (a párbeszéd-sorozatban, a nyitás politikájában, humánus intézkedéseiben stb.) nem játszott szerepet az, hogy mindezt fiatal emberként hajtotta végre? Hogy lelkesedésből felvállalt olyan kockázatokat, amelyeket mások talán idősebb korban nem tettek volna meg?*

– Részben van, vagy lehet ebben igazság, nem tudom. Tény, hogy nem éreztem magam karrieristának, s úgy gondoltam, ha az ember felvállal valami, a lakosság szempontjából pozitív dolgot, akkor annak megvalósulásáért érdemes tűzön-vízen át küzdeni. Ha az ember előtt nincsenek markáns, világos célok a családban, munkájában stb., vajon mennyit is ér az élete? De engem akkor nem vonzott valamiféle látványos eredmény elérése és ezzel való büszkélkedés, s nem ilyesmi hirdetése volt a célom, amiben azt hiszem, szegény munkás családból való származásom játszotta a döntő szerepet.

– *Miközben a lakossági párbeszédrel kapcsolatos gondolatait hallgattam, két kérdés fogalmazódott meg bennem. Először is, nem félt a lakosság bizalmatlanságától, hiszen ugyanaz a*

⁵³ A szamizdat kiadást követően a *Propagandista* című lap 1986. áprilisi száma tette közzé először, majd nem sokkal később: BALOGH (szerk.), 1986. 496-510. p.

⁵⁴ Beriját nem sokkal e tanácskozás után, június 27-én letartóztatták és decemberben kivégezték.

párt akarta meghallgatni a panaszokat, amelyik korábban a sérelmeket okozta, a törvénytelenlések forrásának számított, vagyis nem ítélte meg túlzottan optimistán a helyzetét? Másodszor pedig ez a megkezdett párbeszéd mennyiben volt intézményesített? Vagyis az MDP megyei titkára beszélt-e mondjuk a TIT titkárával, vagy Földvári Rudolf Bihari Sándorral?

– Értem. Az első kérdésére azt felelhetem, hogy lehet, sokan naivnak tartják az elképzeléseimet, miszerint lehet úgy politizálni, amit az emberek nemcsak elfogadnak, hanem szívesen is vesznek, mégis a majd ötven éves tapasztalatok után végiggondolva is azt mondhatom, hogy nem tévedtem. Ezt a párbeszéd-sorozatot ugyanakkor nagyon körmönfontan, hogy úgy mondjam, Lúdas Matyi-módon kellett folytatni. Nem mehettem túl azon a határon, amelyet a párt szervezeti szabályzata lehetővé tett, illetve azon, amelyet a júniusi határozat szorgalmaz, amit vissza nem vontak, csak nem jelentettek meg.

– *Mi volt ez a bizonyos módszer?*

– Mindig abba kellett belekapaszkodni, ami ugyan párthatározatok formájában, szövetszerűen megjelent, csak nem vették, vehették komolyan. Például ilyenekre, hogy „a népért vagyunk”, „a népet szolgáljuk”, „demokrácia kell” stb. Tehát ezekre a szövegekre hivatkozva lehetett egy csomó konkrét lépést tenni, tényleges intézkedéseket foganatosítani, persze egy bizonyos határon nem lehetett túllépni.⁵⁵ 1953-tól 1956-ig fokozatosan enyhült a helyzet, egyre többet lehetett tenni, egyre többet kimondani, olyasmiket, amiről korábban még gondolkodni sem szabadott. Tehát ezeket a lehetőségeket kellett kihasználni. Hadd mondjak egy-két konkrétumot is. A párt szervezeti szabályzata például leszögezte, hogy a kommunistáknak példamutató módon kell élni.⁵⁶ Én 1954 szeptemberében összehívtam egy megyei pártaktíva-ülést, és hivatkozva az említett előírásra, felvettem a kérdést, hogy vajon példamutatónak tekinthetjük-e a legtöbb funkcionáriust a közélet tisztasága tekintetéből, nem lett-e részese valaki a korrupciónak, annak, hogy haveri alapon old meg bizonyos kérdéseket, példás családi életet él-e, és így tovább. Kimondtam, amit később Nagy Imre is a nyilvánosság elé tárt, vagyis, hogy a közéletben egyáltalán nincs tisztaság. Ezzel az aktíva-üléssel elindult egy folyamat. Olyan intézkedések követték, miszerint nincs többé a funkcionáriusoknak pult alóli vásárlás, nincs ajándék-elfogadás tsz-ekből, üzemekből, nincs ingyen színházjegy, egyéb kedvezmények. Sokan hozzászórtak ezekhez, úgy érezték, hogy mindez csak azért jár, mert ők funkcionáriusok. Magyarán mondvá, hogy a közéletben ne az effajta haver-szellem érvényesüljön, hanem a rátermettség akkor, amikor valaki vezetői feladatot vállal. Azt akartam, hogy megszűnjön minden efféle, közös javakban való markolászás. Ennek az az országban példa nélküli következménye lett, hogy három koronás fő is „porba hullott”. Bodnár András városi első titkár, Putnoki László, a megyei pártbizottság egyik titkára és egy Gál nevű megyei tanácselnök-helyettes, aki ráadásul oktatási, kulturális területtel foglalkozott. Azután tudomásomra jutott, hogy van a Bükkben egy nyaraló, amit a köznyelv csak „Pálmai-kolostor” néven emlegetett.

– *Pálmai-kolostor?*

– Igen, Pálmai József, a DIMÁVAG vezérigazgatója tartotta ott a kicsapongásait. Sokminden egyéb dolog is kiderült. Mindemellett egyik első intézkedésként megszüntettem a megyei pártbizottság úgynevezett reprezentációs keretét is, mert abból ettek-ittak, mulatoztak. Arra is rájöttem, hogy a városi pártbizottságról a tagdíjat nem fizették be a megyei pártbizottság gaz-

⁵⁵ Érdekességgént megjegyezzük, hogy később ezt a módszert az október felé vezető, demokratizálódást segítő folyamatban mások is előszeretettel alkalmazták. Rohács Gyula, a miskolci Városi Tanács VB-titkára például *Miért fontos a lakosság aktív részvétele az államhatalom gyakorlásában* című cikkének gondolatmenetét (melyben a közéletben való részvételre, a közszereplők elszámoltatására buzdított) a Magyar Népköztársaság Alkotmányából vett passzusra építette. Ld. *Északmagyarország*, 1956. október 14. 3. p. Stb.

⁵⁶ A Magyar Dolgozók Pártja Szervezeti Szabályzata 3. d) pontja valóban előírja a párttag kötelességei között, hogy „példát mutasson [...] az állampolgári kötelességek teljesítésében, legyen feddhetetlen a magánéletében”. Ld. pl.: MDP-KONGRESSZUS, 1954. 631. p.

dasági osztályára, hanem egyszerűen felélték, elszórakozták, éltek belőle, mint Marci Hevesen. Ezekkel az intézkedésekkel kezdtem megyei első titkári tevékenységemet. Ráadásul akkor már a leváltásokba senki sem kötött bele. Például a három kirúgott funkcionárius kinevezésének vagy leváltásának a jóváhagyása a KV hatáskörébe tartozott. Amikor én jó százötven ember előtt nyilvánosságra hoztam ezeket az ügyeket, felszólítottam őket, hogy nyilatkozzanak ezekről az ügyeikről a párttagság előtt, senki nem mondta a Központi Vezetőségből, hogy helyteleníti a lépésemet. Ami pedig a második kérdését illeti, természetesen kialakultak jó személyes kapcsolataim Miskolcon, de az általam kezdeményezett párbeszédnek kezdettől intézményes jelleget akartam tulajdonítani. Tudniillik, kinyitattam a megyei pártbizottság ajtaját a „nép” előtt, és a megyei tanácsot is. A megyei tanácselnököt (Iván Istvánnak hívták) arra kértem, hogy ugyanazon a napon tartsa a fogadónapját, amikor én. Mert ha felvetődik valami olyan dolog, akkor intézkedhessen. Az emberek pedig százával jöttek ezekre a fogadónapokra, sokszor este tízkor azt kellett mondanom, hogy ne haragudjon, legközelebb maga lesz az első, de most már muszáj hazamennünk. Bárki bejöhetett, minden további nélkül, bármilyen véleménye, kritikája volt, készséggel meghallgattam. Gyakran előfordult, hogy felvettem a telefont, átszóltam a megyei tanácselnöknek, hogy itt van X.Y., ezzel és ezzel a problémával, sorold be a nálad lévőkhöz, hallgasd meg, hogy mi a panasza. Ezekről persze azt is kértem, hogy jelezzenek vissza néhány hét múlva, történt-e valami érdemi intézkedés az ügyükben vagy nem. Ezrével hallgattam meg az embereket.

– *Mondhatni, hogy dőlt a panasz mindenkiről?*

– Az nem kifejezés. Csak az volt feltűnően érdekes, hogy mindenre panaszkodtak, beszéltek sok bajukról, viszont politikai természetű sérelmeikkel soha nem mertek előhozakodni. Ennek egyszerű oka volt, az ÁVH ugyanis ilyen sérelmek esetén mindenkit figyelmeztetett, hogy megbánják, ha elmondják valakinek. Persze, amikor elhangzott, hogy valakinek nem vették fel a gyermekét az egyetemre vagy a gimnáziumba, sejteni lehetett, hogy valami politikai természetű retorzió állhatott a háttérben. No, ez a bizonyos intézményesített párbeszéd nem csak ebben merült ki. Összehívtam például a Borsod megyei országgyűlési képviselőket, kijelentettük, hogy megalakult az – addig hivatalosan nem létező – országgyűlési képviselőcsoportunk. Elő volt írva, hogy havonta rendszeres beszámolási kötelezettségnek kell eleget tennünk, fogadó napot kell tartanunk. Mivel az országgyűlés komolyabb politikai súllyal nem bírt, ezekkel az előírásokkal nem nagyon foglalkoztak. Én nem tettem mást, csak pontosan érvényt szereztem az előírásban szereplő kötelezettségeknek, és rábírtam a többi képviselőt, hogy mindezeket tartsák be. Hozzá is kezdtek a képviselők, s a hónapok előrehaladtával rengeteg tapasztalatot halmoztak fel, s maguk a képviselők mondták, hogy milyen jó volt mindezt elkezdni, mert most látjuk igazán, hol vannak az embereknek komolyabb problémáik.

– *Ennek lett később következménye az 1956 nyári parlamenti felszólalásuk is, melyben a mostoha borsodi viszonyokra hívták fel a figyelmet?*

– Tulajdonképp igen, de még hadd tegyem hozzá, hogy ebben a párbeszéd-sorozatban kezdettől kitüntetett szerepet tulajdonítottam az íróknak, újságíróknak, egyéb értelmiségieknek, pedagógusoknak, orvosoknak és másoknak. Igyekeztem elmenni iskolákba, felvenni a kapcsolatot a tanárokkal, vezetőikkel stb. Részemről ezt a tájékozódást 1954 őszétől igyekeztem egyre jobban kiszélesíteni és elmélyíteni, hogy tudjam azt, mi is történik körülöttem. Az ön által említett parlamenti beszéd egyfajta csúcspontnak is tekinthető ebben a bizonyos párbeszéd vagy tényfeltárás-sorozatban. 1956 késő tavaszán összehívtam a képviselőket és azt mondtam, összegezzük azt, hogy ki mit tapasztalt. Erre gyűlt össze az az anyag, ami alapján július 31-én a parlamentben beszámoltunk a régió helyzetéről. Feltártuk, hogy mennyire hamis, amit a Gerő-féle pártvezetés állított, miszerint Borsod a magyar Ruhr-vidék, mert ez sajnos természetben sem az, ha pedig megnézem, hogy a kultúrában, az egészségügyben, az oktatásban, egyebekben hol állunk, azt tapasztaljuk, hogy abszolút nem mi vagyunk a Ruhr-vidék. Elkezdtem sorolni a konkrét számokat, amelyeket megszereztem az Országos Tervhivatal sta-

tisztikáiból. Magam is megdöbbsenem, hogy a 19 megyéből szinte minden mutató tekintetében a legutolsók voltunk, ha valamilyen szempontból a 16. helyet „elértük”, már komoly eredménynek könyvelhettük el. A megyei városok sorában Miskolc ugyancsak hátul kullogott a legtöbb mutató szempontjából.

– *Mely problémát tekintette a legégetőbbnek?*

– Egyértelműen a lakáshelyzet anomáliáit. Ez a beszéd egyébként nyilvánosságra is került, komoly visszhangja volt országosan, de különösen a mi régiókban. Sokan mondták nekem Pesten, hogy „olyan szókimondó voltál, miért nem beszéltél a főváros problémáiról is”, mivel eredetileg ott választottak képviselőnek, csak közben Miskolcra kerültem. Mondtam, hogy itt vannak a budapesti képviselők, tartsák meg ők ezt a beszédet. A beszéd egyébként nemcsak az országgyűlés hivatalos közleményeiben látott napvilágot, lehoztuk a megyei lapban is. Egymás után jelentek meg már akkoriban az *Északmagyarország*-ban többé-kevésbé kritikus hangvételű cikkek, a lényeg, hogy egyre többen rácsodálkoztak arra, hogy mindezekről a bajokról egyre nyíltabban lehet beszélni a nyilvánosság előtt. Sőt, lehet bírálatot is megfogalmazni. Akik velem voltak az országgyűlési képviselőcsoportban azután megvitték ennek a hírét a maguk régiójába, hogy lehet végre beszélni arról, hol szorít a cipő. És azért helyekkel úgy érezhettük végre, hogy történnek is érdemi változások. Mindebbe felülről nem lehetett beleszólni, hiszen frázisok szintjén annyiszor megfogalmaztuk már, hogy mi vagyunk a nép pártja, nem kötekedhetek azon, ha ezt végrehajtva megkérdezzük magát a népet is. Ez a tényfeltárási-demokratizálási folyamat persze egészen más jellegű volt, mint ami folyt Budapesten vagy épp országos szinten, de a lényeg, hogy nem lehetett belekötni. Akkor sem, ha sokaknak nem tetszett. Az írókkal, értelmiségiekkel folytatott párbeszéd-sorozat közben mindennek megmutatkozott azután két fonák oldala is. Egyrészt Budapesten az a kép alakult ki rólunk (nem függetlenül Bihari Sándor elhíresült cikkétől), miszerint Borsodban minden olyan „kocsonyás”, vagyis mozdulatlan állapotban van, másrészt pedig azt juttatta az emberek eszébe, hogy minden funkcionárius „Kucsera”.

– *Bihari Sándor Miskolci kocsonya, illetve Háy Gyula Miért nem szeretem című cikkeiről van szó.*

– Igen, és én azt hiszem, hogy nekem ezt a két visszás következtetést bírálnom kellett, nem akartam, hogy ezek a túlzott következtetések igaztalanul nagy terepet kapjanak. Azt hiszem, joggal tettem fel a kérdést 1956 nyarán és kora őszén, hogy mindaz, amit tettünk számos területen, nem változás a korábbiakhoz képest? Ha pedig elismerik a nagy erőfeszítéssel elért eredményeinket, akkor ne mondják, hogy itt minden kocsonya, vagy hogy minden funkcionárius egy-egy helyi „Kucsera elvtárs”. Azt mondtam az íróknak is: itt vagyok én, hogy mást ne mondjak (pedig mondhatnék még neveket), hát én Kucsera vagyok? Jaj nem, hát nem így értettük, válaszolták ők. A lényeg, azt próbáltam a közvéleményben megerősíteni, hogy nem lehet és nem szabad általánosítani. A vitának ezt a két alapvető részét mindenképp bírálnom kellett, illetve bizonyítanom kellett, hogy mi igenis megyünk előre. Hogy mindennek legyen fogamatja, megjelent Miskolcon a *Kilátó* című folyóirat. Ennek 5-6 száma jelent meg.

– *Csak négy száma látott napvilágot.*

– Nem tudom, az én példányaimat az ÁVÓ összeszedte, de több példánya, s a lényeg, hogy folyamatosan megjelent októberig. Mutasson nekem valaki az országban egy olyan megyét, vagy Budapesten egy olyan helyet, ahol odaadtunk teljesen szabadon az értelmiség kezébe egy lapot, mondván, hogy „szerkesszék úgy, ahogy akarjátok, írjatok bele azt, amit akartok, legyen ez a ti szabad fórumotok”. Hogy ez mit jelentett abban az időben, mennyi vitát a központi sajtóelosztással, sok-sok telefont, nem akarom sorolni, de ki lehetett kényszeríteni, hogy legyen ilyen fórum, ahol szabadon elmondhatják a véleményüket az értelmiségiek. Ismétlem, ezt nem volt könnyű keresztülvinni, hiszen egy független szerkesztőség létrehozását nem lehetett az említett módon párthatározattal „betakarni”. Nem mondhattuk, hogy az egy

párt politikáját független lapokkal akarjuk népszerűsíteni, mert arra ott volt az MDP megyei lapja.

– *Tényleg, nem lett volna lehetőség arra, hogy az Északmagyarország ilyen független szemléletű politikai fórummá alakuljon?*

– Nem, több okból sem, s ezek között az egyik legfontosabb, hogy erre maguk az értelmiségiek mondhatták, hogy a megyei pártlap a pártbizottság hivatalos orgánuma, aligha érezhették volna teljesen magukénak. Én pedig úgy véltem: ha van ezeknek a tollforgatóknak önálló véleményük, csak mondják el nyugodtan.

– *Az értelmiséggel való párbeszéd milyen témákat érintett?*

– Az írókkal több tanácskozást tartottunk, mert például felvetődött a Bihari Sanyi helyzete, a cikke után több helyen megfogalmazódott, hogy el akarják lehetetleníteni, kiutálni, ellenségnek tartják, nincs lakása stb. Általánosságban kerestek meg rengeteg olyan problémával, hogy mennyire méltatlan az írók, újságírók helyzete, nemcsak a publikálási lehetőségek, hanem a megélhetési körülmények stb. is.

– *Szeretném megkérni, idézze fel 1956 júliusának első napjait. Ugyanis június 30-án megjelent a Központi Vezetőségnek a Petőfi Kör keményen elítélő határozata, mely Déry Tiborék tevékenységét bélyegezte meg. Pár nappal később, július 5-én pedig egy elég forró hangulatú irodalmi estre került sor Miskolcon, Kónya Lajos részvételével. Nekem az a benyomásom alakult ki, hogy ez az est valamiféle határpontnak tekinthető a megyei pártvezetés és az értelmiség kapcsolatában, míg ugyanis július első napjaiban önök egyértelműen a KV-határozat szellemében nyilatkoztak, később mintha úgy érezték volna, hogy kicsit túllőttek a célon, legalábbis az Északmagyarország tanúsága szerint.*

– Nem emlékszem, hogy én ezzel kapcsolatosan bármit írtam vagy nyilatkoztam volna a helyi sajtónak.

– *A július 2-i megyei pártaktíva-ülésről megjelent hosszú tudósításra gondolok, mely az ön beszédét is idézte.*

– Ezzel kapcsolatban a következőket tudom elmondani. Először is, ami a Petőfi Körrel illeti, annak a tevékenysége egyértelműen pozitív, akkor is annak tartottam. De nem szabad elfelejteni, hogy Miskolcon mi történt például 1946-ban,⁵⁷ amire akkor még mindenki emlékezett nálunk. Azt nagyon jól tudtam, hogy ha az ember egy felajzott politikai légkörben továbbmegy még radikálisabb követelésekkel, annak nagyon súlyos következményei lehetnek. Egyáltalán nem volt semmi bajom a Petőfi Kör hangvételével, tevékenységével stb. Inkább azt kifogásoltam, hogy egy ennyire feszült helyzetben miért kellett több ezer embert összehívni, egyáltalán nem olyan embereket szerepeltetni, akik bármit is el tudtak volna magukról mondani, például pártvezetők, hogy ezt és ezt próbáltam tenni, vagy teszem, hanem elkezdték a régebbi viszonyokat pozitívan felelelni. Keletkezett a Petőfi Kör körül egy olyan hangulat, mely vidékre is eljutva komolyabb következményekkel járhatott, de Budapesten is az 1953 óta szívós munkával elért eredményeinket fenyegette. Nekem az volt a véleményem, illetve borsodi, miskolci tapasztalatom, hogy a kommunista rendszer legádázabb ellenségével is, akit mondjuk súlyos törvénytelenység ért, ha leülök vele beszélgetni, megértem a problémáját, el tudom neki mondani, megértetni mindazt, ami eddig történt, hogy rajta konkrétan hogyan tudunk segíteni. Ha ezt az utat járjuk, el tudunk kerülni minden olyan lehetőséget, amely komolyabb atrocitásokkal fenyegetett volna. Nekem ez volt az aggályom a Petőfi Körrel kapcsolatosan, nem az, hogy föltárja, nyilvánosságra hozza a bajokat. Ugyanis én is pontosan ugyanezt tettem. Hanem az, hogy nem szabad olyan szituációt teremteni, melynek a vége esetleg olyan, amit nem tudok kézben tartani.

⁵⁷ Utalás az 1946-os miskolci antiszemita pogromra, melynek két halálos áldozata is volt. Ld. erről még egykorán Simon Sándor egyetemi párttitkár 1956. október 23-i beszédével kapcsolatban: UNGVÁRY, 1991. 59.61. p.

– *A Kónya-estet – Bihari Sándor emlékezése szerint – mégis a pártbizottság be akarta tiltani, illetve általában az efféle vitaesteket be akarta szüntetni, túl veszélyesnek ítélte.*

– Hát lehet, hogy ő beszélt olyan pártbizottsági taggal, akinek ez volt a véleménye, az enyém biztos nem.

– *Konkrétan Koval Pál nevét említette...*

– Akkor igaza lehet Biharinak, Koval lehet, hogy foglalkozott a betiltás gondolatával. Nekem határozottan az volt a véleményem, hogy meg kell ezt az estét tartani. Hadd lássa Kónya Lajos is, hadd hallja tőlünk, másoktól is, hogy itt Miskolcon azért nemcsak kocsonya van, itt azért történnek, előre mennek a dolgok. Meg is tartottuk ezt az estét. No már most, Kónya egyébként egyértelműen azzal a céllal jött le, amit máshol is követtek, hogy valahogy fölkelteni az érdeklődést a hibák és azok okozói iránt, rájuk irányítani a figyelmet. Vagyis nem azzal a céllal, hogy kifejezze az egyetértését a változások szorgalmazóival, folytatóival, hogy rámutasson a még bezárt ajtókra stb. Nekem az volt az álláspontom, hogy feltétlenül elmegyek erre az estre, meghallgatom Kónyát, és elmondom a magam véleményét. A dolog vége az lett, hogy Kónya Lajos is rájött és elismerte, hogy itt nem az a helyzet, mint Budapesten vagy az ország más frekventáltabb helyein, hanem itt tényleg történtek már komoly előrelépések, próbálkozások, azzal váltunk el egymástól, hogy a nyitott kapukat nem kell már döngetni, itt meg ott vannak még zárt kapuk, próbáljuk nyitogatni, fogjunk össze, és együtt nyissuk ki ezeket a kapukat. Ennyit tudok erről az estről mondani, de azért Kónyáról egy érdekes esetet hadd jegyezzek még meg. 1956. október 26-án a déli-délelőtti órákban a borsodi küldöttséggel elindultam haza, miután találkoztunk Nagy Imrével, és ott a pártközpont kapujában összefutottam Kónya Lajossal. Aczél Tamással mentek a pártbizottságra, nem tudom, miért. Nagy lelkendezve üdvözölt, kérdezte, hogy s mint vagyok, mondtam neki, hogy alaposan benne vagyok a slamasztikában, úgy látom, hogy Budapesten nem kaptuk meg a kellő tájékoztatást, meglehet, kár is volt ennyi veszéllyel ideutazni. Azt mondja nekem erre a Kónya, hogy „Földvári elvtárs, vissza mer maga menni Miskolcra?” Hát, mondom, onnan jöttem, oda is kell mennem, ott van a helyem, a családom, mindenem, miért ne mennék vissza. A korábbi tetteim alapján nekem semmi okom a félelemre, sokkal inkább a büszkeségre. Ezzel váltunk el Kónyával. Hadd ismételjem meg: nem az ellen voltam soha, hogy legyenek ilyen tanácskozások, azokat mindig szorgalmaztam, azt mondtam, legyen, de nézzünk szembe a valósággal és tárjuk fel Kónya előtt is, azt, ami van a maga teljességében. Ez történt. Illetve ez történt addig is, ezt szerettük volna folytatni július után is, fogjunk össze és csináljuk.

– *Ugyanakkor volt a Magyar Írók Szövetsége pártalapszervezetének pár nappal később egy taggyűlése...*

– Igen.

– *...ahol Kónya azt mondta, Miskolcon megfélemlítették az írókat, például Biharit, Szekrényesi Lajost retorziókkal fenyegették, illetve erre az irodalmi estre nagyon sok ávós, besúgó érkezett civilben.⁵⁸ Mi állhatott ennek a háttérében? A rendvédelmi szervek ennyire megijedtek egy irodalmi esttől?*

– Nézze, nem volt és nincs olyan tanácskozás, rendezvény, ahol az úgynevezett biztonsági szervek ne vennének részt, sokszor nem is tudunk róla, hogy ott vannak, de vannak. Annyit tudok, hogy a Központi Vezetőségben is felfigyeltek erre a Kónya-estre, ugyanis engem felhívott a Kállai Gyula, aki akkor a kulturális igazgatás ügyeivel is foglalkozott a pártközpontban, hogy tudok-e arról, hogy lesz ez a rendezvény. Nem hogy tudok róla, válaszoltam Kállainak, hanem én magam szorgalmaztam, hogy szervezzék. Mi lesz ott – kérdezősködött tovább; mondtam neki, mit tudom én, mi lesz ott, Kónya mond valamit, aztán nyilván én is fogok mondani valamit, a lényeg, hogy biztosan ott leszek. Nem nagyon tudott mit mondani erre, csak „sok sikert” kívánt, erre jól emlékszem. Magyarán mondva, ott fent erről jól tudtak.

⁵⁸ Ld. ... old.

Ha pedig Pesten tudták, és így készültek rá, nyilván továbbment az információ a BM-be, az ÁVH-hoz stb. Az „érdeklődést” bizonyára fokozta, hogy máshol előfordultak számukra nemkívánatos jelenségek az ilyen gyűléseken. Engem megkérdeztek, hogy jöhetnek-e, hát mondtam, miért ne jöhetnének, maguk is éppolyan emberek, mint a másik. Nem tudom, hányan voltak, kiket és hogyan küldtek, kétségtelen, hogy lehettek és voltak ott. De mit jelentett mindez? Szerintem semmi komolyabbat. Senkinek haja szála sem görbült meg, Kónyával vitatkoztam, vele szemben érveltem, és elmúlt az este minden további nélkül. Hogy egyes kiemelt személyeket fenyegethettek valakik, el tudom képzelni, mert Déri Ernőnek megjelent egy cikke – ha jól emlékszem – már a forradalom alatt az *Északmagyarország*-ban, melyben önkritikát gyakorolt, s ebből úgy tűnik, valóban történhettek ilyen fenyegetések, elsősorban Bihari Sándor irányában. Amikor én az írócsoportban megismertem őt illetve a tevékenységét, az volt a véleményem, hogy először is lakáshoz kell juttatni. Lakáshoz is jutott. Ő, akit a kocsonya-cikke miatt ellenségnek kiáltottak ki egyes miskolci vezetők, de szeptemberre már bizonyosan megszűnt ellene minden vehemens támadás, azt hiszem, Bihari Sándor is észrevette már ekkoriban, hogy komoly változások indultak el, nem minden kocsonya Miskolcon sem. Ha Bihari Sándor nem érezte volna, hogy legalábbis én nem üldöztem vagy fenyegettem őt, aligha küldte volna el baráti ajánlások kíséretében néhány éve is újonnan megjelent versesköteteit.⁵⁹ Egyébként nem túl régen találkoztam is vele, azt hiszem, ma is tiszteljük, becsüljük egymást. De mondom, sajnos ez volt a helyzet, abból az általános értelmiségi-ellenes közegből, hangulatból kellett kiemelni őt is, ami uralkodott Miskolcon. Meg kellett győzni a környezetében lévő embereket, hogy Bihari Sándornak lehet sokmindenben más a véleménye, mint nekünk, de ha megmondjuk neki, hogy alapvető fontosságú kérdésekben mi a lakosság érdeke, esküszöm, hogy mellénk áll. Más dolog, hogy van, amiről vitatkozunk ezután is tovább.

– *Mindenesetre a sajtó híradásaiból is egyértelműen látszik, hogy a július eleji eseményektől kezdve a pártszervezet elkezdte látványosan támogatni az írócsoportot. A Szabó Lőrinc-est meghívóin már – ma talán furcsának tűnő módon – szervezőként tüntették fel a pártbizottságot. Ön fontosnak tartotta, hogy a párt demonstratíven álljon e rendezvények mellé?*

– Feltétlenül. Meg kell mondanom, most már ötven év távlatából, hogy nem véletlenül került oda a pártbizottság, talán még konkrét nevekkkel is el lehetett volna látni azokat a meghívókat, hogy kik is képviselték az egyes szervezeteket. Az ugyanis távolról sem mondható el egyöntetűen a pártbizottság valamennyi tagjáról, az apparátus minden vezetőjéről, hogy megegyezett volna a véleménye minderről például az enyémmel. De mindezzel a saját pártszervezetemnek is üzeni akartam: változtassanak a merev felfogásukon, nyitottabban álljanak hozzá társadalmi-közéleti kérdésekhez, ne féljenek az értelmiségtől, menjenek el efféle rendezvényekre, nézzenek szembe az ott felmerülő-elhangzó problémákkal, próbáljanak reális előrelépéseket tenni ezen a téren. Egy szóval a pártbizottság szervezőként való feltüntetése teljesen tudatos volt a részemről. Hogy ezt bizonyítsam, még egy dolgot szeretnék megemlíteni. Október 23-án jelent meg az *Északmagyarország*-ban a Politikai Bizottsághoz intézett nyílt leve-lünk, amelyben nem véletlenül szerepelt aláíróként a Koval neve is, aki pedig messze nem értett egyet az abban foglaltakkal, a Gyárfás⁶⁰ neve, aki ingadozó volt illetve az én nevem. Vagy amikor 24-én megjelent a Gerő-beszédet visszautasító nyilatkozatunk, azt sem véletlenül ellenjegyeztük kollektívan úgy, hogy a megyei pártbizottság, mert érzékeltetni akartuk, hogy ez nem egyesek véleménye, hanem testületileg utasítjuk el annak tartalmát és hangvételét. 23-a mozgalmas estéjén persze arra nem volt lehetőségem, hogy összehívjam a pártbizott-

⁵⁹ Vö. ... old.

⁶⁰ Gyárfás János, aki Kovallal és Tóth Jánossal együtt voltak a megyei pártbizottság másodtitkárai. (Az említett nyilatkozaton Tóth aláírása is szerepelt.)

ságot, de éppen azért tettünk így, hogy érzékeltesük: kifelé kötelesek vagyunk egységesen és így fellépni egy ennyire nagy fontosságú kérdésben.

– *Déri Ernő feljegyzésében azt állítja, hogy a PB-nek címzendő levelet ön 22-én még el sem akarta küldeni. Ez a feljegyzés persze akkor keletkezett, amikor Déri Ernő már a Kádár-kormányt szolgálta, ön ellen pedig már megindult az eljárás.*

– A Politikai Bizottsághoz intézett levél már 17-én elküldésre került. 15-én került sor egy megelőző értekezletre a megyei pártbizottságon, amiről érdekes cikkek jelentek meg az akkori *Északmagyarország*-ban. Rádöbbsenek sokan, hogy végre ki lehet mondani nyíltan azt, amit ki kell mondani. Hogy nyilvánosságra csak 23-án került, ennek az az oka, hogy azt nem tehettem meg, hogy már 17-én leközlöm a sajtóban. Akkor még nem volt olyan az egész helyzet, nem láthattam, hogy a lépésemnek nem lesz-e olyan retorziója, részben az újságírók felé vagy felém, amelynek beláthatatlanok a következményei. De éppen 22-én, amikor Déri és Grósz kint voltak az egyetemen, akkor én azzal a kifejezett utasítással küldtem őket a Diákpárlamenthez, hogy ott olvassák fel ezt a levelet, nem tudom, aztán megtörtént-e, de úgy tudom, felolvasták. Az egyetemisták lényegében egyetlen dolgot bíráltak csak benne, azt, hogy miért kérünk és miért nem követelünk, amire én azt mondtam, hogy a stílári különbség mögött politikai szándék húzódik. Én kifejezetten ragaszkodtam ahhoz, hogy mindez megjelenjen a másnapi *Észak*-ban is, mert ezt – gondoltam – most már nyilvánosságra kell hozni, erre egyértelműen szükség van.

– *Kun László a hetvenes években megjelent tanulmányaiban azt állítja, hogy ön kifejezetten politikai érdekből tartott kapcsolatot az írókkal, tehát mintegy felhasználta őket saját népszerűsége érdekében, de igazán nem tartotta őket komoly tényezőknak.⁶¹ Mi erről a véleménye?*

– A szocialista, kommunista rendszerben egészen 1989-ig, ha valakit el akartak lehetetleníteni, a legtöbb esetben megvádolták azzal, hogy karrierista. Kun László csak ezt tette velem. De nézzük meg, mi szól ellene. Ha én csak hatalmi eszközként tekintettem volna az írócsoportra, megjelenhetett volna a *Kilátó*? Adtam volna lehetőséget arra, hogy kontroll, cenzúra nélkül leírassák, amit akarnak? Meg kell azonban említenem, hogy Kun Lászlónak a korábbi tanulmányaihoz képest gyökeresen megváltozott az álláspontja, legalábbis az *Észak-Magyarország* egyik 1989. májusi számában megjelent hosszabb cikke⁶² erre enged következtetni.

– *Beszéljünk egy kicsit erről a bizonyos Szabó Lőrinc-estről. Egyáltalán mikor szerzett ön tudomást az íróknak erről a tervéről?*

– Akkor, amikor az írócsoportban felvetődött, hogy jó lenne meghívni Szabó Lőrincet. A pontos dátumot sajnos nem tudom megmondani. De a 23-i *Észak*-ban is megjelent ennek a beharangozása. A kezdeményezés egyértelműen az íróké volt, Bihari, Szekrényesi és Bod Andor nevéhez köthető. Szintén nem emlékszem a pontos napra, de arra az eseményre igen, amikor beállított hozzám Grósz, azzal, hogy megkeresték az írók a Szabó Lőrinc irodalmi est szervezésének az ötletével, mit csináljunk, lehet-e, nem stb. Mondom neki, miért kérdezel ilyet tőlem? Megegyeztünk abban – folytattam –, hogy ha valahol valami efféle van, ti is odaálltok,

⁶¹ Pontosan azt írta, hogy Földvári (akinek egyébként a nevét nem említette, csak F.R. névbetűkkel utalt az első titkára) „revizionista bázis” megszervezésére tett kísérletet, de az írócsoportban nem sok fantáziát láthatott, hiszen politikailag súlytalan, tömegbázissal nem rendelkező irodalmárokról volt szó. KUN, 1977. 246. p. (Megjegyzés: e koncepció azért is érdekes, mert a párttörténetírásban sokszor épp az írókat vádolták az „ellenforradalom” eszméi és/vagy szervezeti előkészítésével.)

⁶² KUN LÁSZLÓ: *Igazság és igazságtétel*. In: *Észak-Magyarország*, 1989. május 6. 4. p. Kun László a megyei pártbizottság április 13-i ülésén Dudla József első titkár beszámolója alapján, a pártbizottság megbízásából készített 16 pontból álló, téziszerű összeállítást, mely „áttekinti a megye felszabadulást követő történelmi múltjának azon legfontosabb kérdéseit, melyek ma politikai és szaktudományi viták tárgyát képezik.” A dokumentumban Kun már távolról sem nevezi ellenforradalomnak 1956-ot, méltatja a munkástanácsok pozitív szerepét, a tömegek demokratikus törekvéseit, sürgeti a rehabilitálásokat stb.

segítitek stb., és a pártbizottság egyértelműen részt vesz benne. Az íróknak azt kell mondani: csináljátok, a pártbizottság minden segítséget megad a szervezéshez. Részemről a megyei pártbizottságon ezzel indult a dolog. Egyrészt meg kellett például szervezni az utazásukat, például a megyei pártbizottság adta a gépkocsit is az utazásukhoz. Ott volt a szállásuk, ellátásuk kérdése is, utánanéztünk, a pártbizottságnak volt erre valamilyen kerete, az írócsoport is hozzájárult anyagilag, én azt mondtam: itt vannak a lehetőségek, szervezzétek meg, én csak annyit kérek, mondjátok meg, mikor lesz. Értesítettek is róla, hogy 23-án lesz megtartva. Ki gondolta akkor, hogy a történelem pont azon a napon zár le egy korszakot és indít el egy másikat? A meghívókat egyébként úgy tudom, végül az írócsoport küldte ki, de ehhez is nyújtott segítséget a megyei és a városi pártbizottság egyaránt. Aztán csak annyi dolgunk volt, hogy várjuk a vendégeket.

– *Az est előkészítése tehát egész másként zajlott, mint Kónya Lajosé esetében, hiszen utóbbit majdhogynem titokban és csak az írók készítették elő, Szabó Lőrinc estjére már a pártbizottság is „beszállt” illetve plakátoztak a városban. Tekinthető ez a különbség szimbolikusnak?*

– Mindenképpen, sőt határozott előrelépésnek is abban, ami addig folyt, miután a légkör kedvezőbbé vált, legalábbis a vezetők szélesebb köre értett egyet azzal, hogy semmi félnivalónk nincs az irodalmárok nyilvános szerepléseitől, sőt azon jó, ha mi is képviseltetjük magunkat, bele kell folyni az előkészítésbe. Én inkább így fogom fel a dolgot, hogy a folyamat elindult, s egyre erősödött, eljutott a *Kilátó* megjelentetéséig és így tovább. No, most hogy mi történt magán ezen a szerzői esten, erről sajnos nagyon kevés konkrétumot tudok felidézni. Emlékszem, hogy Illyés Gyula mondott egy bevezetőt, Szabó Lőrinc is felolvasott egy-két versét, majd a plakáton szereplő meghívottak, előadóművészek is felléptek, verset mondtak. Azt hiszem, érthető, hogy miért maradt meg ilyen hézagosan az emlékezetemben ez az esemény. Akkor persze én még nem tudhattam, hogy 23-a ennyire fontos nap lesz a történelemben, de három nagyon fontos dolog foglalkoztatott akkor este, melyek elmosták a figyelmem előtt ezt a szerzői estet.

– *Melyek voltak ezek?*

– Az egyetemi nagygyűlés-sorozat (diákparlament), a DIMÁVAG-beli gyűlésezések, ahol sokféle követelés elhangzott. Egyfolytában azon tépelődtem, hogy hogyan foglaljak állást ezekben a kérdésekben, meddig mehetek el, mit mondhatok, mit tehetek és így tovább. Nem akartam egy perc alatt olyan gyors döntéseket hozni, melyek bölcs meghozatalához órák vagy még hosszabb idő szükséges. A második dolog, ami nagyon foglalkoztatott, a budapesti felvonulással kapcsolatos hírek. Ellentmondó információk érkeztek, csak azt hallotta az ember, amit a rádió mondott, ha felhívtam a pártközpontot, ott mindent kaptam, csak megbízható információkat nem. De az ember érezte, hogy itt már valami nagyon forrong, készülődik. Hogy mi ez pontosan, nem tudtuk. Hogy valami érdemi állásfoglaláshoz jussak, beszélni akartam Gerővel, aki akkor már Rákosi leváltása után első titkárként tevékenykedett. Délelőtt még azt mondták, nem érkezett meg az általa vezetett küldöttség Jugoszláviából, majd talán itt lesznek, ott lesznek stb. Az foglalkoztatott, hogy mikor tudom telefonvégre kapni, hogy vajon mi az, amit ők csinálni akarnak, milyen személyi változásban, politikai lépésben gondolkodnak, mit akarnak lépni azokban az égető kérdésekben, amelyek mindannyiunkat foglalkoztattak. Ez a töprengés él bennem nagyon elevenen, azt már nehezen tudnám felidézni, hogy óráról órára mit csináltam akkor este, de erre az általános benyomásra jól emlékszem. A végén sikerült Gerőt telefonvégre kapnom, rá tudtam kérdezni, hogy mit csinálnak, illetve milyen további lépésekre készülnek, kérdeztem, nem érzik-e, hogy a fejük fölött ég a tető. Képzelve, mit mond erre nekem!

– *Idézzé fel, kérem!*

– Azt kérdezi Gerő, Földvári elvtárs miért olyan ideges? Mondom neki, hát hogy ne legyen ideges, nem látok semmit abból, ami Pesten történik, nem tudom, maguk mit akarnak országos szinten tenni, itt Borsodban is forrong a helyzet, de itt valahogy kézben lehet tartani a

dolgokat. Ne nyugtalankodjon, mondta Gerő, majd összehívjuk a Központi Vezetőséget, majd összehívjuk a parlamentet, majd lesz a pártkongresszus, és akkor majd eldőlnek a dolgok.

– *Közben pedig már Budapesten beindult az események áradata, a Sztálin-szobor ledöntése, tüntetés, majd lövöldözés a rádiónál stb.*

– Igen, ha jól emlékszem, az indulatokat tovább korbácsoló Gerő-beszéd a rádióban csak azután hangzott el, hogy velem telefonon értekezett.⁶³ Tőle azt kapta az ország nyilvánossága, amit kapott, ami jellemző volt Gerőre.

– *Egyáltalán miért ment el erre a Szabó Lőrinc-estre, amikor ennyire feszült volt a légkör, ekkora fontosságú események történtek országos és helyi szinten egyaránt?*

– Megmondom, miért. Először is benne voltam a szervezésben, a költők meghívásában, kötelességemnek tartottam, hogy a megyei pártbizottság a legmagasabb szinten üdvözölje őket, kívánjak nekik sikeres szereplést stb. Azt hiszem, az illendőség is ezt kívánta.

– *Őn is felszólalt az esten, nyilvánosan üdvözölte a vendégeket?*

– Nem. De azt fontosnak véltem, hogy ott legyek a fogadáson, köszöntsem őket és váltsak velük pár szót. A másik dolog, amiért elmentem, az, hogy tudtam, ők nyilván előbb érkeznek, sokakkal találkozhatnak személyesen, értelmiségekkel, párt- vagy tanácsi vezetőkkel. Szerettem volna, ha első kézből tájékozódhatnak a borsodi-miskolci helyzetről, a problémáinkról stb. Illyés Gyulával tudtam komolyabban beszélni, Szabó Lőrinc inkább hallgatag, a körülötte történő eseményeket csendesen figyelő ember benyomását tette rám. Illyés azt mondja, látjuk, hogy történtek itt komoly változások, hát hogy ment ez, milyen segítséget kaptak. Mondom neki, saját magunk segítettünk magunknak, más nem segített. Hát a központ? – kérdezte. A központ, mondom, az egyszerűen nem csinált értünk semmit. Illyés másik kérdése érdekes volt, azt mondja, látható, hogy itt valami forr a levegőben, ti is látjátok, mondom neki, igen, hallom a pesti fölvonulás híreit stb. Mit akartok tenni ti itt? – kérdezte, mire csak annyit mondtam, hogy azt, amit eddig. Azt kérdezi, mit? Mondom, a saját erőnkre támaszkodva, összefogva megoldani azokat a problémákat, amelyek felvetődnek. Illyés ekkor rám nézett azzal a jellemző ironikus mosolyával, azt mondja, bátor dolog, de kívánom, hogy legyen sikerek ezután is. Bár Szabó Lőrinc nem szólt bele a beszélgetésünkbe, a tapasztalat élenken megmaradhatott benne.

– *Miből gondolja?*

– Az Irodalmi Újságban megjelent *Ima a jövőért* című cikkében ugyanis az itt elhangzottakat visszaigazolja. Ennek elolvasása után megerősödött az a benyomásom, hogy a költő is érzekelte (például Kónya Lajos korábbi magatartásával ellentétben), hogy itt azért komoly változások történtek, jó úton indultunk el stb. Az ő óvatos, de egyértelműen pozitív értékelését azért is nagyra értékeltem, mert nem mondhatni, hogy Szabó Lőrinc baloldali személyiség lett volna.

– *Amikor Szabó Lőrinc meghívása szóba került, nem okozott-e önöknek problémát a költő korábbi radikálisan jobboldali politikai megnyilvánulása?*

– Számomra egyáltalán nem. Sokan voltak, akiknek szintén nem, mert azt sem tudták, ki az a Szabó Lőrinc, egy versét el nem olvasták. Én abból indultam ki, hogy ha ez egy szerzői est, akkor Szabó Lőrinc a verseiről fog beszélni. Ha valami módon állást is foglal közéleti-politikai kérdésekben, semmi kifogásom ellene, hiszen elmondhatja a véleményét, mi is ott vagyunk és reagálunk rá stb. Meg voltam róla győződve, hogy ha ilyen fordulatot is vesz az est, akkor is szót lehet érteni vele. Nem is volt semmi ilyen fordulat ebben a rendezvényben.

– *Milyen érdekes, hogy a júliusi Kónya-estet sokkal inkább meghatározták a politikai háttértörténetek, mint az annál sokkal fenyegetőbb légkörben megrendezett október 23-i Szabó Lőrinc-estet.*

⁶³ Valóban így történt. Gerő ebben a beszélgetésben egyébként leginkább a fáradtságára hivatkozott azzal kapcsolatban, hogy miért halogatják a tényleges intézkedéseket. Vö. FÖLDEVÁRI, 1993. 274. p.

– Ennek az okát abban jelölhetem meg, hogy Kónya máshogy indult. Nem azzal, mint Szabó Lőrinc, hogy felolvassa mondjuk a saját verseit és arról esetleg beszélgetünk, hanem nyíltan azt a célt fogalmazta meg, hogy feltárja a még feltáratlan dolgokat Borsodban és Miskolcon. Ez volt az ő célja, szöges ellentétben Szabó Lőrinnel és Illyés Gyulával. Összességében úgy gondolom, Szabó Lőrincék miskolci estjének sokkal nagyobb lehetett volna a kulturális életünkre, a közéletre gyakorolt hatása, ha nem követi október 23-át mindaz, ami követte. Mert azért ez az irodalmi esemény Miskolc kulturális életében meghatározó jelentőséggel bírt. Az emlékezete, az utóhatása azonban nem tudott érvényesülni. Elmosták az események.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Győri Erzsébet visszaemlékezése (1975)⁶⁴

„Az estet a Hazafias Népfront égisze alatt rendezték a Kossuth utcai Nevelők Házában.⁶⁵ Szellemi rendezője Kordos László volt.

Illyés mondott bevezetőt – a pályatárs, a barát, a költőtárs. Élve boncolgatás – valami ilyesmiről volt szó. Szabó Lőrinc-verseket a költő lánya, Gáborjáni Klára mondott. Jelen volt a költő felesége, hogy Lóci itt volt-e, arra nem emlékszem.⁶⁶ (Évekkel később, 1965-ben emlékünnepséget rendeztek itt a könyvtárban, azt is Kordos László szervezte. Akkor már itt volt Szabó Lőrinc fia, Lóci is.)

Az él bennem, hogy óriási tömeg volt, ami abban az időben Miskolcon – egy irodalmi esten – nagy ritkaságnak számított. Aki Miskolcon érdeklődött a kulturális élet iránt, az mind itt volt. A már ismert idézetnek a hangulata: „...Szülővárosom, / sose lesz szemed kóbor fiadon?” – végighúzódott az esten. Felelevenedtek Szabó Lőrinc gyermekkori emlékei, annak néhány mozzanata, amik a *Tücsökzené*-ben is megszólalnak. Aztán felolvasott a verseiből. Az est végén hosszú-hosszú, szünni nem akaró sorokban dedikáltattak az emberek.”

⁶⁴ HACSINÉ BARBÓCZ ILDIKÓ: Szabó Lőrinc és Miskolc. (Kézirat.) 100-101. p.

⁶⁵ Az intézmény megnevezése tévedés, alapja nyilván az, hogy a Nevelők Házában szállásolták el Szabó Lőrincéket, az estet a Kossuth utca 11. sz. alatti SZMT Székházban tartották.

⁶⁶ Szabó Lőrinc fia, Lóci nem vett részt ezen az irodalmi esten.

Hegyi Imre visszaemlékezése (2000)⁶⁷

– 1956 nyarán nagy visszhangot váltott ki Bihari Sándor: *Miskolci kocsonya* című cikkének megjelenése. Miben állt tulajdonképp ennek a hatása az ön emlékei szerint?

– Bihari Sándort mondhatom szinte gyerekkorától jól ismertem. A Szemere Bertalan Népi Kollégium tagja volt. Azután az 1950-es években a Zenepalotában rendezett irodalmi esteken illetve azok előkészítése során találkoztunk rendszeresen. Régi parasztpárti politikusnak tekintem magam, hiszen 1939-től részt vettem annak munkájában, korábban, 1937-től a Márciusi Frontban stb. Azután a népfront munkájába kapcsolódtam be, s ezeket az irodalmi rendezvényeket nem egyszer a népfront égisze alatt bonyolították le. Azt hiszem, komoly szerepünk volt abban, hogy a Miskolcra, Borsodból elszármazott fiatal értelmiségieket megpróbáltuk visszacsábítani a térségbe. Amikor Bihari Sándor végzett az egyetemen, elmentem Debrecenbe, hogy felkeressem őt és Kalász Lászlót, aki szintén népi kollégista volt. Laci kisebb kerülővel került haza, ahogy mondani szoktuk egymás között, előbb elment megnősülni. Szóval Bihari Sanyi hazajött és a TIT-hez került kulturális előadónak. 1956 tavaszán többször beszélgettünk róla, hogy ír valamit Miskolc kulturális életéről, mondtam neki, hogy nagy kíváncsisággal várom. Én 1945 őszén kerültem Miskolcra. A Fekete Gyula és Szeberényi Lehel szerkesztette Miskolci *Szabad Szó*-ban én is írtam. A lap körül egy kis szellemi műhely alakult, melynek tagja lett Lajos Árpád néprajzos, Seres János és Papp László festőművészek, Béres Ferenc népdalénekes. Ő és még Meszticzki András orvostanhallgató, Tóth Béla közgazdász hallgató Pesten népi kollégisták voltak. Kovács Tibor a megyeházán dolgozott, később ő lett a miskolci népi kollégiumok szervezője. Olykor Gergely Sándor író (később Mihály lett a keresztnéve⁶⁹) meglátogatott bennünket. Megismerkedtem a város kulturális életével. A színházban láttam Pécsi Sándort, Bessenyei Ferencet. Varga Gáborné népi kollégiumi vezetőtől tudtam meg, hogy a két világháború között a zsidó polgárságnak köszönhetően szép zenei és színházi élet folyt Miskolcon. E tájon 1920 előtt Kassának volt minden tekintetben nagy szerepe. 1945 előtt Diósgyőr-Vasgyárban magas színvonalú önképzőkört működtettek, az 1943-as könyvnapon a színházban tartott irodalmi délelőtti részt vett Veres Péter, Erdei Ferenc és két erdélyi író is. A szárszói tanácskozáson 18-an vettek részt Miskolcra, Papp László is ott volt stb. Minderről Bihari Sándornak pontos információi voltak, s ő ezt a kulturális színvonalat hiányolta az ötvenes években Miskolcon. Szóval a lényeg, hogy 1956-ban nagyon biztattam én is Sándort, hogy írja meg a város kulturális életének fellendítése érdekében. Meg is tette, a *Művelt Nép* nem sokkal később meg is jelentette.

– *Mi volt az oka annak, hogy egy országos folyóiratban került sor a publikálásra, nem lett volna lehetőség arra, hogy valamely helyi orgánumban napvilágot lásson?*

– *Mi volt az oka annak, hogy egy országos folyóiratban került sor a publikálásra, nem lett volna lehetőség arra, hogy valamely helyi orgánumban napvilágot lásson?*

– Itt akkor nem lehetett volna ezt lehozni, a szűkös publikációs lehetőségek mellett ekkor ezt a politikai légkör is lehetetlenné tette. Annak is örültünk, hogy a *Művelt Nép*-ben megjelent.

Hegyi Imre⁶⁸

⁶⁷ Készítette Fazekas Csaba 2000. szeptember 7-én, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

⁶⁸ Készítette: Fazekas Csaba.

⁶⁹ Gergely Sándor azért vett fel másik keresztnévet, hogy elkerülje a moszkovita íróval való névazonosság félreértéseit. **Vö. ... old.**

Nagy vihart kavart. B. Nagy László esztéta, szintén régi parasztpárti értelmiségi, ekkor a lap munkatársaként dolgozott, mindjárt meg is keresett engem, hogy ez a Bihari gyerek valami nagy dolgot csinált, mert Pesten még az írószövetségben, illetve sok más helyen is felfigyeltek rá. A főváros politikai légkörét ekkor más folyamatok jellemezték. Érdekességgént megemlítem, hogy akkoriban egyszer Budapesten jártam, s a „gömbfejűekkel” (vagyis parasztpárti politikus barátaimmal) ültünk Szeberényi Lehel Himfy utcai lakásának erkélyén. Ott volt Cseres Tibor, Sarkadi Imre, más népi írók. (Tardos Tibor is közéjük tartozott, vele csak egy alkalommal találkoztam személyesen.) Ők is nagy érdeklődéssel olvasták, vitatták a *Miskolci kocsonya* problémafelvetéseit. B. Nagy László elvállalta, hogy utánajár a dolgoknak, felkutatja a miskolci kultúrélet visszasságait. Beszélt Földvári Rudolfal, a megyei első titkárral is, akivel én jó kapcsolatban álltam. Földvári nagyon nehéz helyzetben volt ekkoriban, egyébként 1953 óta ismertem őt, együtt lettünk országgyűlési képviselők. Emlékszem, már akkor felfigyeltem a nevére, amikor olvastam, hogy Sztálin halála után a Szovjetunióba látogatott pártdelegációnak ő is tagja volt. Fiatal munkáskáderként került előtérbe. Amikor Borsodba került, egy csomó túlzó baloldalt kibillentett az állásából, már Nagy Imre első miniszterelnöksége idején számos reformot kezdeményezett, igyekezett letörni a korrupciót stb. Szóval B. Nagy Lacinak mondtam is, hogy amikor róla ír, vegye figyelembe: 1955 végén, 1956 elején Földvári nagy nyomás alatt állt. B. Nagy Laci gyűjtötte a hozzászólásokat, miskolci véleményeket, meg is írta mindezt a *Művelt Nép*-ben. Ezt a *Miskolci kocsonya* cikket egyébként én sokat emlegettem a későbbi időkben is. Egyszer már a Kádár-érában, azután, hogy Környey László lett a tanács művelődési osztályának vezetője, volt valami tanácskozás a Tokaj étteremben Miskolc város kulturális problémáiról, s akkor is azt tudtam mondani: nem kell mást tennünk, mint elővenni Bihari Sándor elhíresült cikkét a megfelelő problémafelvetéshez és a megoldási lehetőségek kutatásáért. Igaz, hogy Biharit lecsukták érte (illetve egyéb 56-os tevékenységéért), de akkor is, hiszen még ma is időszerű. De a népi írókat egyébként sem volt nehéz rávenni, hogy például a borsodi falvak életéről irodalmi riportokban, saját tapasztalatokon alapuló beszámolóikban adjanak hírt. Az 1954-es tanácstagi választások idején egyszer felkeresett Szeberényi Lehel – Gergely Mihály társaságában –, akivel egyébként együtt csináltuk a *Szabad Szó*-t. Mondta nekem Szeberényi Lehel, hogy Imre, mutass már nekünk valamit, mire készültök Borsodban. Mondtam, hogy engem most jelölnek megyei tanácstagnak Kelemértől Aggtelekig tíz községben, ott van köztük Gömörszőlős is. Szeberényi annak idején Darvast kísérte, mint parasztpárti, Darvas írt is erről egy érdekes cikket a *Szabad Szó*-ba, valami olyasmi címmel, hogy Zádorfalva – Kelemér. A lényege az volt, hogy bemutatta a térség elmaradottságát, hiszen még a földet sem merték igényelni a földosztásnál. Szóval rábeszéltem Szeberényit, hogy menjünk el az ottani falvakba, és ő gyönyörű riportot is írt gömörszölősi élményeiről a *Nők Lapja*-ban.

– *Hogyan emlékszik vissza a miskolci írócsoportra, hogyan jellemezné meghatározó személyiségeit, Bihari Sándor mellett például Szekrényesi Lajost?*

– A miskolci írócsoporthoz is tulajdonképpen a népi írókkal tartott kapcsolataimon keresztül vezetett az út. A miskolciakat sokmindenről én tájékoztattam „első kézből”, hiszen én a budapestiektől, Szeberényi Leheltől, Fekete Gyulától nagyon hamar értesültem a történetekről. Volt rá eset 1956 nyarán, hogy telefonáltam B. Nagy Lacinak Miskolcra, aztán felültem a vonatra, ő várt Pesten a Keletiben. Egy jó másfél órát beszélgettünk, elmondott mindent, ami történt, azután felszálltam a visszafelé induló vonatra, útközben memorizáltam amiket hallottam. Itthon már vártak a „Pilvax”-ban, elmondtam nekik részletesen, amiket hallottam. Nagyon jelentős volt az írócsoportban Kordos László. Külön örülök, hogy Szekrényesi Lajos nevét említette. Úgy érzem, róla méltatlanul megfigyeztünk, és mondom eleget a maiaknak, hogy kutassuk már fel az életét, munkáit, rendezzünk már egyszer egy Szekrényesi-estet, megérdemelné. Tipikus képviselője volt szerintem a tanyáról, faluról érkező fiatal népi íróknak, akik érzéketlenül, reálisan és megértően mutatták be a szegénység, a földmunkások éle-

tét, gondjait, mindennapjait. A másik dolog, ami miatt róla szót kell ejtenünk, hogy ő volt a motorja ennek az írócsoportnak. A *Kilátó*-ban is komoly szerepet vállalt. Én is mondtam nekik egyébként, hogy érdemes lenne a *Széphalom*-nak egy mellékletet kiadni. Pesten már korábban több alkalommal tapasztaltam (például a *Szabad Szó*-nál töltött időszakban), hogy nem önálló folyóirattal vesződtek rendszerint az értelmiségiek, hanem egy meglévő mellékleteként adtak ki tulajdonképp egy teljesen újat.

– *Azután abban volt sokszor a lényeg.*

– Igen, azt hiszem velünk is így történt. Amikor tervezgettük a dolgot a Pilvax-ban, Szekrényesi egyszer csak felkiáltott: legyen *Kilátó* a neve. Így született a lap ötlete: én vezetem fel, Szekrényesi lett a „keresztapja”. Az írócsoportban néhány jelentős egyéniség mellett többen voltak, akik inkább csak odacsapódtak ehhez a tehetség, és lazán szervezett értelmiségi csoporthoz. Sok műkedvelő és kevésbé tehetséges személy írogatta a verseit, de nekik már az is nagy élményt jelentett, hogy helyet foglalhattak a Pilvax törzsasztalánál.

– *Voltak viták a miskolci írócsoportban az országos jelentőségű eseményekről 1956 nyarán?*

– Egymás között nemigen alakultak ki az országos írószövetség megszottságához hasonló frakciók. De jelentős események azért jelezték, hogy Miskolcot távolról sem hagyták érintetlenül a fővárosban történtek. Például itt volt a híres Kónya-est. Kónya Lajost meghívtuk, Bod Andor elnökölt. Kónyát onnan ismertem, hogy ő is képviselő volt, a „gömbfejűnek” nevezett csoportosulásnak tudtommal nem volt tagja, de a népi írók között nagyon is számon tartották. A parlament nem sokat ülésezett, viszont akkoriban egy-egy ilyen népi írók részvételével tartott rendezvényen találkoztunk. Azt hiszem, Kónya Lajossal kölcsönösen tiszteltük egymást. Az estjét nagy várakozás előzte meg, mert úgy tudtuk, Kónya Nagy Imre belső köréhez tartozik, de legalábbis ahhoz közel áll. Őt is Bihari Sanyi hívta meg, nekem minden ilyen esetben külön szólt, hogy menjek már át. A Kónya-est mellett Bihari sok irodalmárt „lehozott” Miskolcra, komoly szerepe volt ezeknek az esteknek a szervezésében, talán különben nem is jöttek volna Miskolcra. Ezek a látogatások, estek minden esetben csendes demonstrációknak számítottak az értelmiség részéről a hatalommal szemben. Kónya is azért jött érzésem szerint, hogy Biharit erősítse a küzdelmében.

– *Mi történt azon a Kónya-esten?*

– Kónya visszafogottan, de reálsan beszélt az irodalmi élet problémáiról. A pártnak a túlzó baloldali emberei kezdtek vele akadékoskodni, kérdésekkel provokálták, de ő nem dőlt be, rendesen válaszolgatott nekik. Erre az estre nagyon sokan eljöttek, a TIT-nek a feljáróján is rengetegen ácsorogtak, ott a lépcsőházban. Egyszer valami miatt kimentem, mondom is magamban, milyen sok ismerős arc van itt, de egyik se szokott irodalmi estekre járni, egytől egyig rendőrök, ÁVH-sok voltak civilben. Amikor vége lett az estnek, félrehívtam Földvárit, mondom neki, Földvári elvtárs, ebben a kis teremben van négy parlamenti képviselő, maga, Kónya, én és láttam még Gém Ferenc volt parasztpárti képviselőt is a sorokban, aki sokat bejárt Miskolcra kulturális rendezvényekre. Ha politikailag akarják biztosítani az eseményt, minek ide még ennyi rendőr is. Azt mondja erre, higgye el, Hegyi elvtárs, nem én hívtam ide őket. Én el is hittem neki. Azt hiszem, Földvári ekkoriban lendült át végleg a reformok oldalára, s ehhez a miskolci írócsoport adott neki segítséget, bátorítást. Tartalmas, kitűnő írása jelent meg októberben a *Kilátó*-ban.

– *Ön ekkoriban a Hazafias Népfrontban dolgozott.*

– Igen. Akkoriban volt, 1956 nyarán, hogy a Hazafias Népfrontot összevonták a nőszövetséggel és egyéb szervezetekkel, Magyar-Szovjet Baráti Társasággal stb. Nekem, mint régi népfrontosnak nem volt ínyemre a dolog, egyrészt mert felhígulást láttam benne, másrészt pedig azért, mert a népfronthoz csapódott szervezetekben, különösen az MNDSZ-ben⁷⁰ voltak elég – hogy is mondjam – túlzó baloldaliak. Velük kapcsolatban nem csak a politikai keménység-

⁷⁰ MNDSZ = Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.

gük, vonalasságuk jelentett problémát, hanem sok esetben a műveletlenségük is. Jellemző például, hogy már a Kádár-korszakban egy tanácsülésen egyikük engem is le akart járatni, felpanaszolta, hogy utoljára én szoltam hozzá az 1956 előtti miskolci kulturális vitához,⁷¹ és hogy igazolja hibás nézeteimet, hosszú idézetekkel szolgált. Csak az volt a baj, hogy nem az én cikkemből idézett, hanem a *Művelt Nép* címlapján megjelent másik írásból. Szerencsémre nagyon nevetségessé vált ezzel a hozzászólásával. Jellemző történet volt Bod Andorra, a HNF városi titkárára, hogy amikor jöttek a nőszövetségből a népfront vezetőségébe az új emberek, mindenkivel tegeződtek. Pártvonalon nyilván megszokták a tegeződést, kezdték Andort is tegezni. Andornak ez nem tetszett, ahogy az „elvtársak” egymással bizalmaskodnak, egyszer azt mondta nekik, idefigyeljenek, nálunk vagy az ágyban vagy csak koccintás után tegeződnek. Hát ezzel a beszólással sem lett nagyon népszerű. Állítom, a népfrontban ezek a személyes konfliktusai vezettek ahhoz, hogy Bodot is perbe fogták a Nemzeti Bizottság vezetőinek perében.

– *Ön is ott volt?*

– Tanúként engem is beidézték. Mondtam is a bíróságnak, hogy csak nem képzelik, hogy az az ember, aki tolmácsként közreműködött április 4-én és november 7-én a színházban rendezett ünnepségeken, „ellenforradalmár” lehet. Papp Laci feleségének a kérésére is elmentem tanúskodni, jó egy óras szócsatát vívtam az ügyéssel. Jórészt ennek lett a következménye, hogy nem jelöltek országgyűlési képviselőnek a következő választások alkalmával 1958-ban. Bihari Sándorról is próbáltam győzködni ellenlábasait, hogy mindaz, amit ők elmondtak 1956-ban, nem „ellenforradalmi” megnyilvánulások. Mint tudjuk, sikertelenül. Bod Andort egyébként rendkívül alapos, komoly embernek ismertem meg. Kényes volt például a beszédében, írásművekben ejtett magyartalanságokra is, folyton kijavította az embert. Egy alkalommal a *Széphalom* szerkesztőségében tartottunk szerkesztőségi ülést, ahol mindenki felolvasott a műveiből, legtöbbször saját verseiből. Bihari Sanyi is behozott egy verset, felolvasta, mondták, milyen jó, ezt le kell közölni, ki írta? Mondta Bihari, hogy Illyés Gyula. Bod Andor volt az egyetlen, aki „nem vette a lapot”, nem tartotta humorosnak Bihari viccelődését, határozottan mondta neki, hogy ilyet többé ne csináljon. Szóval ilyen volt a légkör, amiben megfogant Sándor írása. Amikor valami díjjal (azt hiszem, talán Szabó Lőrinc díjjal) kitüntették később, mondtam is neki, hogy látod, az idő csak igazságot szolgáltat előbb-utóbb.

– *Milyen események előzték meg az 1956-os forradalmat az ön életében?*

– Földvári Rudolf 1956 július végén az országgyűlésben nagy beszédben mutatott rá az észak-borsodi iparvidék elmaradott szociális, közegészségügyi, kulturális stb. helyzetére. Amikor 1956 novemberében munkástanácsi vezető lett, lényegében csak a korábbi országgyűlési beszédében elmondottakból formálta meg a munkástanács programját. 1956. október 14-én a népfront égisze alatt tartottuk meg a volt koalíciós pártok találkozóját a megyei tanács épületében. Ez abban az időben óriási dolognak számított.

– *Mondhatjuk, hogy ez a találkozó már valami módon megelőlegezte Nagy Imrének azt az október végi bejelentését, amelyben a koalíciós kormányzáshoz való visszatérését hirdette meg?*

– Feltétlenül. Volt, aki azt mondta, a földosztó miniszter vegyen részt a közéletben. Igen, azt hiszem, ez a találkozó valóban tükrözte azt a szándékot, hogy felkeressük az embereinket, megtaláljuk mindazokat, akik a nép sorsának javítása érdekében hajlandóak az összefogásra, függetlenül az egykori párt-hovatartozásuktól. Azután ezeknek a volt kiscgazdáknak, szocdemeknek stb. erkölcsi elégtételt is kellett nyújtani a sok meghurcolásért. Gondolja el, volt közöttük, akit 3 hold földjével együtt is kuláklístára tettek,⁷² helyi kiskirályok hurcolták meg

⁷¹ Hegyi Imre *Vezetők Borsodban* című cikkéről van szó, mely a *Művelt Nép* október 21-i számában jelent meg.

⁷² Utalás Bazsó Károly kistokaji kertészre, a Magkereskedelmi Vállalat volt vezérigazgatójára, a tsz megszervezőjére. 1956-ban rehabilitálták, de az általa alapított termelőszövetkezetbe nem akarták visszavenni. De

őket stb. Felszínre akartuk hozni az alkotó kedvű, együttműködésre kész embereket. Ezt a szándékot tükrözte a Bajcsy-Zsilinszky emléktáblával kapcsolatos tevékenységünk is. 1943. szeptember 12-én a miskolci Korona Szállóban tartott gyűlésen Bajcsy-Zsilinszky határozottan követelte a háborúból való kilépést, és Pártay Tivadarék közbenjárására 1945-ben erről egy emléktáblát állítottak az épület falára. Rákosi országlása idején ez aztán eltűnt onnan. Amikor 1956 október közepén találkoztunk, elhatároztuk az emléktábla újbóli elhelyezését.⁷³ (Azután persze nem sokminden lett ebből. 1974-ben, gondoltam újra megpróbálom, elmentem Bodnár Ferenc akkori első titkárhoz, kértem a segítségét az emléktábla ügyében, a szöveget is én fogalmaztam, és az akciónk sikeresnek is bizonyult.)

– *Alkalmas szervezetnek látszott a népfront arra, hogy megoldják a valódi problémákat?*

– 1956 őszén feltétlenül úgy tűnt. Október 23-án például azért nem lehettem itt Miskolcon (és hagytam ki nagy bánatomra a Szabó Lőrinc-estet), mert a népfrontnak volt egy mezőgazdasági bizottsága és annak az ülésén vettem részt Pesten. Akkor már kendőzetlenül beszélünk a mezőgazdaság súlyos helyzetéről, a reformok szükségességéről stb.⁷⁴ A termelési kedv fellendítéséről, almáskertek telepítésének fontosságáról beszélgettünk, s igyekeztünk a lehetőségek maximumát kihasználva érdemi lépéseket kezdeményezni.

– *Aznap haza is jött Miskolcra?*

– Nem, sajnos a közlekedés akadozása miatt nem tudtam. A sógoroméknál maradtam egy napot Pesten, ő hivatásos katonatisztként dolgozott, egy laktanya melléképületében lakott, így szemtanúja lehettem az orosz csapatok mozgásának is. De így láthattam legalább a Sztálin-szobor ledöntését is a Damjanich-utca irányából. Szóval másnap tudtam hazajönni, s meg kell jegyeznem, hogy bőven volt akkor, ami foglalkoztassa az embereket. Mégis nagyon sokan emlegették a Szabó Lőrinc-estet, hogy milyen fantasztikus hangulat volt stb. Ezt is Bihari Sanyi szervezte, mint tudjuk, Földvári pedig a legmesszebbmenőig támogatta az elképzeléseit. Egyébként Földvári Rudolfról úgy gondolom, nagyon komoly szerepe volt abban, hogy többé-kevésbé konszolidált viszonyok jellemezték október végén Miskolcot. A lincselések, az utcai „népítéletek” nagyon elkeserítettek, hiszen jól emlékeztem 1946-ra, akkor is volt lincselés, azt akkor antiszemita pogromnak mondták. Ennek ellenére 1956-ban viszonylag rövid idő alatt sikerült lecsendesíteni az indulatokat, s ebben Földvári szervezőkészségének, korábbi tevékenységének is komoly szerepe volt.

– *Őn a régi Nemzeti Parasztpárt oszlopos tagja volt. Amikor október végén újjáalakultak a pártok, köztük a Petőfi Párt, akkor elsőők között Miskolcon is létrejöttek az új, demokratikus pártszervezetek.*

– Miskolcon nem alakult Petőfi Párt.⁷⁵ A mi embereink azt mondták, hogy mi a Nemzeti Parasztpártba léptünk be, annak a tagjai is vagyunk. Az idő rövidsége aztán nem tette lehetővé ennek a tisztázását. A párt helyi szervezetének megalakulása egyébként úgy történt, hogy beszéltem telefonon Szabó Pállal, ő mondta, hogy Pesten újjáalakultak. Csorba Barna barátom, szintén volt népi kollégista kérdezte tőlem, hogy leírhatom a másnapi Észak-ban, hogy újjáalakulunk. Mondtam, írd. Nem sokmindent tudtunk tenni ez alatt a pár nap alatt, épp

ugyanígy járt Léhi Zoltán kiskapásos politikus stb. is. Erről Hegyi Imre beszélt az október 14-i találkozón. *Északmagyarország*, 1956. október 16. 2. p.

⁷³ Az *Északmagyarország* tudósítása szerint a találkozón Németh Imre, volt kiskapásos párti politikus javasolta ezt Földvári Rudolf helyeslésétől, támogatásától kísérve. Uo.

⁷⁴ Megjegyezzük, október 17-én került sor a Petőfi Kör ún. Kertmagyarország-vitájára. A mezőgazdaság korszerűsítésével foglalkozó vitaesten Tildy Zoltán is hozzászólt.

⁷⁵ Az újjászerveződő Nemzeti Parasztpárt ideiglenes irodája a Városház tér 5. sz. első emeletén volt, de már novemberben visszakapta a párt régi, Szemere u. 9. sz. alatti irodáját. Az előkészítő intézkedésekre három tagú bizottságot választottak Kun György elnök, Erdélyi László alelnök és Éber József városi titkár személyében, és megkezdtek saját lapjuk, az *Északi Szabad Szó* kiadásának előkészületeit is. Minderről Hegyi Imre, a szervezés motorja október 31-én tájékoztatta Szabó Pál író-titkárát telefonon. Ld. erről: *Északmagyarország*, 1956. november 1. 3. p. (IZSÁK et. al., 1996. 191. p.)

csak rendezni próbáltuk sorainkat. Aszalón Lengyel István barátom komoly szervezőmunkát kezdett a parasztpárt érdekében. Jellemző volt, hogy 56 után a tulajdon nagybátyja jelentette fel, akit én a parasztpártból 1949-ben éppen a szélsőjobboldali megnyilatkozásai miatt akartam kizárni. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején pedig MSZMP-titkárként tette ismertté a nevét, a népfront megyebizottsági ülésén a lenini hármasszóról tartott szónoklatot, amit – megint csak jellemző módon – a pártbizottság ideológiai titkára „tett helyre”, mint időszerűtlen felfogást. Lengyel Pista mondta nekem a tárgyalása szünetében, hogy Imre bátyám, ezek felakasztanak engem. Ott is tanúskodnom kellett, elmondtam, hogy a nagybátyja jelentette fel, ami szégyenletes dolog az én szememben, különösen falusi emberek esetében, akik tudják, hogy ezért kiközösítés jár stb. Bihari Sanyi mesélte később, hogy mennyire lelkes volt Lengyel Pista, amikor „csak” 16 évre ítélték, ahhoz képest, amire számított.

– *Borsod, Abaúj, Zemplén, Gömör megyék kapcsán sokat beszélünk az ötvenes évek vonatkozásában az iparosításról, iparvidékekről. Milyen volt ekkor itt a mezőgazdaság, a falvak helyzete?*

– Én Bogácsról származom, a dél-borsodi régióból, a szomszéd községekről elég csak Szabó Zoltán *A tardi helyzet* című munkájára utalnom. Ami a parasztság megélhetését, életszínvonalát illeti, az 1950-es évek elejéig sokminden változott ott. Szintén a térség szülötte Cserépfalvi Imre (Cserépfalván született, eredetileg Deutsch Imreként), akinek Kovács Imre mutatott be még annak idején. A Dél-Borsod mellett két térséget jártam be alaposabban, a Bodroghözt és a Cserehátot, Abaúj nyugati járásait. Én kezdettől a földreform mellett álltam, s nem felejttem el, hogy a földosztás milyen erős termelési kedvet, életkedvet hozott a parasztságnak. Lemérettük ezt azon is, hogy nagyon megerősödtek a parasztpárt helyi szervezetei, például a Bodroghözben. 1956-ban például jellemezte a parasztság életkedvét, hogy ekkoriban kezdtek almásokat telepíteni, mintegy a szabolcsi almáskertek folytatásaként, felismerték a benne rejlő értékesítési stb. lehetőségeket. A tsz-szervezés „lazítása” Nagy Imre idején fellendítette ezt a kedvet, melynek hatásai az 1960-as években is érződtek. Amikor az 1950-es évek elején beindult a nagyfokú iparosítás, rendkívül kedvezőtlenül érintette a borsodi parasztságot. Képzelje el például a jelszót: 300 ezer lakosú Miskolc! Volt például egy pártbizottsági ismerősöm, mondtam neki, hogy János, hogy fogtok ti ennyi embernek lakást építeni, mire kérdőre vont, hogy már én sem hiszek, bizalmatlan vagyok. Mondtam, nem erről van szó, hanem arról, hogy valójában gondolkodom, még ha sok autóbust készítünk, elhiszem, hogy azok behozzák az embereket, de a lakás, az más. Végül úgy alakultak a dolgok, hogy rengetegen beköltöztek így-úgy Miskolcra, és otthagyták a földet. De nem művelték azt az ingázók sem. Szomorú volt látni, hogy a parasztság egyik része menekült a földtől, a másik része is csak mindenféle trükkökkel maradhatott meg mellette. A mezőgazdasági termelés drasztikusan visszaesett, a parasztság jelentős rétegei tönkrementek. 1953-ig ez sok tragédiához vezetett. Egy szívbe markoló élmény máig él az emlékezetemben: Bogácsra jártam az édesanyámnál, és láttam, ahogy a falusi bolt előtt hosszú sorokban álltak az emberek kenyérért. Ilyet korábban faluhelyen soha nem lehetett látni. Mondtam is édesanyámnak, hogy ne szólj már semmit sem erről. Vagy gondoljuk el, hogy Zádorfalván 800 holdas állami tartalékterület képződött! Mondtam is a tanácselnöknek, hogy maga most tanácselnök vagy tsz-elnök tulajdonképpen? Még az volt a szerencséje, hogy dél-borsodiak, pl. Bükkzsécsről oda jártak csépelni. De mennyi volt ilyen körülmények között az átlagtermés? 2-3 mázsa, elképesztően alacsony. A gömöri parasztság megpróbáltatásairól írtam is akkor a *Széphalom*-ba. De szörnyű tragédiákat okoztak a begyűjtési rendeletek is. Egy alkalommal egy parasztemberrel beszélgettem, meghallotta a dobszót, azt mondja, majd mindjárt folytatjuk a beszélgetést, mert most dobolnak a beszo- gáltatásra, sietnem kell. Akkor is elképesztett ennek az embernek a megfélemlíthetősége. Azután a beszo- gáltatás találatkonnyá is tette a parasztokat. Egy helyen például parasztpárti ismerősöm látott vendégül, együtt élt egy nagy család, mégis láttam, külön háztartást vezetnek, külön is étkeztek. Azt mondja azért, mert így kedvezőbben jönnek ki a begyűjtési rendeletek

nyomán. Összességében szomorú volt, hogy családok mentek tönkre, emberi kapcsolatok romlottak meg. Mindezen Nagy Imre 1953-as kormányprogramja érezhető változásokat, fellendülést hozott. Összességében azt gondolom, hogy lehetett volna nagyobb önállóságot adni a magyar parasztságnak, a szövetkezeti autonómia alapján szerveződő érdekképviselők megállták volna a helyüket, eredményes termelőmunkát folytathattak volna, megtartották volna jó életszínvonalon a falusi népességet. ma is úgy érzem, az idő a közösségi, szövetkezeti termelést igazolta. Nem tehetjük meg nem történné az elmúlt 40-50 évet, mert ha megpróbáljuk, ezt a népet nézzük le.

– *Végül egy pillanatra visszakanyarodnék a miskolci írócsoporthoz. Mondhatjuk, hogy Bihari, Szekrényesi és a többi meghatározó személyiség a népi írók közé tartoztak? Hiszen többségük faluról származott, de Miskolc, az iparosodott nagyváros légköre tette őket értelmiségiekké.*

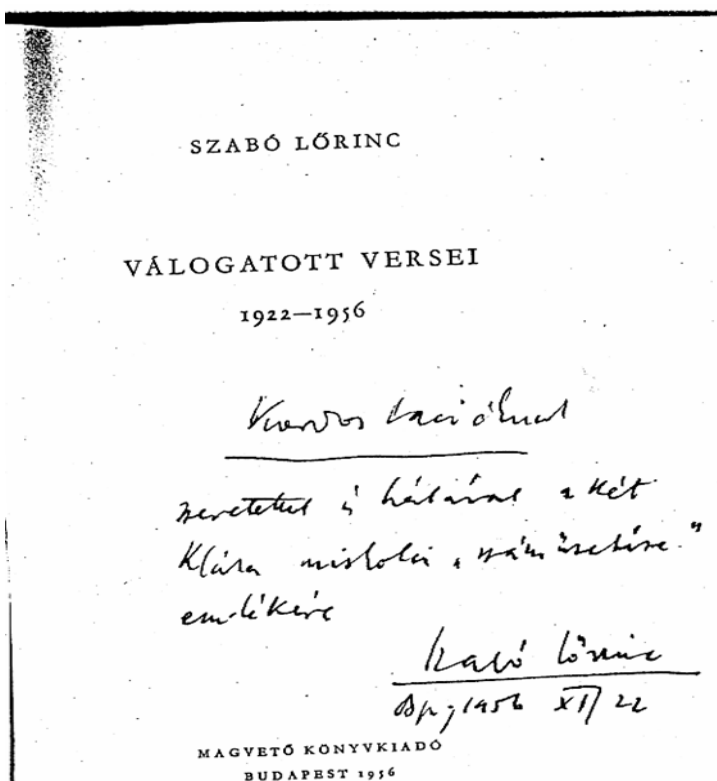
– Igen, azt hiszem, ez pontos meghatározás. Két fogalmat szeretnék velük kapcsolatban rögzíteni. Az egyik a „népi írók” megnevezés, a másik a baloldal. Mindig is baloldalinak tartottam magamat, sosem tudtam volna konzervatív lenni. Azt hiszem, ez a bizonyos „népi baloldal” meghatározó szerepet játszott a magyar progresszió 20. századi történetében, az 1956-os forradalom eszmei előkészítésében és megvalósításában. Úgy gondolom, hogy Budapesten és vidéken a népiek a józan szellemet, a magyar értelmiség haladó hagyományainak folytatását képviselték. A harmincas évek nagy nemzedéke után az ötvenes évek elején jelentkezett egy új, népi generáció, gondoljunk csak a már említett Kónya Lajosra, Kuczka Péterre, Urbán Ernőre, Szeberényi Lehelre és másokra. Ebbe a vonulatba illeszkedett Miskolcon Bihari Sándorék tevékenysége.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Kordos Lászlóné visszaemlékezése (2000)⁷⁶

– *Hogyan tetszik emlékezni rá, hogyan keletkezett az ötlet, hogy Szabó Lőrincet és Illyés Gyulát egy ilyen szerzői estre Miskolcra hívják?*

– 1956 nyarán – kora őszén pezsgő szellemi élet folyt Miskolcon. Én is kulturális területen tevékenykedtem, mert a Nevelők Háza, ahol dolgoztam, a Pedagógus Szakszervezet székházaként működött. Az intézmény a Déryné u. 3. sz. alatt volt a színház mellett, ma a Színház-történeti Múzeum található az épületben. A tanítók, tanárok között „felkapott” helynek számított, rengeteg programot szerveztünk, találkozási lehetőséget biztosítottunk stb. A Nevelők Házának én voltam az igazgatója, ott működött a szakszervezet is, a megyei és a városi szervezet, ami a tanítók, tanárok közművelődését, kulturális életét szervezte, irányította. Ez utóbbinak voltam tulajdonképp a vezetője. Ilyen minőségben a város kulturális életében, folyamataiban jártasnak számítottam. Úgy emlékszem, hogy volt egy szellemi kör, melynek tagjai többségében humán értelmiségiekből kerültek ki, ahogy Budapesten is az írók köré tömörültek. Miskolcon is zömmel irodalommal, történelemmel foglalkozók szervezkedtek, akik

Szabó Lőrinc dedikációja Kordos Lászlóéknak⁷⁷

s számára a valódi irodalmi értéket Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Németh László stb. jelentette, s tudva lévő, hogy például Szabó Lőrinc mennyire mellőzött költő volt. Miskolcon talán nem is járt a háború után egyszer sem. Az értelmiségiek, az általuk megmozgatott szervezetek összefogtak, ahogy az a meghívón is látszik.

– *Milyen várakozással fogadták Szabó Lőrinc érkezését?*

– Nagyon nagy várakozás előzte meg a rendezvényt.

– *Emlékei szerint hogyan fogadta a pártbizottság az estet?*

– Az ő hozzáállásuk, különösen Földvári Rudolf első titkáráé nagyon pozitív volt. 1956 nyarán már minden területen dolgoztak olyanok, akik valami mást, valami jobbat, újítást, nyitást szerettek volna megvalósítani. Nem rendszerváltást akartak persze, hanem csak valami mást, mint amit addig ismertek. A pártbizottság engedélyéhez és támogatásához nagyban hozzájárult, hogy ekkor már Budapesten is régóta cikkeztek bizonyos dolgokról, reformokról, egyre merészebbek lettek, s „fentről” nem mertek nemet mondani egy ilyen kezdeményezésre. A

⁷⁶ Készítette: Fazekas Csaba 2000. július 15-én, Miskolcon (Szerkesztett változat.)

⁷⁷ Kordos Lászlóné tulajdonában. A dedikáció szövege: „Kordos Laciéknak szeretettel és hálával a két Klára miskolci »száműzetése« emlékére. Szabó Lőrinc. Bp.; 1956. XI/22.”

Budapestről érkező politikai, irodalmi események hírei pedig termékeny talajba hullottak Miskolcon.

– *Amikor október 23-án megérkeztek Szabó Lőrinc és Illyés Gyula a családtagjaikkal, jelen tetszett lenni?*

– A tanácsházán a részükre adott fogadáson nem voltam ott, csak a férjem, Kordos László. Én csak magára az előadásra mentem el. Akkoriban amúgy is rengeteg ilyen irodalmi esemény lebonyolításában vettem részt, s óriási élmény volt számomra, hogy itt láthatom ezt a két embert, nemcsak mint költőóriásokat, hanem mint barátokat is. Az egész hangulatára emlékszem, meg persze arra, hogy óriási sikert arattak, nem csak azzal, amit mondtak, hanem már a pusztá megjelenésükkel is. Tényleg nagy élmény volt látni ezt a két embert, ahogy egymást támogatták jóban-rosszban.

– *Mi történt az est után?*

– Az Erzsébet térnél lévő Avas szállóban voltak elszállásolva. Amikor minden beszélgetés véget ért, akkor már a rádió esti hírei közölték a budapesti eseményeket, a felvonulást stb. Azután itt tartózkodtak még akkor is, amikor Miskolcon is felvonulás kezdődött. Aznapi Illyés Gyula és Szabó Lőrinc visszamentek a fővárosba, Flóra asszony még korábban. Szabó Lőrinc felesége és lánya úgy döntöttek, hogy nem szívesen maradnak a főutcán lévő szállodában, ezért biztonságosabb helyre akarták vinni őket. Nem is tudom már, hogy kinek jutott eszébe, talán Bod Bandinak, nem tudom, hogy jöjjenek oda a Nevelők Házába. Ott működött egy klub is, egy nagyobb teremmel (előadásokat is tartottak ott), igazán alkalmasnak látszott arra, hogy az őket fogadó értelmiségiekkel, barátaikkal találkozzanak, beszélgessenek, egy szóval jó helyen legyenek. A Nevelők Házának az udvar felé eső részén volt a mi lakásunk, ott szállásoltuk el a két Klárát egy szép nagy szobában, amelyet hosszú folyosó választott el az épület többi részétől.

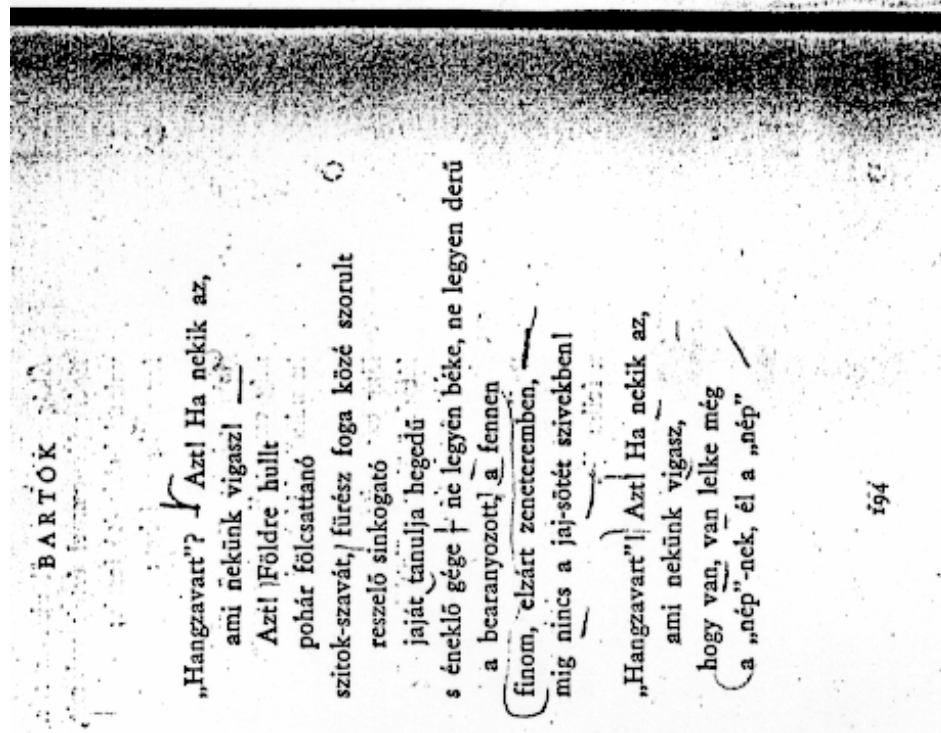
– *Pontosan meddig maradt a két asszony Miskolcon?*

– Egész pontosan nem emlékszem a napra, amikor elmentek, november vége felé volt, akkor, amikor már Budapesten is rendeződtek a viszonyok, működött a közlekedés stb.

– *A két Klára mivel töltötte az időt a kényszerpihenő alatt?*

– Hadd kezdjem azzal, hogy mindketten nagyon szívélyesek, kedvesek, barátiak voltak. Lép-ten-nyomon éreztették velünk, hogy nem akarnak a terhünkre lenni. Lényegében azt is mondhatnám, jól érezték magukat, csak a Szabó Lőrincért érzett folytonos aggodás árnyékolta be az itt töltött napjaikat, mindig emlegették, hogy hol lehet, mit csinál most stb. Minden nap folytonosan látogatóik is jöttek egyébként, több értelmiségi, képzőművész, író jött hozzájuk, érdeklődtek a hogylétük felől, tájékoztatták őket mindarról, amiről értesültek. Egyébként is szinte mindig be volt kapcsolva a rádió, várták az újabb bejelentéseket. Azután gyakran ki-mozdultunk, például ebédelni mindig az Avasba mentünk, de volt, hogy hozattunk ebédet. A szakszervezetnek számos alkalmazottja dolgozott ott, sokan szívesen segítettek Szabó Lőrinc családtagjainak vendégül látásában. Október végén tele voltak reménységgel, de egyszer megjegyezték – utalva egyes negatív jelenségekre, például az utcai erőszakra –, hogy nem teljesen ezt várták a forradalomtól, de alapvetően pozitívan, érdeklődve várták az újabb híreket. Gáborjáni Klára a forradalom napjaiban egyébként gyakran elment, ugyanis Lillafüreden üzembe helyezték a rádióállomást, és tevékeny részt vett a szabad rádió irodalmi műsorainak összeállításában, verseket mondott stb. De a művésznőnek mindezek után arra is volt még gondolja, hogy esténként mesét mondjon a kisfiamnak, Lacinak, aki nagyon élvezte az előadásmódját. Egy szóval nagyon kedves társaságot jelentettek nekünk a forradalom napjaiban.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Illyés Gyula Bartók című verse az 1956-ban megjelent Kézfogások című kötetből, Gáborjáni Klára bejegyzéseivel, ahogyan a miskolci rádióban felolvasta a forradalom napjaiban⁷⁸

⁷⁸ Kordos Lászlóné tulajdonában.

Kovács Ferenc és Kovács Ferencné visszaemlékezése (2000)⁷⁹

– *Őriznek-e személyes emlékeket Szabó Lőrinc miskolci előadójáról?*

Kovács Ferencné: – Én negyedikes gimnazista voltam 1956-ban, nagyon szerettem az irodalmat, akkor a Vámos Ilonka Gimnáziumba jártam. Igyekeztem mindenfajta irodalmi eseményre elmenni, ezeken részt venni. Erre a Szabó Lőrinc estre is nagy érdeklődéssel mentem el. Pedig nem nagyon ismertük, ismerhettük a műveit, hiszen iskolában sem volt szabad róla tanítani stb. A teremre például ma is világosan emlékszem. A régi gazdakörben, ott, ahol most a

bábszínház működik. A terem teljesen tele volt, annyira, hogy abban a teremben még soha annyi embert nem láttam. A színpadhoz képest a bal oldalon ültem, talán a negyedik sorban. Az osztálytársaimmal mentem el. Két mozzanat ragadta meg különösen a figyelmemet, az egyik az, hogy amikor Szabó Lőrinc kezdte felolvasni a verseit, akkor rajta volt a szemüvege, de mégsem tudta jól elkezdeni az olvasást, és akkor azt mondta, hogy az olvasószemüvegét a szállodában felejtette, így ezzel nem tud olvasni. Valaki elszaladt a szemüvegéért, s így már tudta a felolvasást folytatni, amikor megkapta a szemüveget. Nem is tudom, miért ragadt meg az emlékezetemben ez a kis epizód, valószínűleg azért, mert az jutott eszembe, hogy ilyen nagy embereknek, ilyen komoly költőknek is mennyire emberi gesztusai, megnyilvánulásai vannak. A másik dolog, amire nagyon jól emlékszem, az, ahogy Gáborjáni Klára Szabó Lőrinc verseit mondta. Nagyon őszinte, szuggesztív előadásban jelenítette meg apja műveit, egy hallgató sem tudta kivonni magát a hatása alól.

Kovács Ferenc és felesége⁸⁰

– *Milyen verseket mondott Gáborjáni Klára?*

Kovács Ferencné: – Mindre pontosan nem emlékszem, de több Lóci és Kisklára-verset is mondott. Különösen hatottak ránk ezek a versek, mert akkor még nem voltak annyira ismertek, mint manapság, Szabó Lőrinctől a szélesebb olvasóközönsége ezeket a verseket talán kevésbé ismerte.

– *Hogyan ért véget ez az est, tetszik rá emlékezni?*

Kovács Ferencné: – Nagyon fellelkesítettek valamennyiünket az elhangzottak, őszinte örömet éreztünk, akik ott lehettünk. Ráadásul arra az estére még hangversenyjegyünk is volt.

Kovács Ferenc: – Irénkével már akkor ismertük egymást, és úgy beszéltük meg, hogy a hangversenyen találkozunk. Jandó Jenő zongoraversenyre került sor a Zenepalotában, ott is hatalmas tömeg gyűlt össze, azt hiszem, a két rendezvény látogatottsága tükrözte a miskolciak kulturális események iránti fogékonyságát.

Kovács Ferencné: – Akkor már mindenki nagyon izgatott állapotban társalgott, érezni lehetett a feszültséget, és a zongoraest szünetében hallottuk a hírt, hogy Budapesten ledöntötték a Sztálin-szobrot, szájról szájra járt a híre és valamennyien nagyon örültünk. Arra is emlékszem.

⁷⁹ Készítette: Fazekas Csaba 2000. július 15-én, Miskolcon (Szerkesztett változat.)

⁸⁰ Készítette: Fazekas Csaba.

szem, hogy az általános lelkesedés hatására Jandó Jenő műsoron kívül eljátszotta a Rákóczi-indulót. Óriási tapsot kapott.

– *Nem volt önökben semmi félelem az esetleges következményektől?*

Kovács Ferencné: – Érdekes dolog, de mi akkor semmi ilyesmit nem éreztünk, persze nagyon fiatalok is voltunk. Az iskolában sem folyt pár napig a tanítás, inkább csoportos beszélgetések alakultak ki a tanárokkal, Sárközi Andor igazgatóval, akire szívesen emlékszem vissza, jó kapcsolatban állt a diákokkal. Mondták, hogy ne menjünk a tüntetőkkel, féltettek bennünket. Hívták a gyári munkások a felvonulásra a középiskolásokat is, de a tanáraink nem engedtek el minket. Pár nappal később, amikor a lincselések történtek, már tanítás sem volt. Pont akkor jöttem be villamossal a belvárosba egy barátnőmhöz (kint laktunk akkor az üveggyárnál), és a villamos megállt a Zenepalotánál, éppen akkor húzták fel annak a megölt ávosnak az élettelen tetemét a szovjet emlékműre. Szörnyű látvány volt, a villamos ablakánál úgy éreztem, mintha egy páholyból néztem volna az eseményeket, s megértettem a babitsi gondolatot, hogy a forradalom nemcsak a szépet, a nemeset, hanem az alantas indulatokat is felszínre hozza. Érdekes, mennyire más reakciókat is kiváltott ez az emberekből. A villamoson egy fiatalasszony például azt mondta a kisfiának: nézz csak oda, most akasztják ott a bácsit, mintha valami hétköznapi látványosság lett volna. A szovjetek bevonulásáról már nincsenek is személyes emlémeim, mert akkor már nem jöttem be a városba.

Kovács Ferenc: – A Borsodi Nyomdánál lelőttek egy orosz katonát, sokáig egy emléktábla is volt a helyén, nem tudom, mikor tüntethették el onnan, talán már a rendszerváltás előtt.⁸¹ Egyébként Galánffy Lajos zeneiskolai tanár vállalt még jelentős politikai szerepet 1956-ban, a forradalomban. Magam is láttam, hogy az egyetemi nagygyűlésen szónokolt a tömeghez. A zeneiskolások szervezeten ki is vonultak erre a gyűlésre. Nagy transzparenst is csináltak, azt vitték kifelé. Ott voltam én is, sok követelésre ma is emlékszem, például a magyar uránkérdéssel, a szovjet csapatok kivonásával stb. kapcsolatban, Nagy Attila szavalt.

– *Visszatérve Szabó Lőrinc utolsó nyilvános fellépésére, érdekelné, hogy a későbbi tanári pályafutásában szerepet játszottak-e személyes élményei, beszélt-e a diákjainak erről például?*

Kovács Ferencné: – Igen, feltétlenül. Ebben persze szerepet játszott az is, hogy anyósomnak Szabó Lőrinc költészete volt talán a legnagyobb szenvedélye, levelezett is sokat vele illetve emlékének ápolásával kapcsolatban. Később mi voltunk egy Zimonyi Zoltán nevű tanárral, a múzeum irodalomtörténeti gyűjteményének kezelőjével, aki rengeteg jó dolgot tett Miskolc irodalmi életében, szóval vele próbáltuk a megyei irodalomtörténeti társaság keretein belül ápolni Szabó Lőrinc emlékét, például a szülőházát is felkerestük a bontás napjaiban. Az irodalom szakkörös diákjaim is jelen voltak akkor, valamikor az 1970-es évek végén. Pedig akkoriban nem számított éppen divatos dolognak Szabó Lőrinc emlékét ápolni, sokan nem kedvelték őt a város politikai és kulturális elitjéből. Azt hiszem, különösen egy egyébként jó tollú és befolyásos újságíró számára voltak ellenszenvesek Szabó Lőrinc nézetei is, amelyeknek a harmincas években hangot adott.

Kovács Ferenc: – Mások is úgy gondolták, hogy nemigen van rá szüksége az akkori irodalmi életnek. Országosan is háttérbe szorították, nemcsak a szülővárosa közéletében.

⁸¹ Az esetre december 10-én került sor, amikor a miskolciak a megyei munkástanács feloszlatása ellen tiltakoztak, s a Borsodi Nyomda Széchenyi u. 103. sz. alatti üzemében lefoglalták és meg akarták semmisíteni az *Északmagyarország* másnapi számait. (Olyannyira megrongálták a nyomda berendezéseit, hogy a megyei pártlap megjelenítéséhez is egy darabig Csehszlovákiától kellett segítséget kérni.) A kivezényelt szovjet alakulatok előbb barátkozni kezdtek a tüntetőkkel, majd ellenük fordultak. A szovjet katona (Kaszparov Kurszán) halála a „villanyrendőrnél” kibontakozott lövöldözésben következett be. Ld. erről pl. BALÁS, 1990. 65. p. Az incidensnek öt halálos áldozata és 14 sebesültje volt. Az ekkor kitört utcai zavargásoknak lett a következménye az Avasi kilátó pusztulása is.

Kovács Ferencné: – Egyszer Zimonyi Zoltánnal mentünk el Deme Lászlóhoz, a pártbizottság illetékeséhez (ideológiai titkárához) és kértük, hogy hadd ápolhassuk Miskolcon is Szabó Lőrinc emlékét. Érdekes módon, a hetvenes évek vége felé már mintha enyhültek volna a körülmények, „Deme elvtárs” valami olyasmit mondott, hogy jó, rendben, óvatosan hozzákezdhetünk. Zimonyi Zoltán egyébként remekül tudott kapcsolatokat létesíteni, az ő szorgalmas tanácsai közbenjárásának köszönhető az a kis emléktábla is, mely ma a szülőház közeli lakótelepen, a Szabó Lőrinc sétányon áll. Az emléktábla-ügy után vetettük fel a szobor ügyét is.⁸²

– *Pontosan hogyan?*

Kovács Ferenc: – Ha időrendi sorrendben nézem, édesanyám, Kovács Ferencné Fábry Róza Julianna rögtön az 1956-os események után írt Szabó Lőrincnek, amire a költő válaszolt is december 15-én. Később kaptam felkérést, hogy örökítem meg Szabó Lőrinc szülőházát fényképeken, amíg le nem bontják. Édesanyám sok író, értelmiségit megkeresett, próbált kapcsolatokat teremteni egy méltó miskolci Szabó Lőrinc-emlékhely kialakítása érdekében. Tok Miklós volt akkor a tanács művelődési osztályának vezetője, majd elnökhelyettes lett.

Édesanyám többször is levélben kereste meg, hogy tegye lehetővé a tanács az emlékműállítás, de felvette a kapcsolatot Borsos Miklós szobrászművésszel is, levelére a művész válaszolt. Leírta, hogy tulajdonképp megvannak a szobor mintái, nem túl nagy anyagi ráfordítással kivitelezhető is volna az emlékmű. Erre válaszolt Tok Miklós úgy, ahogy, az a gyanúm, hogy akkor, 1977-ben még ő is inkább óvatos akart lenni Szabó Lőrinnel kapcsolatban.

Kovács Ferencné: – Anyósom elsősorban leveleket írt, én pedig személyesen is jól ismertem a tanács apparátust. Én azt szerettem volna, hogy olyan szobra legyen Miskolcon Szabó Lőrincnek, amit mindenki jól láthat, szóval valami forgalmas, jól látható helyre kerüljön. A művelődési osztályon Sír László és Benkő Albertné (egyébként jó barátaim) azt mondták, hogy ez olyan kicsi szobor, csak egy fej, hogy valami „intim”, bensőségebb, kisebb térbe elhelyezve érvényesül igazán. Amikor velük beszéltem, akkor is az volt az érzésem, hogy nem nagyon akarja a város vezetése, hogy nagyobb, látványosabb emléke legyen a költőnek a városban. Először a színház melletti kis téren állították fel Borsos Miklós szobrát, majd később került a Szabó Lőrinc Városi Könyvtár épülete elé. (Tényleg „intim” térbe került.) Amikor megtudtam a tanácson ezt a megoldást, nagyon bántott, amit láttak is rajtam, s azzal próbáltak vigasztalni, hogy lesz majd egy szoborpark Miskolcon, ott méltó helyet kap majd Szabó Lőrinc is. Ha a szoborpark a tervezett formában nem is valósult meg, az Avason állítottak később egy Szabó Lőrinc-szobrot. Lóci is azt remélte, sokan úgy gondolták, hogy az akkor épült modern gimnáziumot esetleg a költőről fogják elnevezni, de nem így történt, az-

Kovács Ferencné 1970-ben, a Szabó Lőrinc-szülőház lebontása előtt⁸³

⁸² Alábbiakra, illetve a Szabó Lőrinc-szobor állításával kapcsolatos fotókat ld. a Függelékben, ... old.

⁸³ Kovács Ferenc tulajdonában.

Szabó Lőrinc szobra az Avasi Gimnázium előtt⁸⁵

óta is Avasi Gimnázium a neve. Emiatt úgy érzem, mintha ott sem lenne igazán jó helyen ez a szobor. Nagyon sajnálatos, hogy az utóbbi időben megcsonkították a szobrot. Mintha a város talán most sem lenne jó viszonyban Szabó Lőrincével.⁸⁴

– *Milyen más módon igyekeztek még ápolni Szabó Lőrinc emlékét?*

Kovács Ferencné: – Először a költő 80. születésnapján szerveztük meg a Herman Ottó Gimnáziumban a róla elnevezett városi szavalóversenyt,⁸⁶ amelyre minden második évben került sor, és az idén országosra sikerült szélesíteni. Ebbe a munkába bekapcsolódott Kabdebó Lóránt professzor úr, és nagy lelkesedéssel vett benne részt Lóci is. A helyszín vagy az iskola vagy a városháza díszterme volt, egy alkalommal pedig a Zenepalota nagyterme.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

⁸⁴ A Szabó Lőrinc-emlékjelek miskolci állítására vonatkozó próbálkozások igazából csak 1970-től mutathatók ki. Ebben az évben a *Napjaink* című folyóirat és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság miskolci vándorgyűlése indított – sikertelen – kezdeményezést a költő szülőházának lebontása ellen, illetve emléktáblával történő megjelöléséért. Az emléktábla egyébként végül megvalósult, még ha csak egy lakótelepi ház sarkán, a költőről elnevezett sétányon látható is. Éppen tíz évet kellett várni (1980-ig) a Déryné utcai Szabó Lőrinc-park létrejöttére illetve abban a Borsos Miklós által készített fej-szobor leleplezésére. A szobrot 1995-ben áthelyezték a Mindszent tér 2. sz. alá, a Városi Könyvtár udvarára. Az Avasi Gimnázium előtt álló Szabó Lőrinc szobor Varga Imre alkotása, 1988-ban állították fel. Miskolc őriz még egy, a költő emlékét megőrkítő domborművet (Szanyi Péter alkotása), mely a Szabó Lőrinc nevét 1992-ben felvevő általános iskola bejáratánál került elhelyezésre. Ld. minderről részletesen: PORKOLÁB, 1997. 166-170. p.

⁸⁵ Készítette: Fazekas Csaba.

⁸⁶ Ld. erről a Függelékben közölt képeket ... old.

Nagy Attila visszaemlékezése (1990)⁸⁷

– *Október 23. után mi történt veled, mit csináltál?*

– 24-én délelőtt *Az ember tragédiája*-t próbáltuk, én a Lucifer szerepére készültem. A szünetben bekapcsoltuk a rádiót, és akkor hallottuk, hogy Budapesten tüzharcok vannak. Félbeszakadt a próba, a rádió reggeltől estig ellenforradalmi csöcselékről, ultimátumról, a szovjet csapatok segítségéről beszélt. [...] Amikor egy színész teljesen új szerepre készül, betölti az egész életét. Teljesen váratlanul zuhantam bele az eseményekbe. Ráadásul előző este, október 23-án Szabó Lőrinc szerzői estjén verseket mondtam, és Illyés Gyula volt az előadó. 23-án este tíz órakor még Illyés Gyulával, Szabó Lőrincsel és társaságukkal beültünk egy vendéglőbe, és hosszan beszélgettünk, diskuráltunk. [...]

– *És mi történt a színházban?*

– A színház is rettenetesen fel volt bolydulva. Fiatal színészekkel összeszövetkeztünk, hogy megkérdezzük Földvárit, aki akkor a megyei pártbizottság első titkára volt, és már korábban engedélyezte a munkástanács megalakítását, hogy mondja meg, mi van, mi a helyzet? A pártbizottságra be sem engedtek bennünket, közölték velünk, hogy Földvári Rudolf Budapestre ment tájékozódni. Az utcán nagy volt a nyüzsgés, a rendőrök négyes csoportokban jártak. Dél tájban meglátogatta a színházat Illyés Gyula és Szabó Lőrinc, és éppen velük beszélgettünk, amikor jött a hír, hogy a diósgyőri munkások elindultak az egyetemi városba, mert tömeggyűlést hirdettek meg. Soha nem tisztázódott, hogy ki hirdette meg ezt a tömeggyűlést, de a pletyka szerint a megyei pártbizottság. Rövid időn belül 10-20 ezres tömeg vonult a főutcán. Jelszavakat kiabáltak: „Szabadságot! Sajtószabadságot! Mars ki, ruszki!” Ezt, hogy „mars ki, ruszki!” skandálták. Szabó Lőrinc odafordult Illyéshez: „Te Gyula, hogy ezt a rímet nem én találtam ki!” Nagy derűtséget váltott ki bennünk, és kialakult egy olyan hangulat a társaságban, hogy csatlakozzunk mi is a tüntetőkhez. A vendégek elvonultak, mi pedig csatlakoztunk a tüntető tömeghez.

– *Mondd, Illyés nem csodálkozott azon, hogy miközben Szabó Lőrincsel irodalmi estjük van Miskolcon, Budapesten elszabadult a pokol?*

– Az volt az érzésem, hogy pontosan volt informálva. Nem lepődött meg, inkább szorongással és csodálkozással figyelte az eseményeket. Ahogy visszaemlékszem az ő szavaira, nem az események, hanem azok dinamikája lepte meg, a szervezetlenek összefogása, ahogy összehoztak egy nemzet, egy város, a munkásosztály és a fiatalság. A spontaneitásról beszélt, nem az események váratlanságáról.

– *És te mit tapasztaltál a gyűlésre vonuló tömeg között?*

– A tömegben néhány száz⁸⁸ cigány vonult hegedűkkel és közben azt kiabálták, hogy „Vidáman szól a dalunk, cigány kormányt akarunk!” Mások a Mars ki, ruszki-t skandálták, s a tömeg, amerre ment, minden épületről leverte a vörös csillagot. Ezt én primitívségnek, gyerekes, öntudatlan cselekvésnek éreztem. Érdemes azért 30-40 ezer embernek összejönni, hogy megsemmisítsen egy üvegcsillagot? Mi oldódik meg? Túlméretezettnek éreztem a bátorságot, miközben a ruszki haza kiabálás hallatszott, arra gondoltam, hogy beletaposhatnak bennünket a földbe. Nem hittem, hogy a Nyugat a potsdami és a jaltai egyezmény után felvállalja a világháború veszélyét értünk. Összecsavarodott a gyomrom, láttam, hogy rettenetesen sok ember egy irányba megy, de százféle dolgot akar. Amikor kiérkeztünk az egyetemi városba, az egyik hallgató éppen a *Nemzeti dal*-t szavalta, de egymás után kétszer is belesült. A tömeg elkezdte üvölni, hogy „Nagy Attila, Nemzeti dal! Nagy Attila, Nemzeti dal! Gyerünk!” – mondták mindenütt körülöttem. Fölmentem az egyetem aulájának a tetejére, elszavaltam a *Nemzeti dal*-t. 50-60 ezer kéz emelkedett a levegőbe, és velem mondták az eskü szövegét. Az

⁸⁷ Bertha Bulcsú interjúja, részlet. BERTHA, 1990. 214-217. p.

⁸⁸ A nagyságrend – érzésünk szerint – alaposan túlzott.

ember ilyenkor olyant érez, mintha személyében megsemmisülne, mintha fantomná változna. Szép dolog a művészet, de a művészi cselekvés és a társadalmi mozgás egybeesése valami megélhetetlen, döbbenetes dolog.

Papp László visszaemlékezése (2000)⁸⁹

- Ön – mint dokumentumokból tudjuk – tagja volt 1956-ban a város Nemzeti Bizottságának.
- Sőt egyik kezdeményezője, létrehozója voltam.
- Október 31-én a nemzeti bizottság ülésén azt mondta, hogy a Kilátó című folyóirat egyik előkészítője volt a forradalomnak.
- Szó szerint azt mondtam, hogy támogatást kérek a frissen megalakult Nemzeti Bizottságtól a Kilátó folyóiratnak, mely kétségtelenül a forradalmat előkészítő szellemi légkör egyik megteremtője volt. Ha jól emlékszem, pontosan ezeket a kifejezéseket használtam.
- Milyen volt 1956 nyarán, kora őszén a miskolci értelmiségnek a hangulata, hozzáállása, hogyan fogadták az országban történtek hírét? Például a Kilátó szerkesztőségére, ha gondolunk?
- A budapesti eseményekkel párhuzamosan formálódott a miskolciak gondolkozása is. Szoros összeköttetésben voltunk, hiszen nagyon sok fővárosi barátunktól kaptunk híreket, az irodalmárok pedig nemcsak olvasták a budapesti írók lapjait, hanem részt is vettek az írószövetség munkájában, értekezletein stb. De folyamatosan tájékoztatást kaptunk mindenről. Nemcsak közvetett információs csatornákról volt szó. Nagy jelentősége volt annak, hogy egyes budapesti értelmiségiek ellátogattak Miskolcra. Nyáron volt például a TIT-ben a később elhíresült Kónya-est.

Papp László⁹⁰

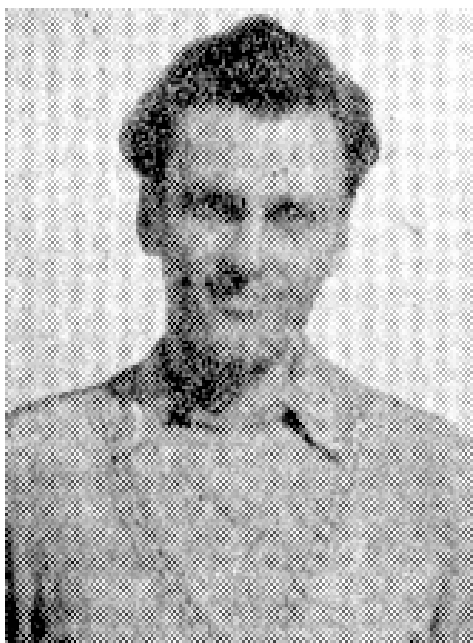
- Ezen például ön is részt vett?
- Hát hogy a fenében ne vettem volna részt! Mindenütt ott voltunk, ahol ebben a forrongó légkörben új, friss hírekhez, szemlélethez juthattunk. Ahogy mások, én is mindenhol ott akartam lenni, ahol csak lehetett. Később, amikor faggattak a jóságosok (ne értse félre az ávosokat nevezték gúnyos rímmel jóságosoknak), szóval egyszer kérdezett egy nyomozó, óriási szerencsémre kifogtam egy nagyon normális, rendes fickót, úgyhogy nem is akadt közöttünk komolyabb konfliktus. Csak egyszer fakadt ki a kihallgatás alatt, amikor soroltam neki, hogy erről is tudok valamit, mert itt is itt voltam, arról is, mert ott is ott voltam, aztán kitört belőle, hogy az „Istenit magának, hát maga mindenütt ott volt?” Mondtam neki: „Nagyon igyekeztem, kérem.” No, térjünk vissza a Kónya-estre. Kónya bár az irodalomról akart előadást tartani, azért beszámolt az írószövetség értekezleteiről,⁹¹ ahol már keményen beolvastak a vezetésnek. Hát az nagy élmény volt az az est. Mert előtte már itt állandó viaskodás folyt a pártbizottsággal, Földvári Rudolf először tulajdonképpen igen keményen próbált reagálni a dolgokra. Nem sokkal korábban jelent meg Bihari cikke, a *Miskolci kocsonya*, majd más írások is a fővárosi lapokban, illetve az *Északmagyarország*-ban, majd a *Kilátó*-ban. Fontos figurák voltak még az értelmiségi közéletben Bod Andor, a Hazafias Népfront titkára, Kordos László a könyvtár igazgatóhelyettese, akik a Szabó Lőrinc-est szervezésében is fontos szerepet játszottak. Mi, az értelmiségnek egy része, írók, művészek az Avas kávéháznak egy elkülönített részében gyűltünk össze állandóan. El is neveztük Pilvaxnak, szóval ez volt az elnevezése. Eb-

⁸⁹ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. július 20-án, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

⁹⁰ Készítette: Fazekas Csaba.

⁹¹ Nyilván nemcsak ezekről, hanem a Petőfi Körrel is történt utalás.

ben a társaságban vegyesen voltunk párttagok és nem párttagok, én például – jónéhány barátommal – az utóbbiakhoz tartoztam, nem voltam párttag soha. A Művésztelepen például Seres János barátom sem volt párttag, de nem lépett be a pártba Kunt Ernő, és más művész barátaim

*Papp László 1956-ban*⁹³

sem. Ugyanakkor Feledy Gyula, közismert művész,⁹² vagy Lukovszky Laci, Vati József, Tóth Imre párttagok voltak, szóval a többség belépett a pártba, így megoszlott a társaság. De nem volt annak jelentősége, abban a lázas hangulatban egyformán jót akart mindegyikünk. Nem csoda, hogy valamelyikünknek mindig voltak friss hírei Budapestről, tájékoztatva voltunk. Ha elolvassa a korabeli lapokat, egyértelmű, hogy már politikai szinten is ment egy tartalmas, a rendszer alapjait érintő vita, nyár végére ez kifejezetten adok-kapok jelleget öltött. Na szóval ilyen légkörben került sor a Kónya-estre. A pártbizottság akkor (nemcsak itt nálunk, hanem mindenütt az országban) már rettenetes izgalomban volt. A Kónya-estre Földvári is eljött. Tréfásan azt szoktam mondani, hogy úgy ültünk ott, hogy egy civil – egy ávós – egy civil – egy ávós. Persze a valóságban ennyire nem volt rossz a helyzet, de tény, hogy nagyon sok besúgó, ávós civilben ott ült közöttünk. Kónya emlékeim szerint őszintén, határozottan, nyíltan beszélt a pesti, írószövetségi eseményekkel

kapcsolatban, kritikus hangot ütött meg. Ott ült pont mellettem egy korábbi kedves régi tanárom, Imreh Zsigmond festőművész, végtelen naiv, kedves ember volt. Amikor Kónya mondott valami fontosat, gyakran a térdére csapott, és mondta, hogy ez bizony így van, igaza van, egyszer az én térdemre is odacsapott barátian, hogy „Lacikám, hallod, milyen jól megmondja ez az ember, hogy miről is van szó, mennyire igaza van.” A másik oldalán pedig egy merev, gögös arcú pasas ült, egyszer Zsiga bácsi neki is odaszólt, hogy „ennek a Kónyának mennyire igaza van!” Szelíden próbáltam neki odasúgni, végre meg is hallotta, mondtam neki, hogy „bátyám, ez egy ávós főhadnagy, ismerem, csak civil ruhában jött ide.” Elcsodálkozott, hogy „ne beszélj”, de azért csak erősen hozzátette: „De ennek a Kónyának akkor is igaza van!” Összességében ez a Kónya-est az ott lévőkre igen komoly hatást gyakorolt.

– *A pártbizottság vagy konkrétan Földvári hogyan viselkedett az est után?*

– Ahogy nyár közepétől telt az idő, nekem úgy tűnt, egyre megértőbb a valódi problémák iránt, egyre békülékenyebb hangot használ a megbeszéléseken. Később mondta, az intézkedései korábban túl kemények voltak, elismerte, hogy a Kónya-estre sem kellett volna ennyire arrogánsan készülnie a pártbizottságnak, mert belátta, hogy nem akarunk mi, mármint az itteni értelmiségiek rosszat, csak hát a javításnak, a változásnak egy gyorsabb ütemét sürgettük. A lényeg az, hogy a Kónya-est után egyfajta kiegyezés körvonalai rajzolódtak ki közöttünk és Földvári között. Minden rendezvényünkre eljött, őszintén érdekelte, hogy mit, hogyan csinálunk. Csak jellemző adalékként hadd mondjam el, hogy ő ott lakott a köznyelv által „káderdülőnek” nevezett városrészben, én pedig akkor is itt, a Csabai kapuban. Gyakran előfordult, hogy későn véget ért rendezvények után errefelé, a Művésztelepre jöttünk hazafelé többen és Földvári már jó előre hazaküldte a nagy hivatali kocsiját sofőrrel együtt (pedig megyei első titkárként megtehetette volna, hogy azzal járjon, sok funkcionárius ragaszkodott a gépkocsijához meg a sofőrhöz), hanem gyalog jött velünk, kilométereket gyalogolt, hogy közben beszélget-

⁹² Feledy Gyula (1928-) festőművész, grafikus. Ld. róla: DOBROSSY, 1996. 103-106. p. (további irodalommal)

⁹³ HOM. HTD. 79.299.1.23. Megjelent: EZ TÖRTÉNT... 56. p.

hessünk, megismerhesse a nézeteinket stb., vitatkoztunk, ott győzködtem én is nem egyszer. A népkerti útkeresztveződnél váltunk el, ő ment fel az Avas irányába, mi meg tovább a Csabai kapuba. A lényeg, hogy kialakult egy párbeszéd, kontaktus közöttünk, az egész azt a benyomást keltette, hogy a pártbizottság első embere irányából nincs mitől félnünk, nem olyan vészes.

– *Így érkezünk el 1956. október 23-ig, a Szabó Lőrinc-esthez.*

– Szabó Lőrincék lejövetelét Illyés Gyula bácsival Bihari Sándor, mint a TIT irodalmi-kulturális intézője szervezte. Mindenki tudta, hogy a felkérés hátterében az áll, hogy Szabó Lőrinc üldözött ember volt a korábbi rendszerben, és jó apropót adott a nyilvános fellépésére, hogy Miskolc a szülővárosa volt. 1953 után, az enyhülés időszakában, Nagy Imre első kormányára alatt amúgy is felpeteszűdött a kulturális élet, ami 1956-ra vidéken is jelentőssé vált, ennek következtében látta úgy Sándor, hogy elérkezett az idő Szabó Lőrinc fellépésére. Teljesen gyanútlanul szervezte meg a Szabó Lőrinc lejövetelét a TIT-en keresztül. Akkor semmit sem lehetett csinálni a pártbizottság nélkül tulajdonképp, és fontos, hogy a Földvári Rudi, vagyis hát Földvári Rudolf, az első titkár adott egy kocsit, azzal mentek fel Szabó Lőrincékért. Az az érdekes ebben az egész dologban, hogy senki nem gondolta vagy hihette azt, hogy azon a napon mindaz meg fog történni, ami megtörtént. Az események Pesten már javában zajlottak, és hozzánk csak az a bizonytalan, vibráló feszültség jutott el, ami az „engedjük a tüntetést – nem engedjük a tüntetést” dilemmája körül forgott. Ebben a légkörben került sor a Szabó Lőrinc-estre, s a politikai hangulat csak jobban felfokozta az érdeklődést a jeles irodalmi esemény iránt. Az esten szavalt Horváth Gyula színművész, ő nagyon népszerű volt a mi körinkben. Egy alkalommal, már nem is tudom, milyen összejövetel keretében (értelmiségiek, pedagógusok voltak ott) elmondta József Attila *Levegőt!* című versét. Akkor már forrósodott a hangulat, ez a vers akkor, abban a légkörben nagyon erőteljesen hatott. De mondott Szabó Lőrinc-verseket Nagy Attila színművész is, az ő későbbi tevékenységét biztos jól ismeri. Rőla fontos emlék, hogy letartóztatása előtt még itt aludt nálam a feleségével, Galambos Erzsi-vel, hogy otthon ne tudják elkapni. A nagyon jól sikerűlt est után megvacsoráztunk, aztán átmentünk a pedagógus szakszervezetnek a klubjába. Ott ért bennünket a nagy döbbenet, mert addig semmit nem tudtunk a Pesten történetkről. Csodálatos, izgalommal teli esteként maradt meg az emlékezetemben. Miközben beszélgettünk, be volt kapcsolva a rádió, és mondta, hogy miféle események történtek a fővárosban. Akkor értesűltünk a rádióból arról például, hogy Budapesten éppen döntenek a Sztálin-szobrot. Máig emlékszem a tömeg hangjaira, például arra, hogy amikor végre nagy nehezen lángvágóval elvágta a szobor csizmaszárait, valaki odakiáltott a szobornak, hogy „Józsikám, ha egyszer menni kell, akkor menni kell”. Szóval, amikor Miskolcon ezt hallgattuk, Illyés Gyula valami olyasmit mondott, hogy „gyerekek, döbbenetes”. Kérdeztem tőle, mi az, amin ennyire megdöbbsent. Mondta, hogy amikor reggel elindultak Pestről, a Gorkij fasorról fordultak ki, a Városligetnél jöttek, hogy rá tudjanak fordulni a miskolci útra, ott jöttek el a szobornál, Illyés Gyula űlt a sofőr mellett, Szabó Lőrinc mögötte, mellette a kis Klára, nagy Klára, illetve Illyés Gyula felesége, Flóra asszony. Így jöttek az autóban. Szóval Illyés mesélte, hogy „amikor befordultunk és jöttek a Sztálin-szobor előtt, Lőrinc megkopogtatta a vállamat, kérdezte, hogy Gyulám, megérem én még, hogy ez a nagy Mammon-szobor ledől? Aztán itt vagyunk Miskolcon, este tizenegy óra után – ekkor ránézett Szabó Lőrinc-re – és azt válaszolhatom a kérdésedre: Lőrinc, megérted.”

– *Milyen emlékei vannak még a két költő Miskolcon, a forradalom alatt töltött napjairól?*

– Bihari Sándor részletesen ír erről a könyvében, bár helyenként szerintem a költői képzelete tovább színezte az eseményeket a ténylegesen megtörtétnél.

– *Mire gondol?*

– Ő azt írja, 25-én Szabó Lőrinc valamelyik ablaknál állt, és nézte, hogy vonulnak a munkások a Széchenyi-utcán az Egyetemváros irányába. Egyébként tényleg döbbenetes volt, ahogy vonult be a gyár utca szélességben, jönnek be a munkások, annyi piros-fehér-zöld zászlót ad-

dig életemben nem láttam, már akkor is az jutott eszembe, hogy el nem tudtam képzelni, honnan vettek hirtelen ennyi nemzeti lobogót. Bihari Sándor emlékezete szerint Szabó Lőrinc sírva egy ablakban állt, és a munkások kérdezték, hogy ki az az ember, aki sír az ablakban, valaki mondta, hogy „te az Szabó Lőrinc”. Én azt hiszem, ezt a kis epizódot inkább a költői fantázia ihlette, nem hinném, hogy az egyszerű gyári munkások felismerték volna egy utcai ablakban az évekig elhallgattatott Szabó Lőrincet. Én a következőként emlékszem erre a történetre: Volt nekem egy kedves barátom, együtt voltunk a Nemzeti Bizottságnak is tagjai, úgy hívták, Zsadányi Guidó, Gidának becézték a barátai. Ő korábban a tanácsnál majd a Tervező Irodánál dolgozott, ami az Erzsébet-tér sarkán lévő épületben, a Szarvas-patika feletti irodákban működött akkor. Szabó Lőrincet oda a Tervező Irodára vitte be Zsadányi. Óriási tömeg kavargott az utcán, onnan nézte a költő és a barátom, hogy a gyári dolgozók hogyan vonulnak be. Reggel egyébként a miskolci értelmiségiek és a két költőóriás egy társaságban voltunk, egyszer csak Szabó Lőrinc váratlanul eltűnt. Illyés Gyula vette észre elsőnek, mondta is, hogy „gyerekek, menjen már valaki utána, gyorsan kerítse elő Lőrincet, mert ezt a maflát (így mondta) még a végén összetapossák itt a tömegben, nem tudjátok, hová mehetett?” Féltette nagyon, mert Szabó Lőrinc ekkor már nagyon sokat betegeskedett, Illyés Gyula aggódott miatta amúgy is eleget. Nekem eszembe jutott, hogy mintha úgy rémlett volna, hogy Gidával ment el. Akkor csak a Tervező Irodára mehettek. Eljutottam valahogy a tömegben a Tervező Irodához, felmentem az emeletre, és valóban ott állt az ablakban Szabó Lőrinc, és tényleg könnyezett a meghatottságtól. Arról beszélt, hogy sok szép verset írt korábban, de azt a lenyűgöző látványt, ahogy a hömpölygő munkástömeg a jelszavakat skandálta, nem tudta egyikben sem felülmúlni. Bihari Sanyi szerint azt kiabálták, hogy „kuss ki, ruszki”, én erre nem emlékszem (lehet, hogy csak a rímelés miatt maradt meg így egyesek emlékezetében), szerintem a tömeg azt kiabálta, hogy „mars ki, ruszki”.

– *A forradalom után önöket Bihari Sándorral együtt is állították bíróság elé.*

– Igen. Engem is a Nemzeti Bizottságban betöltött szerepem miatt tulajdonképpen, a legsúlyosabb vádakkal illettek, államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése, vezetése, abban való tevékeny részvétel, ennek büntetési tétele nyolc évtől a halálig mehet. Nekem ekkor „haláli” szerencsém volt, mint talán az életben mindig. Mégpedig azért, mert nem miskolci bíróság tárgyalta az ügyemet.

– *Hogyhogy?*

– Hetünket tartóztattak le, a Nemzeti Bizottság korábbi vezetőit, akik közül az egyik az SZTK akkori igazgató főorvosa, korábban a bányavállalat vezető főorvosa, dr. Szoboszlai Ferenc volt. Amikor a Nemzeti Bizottságba a küldötteket választottuk, a jelen lévő orvosok egyhangúlag bekiabálták, hogy Szoboszlai Ferencet követelik a bizottságba, mert hogy ő rátermett, tekintélyes ember. Egyébként tényleg az is volt. Különösebb fontos dolgot egyébként a Nemzeti Bizottságban nem csinált, talán hozzá sem szólt, de ennek ellenére velünk együtt letartóztatták. Szoboszlai Ferencnek a felesége Mész Magda, Mész Egónnak, az ismert borsodi ügyésznek volt a húga. Ilyen közeli és egyértelmű összeférhetlenség lehetetlenné tette, hogy miskolci bíróság tárgyalja az ügyünket. Így vállalta ügyünket a Pest Megyei Bíróság alelnöke, Dr. Major Miklósné bírónő tanácsa, akivel tényleg nagy szerencsénk volt, mással sokkal rosszabbul jártunk volna. Az 1956 utáni politikai perekben, természetesen vidéken is a pártbizottság határozta meg a döntési mechanizmust. Déri Ernő a városi pártbizottság korábbi titkára ott volt október 30-án a Nemzeti Bizottság alakuló ülésén,⁹⁴ amelyet én vezettem le, én elnököltem, tárgyaltam a küldöttekkel, vezettem a szavazást stb., szóval Déri ott volt ekkor és az összes többi értekezleten is. Ez a Déri peremben a vád tanúja volt, aztán a per során – akaratlanul – a védelem tanúja lett, úgy is mondhatnám, „pofára esett”.

⁹⁴ A Nemzeti Bizottság 55 rendes és 15 póttaggal alakult meg. Ld. *Északmagyarország*, 1956. november 1. 2. p. (IZSÁK et. al., 1996. 189. p.) Bihari Sándor 50 rendes és 25 póttagról ír. BIHARI, 1996. 32. p.

– *Miért, mi történt?*

– Azzal akartak vádolni, hogy a Nemzeti Bizottságban fejetlenség, kapkodás uralkodott, az utca és a lincshangulat vált meghatározóvá, sőt a bizottságunk kezdeményezője volt a kommunistaellenes atrocitásoknak, ami nem igaz. Persze nem is volt könnyű elnökölni, hiszen mindenkiben egy évtized lefojtott indulatai forrongtak. Elmeséltem például a bíróságon, hogy a Nemzeti Bizottság ülésén kirohant az elnöki asztalhoz egy férfi, nagy hangon kiabált, hogy őt milyen sérelmek érték, üldözték a kommunisták, börtönbe zárták stb., és azonnal elégtételt akar venni a vele történetekért. Én erélyesen rendreutasítottam, mondtam, hogy nekünk nem ez a feladatunk, én nem tudom most eldönteni, hogy rablás, lopás vagy politikai okokból ült stb. A küldöttek, munkások helyeselték a szavaimat, rászóltak az illetőre, hogy menjen onnan. Azt hiszem, az én határozott fellépésemnek is köszönhető volt, hogy az efféle indulatok nem szabadulhattak el. Amikor erről beszéltem, a bírónő megkérdezte Dérit, emlékszik-e erre a történetre. Ő igennel felelt, elismerte, hogy komoly szerepem volt a rend és a közbiztonság fenntartásában, a Nemzeti Bizottságnak pedig általában az október végi konszolidációban. A bírónő Dérihez fordult: „Ha ez az ember igazat mondott, akkor nem tudom, hogy miért ül itt, nem igaz, Déri elvtárs?” No, a lényeg, hogy nyolc hónapot és tizenöt napot töltöttem előzetes letartóztatásban, az ítéletem pedig úgy szólt, hogy 6 hónapra ítélték, amit három év próbaidőre felfüggesztettek. Amikor szabadlábra kerültem, kissé sértődötten kerestem fel a bírónőt és kérdeztem, hogy lehet, hogy többet ültem előzetesben, mint amennyire végül elítéltek? Ő azt válaszolta, hogy „maga jogot végzett ember, tudhatná, hogy ha felmentem, azonnal meghosszabbítják az előzetes letartóztatást”, és többre is ítélik. Az ügyész ugyanis valóban súlyosbításért fellebbezett, de a Legfelső Bíróság felmentő ítéletet hozott. Kérdeztem tőle továbbá, hogy miért nem volt ott a másodfokú tárgyaláson, amikor korábban mondta, hogy biztosan ott lesz. Valóban nem volt ott személyesen, mert valami hivatali elfoglaltsága akadt, viszont – mondta – emlékezzek csak rá, ült ott egy szemüveges ember, no az az ő embere volt, s ő már öt perccel az ítélethirdetés után tudta, hogy felmentő ítélet született. Az ő segítségével sikerült Bihari Sándort is szabadlábra helyeztetni az internáló táborból. Egy történetre emlékszem még az előzetesből vele kapcsolatban. Amikor vittek ki bennünket sétára, szóltam Bihari Sanyinak, hogy legyen ő az utolsó az ő sorukban, én pedig első leszek az enyémben, így egymás mellé kerülhetünk. De valahogy mindig elbeszélgette az időt, aztán csak nyújtogatta a nyakát, felugrált, hogy észrevegyen, odajuthasson mellém. Volt ott egy Bódi nevű őr, egyfajta kulcsár (tájszólásban beszélt, ezért mindenki csak „kócsos”-nak nevezte), ezt én korábban nem ismertem, de ennek a felesége, Juliska abban a kollégiumban dolgozott szakácsnőként, melyet én vezettem. Aztán amikor megtudták, hogy az igazgató urat, mármint engem, letartóztattak, azt mondta a Bódinak, hogy idefigyelj, te, ha az igazgató úrnak valami baja történik, akkor én tégedet kinyújtóztatlak. Hát csak azért mondom ezt, mert ilyen érdekes dolgok is megtörténtek velünk. Szóval ezért aztán a Bódi nekem mindent eltűrt. Kollégistám volt egyébként a Bihari is, aztán amikor ugrált, hogy mellém kerüljön, akkor elkezdett a Bódi jellegzetes tájszólásában kiabálni, hogy az Istent magába Bihari, mindjárt odavágom a kócsot, mit ugrál, mint a kabóca!⁹⁵

– *Egy pillanatra visszatérve a Nemzeti Bizottságra, tulajdonképp hogyan körvonalazódott az Önök hatásköre?*

– Mivel megalakult a megyei munkástanács, kellett Miskolcnak is egy új, demokratikusan felépülő hatalmi, önkormányzati szerv.

– *Leváltották az addigi Városi Tanácsot?*

⁹⁵ A tájszólásban beszélő Bódi nevű börtönőr Bihari Sándor számára is emlékezetes maradt, mint mondta, az illető azért ordított a foglyokkal, hogy leplezze, képtelen olyan lenni, amilyennek az elvárások szerint lennie kellene. Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archivuma, 521. sz. 138. p.

– Nem, nem váltottuk le, sőt remekül együtt tudtunk működni velük a város ügyeinek irányításában.⁹⁶ A városi tanácselnökkel is remekül kijöttünk, mindenben rendelkezésünkre állt. Egy békés átmenet kezdetén voltunk, amikor bejöttek 4-én az oroszok. Novemberben emlékszem még arra, hogy voltak a Nemzeti Bizottságban egyetemista küldöttek is, akik vidékről kerültek az egyetemre, nem tudtak hova menni, haza sem, de a kollégiumba vissza sem. Ezeket én elkaptam itt a Csabai kapuban, mondtam, hogy gyertek segítünk elrejtőzni valahol. Elvittem őket Seres Jánoshoz, aki segített nekik a Bányaiipari technikum kollégiumában elhelyezkedni, azzal a feltétellel, hogy fegyvert nem vihetnek be a kollégiumba. De sajnos a diákoknál még voltak fegyverek, s amikor egy házmaster ezt megtudta, feljelentette őket. Szinte azonnal kiszálltak a pufajkások, letartóztatták Seres Jánost is. Neki pedig az volt a szerencséje, hogy az öccse, Imre a pesti jogász karon dolgozott tanszékvezetőként, remek kapcsolatokkal rendelkezett jogász körökben. (A fél miskolci pártbizottság például az ő segítségével doktorált.)

– *Bihari Sándorra visszatérve, ő csak később jöhetett ki a börtönből, mint írja a visszaemlékezésében.*

– Biharinak a kiszabadulása után 1958. szeptember 9-én a Fő utcában volt a másodfokú tárgyalása, ahol felmentő ítélet született. A miskolci rendőrség (gondolom, a pártbizottság nyomására) ezután sem hagyta békén, állandóan vegzált és a végén Tökölre internálták. Miután az internálás indokai között a nevem is szerepelt, mondván, hogy Bihari „olyan emberekkel tartott barátságot, mint Papp László stb.”, az ügyemet tárgyaló bírónőhöz, az említett Major Miklósnéhoz fordultam segítségért. Biharit haza is engedték. Közben nem elhanyagolható epizód volt, hogy 1957 márciusában megjelent az Észak-ban Kovács Sándor otromba cikke Bihar Sándor ellen.⁹⁷ Ez a Kovács akkor jött haza a moszkvai pártiskoláról, a pontos indítékeit nem tudom, de az volt a benyomásom, hogy mindenáron megyei első titkár akar lenni. 1956 végén rengeteget agitálta a miskolci értelmiséget, hogy álljanak a Kádár-kormány mellé, írjanak neki tetsző cikkeket, kijárt a Művésztelepre is rendszeresen. Az egykori béresekkal szemben „osztályidegen” kulákozás, amit Kovács – ekkor már az *Északmagyarország* főszerkesztője – Bihariról írt, tele volt hazugságokkal, s csak azért született, hogy lejárássák Biharit. Én fogtam magam, felmentem Pestre, meg akartam keresni Illyés Gyulát, hogy tegyen valamit Bihar érdekében. Illyést nem találtam otthon (épp Veres Péternél volt valami ügyben), csak Flóra asszonyt. Sietnem kellett vissza Miskolcra, ezért csak ott akartam hagyni a „göndör Kovács” cikkét (így nevezték Miskolcon az ambiciózus pártembert), de közben pont megjött Illyés Gyula, tudtam vele beszélni. Finom kisüsti barackpálinkával kínált, sőt arra is emlékszem, hogy tréfásan kérdőre vonta Flóra asszonyt, mennyire tudta volna visszaadni az én szavaimat, ha közben nem érkezik haza. (Pontosan fel tudta idézni.) Ennek nyomán fordult Illyés Gyula és Szabó Lőrinc a miskolci pártbizottsághoz,⁹⁸ tiltakoztak a Kovács-cikk ellen. Szabó Lőrinc pedig a szolidaritását azzal is kifejezésre juttatta, hogy a Kossuth-díjból juttatott Biharinak, mint tudjuk.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

⁹⁶ Érdekességként megjegyezzük, hogy Bihari Sándor visszaemlékezése szerint Déri Ernő, a korábbi városi párttitkár már a Nemzeti Bizottság kezdeti szervezésekor a korábbi tanácsot felváltó szerv megalakításában gondolkodott. Ld. BIHARI, 1996. 32. p.

⁹⁷ Ld. ... old.

⁹⁸ Ld. ... old.

SZABÓ LŐRINC LEVELEI FORST KÁROLY FRIGYESNEK (FAVÁGÓ KÁROLYNAK), 1951-1952.

I.⁹⁹

Budapest, 1951. július 28.

Kedves Barátom!

Ha már tíz-húszesztendei messzeségből így felmerül, s ilyen kedvesen, engedje meg, hogy az első mondat után tegezve folytassam beszélgetésünket, mintha szemközt ülne velem.

Megvan hát?! Istenem, milyen gyerekek voltunk még, aránylag, amikor először láttam! S lám, még mindig magázom, ahogy akkor! Pedig már öregek vagyunk, s az időnk nem sok!

Nagyon kedvesek, melegek voltak a soraid, örülök, hogy Tarczay Gizella így összehozott bennünket. S milyen furcsa, hogy épp egy turistaház gondnoka vagy, hegyi remete! Ha tavasszal vagy kora nyárban kapom a hírt, talán még fel is kerestelek volna. Most már késő, azt hiszem... De – ha élünk – talán majd jövőre...

A két levél, az első, s mikor az visszament a Németvölgyi útról, az új borítékba tett kiegészítés, csakugyan a Növénytáron át jutott el Klárához, a feleségemhez.¹⁰⁰ S ha most már fölösleges is, hiszen megírom a közvetlen címemet (II. Volkmann utca 8.), megemlítem, hogy a Növénytár a Term.[észet] Tud.[ományi] Múzeumhoz tartozik, nem a Nemzeti M.[úzeum]-hoz (bár végeredményben mégis csak ahhoz), és hogy az Akadémia épületében van ugyan, az Akadémia azonban nem a Vigyázó Ferenc utcában (hanem az Akadémia utcában). S hozzáteszem még, hogy a Növénytár épp mostanában költözködik ki a Városligetbe, a Vajdahunyad várba, ami sajnos a közlekedés, a távolság miatt napi egy órával megnöveli Klára munkaidéjét. A Németvölgyi útról még 1935 táján elköltöztünk, s azóta itt lakunk, a Pasaréten. Ennyit a levelek kalandozásáról.

Hanem te sokkal több kalandot éltél át! Végiggondolni is ijesztő! Ne félj, sose lesz belőled könyvkiadó, bármennyire szeretnél is az lenni; örülj botanikus hajlamaidnak, szép hegyeidnek és néhány könyvednek. Legfőképp pedig annak, hogy – mint látom – friss érzékekkel és lélekkel tudod élvezni a teremtett világot. „Mindarról, ami velem és családommal történt azóta”: nem kis dolgot kívánnál, ha komolyan vehetném baráti érdeklődésedet és biztatásodat, hogy írjak! Csak a végeredményt: megvagyok, könyvtáram megmaradt, mind életben maradtunk, sok nehézségem volt, mint majdnem mindenkinek, négy éve tagja vagyok az Írószövetségnek, úgyszólván csak versfordításból élek, mindnyájan dolgozunk, megvagyunk. Feleségemről már írtam, ő ú.n. gombapreparátor. Klára lányom színésznő lett, pár év óta szerződéses tagja a Rádiószíntársulatnak (Gáborjáni Klára a művészneve). Lóci (vagyis ifj. Sz. Lőrinc) fiam leérettségizett, okleveles sofőr, majd a csepeli Rákosi Mátyás Művek adminisztratív tisztviselője lett, most 22 éves, sportember: röplabdás orsz.[ágos] válogatott, s legutóbb kitüntették a Népköztársaság „kiváló sportolója” címmel, ami nem kis szó. Mindnyájan együtt élünk. Apám és anyám pár éve meghalt. Zoltán bátyám MÁV-mérnök Miskolcon, a Malinovszki fasor¹⁰¹ 70 alatt lakik; Miskolcra, minthogy közel lehet, talán be-bejárász: Zoltán nem irodalmi ember, egyáltalán nem az (s a mérnökségen kívül előadó a miskolci fiaműgyetemen) és még csak nyaralni sem nyaralt még soha életében; azonban mulatságos volna, ha rávehetnéd, hogy valamelyik gyermeke egyszer fellátogasson tihozzátok, mint turista. Elég nehezen élünk. Nyaranta többfelé meg szoktak hívni barátok s új ismerősök, többnyire Balaton-vidékiek: az idén is voltam már ott, s most kedden megint Füredre utazom, talán pár

⁹⁹ PIM. Kézirattár. V.4325/69/5. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

¹⁰⁰ Célzás Szabó Lőrincné foglalkozási helyére.

¹⁰¹ Sic!

hétre. Egészségem nem a legjobb, asztmatikus, talán anginás fájdalmaim vannak (magaslat! nyugalom!). A nagy változás óta, 1947-ben vagy 48-ban megjelent egy nagy és fontosnak tartott könyvem: verses önéletrajz kb. 360 egyforma költeményben; címe: „TücsökHzene”.¹⁰² Elfogyott. „Örök Barátaink” című régi összefoglaló versfordításkötetem 48-ban vagy 49-ben második kötettel bővült,¹⁰³ ez is 400 verset tartalmaz, s szintén elfogyott rögtön. A két ÖB-kötetből s újabb fordításokból összeállítottak egy „Sz.L. válogatott műfordításai” c.[ímű] kötetet, az 1950 nyarán jelent meg, s kapható ma is. Az említett többi szintén, de csak antikvárice. Nem volt, s nincs ma sem zár alá véve vagy tilalmazva egyetlen könyvem sem. Az antikvárice megszerezhetők ára kalandos; de a „TücsökHzene” általában úgy 48 ft., az „ÖB II.” 35-40, az (1943-as kiadású) „Összes Versek” 60 ft. körül kaphatók. Hogy hol? Legszívesebben illetve leggyorsabban, úgy tapasztalom, a Laufer-féle ismert könyvkereskedésben, Váci utca 11. sz. körül, bonyolítja le az efféle beszerzéseket, az üzletvezető Ambrus István. Nekem magamnak nincsenek példányaim. – Dolgoztam persze még sok egyebet is: említhető közülük a Shakespeare-szonettek új (s most már szép) fordítása és bilingvis kiadása 49-ből;¹⁰⁴ szintén elfogyott. És vagy 10-15 mai anthológiában elég bőven szerepelek a fordításaimmal.¹⁰⁵ Puskin-érmet is kaptam!...

Hát ez elég sok hír, ugye? Nincs igazi kedvem semmihez. 52 éves lettem, s nyomaszt, mint mondtam, a testi állapotom. Ezek a dolgok nagyon bonyolultak, s tulajdonképpen közöletlenek, ne is érdeklődj irántuk, magam sem tudok semmi lényegeset. Hanem a saját helyzetről, s mai napjaidról írhatnál időnkint. Gizella ott-járta érdekes véletlen, örülök neki. Vele már istentelen idők óta nem találkoztam. Ha leveleztek, melegen üdvözlöm; örülnék, ha írna egy sort, vagy ha felhívna; lányom telefonszáma, a lakásomon: 16-41-41. Minden jót kíván, s húgoddal együtt szeretettel üdvözlő régi híved:

Szabó Lőrinc

U.i. – Adj, kérlek, alkalmilag pár sor leírást menedékházatokról, a környékről; legjobb volna fényképes prospektus.¹⁰⁶

II.¹⁰⁷

Budapest, 1951. december 9.

Kedves Károly Frigyes!

Egészen megijedtem a nevedtől, ahogy így leírtam, így dupla mivoltában: úgy hat, mint egy főhercegi név a régi időkből. Mondjuk barátságosan, Goethe weimari idejéből... Így talán mégsem kell félni tőle...

Bizony jó régen tartozom a válasszal kedves soraidra! Csak arra emlékszem belőlük, hogy még valamikor nyáron értek el, s bizonyára a Balatonnál, akkor ugyanis jó sokáig ott voltam, négy hónapig és sok helyen. És azt is tudom, mennyire sajnáltam, hogy úgy összezdültek a húgoddal vagy nénéddel, akit nem ismerek. Mi az ördögnek nem tudott szegény békén maradni és veled és a helyén?! Most lám, feldúlódott az egész életetek. olyan-amilyen

¹⁰² A *TücsökHzene* 1947-ben látott napvilágot.

¹⁰³ Az *Örök barátaink* II. kötete 1948-ban jelent meg.

¹⁰⁴ Pontatlan dátum. A Szabó Lőrinc fordította Shakespeare-szonettek 1948 karácsonyára jelentek meg.

¹⁰⁵ Ezeket részletesen ld. pl. KABDEBÓ, 1980. 539-541. p.

¹⁰⁶ A levél harmadik oldalán ferdén a költő kézírásos megjegyzése: „Írógépem rossz már, folyton szakítja a papírt!”

¹⁰⁷ PIM. Kézirattár. V.4325/69/6. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

otthonotok, és ki tudja, hány fokkal lesz ridegebb és szegényebb a jövő?! Különben talán nincs is igazam, sehogysem bírok eligazodni rajtad és elképzelt helyzeteden. Úgy rémlik, mintha olyasmit is írtál volna, hogy a menedékházon kívül eszabálsz össze magadnak valami erdész-kunyhót és megpróbálsz egymagad élni. De ezt még elhinni is nehéz, nem végigcsinálni. Én annyira fázós vagyok és olyan búskomorságba kerget a november, de a szép tél is, hogy semmiképp nem vállalnám önként a remete-életet. Márpedig te talán ilyenformán élsz hetek, sőt esetleg hónapok óta! Rémes! Ezt a „rémes”-t tekintsd kérlek annak, hogy énreám hogyan hat ilyenféle magányodnak még az elképzelése is. Mindamellet remélem, hogy ez a levelem előbb-utóbb csak a kezébe jut. S lévén két hét múlva karácsony, már most jó ünnepeket és szerencsésebb új esztendőt kívánok.

Kaptam aztán jóval a leveled után két csomag mindenféle fűmagot bükkbeli hegyekről, te tudod jobban, hogy miféléket. Bolondos küldemény volt, igen kevésbé tudom elképzelni, hogy mit csináljak itt azzal az ökörfarkkóró- meg egyéb maggal. Mindamellet eltűnődtem rajtuk, hogy volt és milyen volt a virág, meg a bokr, amelyikről szedted őket: így hát érzelmileg talán mégsem ment egészen kárba a fáradságod. Köszönöm. És most jut eszembe, hogy Miskolcra is adtam már belőlük.

A Balatonnál össze-vissza talán négy hónapot töltöttem és november elején jöttem végleg haza. Október 10-e körül Tihanyban, ahol Illyés Gyula barátomnak voltam a vendége, kétszer is komisz anginás rohamaim voltak, szívgörceim. Ijedtemben abbahagytam a dohányzást; ami mindenképpen igen jó hatást tett, többek között hizlal is. A szívgörceket utólag megvizsgálni most, pár nappal ezelőtt befektettek az itteni Haynal-klinikára. Az elektrokardiogramból meg egyebekből aztán az a rémületes dolog derült ki, hogy a tihanyi rohamnak törvény szerint el kellett volna vinnie, az ugyanis szívtrombózisos roham volt, ami után hat hétig mozdulatlanul fektetni szokás a beteget, és amit én tudtomon kívül éltem át és lábom húztam ki. Ennek következtében most vagy fél esztendőre igen csöndes életre ítélték, járnok is csak alig-alig szabad, testi munkát végeznek, izgulnok, indulatba jönnök egyáltalán nem. Ilyesmit természetesen elrendelnek csupán, megtartani azonban csak valahogy megközelítőleg lehet. Hogy volnék én képes rá, hogy ha kicsoszogok sütkérezni az utcára, első emeleti lakásomba úgy menjek vissza, hogy tíz perc alatt tegyem meg azt a kis nem-tudom-hány lépcsőfokos utat?! Dolgoznom is csak módjával lehet, sokat kell feküdnöm. És vagy elpatkolok, vagy regenerálódik, mint mondják, a szív.

Hát ez a nagy újság. De ez a rossz nem egyedül van, hanem szép csokorban. Megemlítem a csokor két másik virágszálát: Klára lányom nyolcadik hete fekszik egy tüdőgyulladás után, a feleségemet pedig a mostani napokban fogja strumával operálni Klimkó tanár.

Gondolom, ennyi rossz hír még egy remetének megárt, bármennyire ritkásan jut levélhez, bármennyire is megbecsüli is tehát, jobban, mint magunkfajta városi ember, a postát. Abba-hagyom tehát, sőt ennyit sem panaszkodtam volna, ha nem hajtott volna ebben a mostani levélírásban egy kicsit a szégyenkezés is, a késedelmes válasz szégyene. Ígérem, hogy sokáig nem írok majd és hogy legközelebb rövid leszek. Ha ugyan egyáltalán sor kerül még egy feleletre valaha.

Jó ünnepeket hát, és amint mondtam, boldog új esztendőt!

Szeretettel üdvözöl régi híved:

Budapest, 1951.

Szabó Lőrinc

¹⁰⁸ PIM. Kézirattár. V.4325/69/7. Gépelt levelezőlap, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

Kedves Barátom! Nem is tudom már, hol hagytuk abba... Ezen a címen mindenesetre remélem, hogy elérnek, bármennyire erdei medve lett belőled... Köszönöm a szép lapokat a holóstetői kis házról: szívesen eltöltenék meleg időben ott egy pár napot, sőt hetet. Épp egy barátom, Marsi Pali, jelenleg csillaghegyi vendéglős, volt nálam, amikor megjöttek; azt mondta, hogy „magával visz” vagy „vinne”... Írt, rólad hallva, bizonyos miskolci ismerőseinek, akik nagy turisták, hogy alkalmilag nézzenek be (nem tudni, hol) hozzád, s adják át ismeretlenül az ő üdvözlését is az enyémmel együtt... Áttérve a komolyabb dolgokra, a szívem december óta tovább romlott, Haynal tanár úr szerint egy teljes évig most semmit, de semmit nem volna szabad dolgoznom! Ez persze lehetetlenség; de redukálok. Feleségemet Klimkó tanár operálta, két hete; strumája volt, jól gyógyul, a műtét csodálatosan sikerül. Lehet, hogy ha szabadul (mert még bent van), e hó vége felé két hétre magaslati beutalást kapunk, valószínűleg a Galyatetőre. Fiam, lányom megvan. A tilalom ellenére sokat dolgozom, fordításokon. A „Tess”¹⁰⁹ felén túl vagyok. Alig bírom ezt a telet, alig van erőm még csak várni is a végét; noha aránylag szelíd volt. Kétlem, eljut-e hozzád ez a lap. De ha eljut, írj! Ég áldjon a valamikori viszontlátásig!

Szeretettel:

Lőrinc

Szabó L., Bpest II., Volkmann u. 8.

IV.¹¹⁰

Budapest, 1952. december 29.

Kedves Károly Frigyes!

Nagy meglepetés volt mai postánkban a leveled! Meglepett maga az írás is, hogy eszedbe jutottunk, illetve, hogy megkerültél; de még inkább a tartalma. Hát megnősültél?! Minden jót kívánunk, igyekezzetek segíteni egymáson szeretettel, úgy könnyebb az élet. Érdekes, hogy Szilveszterhez közeledve többször határozottan odazörgettem lelkileg a Bükkbe (mintha lenne ott e célra egy külön üvegablak), megtudni, hogy mi van veled. És most megjött a válasz. Ezért is írok most azonnal. Hát kemény sorod lehetett (és lesz), de csodálatosan bírod, úgy látszik. Lélekkel mindenesetre, de talán még testileg is. A gondnoki tervedet nem tudom megítélni, nincs benne tapasztalatom, saját tudásom. Önállóság, bármi formában mindenképpen kívánatos. És hát igyekezni kell majd fellendíteni a forgalmat, ha a boldogulások attól függ. Szegény hátad sok terhet fog még felcipelni, míg rendben lesztek azon a hegytetőn! Hogy én odakerüljek valaha, nagyon szeretném. De aligha hiszem. Mindenesetre igyekszünk hírverőit lenni, mihelyt véglegeset tudok; akad a környékünkön néhány ismerős, aki még tavaly is szívesebben töltötte dolgozói dologtalan két hetét valami eldugott, békés kis tanyán, mint egy nagy központban, ha az a tanya szép helyen volt s adott némi kényelmet és ízes kosztot. Művészemberekre (színháziakra) és növénytári tudóseemberekre lehet számítani, azt hiszem. Ez azonban kissé még talán korai dolog. Majd ha lesz néhány fényképek! Bár addig is érne

¹⁰⁹ Thomas Hardy *Tess of the D'Urbervilles* című 1891-ben keletkezett regényének fordításáról van szó. A fordításról Szabó Lőrinc többször is megemlékezett leveleiben, ld. pl. Baumgarten Sándornak 1951. novemberében írott levelét. SZABÓ LŐRINC (1974.) 517. p. A levelezőlap keltekor valóban túl lehetett a fordítás felén, bár az – egészségi állapota, az infarktus utóhatásai miatt – csak vontatottan haladt, végül 1952. július elején tudta befejezni. Még abban az évben meg is jelent a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában *Egy tiszta nő* címmel.

¹¹⁰ PIM. Kézirattár. V.4325/69/8. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

valamit a puszta leírás... Hogy magamra személyesen visszatérjek: én aligha gyalogolhatok olyan sokat, hacsak nem sima terepen és igen jó időben. És énnekem meleg kell; a Bükk pedig hideg vagy legalábbis hűvös... Viszont nagyon elkelne egy jó kis csöndes, istenhátamögötti munkahely... Hát majd meglátjuk... Ha kisfilmfelvételed volna – fénykép –, a fiam szívesen megnagyítja 9 x 12 nagyságra, ami kb. levelezőlapnagyság. Végyszükség esetén pedig rajzolj te magad a szavakhoz valami látható skiccet... Mindenképpen örülök a jelentkezésednek s kívánok sok szerencsét az új életben mindhármótoknak. Üdvözölnek az enyéimek is! Jársz Miskolcra? Nem nagyon hiszem, de egyszer említetted. Zoltán bátyámék (MÁV főmérnök) címe: Malinovszkij út 70. Talán őket is érdemes értesíteni, ha megnyílik az üzemetek: van ott egy égimeszelő magas fiú, egyetemista, az talán kóborló természet, meg a cimborái... Igaz, hogy manapság senki sem ér rá semmire a munkájától... A könyves Ambrus Pista, úgy hallom, most egy fakitermelésnél dolgozik, nem tudom, hol... Még egyszer: sok egészséget, valamicske pénzt és rengeteg jókedvet mindnyájatoknak!

Szeretettel igaz híved:

Szabó Lőrinc
Budapest, II., Volkmann u. 8.

SZABÓ LŐRINC 1956-57. ÉVI INTERJÚIBÓL, ÍRÁSAIBÓL

Rádióinterjú 1956 szeptemberében Szabó Lőrincsel (részlet)¹¹¹

– Nehéz dolog a vers, az írás, a költészet. Sírjáig tanulja az ember; hacsak meg nem elégszik azzal, hogy verkleiként hajtja magában a gondolkozó és muzsikáló masinát. De azt nem teheti: maga is unná a gépiességet! Márpedig bizonyos mértékben sose szabadulhatunk meg ettől a tehertől. Hiszen nem bújhat ki egyikünk sem a bőréből, a testiből, meg a lelkiből. Sokszor eltűnődtem én is, hogy milyen kegyetlenek a művészhez az embertársai, mikor folyton új alkotást kívánnak; milyen kegyetlen a tehetséges ember iránt a saját tehetsége, amely ásítva fogadná és előbb-utóbb megvetné, ha nem produkálna újat!

– *Pedig sokan azt mondják, hogy nihil sub Jove novi: semmi sem új a nap alatt.*

– Végeredményben csakugyan nincs. De csak bizonyos értelemben. Mennyire csupán reprodukció, mennyire ismétlése az életnek és minden jelenségének mindaz, ami van! Most szakad a lomb a fáról: tavaly és tíz éve és száz éve épp így szakadt, már énnekem is ötvenhat éve van szerencsém hozzá. Tavasszal gólyahír és az ibolya mégis mindig újragyártja magát, újra megszerkeszti sárgazománcos tányérkáját vagy lilaselyem arcocskáját, újra megtermi márciusi parfümjét és elégedett magával! És ugyanígy ismétlődik az ember, a nemzedékek végtelen sora; sőt bizonyára azt tekintené nemkívánatos kivételnek, ha hirtelen eltérne a tavalyitól, a régitől. Mit szólnának hozzá, mit az anyák, ha egyszer csak sorozatosan kezdenének születni egyébként normális, de háromlábú gyerekek? Ijesztő dolog az abnormitás, és a tehetség is határozottan az!

– *Szerencsére azonban...*

– Úgy van: szerencsére azonban az új sóvárgásunkban, azazhogy irigykedésünkben is *mérték-tartásra* kényszerülünk. Öreg kultúrák, amilyen a kínai, sokat beszélhetnének erről, minden vonatkozásban,

– *És nyilván társadalmi vonatkozásban is?*

– Természetesen még abban is. Hiszen az emberi boldogulás, az emberiség egyetemes és egyéni javításának az álma és vágya éppoly jogos témája a művészetnek, költészet, a gondolkodás és a cselekvés elméleteinek, mint annak a vizsgálata, ami maradandó, sőt látszólag örökkévaló a rendszereinkben. Forradalom és hagyomány küzdelme és mérlegelése állandóan zajlik a termő és kritizáló művészi agyakban. A nagy költészet, akárcsak a teremtő tudomány, örök kísérletezés. És a legártalmatlanabb! Mert nem nyúl bele közvetlenül a meglévőbe, és amennyire sürget, épp annyira nyugodt. Az életben, a művészetben, a jobb előbb-utóbb mindig győz még a jón is; hát még a rosszabbon!

– *A költő tehát hisz a javulásban?*

– Ha személy szerint rám gondol, hát hiszek a haladásban.

– *De hol a határvonal a jó és a rossz, az elmélet és a gyakorlat, a sietés és a maradiság között?*

– Ezt a vonalat bizony igen nehéz volna meghúzni. Vannak nagy gyakorlati érzékű és tapasztalatú emberek. De azért nem kellene föltétlenül elítélni a téves kezdeményezéseket sem. Legyünk türelmesek még az ellenfeleinkkel szemben is; hiszen olyan nehéz az igazságot megállapítani, oly nehéz a valódi okokat és szükségleteket!

[...]

– *Közele munkák...?*

– Nemrég megint sajtó alá rendeztem Tóth Árpád barátomnak Összes Verseit és Versfordításait, ahogyan már 1940 körül megtettem. Tavaszra könyv lehet belőle. Jelentős részem lesz a karácsonyra esedékes magyar Villon-kötetben. Kötelezettségem van Shakespeare elbeszélő

¹¹¹ SZABÓ LŐRINC (1967.) 583-584., 589-591. p. Ld. még: *Élet és Irodalom*, 1999. október 22. 2-3. p.

költeményének, a Vénusz és Adonisz-nak a fordítására. A Baudelaire-évfordulóról már beszéltünk... Szeretnék többé soha nem vállalni fordítást.

– *Semmit sem?*

– Hát, ha nagyon hosszú lenne az életem, egy valamit még szívesen befejeznék: Milton Elvezett Paradicsom-át. Örülök azonban annak is, hogy tavasszal kijön *Örök Barátaink* címmel kisebb műfordításaim két kötete, jól kibővíve. Most dolgozom az összeállításán.

– *Saját költeményeinek összesítő kiadása?*

– Már sűrűn szó esik róla az 1958-ra elképzelhető, hogy megjelenik. A Magvető azonban már 57 könyvnapjára ki készül hozni *A huszonhatodik év* című verseskönyvemet. Százegynéhány szonettet a szerelemről és a halálról. Folyóiratokban és válogatott kötetekben már sok megjelent belőle.

– *Mikor írta ezeket a nagyon emberi fájdalmaidat?*

– A gyászeset¹¹² után egy teljes évig semmi mást nem írtam. Tehát 1950-ben. Akkor inkább a nyomorúság nyomott még, nem a fordítási feladatok. Két-három évvel később ezeket a szonetteket nagyrészt szinte a születésük előtt felszívta volna a versfordítás.

– *Nagyon meggyűlölte?*

– Egyelőre torkig vagyok vele... De azért el kell ismernem, hogy ez alatt a tizenkét év alatt ezen a téren általában fejlődés volt. Igaz, hogy az eredeti költészet rovására.

– *Hány költeményt írhatott életében?*

– Nem tudom. Talán 1200-at, 1300-at.

– *És hányat fordított?*

– Talán a dupláját.

– *Mi kell a jó vershez?*

– Befelé: állandó tehetség és a pillanat fogékonysága; kifelé: ráérés és teljes feszélyezetlenség. Desinvolture: a 40-es évek elején külföldi íróbaráttal a nyilvánosság előtt fedőnévnek ezt a francia szót kezdtük használni. Vagyis: fesztelenség, szabadság!

– *S az most megint lesz?*

– Meglátjuk. Reméljük. Akarjuk.

– *Mit szól a tervezett új folyóirathoz?*¹¹³

– Ha megvalósul mindaz, amiről hallunk, egyszerre nagyot változik szellemi országunk térképe. Az egyhangú, széles és poros síkság rögtön gazdag tagozottságot, domborzatot kap, csöndes, szép tavakat (melyeket Novalis valaha a táj szemeinek nevezett), mindenütt frissebb növényzetet, virágzó rétet, lombos erdőket, élénkebb széljárást, sőt talán még hegyvidéket is... Kíváncsi vagyok rá, mit hoz majd a szürrealisták rokonszenvező csoport és mit, amikor felszabadul, a betyáros kedvű, mondjuk: aktivistább fiatalság. Legtermészetesebb kezdeményezésnek és legszükségesebbnek Magyarországon látatlanban is az Illyés Gyuláékét kell tartanom. Úgy sejtem, mindezeket a lapokat művészi elv általában kevés fogja elválasztani: valamennyi tanult az elmúlt években és igazi szabadságra vágyik, európai szabadságra... A *Nagyvilág* esztéta és fordítógárdája pedig bizonyára térnek és időnek közeli és távoli tengereivel önti majd körül irodalmunk újjászülető szellemországát ... Jósolni többet nem lehet, amit eddig mondtam, az is inkább csak óhaj volt: most már „lássuk a medvét!” Műveknek műélvezet a visszhangja; vagyis: az irodalmi élet zenéje a felfogó akusztikától is függ!

– *Mikor írt legutóbb eredeti verset?*

– Múlt vasárnap.

– *Hogyan és miről?*

– Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről.

¹¹² Valószínű célzás Vékesné Korzáti Erzsébet 1950. február 12-én bekövetkezett öngyilkosságára. Ld. HUSZONÖT ÉV, 2000. passim.

¹¹³ A *Nagyvilág* folyóiratról volt szó

- Szeretném megkérni: mondjon most valamit kérdés nélkül.
- Szívesen, akár kettőt is. Nemrégiben egy kedves barátnőm idézte egy régi interjúm zárómondatát. Akkor azt kérdezték tőlem, hogy mi szeretnék lenni, ha nem volnék Szabó Lőrinc? Hadd ismételjem meg régi válaszomat: „Gyík egy napsütötte kövön.”
- És mi a másik üzenete, a kérdés-nélküli?
- Békesség a földön a jóakarátú embereknek.

Szabó Lőrinc: Ima a jövőért¹¹⁴

Magyar szabadságunk visszavívása (melyhez hasonló fordulat talán csak a régi felszabadulás lehetett, a török hódoltság alóli) szülővárosomban, Miskolcon ért, egy irodalmi est után. Délelőtt, itt Budapesten, még láttam szobrát a nagy bálványnak – akivel szemben tárgyilagos ítékezésre bizonyára csak hosszú-hosszú évtizedek múltán lesz képes a háborgó szív és a tiltakozó értelem – és tizenkét órával később, vacsora közben, már ledöntésének hírét hozták az izzó telefondrótok.

Két napig, ott Miskolcon, mint egy óriási ciklon központi szélcsendjében – akkor még zavartalan szélcsöndjében – éltünk, onnan nézve az örvény köröttünk forgó, fenyegető és omoló falait, onnan sóvárogva, majd sietve vissza, mihelyt lehetett, a harcoló Budapestre. Nem akarom elhallgatni, hogy ezt a relatív akkori nyugalmat s a feltámadásnak ott is elemi erővel kitörő jeleit és tetteit a bányavidék magyar munkásságának és három egyesített megye – tőlem idegen, de – idejekorán felocsúdott magyar vezetésének köszönhetette szülővárosom.

Azóta naponkint, óránként haladt felettünk a történelem. Többnyire ingó árnyékát sejtettük csupán. Komor képei és hangjai még a lelkünkben. De Magyarország elérte a hihetetlen: felszabadult! Fel a föld és a nép, melynek erejét csak *apáink vérét* és *véres zászlait* idézve emlegettük nemzeti imánkban! Azt a vért most a fiainkéval együtt kell ízlelnünk szabadságszomjú inyünkön: azoknak a zászlóknak a csattogását lelkünkben ezentúl együtt kell hallanunk az elmúlt nyolc nap piros-fehér-zöld repesésével.

Magyarország felszabadult. Hadd kérdezzem azonban, magamtól és mindenkitől: igazán felszabadult-?! Felszabadult-e a további lidércnyomás lehetőségétől, felszabadult-e a megismétlődés veszélyétől?! És még valamitől! Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hűl a visszanyert szeretet, tisztelet és a csodálat. Seholy a szabad világban. Sőt, talán még másutt sem. Nem szabad csökkentenünk ezt a fényt, ezt a ragyogást. Ész, erő, készenlét és minden szent akarat fogjon most össze és őrizze és emelje végső diadalra benne céljainkat, az igazság, az okosság, az emberiség, a nemes hagyományok és az életképes haladás munkálását abban a – semmi harcnál nem kisebb – másik feladatban, ami most következik, az új, az igazi országépítésben.

Nem minden rossz, amit az elmúlt szerencsétlen tizenkét év akart. Nem csírájában minden –, ezt ne felejtsük. De még százszorta, még ezerszerte kevésbé felejtsük a rosszat, amit csinált és amit tervezett. A konok kegyetlenséget, a jog, igazság és a szellem bitang tiprását, az egész poklot, melyet halálos betegségként próbált az eleven élet gazdagságába beleépíteni az életképtelen theoretizmus. Tanulságképpen se felejtsük a fájdalmat, a fájdalom növelését, mint kormányzati eszközt! Akként is fel kell szabadulnunk, hogy megmentjük magunkat és jövőnket az elmúlt tizenkét év bűneinek ismétlődésétől és ismétlésétől.

Sok jóvátennivaló vár még ránk, sok becsületes igazságtétel, aminek szüksége csak ezután fog kiderülni. S ami nélkül nem nyugodhatnak meg igazán a lelkek.

Magyarországot a fiai, a szenvedése és kétségbeesése szabadították fel. Váltsa meg most a szent munka, és valami hasonlata a mennyei igazságnak a földön.

¹¹⁴ Irodalmi Újság, 1956. november 2. 3. p.

Budapest, 1956. október 31.

Meglepetések¹¹⁵

I. *Gyanútlan vers október 15.-én*

Szájon csókol a pillanat
másik kést üt a szívedig,
a harmadik halk telehold,
szív rózsája a negyedik,

van tömör-édes, mint a méz,
van lángvető csipkebokor,
van, mely egy elnémult világ,
van, mely kurjongat, mint a bor,

van, melyet észre sem veszünk,
hallhatatlan, sóvár zene,
van mindenüttjelenvaló,
van szétvivő mindenfele,

ez tűz, mely Földet nyal körül
az egy ' katicát tapos el,
van gyermekkorba kérdező,
van, mely Afrikából felel,

van, melyben villájával az
ördög felszúr a föld alól,
van atomgáz, bombahalál –
s van legvégső csömör, mely oly

bambán, szelíden néz, olyan öklendtetőn és kedvesen,
mint kifliből a svábbogár,
mint kolbászból a birkaszem.

II. *Egy hét múlva*

Rá egy hét: pár óra alatt
felnyüzsgött az országnyi Boly:
a dermedt Dávid talpraállt
s ledőlt a Góliát-szobor.

Sipkákra bimbó nyílt! magyar!
Parittyá benzint röpített.
„Hacaca!” – szólt a rádió.

¹¹⁵ SZABÓ LŐRINC (2000.) II. 721-723. p. A korábbi, pl. 1974. évi kiadásokban *Meglepetések* cím alatt (alcím nélkül) csak a versciklus I. része jelent meg, dátumként megjelölve, hogy „1956. október 16. körül”. A teljes szöveget először közölte: *Egy fiókba zárt versciklus*. Közli: Kabdebó Lóránt. In: Magyar Nemzet, 1990. január 31. 4. p., megjelent legutóbb: *Új Holnap*, 2000. 4. június-július., kötetben először az Unikornis Kiadó gondozásában 1998-ban megjelent Szabó Lőrinc-összesben.

Ebeztük a becsületet

Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjúság!
S a sírt, melyből nép lép ki, már
ámúlva nézte a világ.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.

Ablakunk mind fény, gyertyaláng!
Aztán már settengő gyanúk.
Még egy éj. S Budapest köré
vashernyók gyűrűje szorúlt.

III. *December közepe*
Aztán jajdúlt a hajnal és
reggelre rákvirradt az est.
A Tízezertalpú tiport
s tótágast táncolt a Groteszk:

Ambrus WC-ről, vizavi
akna jött és ágyúgolyó, –
ágy mellől szekrény s fal kiment!
„Gimbelem”, szólta a rádió.

És Valami tanácskozott
és aztán Ugyanaz, megint,
és züllött, körben, minden a
Föld züllött szokása szerint;

s a talpak jártak. Nem tudom,
már nem tudom, hogy volt s mi lett.
Már nem tudom. De teltek a
napok s az évhosszú hetek:

hallottuk, Ausztriába hogy
húzták a deportált Dunát
s gyárakban ma is puskatűz
ajánlotta a hacacát...

De csak szájon csókol a perc
s jó remény némítja a ajt:

Nem! Rabok tovább nem leszünk!
És: Isten áldd meg a magyart!

(1956)

Szabó Lőrinc leveleiből

Szabó Lőrinc levele Bihari Sándornak, 1956. október 12.¹¹⁶

Kedves Sándor!

Reggel hívtál, délre végre rendeződött a dolog, kérésemre a TIT itteni központja meg is telefonálta már. Óvatosságból azonban én is felkereslek eszpressz-értesítéssel. Illyés Gyuláék mégis jönnek, sőt Gyula valami rövid előszót is mond; neve kiírható a plakátra. Gáborjáni Klára szintén jelezhető a plakáton. (Pillanatnyilag még Bécsben van.) I.Gy. itteni estjét előbbre hozták: 22-én hétfőn lesz a nem is tudom, milyen színházban.¹¹⁷ A menetrend tehát a következő: okt. 23. kedd: nagy kocsitok kora de. (9 körül) a lakásom elé áll, a Volkmann u. 8. elé. Este irod. ünnepség Miskolcon. Okt. 24. szerda: De. kirándulás valahová, ahogy intézkedtek. Du. 3-4 közt átvisztek Sárospatakra. Ott – kérlek, levelezzétek le! – átvész a debreceniek kocsija, és estére megfelelő időre átvisz a debreceni kettős irod. ünnepségre. Okt. 25. csütörtök: A debreceni kocsi a Hortobágyon át hazahozza az 5 pesti vendéget. + Remélem, a kocsival nem lesz baj. (Legjobb az volna, ha biztonság kedvéért a tiétek szállítana, valami viszosságot reményében, mindvégig...) + I.Gy. miskolci estje: november végén. + Hát szóval mindezt csak végső biztosítésként írom a TIT-telefonon túl. + Talán küldjétek egy plakátot Gyulának (II. Józsefhegyi 9.) + És reméljük, hogy meglesz, amit vártok az estétől! Szeretettel üdvözlő hívetek: Szabó Lőrinc.

Szabó Lőrinc kísérőlevele a Miskolcra, feleségének küldött télikabáthoz, 1956. november 15.¹¹⁸

Budapest, 1956. november 15.

Ez a télikabát Szabó Lőrincné tulajdona. Miskolcon valószínű címe: Pedagógus Ottbon; a színház melletti utcában. Vagy a TTIT.

Miskolcon van a lánya, Gáborjáni (Szabó) Klára színésznő is.

Miskolcon föltétlenül tudnak róluk: Bihari Sándor író, Szekrényesi [Lajos] szerkesztő.

Miskolci rokon: Szabó Zoltán MÁV főmérnök, Malinovszkij út 70.

Továbbá: Szabó Gizi, Zöldfa utca 33.

Ha már eljöttek volna közben, s ha lehet, a csomagot kérem visszahozni Szabó Lőrinc Budapest II. Volkmann utca 8. (tel: 16-44-55) címre vagy Virágh Pál építészmérnök címére: József nádor tér 11.

Szabó Lőrinc író

¹¹⁶ BIHARI, 1996. 20-21. p.; KABDEBÓ, 1980. 497-498. p.

¹¹⁷ A Vers és Dal Színházról van szó.

¹¹⁸ HARMINCHAT ÉV, 1993. 491. p.

Szabó Lőrinc levele Dóczi Antalnak, 1956. november 16.¹¹⁹

Budapest, 1956. november 16.

Nagytiszteletű Dóczi Antal
református lelkésznek, Ózd

Drága Piroska, drága Tónim,

megragadom az első alkalmat, hogy értesítselek benneteket hogylétünkről. Jól vagyunk! Ház-tartási lányunknak, Bernadettnek járt ma itt teherautóval Sarudról, ahol lakik, egy földije, az viszi a soraimat s tán átadja a jövő héten. Mondom, megvagyunk, sem testben, sem lakásban nem ért kár bennünket; még a közvetlen pasaréti környéket sem. Pest egyes részei azonban, főleg a VIII. és IX. kerület, csúnyább, mint a 44-es ostrom után volt! A lakásban a lányon kívül most csak Lócival vagyok, a két Klára ugyanis Miskolcon rekedt, még október 23-tól, amikor nekem ott irodalmi estém volt; utána, két nappal később, Illyés Gyula meg én egy vállalati autóban kivételesen helyet kaptunk, s úgy volt, hogy a nők pár nap múlva szintén jönnek. A pár nap mindmáig tart. Rádióon üzengettem nekik, róluk magukról már három hete nincs hír. De bajuk nem lehet; nyilván a Pedagógus Otthon című központi helyen laknak vagy Zoltán bátyáméknál (Malinovszkij út 70). Ezt azért említem, mert hátha bent járnál... Remélem, most majd már csak kapnak valami járművet s megjönnek. Író és művészbárataink közül sem ért halálos baj senkit, Bernáth Aurél műterme ágyúgolyót kapott a parlamenti csata déli-előttjén (X. 25), Püski Sándor kiadó lakása teljesen tönkrement a Ráday utcában, Szörényi Éváéké a Nemzetivel szemben szintén...

No de sietnem kell, a baj úgyis leírhatatlan, áttekinthetetlen... Ennivalónk most már nagyjában van... Minden jót tincetek! Szeretettel ölel és üdvözl mindnyájatokat

(Szabó Lőrinc író)

Pénteken este telefonüzenet jött, megnyugtató. Talán nekem is sikerül magukat visszahívnom Csanádi György¹²⁰ postaminiszter útján.

Virágh Pál építésmérnök, aki idehozott, a napokban teherautón pár nap múlva igyekszik vissza; Nagyklára télikabátját viszi.

Bernusnál itt jártak a falubelije; de ő marad.

Szécsi Feri ügye 48 órán belül rendeződött.

Nyugodtan maradhatnak a hivatal felől! Virágh talán megszervez [egy] teherautós utat.

Ágynemű jó volna! Millió csók!

Lőrinc

Szabó Lőrinc levele Kovács Ferencnének, 1956. december 15.¹²¹

Budapest, 1956 december 15.

Igen tisztelt Asszonyom,

¹¹⁹ HARMINCHAT ÉV, 1993. 490-491. p.

¹²⁰ Csanádi György (1905-1974) kommunista politikus, Nagy Imre második összetételű kormányában 1956. október 29-31. között töltötte be először a kereskedelmi és postaügyi miniszteri posztot, majd a Kádár-kormány alatt kormánybiztosként irányította ezeket az ügyeket, 1963-tól haláláig ugyanezen a területen ismét miniszter.

¹²¹ PIM. Kézirattár. 1986/80/5. sz. Gépelt levelezőlap, Szabó Lőrinc s.k. aláírásával.

Nagyon köszönöm üdvözlő strófáit és a szeretetet, melyet tolmácsoltak. Talán nem tudja, hogy bizony az irodalmi est után feleségem és lányom 30 napra Miskolcon rekedt! Most már tehát már rég itthon vannak. Örömmel írom meg, hogy sem bennünket, sem barátainkat általában nem érte kár és baj. Persze az élet nehéz. Aggodalmai azonban túlzottak és remélem hogy azok is maradnak s végeredményben minden jó lesz. I.[Illyés] Gyulának háza sarkát megsértette egy akna, a gerenda- és cserépkárt már kijavították. Maguknak is minden jót kívánok mindnyájunk nevében, és nyugodt karácsonyi ünnepeket!

Igaz üdvözléssel híve,

Szabó Lőrinc

Szabó Lőrinc és Illyés Gyula levele Bihari Sándor érdekében, 1957. április¹²²

Borsod megyei MSZMP Vezetőségének
Miskolc

Az Északmagyarország március 17-i száma véletlenül kezünkbe került és meglepetve láttuk a Bihari Sándorról szóló cikket.

Bihari Sándort mi tisztességes szándékú, szocialista gondolkodású embernek ismerjük. Igen tehetséges fiatal költő, komoly ígéret a jövőre, nemzeti érdek, hogy az irodalomba mielőbb visszakerülhessen. Véleményünk szerint tehát visszamenő figyelmet, kíméletet érdemel.

Kérjük ilyen irányú szíves közbenjárásukat.

Fáradozásukat előre is köszönjük:

Budapest, 1957. április

Szabó Lőrinc s.k.
író, Kossuth-díjas

Illyés Gyula s.k.
író, Kossuth díjas

¹²² BIHARI, 1996. 50-51. p.

AZ OKTÓBER 23-I MISKOLCI IRODALMI ESTEN ELHANGZOTT SZABÓ LŐRINC-VERSEK

A Bazilikában zúg a harang¹²³

A Bazilikában zúgott a harang
s a parkban két fiatalember
vitázott a költő
égi-földi feladatairól.
Én a földet védtem, és mialatt
a barátommal hadakoztam,
mialatt magammal hadakoztam,
úgy éreztem, egy harmadik
áll mellénk, láthatatlanul
egy harmadik, valaki, idegen.
Munkás lehetett, vagy munkanélküli,
figyelte vitánkat
és én *hallottam* gondolatait.
Így válaszolt:
Ez az égről beszél, az a földről,
mégis szövetségesek,
egy lélek ez a két fiatalúr,
kétarcú ideológia.
De hát az én
bendőm, a gyalázatos,
enni akar, s természetellenes
vágyát se földi, se égi szó
nem elégítette ki még sohasem.
Szeretnék közbeszólni, egész
egyszerűen, szeretném
megmondani, hogy
az én gondjaimat mellényzsebéből
kifizethetné akárki nagyúr,
miért vagyok hát az anyagiasság
rút mintaképe, miért
nem tudok én is oly ideálisan
gondolkozni, mint ők, akik
csak a jó vagy rossz angyalok harca iránt érdeklődnek,
holott én, aki, ugy-e,
hordtam, tudjuk, a követ, hogy
legyen lakásuk (ha nem is
fényes, de jobb
az enyémnél) és a ruhájukat
szőttem, megvarrtam, aki a földet
túrtam, cipőt, kalapot
csináltam nekik, stb., és
fűtöttem a gyorsvonalat, amikor

¹²³ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 204-206. p.

gyógyúlni, tanulni Capriba
vagy a Dolomitokba
utaztak, s aki láthatatlanúl
dolgoztam nekik ezer meg ezer
alakban, mondom, szeretnék
közbeszólni, hogy én, az önző,
materialista, szintén
ember vagyok, noha sokkal
jobb volna, ha buta barommá
degradálnának a fiatalurak – szeretném
megmondani, hogy
az én szemeim is látni akarnak,
isten teremtett engem is,
a szépre, jóra, ideálra
van hajlandóság bennem is,
és az én gyermekem se kutyakölyök,
bár elsősorban enni kér,
s amennyit a boldogok érnek,
annyit az én lelkem is ér –
miért nem néznek hát rám is olyan
érdeklődéssel, mint a levegő
angyalaira miért nem
beszélnek helyettem, aki még
bánataimat se tudom
az isten törvényszéke előtt
elmondani tisztességesen – miért nem
dolgoznak, ahogy tudnak, azon,
hogy valamikor én is örüljek,
hogy ne dolgozzon annyit az anyám,
mért nem biztatnak, hogy lesz nekem is
ideálom és hazám,
és e hazában valahol
lesz még számomra hely,
ahol egy kis nyugalomért
meghalni mégse kell...
miért nem mondják, miért nem
érezik ezt az angyali fiatalurak,
akik oly lelkesen távcsövezik a jó
s rossz angyalok harcát, de nem
látják a legszomorubb
harcot, s hogy én
közönséges állat maradok
az örök szegénységtől, mialatt
a Bazilikában zúg a harang
és ők meg utódaik századokon át
vitáznak a költő
égi és földi feladatairól?

(1926)

Nyitnikék¹²⁴

Alszik a hóban
a hegy, a völgy;
hallgat az erdő,
hallgat a föld.

Mikor legutóbb
jártam itt,
nyár nyitogatta
pipacsait,

a nyár nyitogatta,
temette az ősz;
és volt, aki vesztett,
és nincs, aki győz.

Lombnak, virágnak
nyoma sehol,
fekete csontváz
a fa, a bokor,

s halotti csipke
a díszük is,
az a törékeny
tündéri dísz,

mit rájuk aggat
éjszaka
fehér kezével
a zúzmara.

Alszik a hóban
a hegy, a völgy,
hallgat az erdő,
hallgat a föld.

Egyszerte mégis
rezzen a táj:
hármat füttyül
egy kis madár.

Háromszor hármat
lüktet a dala,
vígán, szaporán, mint
éles fuvola.

¹²⁴ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 373-376. p.

Az a fuvolás
a Nyitnikék!
Már kezd is újra
az énekét:

két füttyre mindig
k v a r t lefelé:
nem sok, de örülni
ez is elég.

Nyitni kék, füttyüli,
nyitni kék,
szívnek és tavasznak
nyílni kék!

Nyitni, de – nyitni, de –
nyitni kék!
Füttyülöm én is
énekét.

Nyitni kék, füttyüli,
nyitni kék,
a telet bírni
illenék!

Bírni és bízni
illenék!
Füttyül és elszáll
a Nyitnikék.

Nyitni kék! – füttyülök
utána
s nézek az eltűnő
madárra.

Nyitni kék, füttyülöm,
nyitni kék,
hinni és bízni
kellenék,

mint az a fázó
kis madár,
aki sírja, de bírja,
ami fáj,

akinek tele rosszabb,
mint az enyém,
és aki mégis
csupa remény.

Nyitni kék, indulok,
nyitni kék,
fog az én szívem is
nyitni még.

Nyitni kék! Ébred
a hegy, a völgy,
tudom, mire gondol
a néma föld.

Ő volt a szája,
a Nyitnikék, elmondta
a holnap
üzenetét:

S a hitet, a vágyat
füttyülte szét,
kinyitotta a föld
örök szívét:

fütty-fütty-fütty, nyitni kék,
nyitni kék –
Nyisd ki, te, versem,
az emberekét!

(1933)

A rabszolga¹²⁵

Túrtam és átkoztam a Földet
s egy Óriás lépett elé.
– Ki vagy? – mint vas kongott a hangja.
– Rabszolga – válaszoltam én.

– Kinek a szolgája? – A Földé! –
mondtam vad gyűlölettel. Ő
erre fölvet a tenyerébe
és: – Ne félj – súgta – a jövő

majd megszabadít zsarnokodtól,
csak őrizd jól a titkomat:
népem, a Vas-Nép, lázadásra
készülődik a föld alatt! –

Ezt mondta a Vas-Óriás és
eltűnt... Én kínlódtam tovább,
túrtam a földet s átkozódtam

¹²⁵ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 342-345. p.

száz hosszú, hosszú éven át,

s reménykedve s csalódva néztem,
a lélektelen, lomha, vak
hadak hogy hevernek a földön,
kéz, láb s agy nélkül, a vasak,

láttam, hogy túrnek, mint a hullák,
erősek, engedelmesek,
ekének ásónak, kapának
mind ideadják testüket,

de láttam azt is, hogy maguktól
nem tudnak megmoccanni se,
láttam, e halott nép az élő
Földet nem győzi soha le.

Hívtam hát újra a Vezért, az
Óriást, s elmondtam neki,
hogy mi kell még és hogy lehetne
a vén Földdel megküzdeni.

Az Óriás szemembe nézett
és lassan szólt: – Ha igazán
gyűlölöd – (bólintottam) –, akkor
mégis mi győzünk! – Azután

elmondta, hogy mi lesz a dolgom...
Elmondta... S én, a lázadó,
boldogan követtem parancsát,
és tettem, ami neki jó:

cipeltem az égő pokolból,
föl, föl, cipeltem fekete népét,
tűzben nemesítettem,
szikrát lobbantottam bele,

fegyvert gyártottam és bilincset,
emeltem neki várakat,
megtanítottam szállni, úszni
a föld felett s a víz alatt,

szörnyű csodákra tanítottam
és szörnyű hatalomra őt –
még száz év, és rettenve hátrált
a Föld az új isten előtt.

S ekkor, csak ekkor vettem észre,
csak ekkor vettem észre, hogy
mialatt a régit levertem,

a Vas új igába fogott:

én vagyok az ő keze, lába,
velem nyúl a világon át,
velem rakatja emeletekké,
gépgyártó gépekké magát,

s szemem s agyam, mit kölesön adtam
már csak egy műszere neki,
már beszél: azt mondja: az embert
magának ő gondolta ki,

ő az élet, munkába már ő
szervez, kereskedik, kifoszt,
ő akar, s az én szerepem csak
az, amit érdeke kioszt:

az anyag él és háborúkat
indít föld alatt, föld felett, –
a bilincs rám csap és maguktól
dolgoznak a gépfegyverek.

Félve s lázongva, megidéztam
harmadszor is az Óriást.
Megjött. Féllába Moszkva földjén,
a másik meg Newyorkon állt.

Most volt csak óriás! Kezébe
vett újra és szólt: – No, mi kell? –
Becsaptál! – és elpanaszoltam,
hogyan népe hogyan bánt velem el.

Átkoztam a földet, a gépet,
a régi és új zsarnokot.
– Akié a gép, azé az ember! –
dühöngtem és ő kacagott.

Arcába vágtam: – Azt hiszed, hogy
most a te rabszolgád leszek?
– Te mondád! – felelt ő nyugodtan,
és elfűjt, mint egy porszemet.

(1935)

Barátaimhoz¹²⁶

Álmatlanul forgolódtam az ágyon.

¹²⁶ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 490-491. p.

Éjfélre itt volt három-négy barátom,
tervek lobogtak, gúny, vád, vad beszédek,
szidtuk a pénzt és mentettük a népet,
s elmentek és kihűlt a láng heve.
– Hagyjuk, fiúk, nem lesz itt semmi se!

– Nem hát, morogtam. S teltek lassú órák.
– Nagyzolsz, vízcsepp? Tenger a múlt s az ország!
Mi közöd hozzá?! – Forogtam tűnődtem:
– Mi jogod?!... Aludj! Oly elérhetetlen
a nép és oly nagy, mint az ezredév...
Mentsd inkább a magad kis életét! –

Csend volt. Csak agyam vergődött: – Öregszem...
Mi lesz?... 1900-ban születtem...
Volt csalódás... S mennyi lesz, ha megérem
a 2000-et, ahogy egykor reméltem!
Mennyi lesz akkor! – S játszva, mint gyerek,
elképzeltem, hogy százéves leszek,

s ekkor hirtelen megláttam a törvényt:
– Egész hazámmal csak tízannyi történt,
csak tízszer annyi, mint amennyi vélem...
Ezerből száz: az én rokoni részem!
– kiáltottam és árva testemen
átgyúlt, átcsapott a történelem,

és ami messze volt és idegenség,
most mind körém gyűlt s lett egyszerre szomszéd,
apa, déd, ük és testvér és barát lett,
tíz magyar század egy közel család lett,
és mint ismerős állt előttem ő,
a Honfoglaló, a Telepítő...

Felültem... Bennem dobogott az ország,
s én fiatalnak éreztem a sorsát,
reménykedőnek, lángnak, magaménak...
S körülnéztem, kerestem a fiúkat,
s mint erős érc, zengett bennem a hit:
hogy csinálunk mi itt még valamit!

(1937)

Tücsökzene

II. Miskolc¹²⁷

A gyermekkor bővületében, 1900-1905

¹²⁷ SZABÓ LÖRINC (2000.) II. 12-24. p.

8. EZERKILENC SZÁZ

Halkulsz, tücsökszó? Miért? Hová viszel?

Miskolc... 1900... Semmi jel?...

Áh: itt még néma vagy!... Mástól tudom:
valaki kiejtett az ablakon...

De máris zendül képeid sora:

konyha, gang, kert; és sok kukorica;

majd az utcán túl tisztán felragyog

a sakk-kocka-táj, földek, ház-sorok,

telepvége... Por (vagy sár!) volt az út...

Zoltán bátyám csizmája egyszer úgy

beragadt a hóban, *hog*y ott maradt...

Messziről hallottuk a vasutat:

görgő robaj, fütty, mozdonydohogás,

ott dolgozott az apám... Csupa máz,

olaj s korom volt, ha megjött: a kék

munkaruhát anyuka mosta... Szép

piros sárkány repült a rét fölött...

S te is ott voltál mindenütt, tücsök!

9. EGY VOLT A VILÁG

Szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.

Tél, tavasz nyár, ősz: meghitt tarkaság.

Égen és földön mosolygott a rend.

A nap hajnalban mindig megjelent,

mennyei munkás, hős, nagyrabecsült,

barát, aki velem kelt és feküdt,

és fűtött nekem és világított.

Fák közt a kert száz tűz-szeme nyitott;

és eső jött és elverte a port,

s éjjel szelíden csöszködött a hold.

S mindezt nekem tették, személyesen,

és érdekes volt látni, hogy milyen

ügyes az ember. Én is az leszek?

Miért ne? (Hacsak a farkas meg nem esz!)

Borzongó percek s naphosszú öröm:

a tengertől még nem váltam külön,

nem voltam sziget... Imák és csodák:

szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.

10. NEFELEJCS

A virágokból először a kék

nefelejcs tetszett: azt a szép nevét

külön is megszerettem, hogy olyan

beszélgetős és hogy értelme van:

szinte rászól az emberre vele,

úgy kér (s nyilván fontos neki ugye,

ha kéri?), hogy: ne felejts! Többnyire

jól hallottam, egész világosan,

égszín hangját, néha meg én magam
súgtam, vagy nem is súgtam, csak olyan
nagyon vártam már, hogy tán a szívem
szólt helyette vagy éppen a fülem:
ilyenkor nem tudom, képzelem-e
vagy tényleg csalog, neki, a neve
mondásával?... De még ha csalog is,
nyugtattam meg magamat, az a kis
segítség semmi, hisz úgy szeretem;
s dehogy felejttem, nem én, sohasem!

11. BÁRÁNYFŰ

Meg a bárányfű! – nem tudom, mi a
latin neve –: ruganyos, friss, puha
sörény gyanánt ahol a ház előtt
vagy a réten az ő sűrűje nőtt,
az ő szép, tömött, aprólevelű
fekete-zöld gubanca, gyönyörű
icipici kis gyöngyökkel teli,
ott majdnem biztos volt, hogy nem töri-
vértzi a lábat üveg, tüske, kő
vagy épp rozsdás szeg. Gyors nyári eső
után, mikor harsogva öblögött
minden csatorna, de már kisütött
szivárványt vetve az égre a nap,
hogy ugráltam a sok újszülött patak
locspocsában kertben és udvaron:
ma is érzem bokámon, talpamon
a homokot, a langyos-nedveset,
s ahogy csiklandoz, a bárányfüvet!

12. PIROSKÁVAL NAGYANYÓHOZ

„Hogy ment Piroska nagyanyóhoz? Úgy,
hogy útközben folyton a koszorút
fonta, az erdei virágokat,
pedig ott, a fekete fák alatt,
tudod, anyuka, minden árny egy-egy
farkas: csak ő nem hitte! Mi, többiek,
kérlek szépen, mi, igen, hát mi a
tündérnél voltunk éppen, akinek,
szegénynek, képzeld, megint szétesett
az egész méze, a hordó, amiből
a virágokra ken. Szóval, messziről
(a hordóból: mert megengedte, hogy
kinyaljuk!), mondom, (még most is csupa
méz a nyakam!), megláttuk, hogy robog
Piroska után s elibe hogy kerül
a gonosz. Féltünk. De véletlenül
jött a vadász! A tündér szólt neki, hogy –
S én elkísértem... A többit tudod.”

13. APÁM

Apámtól féltem. (Anyám szeretett.)
Nehéz erről beszélni, rengeteg
fájdalom lökné s fogja a szavam.
Sokat szenvedett ő is biztosan.
Magányos lélek; öccse, bátyjai
mind pap, tanító, nyomdász, s néneji,
apja, nagyapja... Ó meg kimaradt
a negyedikből a latin miatt,
s kovácsnak ment; s malomhoz; azután
a vasútra fűtőnek. És korán
megnősült. S nem találta helyét
a világban... A sok keserűség,
ami benne volt, megkeserített
bennünket is... Több mint négy évtized
kellett hozzá, hogy végre, szív szerint,
békét kössünk egymással, újra, mind.
Ma már dér lepi mindkettőnk fejét.
Ez hozott össze, a Rettenetes Év.

14. A FARKAS

Hogy van farkas, először a mese
súgta meg, majd más is. Mint fekete
káprázat jött, a dél hibája, csak
gyáva árny még; de ahogy szállt a nap,
mind bátrabb lett: estére az egész
kertünket elfoglalta, gangon és
a ház körül ott lebzelt mindenütt,
és majdnem a küszöbünkre feküdt,
majdnem bele a fénybe, amivel
anyuka próbálta nagy-bátran el-
riasztani: éhesen, gonoszon
szimatolt, s beugrott az ablakon,
és ki, ha rányitottunk: biztosan
azt várta csak, hogy elbízgam magam,
és kihúnyjon bennem a figyelem
vagy a kis őr-láng ágyi mécsemen:
jelenlétének sok-sok éjszaka
hajnalig gyötört néma ostroma.

15. ELSŐ EMBEREK

Aranka, Ica, Manci, s te, Irén
– halott már, ki ház és fa tetején
ültél s mászkáltál, macska, te, majom,
te, bátor, ki nyurga lábaidon
úgy repültél, istennő gyermeki,
mint Atalanta, a calydoni –
tánc szélvésze, s ti, régi többiek,
nem fiúk-lányok még, csak gyerekek,

Hajnalkáék, hugaim, s rokonok,
él még, első társaim, valahogy
és valahol, mint bennem, éled-e
bennetek is az akol melege,
az emléké, összebúvásoké,
dunyha alatti kuncogásoké,
a test bizalmáé, az ősi, a
paradicsomi, melyre nincs szava
a felnőttnek (vagy szava van csupán!):
első emberek, gondoltok-e rám?

16. DARÓCI ERZSI

Daróci Erzsí szép, bogárszemű
parasztlány volt, öt évig drága, hű
cselédünk: mindnyájunkat szeretett,
négy testvért, de legjobban engemet.
Ha indult, már repestem, hogy vigyen,
hallom anyámtól, s ő türelmesen
hordozott egész nap ide-oda,
s csókolt, ha azt hitték, hogy a fia
vagyok: egy volt az arcunk, s én sose
jöttem le a karjáról. „A neje? –
kérdézték, ha a táskát vittük a
vasútra apámnak. S: – „Ez a maga
része” – bókolt a hentes, amikor
a húst vettük – „ez meg”, – és félkiló
máját csapott papírba – „ez meg a
bogárszemű fiáé!”... Micsoda
varázskört zárhattunk, Erzsí meg én?...
Tíz év múlva kútba ugrott szegény.

17. MISKOLC

Miskolcon többször laktunk. De alig
emlékszem rá... Tűzijáték vakít:
avasi ünnep? Egyszer egy hatost
kaptam egy nénitől! És villamost
ott láttam először, s – mint csöpp gyerek –
óriási búzavásárteret.
S mit még? Majálist: lacikonyha, tánc!
Hogy bámultam a viccmondó cigányt!
És látom a Szinvát is: a fa-híd
alatt, a mélyben, fáradt hajkait
keskeny szenny-csík görgette meredek
házfalak közt; de a széles meder
hogyan megtelt, mikor jött az áradás!
S a környéket: egy-egy kirándulás
néha ma is idéz benneteket,
kék-zöld mezők, Tapolca, tó, liget,
Miskolc határa... Szülővárosom,
sose lesz szemed kóbor fiadon?

18. APA KOMOR VOLT

Apa komor volt, ritkán nevetett,
elrontotta sok kis örömet.
Nem ivott, nem kártyázott; sohasem
káromkodott (mint más: érdekesen);
de ha munkába, a gond vele ment.
s vele jött vissza, mikor megjelent.
Pedig vidám nép a vasutasok,
Tipanuc bácsi mindig mulatott,
szomszédainknak háza, disznaja,
csak mi nem voltunk ügyesek soha.
Apám, nyilván, utálta zaklatott
mesterségét. Ha rákopogtatott éjjel,
váratlan, az értesítő,
hogy új fordába vigye (jó idő,
rossz, tél, nyár: mindegy!) – nagykeservesen
indult, szidva „azokat” „odafenn”:
kékben, ha nyár volt, botosban, ha tél,
ment, mogorván, de ment: „Kell a kenyér!”

19. TŰZVÉSZ

Tűzvész... „Anyuka!”... A belső szobát
láng zúgja be, haragos, sárga láng,
a padión a tört lámpa, iszonyú
sikoltozás, öt helyt egyszerre gyúl
szék, függöny, asztal, fel a plafonig
csapja ujjongó, égő karjait
a szétfolyt petróleum... „Anyuka!”...
„Térdepelj le s imádkozz!”... Bárhova
nézek, tűz, tűz... Két hugom felriad...
„Miatyánk isten...” Nagy pokrócokat
látok zuhanni, anyám ügyesen
fojtja a tüzet, alul kezdve, lenn,
a fészkénél... „Ki vagy a...” Amily hamar
jött a vész, úgy múlt... Vége! Semmi baj!
Még szemünkben a lobogó rémület.
Tapossuk, húzzuk a vizes szőnyeget.
Állunk. „Szenteltessék meg...” És ülünk.
Éjfélig imádkozunk, reszketünk.

20. A VARÁZSBOLTBAN

Géza bácsinak boltja volt: üveg,
porcellán, tükrök, kristály-mennyezet.
Hátul a műhely: furcsa anyagok,
ágyazott fűrész, mely körben forog,
buggyanó lombú, arany keretek,
és simák, elegánsak, könnyűek,
hosszú lécekben. S lent a pince: ott
Aladdin minden kincse ragyogott!

Szerettem a boltban lenni. Schol
nem volt tisztább a munka; s amikor
a bácsi (anyám sógora) ügyesen
húzta gyémántját a hús üvegen,
s halkan pendülve kettévált a nagy
tábla, vagy ha gyors ujjai alatt
megszületett valami szép, finom,
szimmetrikus mű. képkeret, idom:
mint varázslóra néztem rá, aki
Tündérország díszait készíti.

21. A MÁSIK VARÁZS

Géza bácsi – fény s játék, mint a bolt –
csupa szív, kedély (s Bosznia hőse) volt,
mű-zord vicc-mester; senki, ahogy ő,
nem dúlt-fült oly derűsen: „Borrr-zi-ő!”
Náluk mindig jól éreztem magam.
Naivabban, mint mi, de boldogan
élt a család, a néni s négy leány,
és velük az anyai nagyanyám,
Kubányi Juliska. A szépnevű
Zöldfa-utcában laktak, s gyönyörű
volt a kertjük, sok dália, meg az
ebédlő, a kékhajnalkás lugas.
Sokat futkostam e rokoni ház
s a bűvös bolt közt: a fehér varázst
ők festegetik, a halk-szelídet
Miskolc egére, a tündérképeket,
– ahogy a másikat, az iszonyút,
a kormos, tüzes, fekete vasút.

22. A VASÚT FELÉ

A vasút felé a nagyhídon át
mentünk. Vashídnak volt. Az igazi csodák
mind vashídnak voltak. Vaskorlát futott
az oldalán, ahhoz támaszkodott
szívdobogva az ámuló gyerek.
A vas tette, hogy messze lehetett
látni, előre-hátra. S lent, a mély
pályán, ahol fekete és fehér
gőzöket fújtak vas-szörnyetegek
(félíg ördögök, félíg istenek),
vas-sínek száguldtak a végtelen
felé, s ameddig csak látott a szem,
vasak lihegtak, csikorogtak és
többet bírtak, dolgoztak, mint az egész
város: vasak rohantak vasakon,
vasak és tüzek, vasak és korom,
vasak, halottak és félelmesek,
s még félelmesebb, élő emberek.

23. A NAGYHÍDON

Néha megálltam a híd közepén.
Lent vágányok, tolatás. Feketén
dübörgött messziről a gyorsvonat,
affölé álltam, Hősi pillanat
volt ez, csábított a képzelt veszély!
Kis agyamat feszítette a vér.
És a gép jött. Ismertem savanyú,
fojtó füstjét; de valami iszonyú
parancs lökött, hogy ott maradjak és
ne győzzön rajtam undor, reszketés:
éreztem: korlát vashíd megremeg,
villámló kráter fölött lebegek,
füst korom burkol, vízgőz, kattogás,
ég-föld egyetlen omlás, csattogás –
de kibírtam!... Hálisten, semmi baj,
tovaszáguldott a vonat, a zaj,
s én bár szívem rémülten dobogott,
büszkén megvártam még egy vonatot.

24. MOZDONYON

Mozdonyon is utaztam: az apám
felvett magához, acélparipán
lovagolni! De a gép valami
más volt nem voltak karcsú lábai,
inkább bivaly, igen, az lehetett,
vagy elefánt (csak tökéletesebb
az igazinál) ... Este volt, vadúl
pöfögött, száz lyukán egyszerre fűjt
í a jó szörnyeteg, fűjt és sziszegett,
ereiből olaj s víz csepegett,
s órák villogtak rajta, szervei,
mutatók, gömbök, titkos csövei,
s fékek, emeltyűk, fogaskerekek,
s a tűz-szekrényben vörös szellemek
ugráltak, bögtek... S mikor végre jött
a jelzés, a körfűtőház megett,
az indítókart és a fűtyülőt
én húztam meg! (Apa csak segített.)

25. APÁM A GÉPEN

Szörkucsmában, botosban, fekete
bundában látom ma is; száz pihe
táncolja körül s az árnyaival
tolongó táj: téli éj a vihar-
lámpa fényében. Most a híd felett
halad, már a síneknél. Zöld jelek
vezetik és pirosak. Vastagon
vakolja a hó. A vágányokon

kísérteties tehervonatok
szelik s mutatják, mozgó ház-sorok.
Aztán rőt tűzben fent a gépen áll,
néz, vizet vesz, haragszik, kiabál,
megkotorja a kazán parazsát,
s – szárnyas óriás – füstön-lángon át
robog Füleknek, jön Hatvan felől,
égből csap le, oda száll újra föl,
s folyton itt kering és fűtyül, fűtyül,
ijesztve s állva, a házunk körül.

26. LÁNYOK

Ekkoriban, s előbb is, s azután,
járt hozzánk elég sok rokoni lány,
s láttam másokat, idegeneket,
szegényt, gazdagot; és mindegyiket
sajnáltam valamiért. Finomak
voltak köztük, szépek, szomorúak
s fiúsan vadak, jókedvűek is;
de mindig csak maradt valami kis
zavar közöttünk: a baráti lány
csak fél-barát volt, félig ostobán
húzódó, vagy követelő. Ha a
szobában ketten voltunk, a mama
folyton át-átjött, sőt maga a lány
is megváltozott: amit délután,
sötétben már nem tette; jó szíve
volt, de uralkodni akart vele:
s folyton rejtőzött, bujkált, külön élt...
És nem mondták meg soha, hogy miért.

27. NŐK KERESZTJE

Igen, a lány mind, ha vad, ha szelíd,
szégyellős volt. Szégyellek valamit,
amiről nem tehettek! Valahogy
rágalmazott faj voltak, mártírok,
mártír jelöltek. Nem ilyen szavak
jártak fejemben, de az indulat,
amivel néztem őket pontosan
ez volt, ilyen volt. Amíg kicsinyek,
csitrik vagy éppen utcagyerekek,
addig nem vettem őket komolyan:
szegények, ők még nem tudják, mi van
előttük!... Máskülönben a dolog
nem tartozott rám: minden megszabott
törvény szerint járt s az bizony kirótt
borzalmat mindenkire azt vagy ezt:
nőnek lenni úgy látszik, nagy kereszt,
gondoltam, bár az egésznek csak a –
az egésznek... a ruha az oka!

28. ROSSZ GYANÚK

Ez sokáig izgatott, a ruha.
Térdig ér talán a nők dereka?
Ha nem, mire jó ez a furcsa és
fölösleges megkülönböztetés?
S nem lehetnék lány én is? Anyuka
ruháit próbálgattam. Maskara,
buta játék! És amellet milyen
boldogan milyen szenvedélyesen
tárgyaltak a szoknyáikról a nők!
Szoknyára ítéltettek! S íme, ők
sokszor maguk is örülnek neki!
Ez a – jelük? De ha rossz, mért tűrik?
„Mert” mondta egy hang „ők nem végezik,
nem úgy végzik, mint mi, a... dolgukat!”
Ebben megnyugodtam egy darabig,
bár a sok tiltás, vihogás miatt,
csak gyanakodtam: nincs rendjén, amit
a nőkkel csinálnak a férfiak!

29. KÖZJÁTÉK: A TÜCSÖKHÖZ

Hajnalodik. Megyek aludni. Dzsosz
a zenétek, tücskeim! Csakhogy ez,
a bennem szóló, az emlékeké,
mely szétcsap a négy világtáj felé
még gyorsabb! és túlzeng benneteket!
Jó mulatást! Isteni kedvetek
csak elkezdte az ős varázslatot:
a többi már maga jött: itt suhog
köröttem minden boldog éjszaka:
gyűlnek az árnyak, örök muzsika
hozza, kíséri őket, s mennyi év,
mennyi táj, mennyi drága, régi kép
vágynak még megszületni: Debrecen,
Balassagyarmat Budának üzen,
Tiszabecs kérdez, Egyiptom felel,
Splitet a Tátra szívemben éri el:
életem beszél, s ahogy hallgatom,
mondom, amit mond. Holnap folytatom.

(1947)

VERSES EMLÉKEZÉSEK SZABÓ LŐRINC MISKOLCI LÁTOGATÁSÁRA

Bihari Sándor verseiből

1956 nyara¹²⁸

Kiültünk délután a fák alá, mint akik
önkéntelen is elhúzódnak a falak közül.
Megalázottan és veritékesen ültünk,
délelőtt a hivatalnokok kérdései előtt.
Kívül semmi sem úgy volt, ahogy a kezdetek
idején szólt a szó és az igazság csupán
a valóság látszata. Ami volt, rosszul,
de tudtuk, lehetett volna jól. Az ígéret
nem ígézet. Az eszmék kifordítva, mint
Jézus Krisztus vállcsontja a keresztfán.
Föllélegezve, boldogan jöttünk a bordái közé
akasztott kérdésektől, lépésenként zsúfolódott
bennünk a felelet. Arra vágytunk, hogy tehessük
jelenidőben a jövő elé. A kerthelyiségek
asztalai köré összeverődünk, akik teleírtuk
újra és újra a világot. Írók, festők, grafikusok.
A papírok úgy múltak el, akár a növényi levelek
aszálykor; mi verseket adtunk egymásnak, mint a friss
híreket, mint habzó köröket futottak a jázminok
köröttünk. Szavunkat az arany levegőre bíztuk.
Fölöttünk a koranyár, a magas ég, mint a törvény,
a forduló időé. Fiatal asszonyok ültek velünk,
a teljes országot éreztük mögöttük. Semmire
nem gondoltunk, csupán az életünkre. Mintha
satuba, esztergapadba fogták volna sorsuk
a munkások, amikor kérdeztek és akkor is, mikor
hallgattak. Mielőtt a történesek történni kezdtek,
a létezésnek micsoda csöndje bennünk!
Nyugtalan kerülgették egymást az ábécé betűi,
mint akik készülnek a kimondásra és az idő
csúcsa épült bennünk és benned, Magyarország.

Óriások játszanak¹²⁹

Hallod, mit mond ez a két süvölvény?! – szólt oda
Szabó Lőrinc a folyosón Illyés Gyulának s mindjárt folytatta is
a már figyelő arcnak: Hívnak Miskolcra, haza. – Kis öröm
és hitetlenség bujkált a hangjában. Eredj. – válaszolta
tüstént Illyés, mint maga a bizonyosság. Eredj nyugodtan. –
Mondta még egyszer, mint aki aggodalmat oszlat el, miközben

¹²⁸ BIHARI, 1996. 15-16. p.

¹²⁹ BIHARI, 1996. 18. p.

Szabó Lőrinc oldalgott feléje s nevetve hangosan felelte:
De gyere te is, te sztálinista! – S feléje dőlt, vállával újra
meg újra meglökte Illyés vállát, már együtt nevettek,
élcelődtek; Illyés is a vállával Szabó Lőrinc vállának dőlt,
megint és megint, viszonzva a játékot: Na jó, te hitlerista!
Megyek. – dülöngéltek szinte és tartották egymást a testükkel,
mint két rakoncátlan óriás gyerek. Vállukra forrva a történelem,
körül tág körben bokájuktól a homlokukig Európa.

Illyés arca¹³⁰

Keresztbe font karral áll Illyés Gyula
a miskolci színház árkádja mellett,
mögötte a színház, ahol Dózsa György
beszélt, forradalmat csinált parasztjaival
a történelem és Illyés tolla szerint,
az ő parasztjaiért,
és ahol Kossuth Lajos beszélt, detronizált
és vitázott a szerző magyarjaiért,
aki itt áll késő délutántól az éjszaka kezdetéig.
Néz döbbenetbe merevült arccal a Széchenyi utca felé,
ahol maga a nyomorult történelem vonul jelenidőben,
északról délre, de keletről nyugatra,
akár egy hajsza tankokkal Európán át
a hazában és a hazából.
Nem a jó szót hozza, hanem a némaságot,
a valóságtól eltérített mondatokat.
Az ő arcán olyan idő, amelyben fölcseréli
egymást múlt és jövő.
A hegyekben, fákbán és vizekben
rémület és szorongás.
De az arcában az ország.

Szabó Lőrinc Miskolcon¹³¹

Nem tudtam, hogy az az utolsó
alkalom hazajönnie, mert elmegyünk
mind a ketten, ő a halálba, én a
börtönbe, mégis hazahívtam és most
boldog vagyok, hogy sikerült a szülőföldjét
utolszor visszaadnom neki és hogy egyszer
az asztalánál vele ülhettem. Úgy ment
a Széchenyi utcán, hogy szinte botja lettem,
akire roskadtan támaszkodott és sírt
a vállam fölött, mert köröttünk a történelem

¹³⁰ BIHARI, 1996. 26-27. p.

¹³¹ BIHARI, 1996. 28-29. p.

történt; és túl a „deszkatemető” az
édesanyja sírjával, majdnem fölöttünk
az Avas zöldaranyban, ahova leült egy
szoborban, végképpen múlhatatlanul.

Fábry Róza Julianna: Szabó Lőrinc válogatott versei...¹³²

Az Ön verseinek
lettem birtokosa,
a fiamtól kaptam
a születésnapomra,
– mondván – e virággal
s e könyvvel anyunak
kívánok sok boldog
születésnapokat.

Nem tehetek róla,
oly érzékeny vagyok
szóra, ajándékra,
csak sírva fakadok...
Ölelés, csók után
felszárítva könnyem,
nézem, hol a virág,
hogyan vízbe tehessem.

– Ferikém – azt mondtad
virágot is hoztál...
– oh igen anyukám,
a könyv fedőlapján. –
Mit tehettem erre?
egy nagyot nevettem,
a feszült hangulat
el is röppent menten.

Elbúcsúzott azzal,
hogyan jövőre ismét
meglátogat, ha jön
október tizenhét...
Igen ám, ha élünk!
most is ki gondolta,
elindult kaszálni
a halál angyala.

Amíg én esténként
versét olvasgattam,
patakokban folyt vér
ott, a fővárosban...

¹³² Fábry Róza Julianna versei, 1933-1973. (kéziratot kötet) 55. p. Kovács Ferenc tulajdonában.

Sírva fohászkodtam,
kértem földet, eget,
óvja, védje, szánja
a magyar nemzetet!

Telnek, múlnak napok,
a kötetnek vége,
ha nem is jutottunk
mindennek végére,
csak hogy a vérontás
megszűnt Budapesten!
(A szülőföldjéről
küldöm üdvözetem.)

(1956. november)

EGYKORÚ BESZÉDEK, CIKKEK

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1955. december 26-i taggyűlésének határozata:¹³³

1. A jobboldali jelenségek olyan módon: tudatos és szervezett formájú élességgel, mint az Írószövetség központjában egyes írók körében, nem merültek ugyan fel a csoport munkájában és a *Széphalom* szerkesztésében, bizonyos jelentkezésekre és hatásukra azonban e területeken is fényt derített a Központi Vezetőség határozata.

2. Ezért a miskolci csoport tagjai örömmel fogadták azt a segítséget, amelyet a Központi Vezetőség határozata nekik is jelent, és élesen elítélik a határozatban feltárt jobboldali, pártellenes nézeteket és az azokat érvényesítő írókat.

3. A további munka eszmei tisztasága és eredményessége céljából a taggyűlés:

- a) újjáalakította és megerősítette a csoport vezetését és a *Széphalom* szerkesztőbizottságát;
- b) elrendelte a politikai és szakmai, a szerkesztői és lektori nevelőmunka fokozását, a Központi Vezetőség határozatainak megfelelően;
- c) jóváhagyta a vezetés elgondolásait a munkatervre vonatkozóan.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja kijelenti, hogy teljes erejével fog munkálkodni az alkotómunka gazdagabb, szélesebb, tervszerűbb és pártosabb kibontakoztatásán, a szocialista világnézet és politika alapján születő, elsősorban mai tárgyú, a munkásosztály és a dolgozó parasztság életét ábrázoló, magas színvonalú művek nyilvánosságához segítségén, azon, hogy e módokon éles és hatékony fegyverekkel segítse pártunkat és egész dolgozó népünket az új életért vívott harcunkban.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1956. május 14-i megbeszélésének jegyzőkönyve¹³⁴

JEGYZŐKÖNYV

a Magyar Írók Szövetsége Miskolci Csoportjának 1956. évi május hó 14-én hivatalos helyiségében megtartott összejöveteléről

Szekrényesi et. a csoport titkára beszámolt budapesti útjáról és foglalkozott a csoport fejlődésével. Véleménye a budapesti központi szövetség véleményét is magában hordja – mondotta. A *Széphalom* előző számait Budapesten nem tartják megfelelő színvonalúnak. Az új vezetés és a lap szerkesztősége új irányt, friss levegőt vitt a lap tematikájába és főleg a pártosságot sikerült jobban megvalósítani. A mai élet problémáinak feldolgozásánál azonban még jelentkeztek sematikus megoldások. A csoport egyes tagjairól az alábbi kiértékelést tette:¹³⁵

¹³³ *Széphalom*, 1956. 1. sz. 1-2. p.

¹³⁴ HOM. IGY. 91.96.40.

¹³⁵ A *Széphalom* 1955. 4. számának a budapesti értékeléskor is érintet írásai az alábbiak voltak: Hudy Ferenc: Haza-értem, Kőkúti Endre: Csobogó, Szigethy Ferenc: Diósgyőrvasgyár. Acélöntők, Borsodi Gyula: Találkozás, Filip László: Nyári játék. Útépítők, Kovács Lajos: Aratók. Az 1905. évi aratósztrájk emlékére, Benedek Miklós: Családi konferencia a nehéz mesterségről. Intézkedés a legrövidebb úton, Bihari Sándor: Espresso, Juhász József: Délutáni elmélkedés. Az 1956. évi 1. sz. tartalomjegyzékére ld. a mellékelt képet.

Nyereség a lapnak, hogy Hudy Ferenc, aki eleinte az idealista világnézet szellemében dolgozott és nézett, ma már ezt a hibáját elhagyta és új életünk és világszemléletünk alapján állandó munkájával támogatja célkitűzéseinket. Kovács Lajos a pesszimizmus hálójában vergődött, de ő is túl van ezen a nehézségen s bizton lehet rá számítani költői munkásságában. Vagy a mindig kérdéses Juhász József, aki elé várakozással tekintettünk, vajon hogyan nyúl mai életünk kérdéseire, és az új számban izzig végig¹³⁶ mai témát dolgozott fel és nem is sikertelenül. Nyírjesi Filip Lászlónál a művészi megoldások kivitelezését látjuk még gyengébbnek a kelletténél. Kőkútiról [Kőkúti Endréről] megállapította Szekrényesi et., hogy csak az utóbbi időben kezdett komolyabban dolgozni. Hamar József és Kriston Béla et-aktól meg kell várnunk és kívánnunk a színvonalasabb írásokat. Szigethy Ferenc tehetségét nem úgy használja fel, ahogy arra jelen életünkben szükség van, ha mai témához nyúl, művészi eszközei sematikussá válnak. Borsodi Gyula a Tiszapalkonya¹³⁷ c.[ímű] versének mostani folytatása már kissé öncélú, játékos kedvet tükröz. Ez visszaesés nála. Bihari Sándor a legaktívabb közöttünk. Igen sok segítséget ad a szerkesztőség munkájában is. Értékes és figyelemre méltó javaslatait itt kell elmondania, hogy azokat megbeszélve hasznosíthassuk is. Pesti vélemény szerint – mondotta Szekrényesi et. – prózában erősebb a lap, mint versben. Holdi János Mariora c.[ímű] elbeszélése még pesti körökben is sikert aratott.¹³⁸ Császár Klára most megjelent novellák kötete¹³⁹ is bizonyítja a próza komoly színvonalát. Önkritikával vallja be, hogy míg a csoport munkáját mindenáron a mai témák felé igyekszik fordítani, addig saját maga a múlt felé fordul. Benedek Miklósnak is lépni kell egyet és igényesebb írásokat kell adnia, mert az Északmagyarország részére írt karcolatai nem ütnek meg a Széphalom magas színvonalát.

Ezután rátér a lektorátus munkájára és megállapítja, hogy az utóbbi időben gondosabban, gyorsabban dolgoznak és a mércét egy fokkal feljebb tették. Hiba volt, hogy a szerkesztőség merev volt, s a beadott írásműveknél a politikai mondanivalóra tettük a fősúlyt a művészi színvonal rovására. Ezután a kettőt együtt kell megkövetelni, és ezzel a lap nívóját kívánjuk emelni. A kezdő írók nevelését is komolyabban vesszük ezután. A Megyei Tanács irodalmi pályázata is ezt a célt kívánja szolgálni. Hiányolja, hogy ezen a pályázaton íróink Á csoportja¹⁴⁰ nem képviseltette magát. Helyteleníti, hogy a pályaműveket Pestre küldték bírálatra. Ez azt a látszatot keltheti, mintha Miskolcon nem lenne megfelelő képességű bizottság azok elbírálására, továbbá sajnos a nem valami jó írások rossz fényt vetnek vidékünk irodalmi színvonalára. Egyetért azokkal, akik a Széphalom miskolcisága mellett állnak, de a lapunknak országos jellegűnek kell lenni. Veres Péter azt mondotta, hogy a miskolci író is magyar író. Közölte Képes Géza véleményét, aki a múlt számból csak a Káldi [János] versét tartotta megfelelőnek.¹⁴¹ [Közbeszólás: Olvasta-e a többit?] Beszél arról, hogy a fejlettebb költőink foglal-

¹³⁶ Sic!

¹³⁷ Az 1956. 1. számban jelent meg.

¹³⁸ Ld. előző jegyzet.

¹³⁹ CSÁSZÁR KLÁRA: Mire megvirradt. Elbeszélések. Bp., 1955. [1956] Az írónőről ld.: SOTKÓ JÓZSEFNÉ: Császár Klára, az írónő műveinek és a róla írt kritikáknak bibliográfiája. Miskolc, 1967. (Bibliográfiai füzetek, 4.) A novelláskötet országosan jó visszhangjára ld. pl. Fenyő István kritikáját: Irodalmi Újság, 1956. május 26. 2. p., ugyanitt gyorshírben ismertették a *Széphalom* legutóbbi számát is.

¹⁴⁰ Nem érthető célzás, az „Á” lehet, hogy csak gépelési hiba, valószínűbb, hogy a miskolci irodalmi élet meghatározó személyiségeit értették az elnevezés alatt. A megyei tanács népművelési osztálya egyébként 1956 elején írt ki pályázatot május 1-i leadási határidővel több kategóriában „megváltozott életünk bemutatására” 300-1500 forintos jutalmakkal. Kétségtelen, hogy végül a díjazáskor alig-alig lehetett a miskolci írócsoport jelentősebb egyéniségeinek nevével találkozni, s több díjat nem is adtak ki. A novella kategóriát pl. az alig ismert Regös Sándor *A tékozló apa* című műve nyerte stb. Ld. *Széphalom*, 1956. 1. sz. 96. p.; 3-4. sz. 130. p.

¹⁴¹ Nem tudni, hogy a megjegyzés Káldi Jánosnak az 1956. 1. számban megjelent *Kemenesalja* vagy az 1955. 3. számban megjelent *Szülőföld este* című versére vonatkozik-e.

kozhatnának az önálló kötet kiadásának kérdéseivel is, hisz kiadót követelünk Miskolcnak. Hangoztatta, hogy az élet megismerése mennyire fontos. Kérte a megjelenteket, hogy éljenek a Megyei Tanács kínálta lehetőséggel és menjenek ki vidékre, szövetkezetekbe, gépállomásokra stb. Lényegesnek tartja, hogy a véleményeket mindig bátran mondják ki. Hiányzik lapunkból a jó irodalmi riport. Valahogy ettől a műfajtól idegenkednek íróink. Véleménye szerint ennek az az oka, hogy az élet sok kényes témát felvet s ennek megoldása helyesen, pártosan nem könnyű feladat. Beszélt arról is, hogy a szerkesztőségbe igen sok rossz kézirat érkezik, s ez sok időt vesz el. Annál is inkább teher ez, mert most már a lap kéthavonként jelenik meg és ezzel a munka is alaposan megnövekedett. A kéthavonkénti megjelenés az írógárda szélesítését is megköveteli. Fel kell kutatni a helyi, még nem jelentkezett írókat, és be kell vonni a pesti írókat is. Kíváncsi lenne, ha valaki a második ötéves tervről is megemlékezne megfelelő írásműben, továbbá foglalkoznunk kell filmkritikákkal, azonkívül Sárospatak és Sátoraljaújhely kulturális múltjával is. Nem szabad megelégednünk az ifjúság problémáiról sem. Gyenge a kritikai élet Miskolcon és ezt minden erővel élesíteni kell.

Borsodi egyetért a személyét ért bírálattal. Hivatali elfoglaltsága miatt az írásra kevés idő marad. Nem tartja magát elég fejlettnak, hogy az önálló kötete megjelenjen.

Kárpáti [György] kifogásolja, hogy a drámai műfajnak nincsenek megfelelő szakbíráói. A papíron megkapott bírálatokkal nem tud vitatkozni, nincs mód személyes megbeszélésre.

Lehóczky [Sándor] kifogásolja, hogy Pesten a Széphalom múlt évi számát bírálták, s az ez évit még nem, holott az ez évi már jóval színvonalasabb. Igaz, hogy Pesten emiatt önbírálatot gyakoroltak. Javasolja, hogy a nógrádi és hevesi írókkal kell bővíteni a lap írói gárdáját, továbbá, hogy komoly elvi vitákkal kell a művész színvonalat is biztosítani.

Nyírjesi F. Szellemileg teljesen kimeríti felelősségteljes munkája a hivatalban s így az írásra már nem marad ereje.

Hornyák javasolja, hogy a szerkesztőség tartson inspekciós szolgálatot.

Gyárfás [Imre] a Dunántúlra¹⁴² hivatkozva azt válaszolja, hogy elég hetenként két esetben tartani.

Sándor László kifogásolja, hogy a beszámoló nem foglalkozott a mai eseményekkel és főleg a mai írói állásfoglalás kérdésével. Túl kell nézni a portánkon – mondotta – és beszélünk kell arról, hogy mi történik a főváros irodalmi életében.

Hegyí Imre: Többről van itt szó, mint arról, hogy a miskolci irodalmi életet kell megpezsztíteni. A XX. kongresszus hírvit nálunk csak éppen hogy megpendítik. A cseh és lengyel írók tanácskozásai példamutatóak számunkra is. Nagy Sándor cikke a *Művelt Nép*-ben nagyon is figyelemre méltó. Meg kell vizsgálni, vitatni. Az itteni irodalmi élet frissítését jelentette volna az a tavalyi törekvés, hogy Gergely Mihály és Szeberényi Lehel Miskolcra jöttek volna. Itt azonban néhány személy ez ellen ijedten tiltakozott és mindent megtett ennek megakadályozására. Sikertől nekik. A mozgalmasabb élet megteremtésére szervezési javaslatokat is tesz. Pl. a szerkesztő teljes függetlenítése kíváncsi. A szerkesztőségbe be kell venni egy pesti írókat, aki a fővárossal tartja a kapcsolatot. Be kell kapcsolni Sárospatak, Újhely, Ózd, Kazincbarcika stb. területeit is vérkeringésünkbe, hogy a lap szélesebb alapokra s tájakra támaszkodjon. A Dunántúl¹⁴³ is az egész nyugati részt öleli fel. Beszélt továbbá arról, hogy később el kell jutnunk odáig, hogy kéthetenként egy heti irodalmi újságot adhassunk ki, hisz a Horthy-korszakban Miskolctól kisebb városok rendelkeztek ilyen lapokkal. Felveti azt is, hogy a rádió hetenként adjon irodalmi műsort, az elvi politikai vitákat, előadásokat pedig rendszeresen meg kell tartani.

Hudy hozzászólásában megemlíti, hogy mint a sportban fontos az erőnlét, úgy az irodalomnál is van ilyesféle erőnléti szükséglet, hogy az író megfelelő írásművet adjon ki kezeiből.

¹⁴² A Pécssett 1952-1956 között megjelenő irodalmi folyóiratról van szó.

¹⁴³ Ld. előző jegyz.

Rátér arra, hogy érdekel bennünket, hogy mi történik Pesten, hisz nem közömbös számunkra sem. Gondol itt a Benjámin László legutóbbi verseire¹⁴⁴ is, hogy mivel magyarázható a mai irodalmi szemléletbe való beilleszthetősége.

Hubai László beszél az író küzdelmes életéről, hogy ma sem játék és nem könnyű az írói élet, mint a múltban. Hivatkozik itt Móriczra és József Attilára.

Lehóczky azt fejtegeti hozzászólásában, hogy nagyon helytelen volt az Irodalmi Újság elkobzása.¹⁴⁵ Most készül az új irodalmi platform,¹⁴⁶ és ezzel tisztázódik az új helyzet és új irányzat. Kijelenti, hogy ebben az új platformban ellentétes pontok is lesznek a decemberi határozattal szemben. A Benjámin-versek szerinte megjelenhetnek. Ahogy tisztul a politikai és irodalmi élet, úgy Benjámin is ír majd derűsebb verseket is. Az Irodalmi Újságban megjelent Háy-cikket¹⁴⁷ anarchista cikknek tartja. Megjelenését csak azzal tudja magyarázni, hogy vitacikként közölték. Véleménye szerint amilyen mértékben nő a Háy-féle cikkek száma, olyan mértékben reagál majd rá a párt ellenintézkedésekkel.

Bihari: Múlt évi irodalmi politikánkat, politikai életünket a XX. kongresszus nem igazolta. Íróink elvesztették türelmüket a szocialista törvényesség súlyos megsértései miatt. Íróink látták, hogy ami történik, az nem helyes. (Rajk-ügy stb.) Ez hozta magával az úgynevezett jobboldali elhajlást. Íróink nagy része helyesen reagált a hibás vezetésre, egyesek azonban ellenséges hangokat is megütöttek. Ezért tett a párt ellenintézkedéseket. Ezek az intézkedések azonban adminisztratív jellegűknél fogva semmit sem oldottak meg. Íróink, költőink most ott folytatják, ahol a decemberi határozat miatt abbahagyták. Az írók álláspontja fix. Hiba, hogy az írók által követelt írói közgyűlés összehívását a párt halogatja, s ezzel merevséget tanúsít. A párt irányító szerepének nem mechanikus intézkedésekben kell megnyilvánulni. Azzal, hogy egyes, irodalmi életben járatlan pártfunkcióst beültetnek a szövetség vezetőségébe, nem lehet a pártirányítás kérdését megoldani. Annak a reményének ad kifejezést, hogy a mi pártunk is meg fogja írni azt a levelet a magyar írókhoz, amit a csehországi kommunista párt megírt a cseh írókhoz.

Lehóczky erősen tagadja, hogy a XX. kongresszus igazolta volna az irodalmi életünkben mutatkozó múlt évi jobboldali elhajlást, s kijelenti, hogy a múlt év decemberében megjelent írások nem azonosak azokkal az írásokkal, amelyek manapság megjelennek. [Közbeszólások: A megjelent versek decemberi és januári dátumokkal vannak ellátva!]

Gyárfás nem ért egyet Biharival, s tagadja, hogy az író jobban előre látna, mint más „közönséges halandó”. [Közbeszólások: Petőfiről, József Attiláról, Adyról nem ezt mondjuk!] A XX. kongresszus a marxista alapot igazolta és nem a jobboldali elhajlást. Helyteleníti, hogy az irodalmi vitákat a nagyközönség elé viszik, mint az Irodalmi Újság is.

Juhász az idő előrehaladása miatt javasolja, hogy a jövő héten kizárólag ezt a vitát kell folytatni az összejövetel kezdetétől, hogy legyen bőven idő a vélemények kifejtésére.

A csoport a javaslatot elfogadja és Szekrényesi et. az ülést bezárja.

¹⁴⁴ Az utalás Benjámin Lászlónak a pártellenzéki hangvételű verseire vonatkozhat, például a Haraszi Sándorhoz írt *Így vagyunk* című költeményre illetve a Darvas Józsefnek címzett gúnyos hangvételű – és az Irodalmi Újság elkobzását kiváltó – epigrammájára. [Ld. erről pl. ... old.](#)

¹⁴⁵ [Ld. ... old.](#)

¹⁴⁶ Az MDP KV Politikai Bizottsága 1955. december 15-én (a „jobboldali elhajló” irodalmi jelenségeket megbélyegző KV-határozat után) döntött egy ún. irodalmi platform és annak előkészítő bizottsága létrehozásáról. Az előkészületek azonban elhúzódtak, így Horváth Márton 1956 májusában-júniusában már a XX. kongresszus megváltozott légkörében, az írók megnyerésére igyekezett annak munkálatait felhasználni. A szeptemberi íróközgyűlésen még mindig csak a megkezdett munkálatokat vitatták. MDP-HATÁROZATOK, 386. p.; STANDEISKY, 1990. 49-50., 267-268. stb. p.

¹⁴⁷ HÁY GYULA: *Az emberi méltóság diadala*. In: *Irodalmi Újság*, 1956. május 5. 4. p.

SZÉPHALOM

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE MISKOLCI CSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
MÚJJELENIK KÉTHAVONKENT

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BORSODI GYULA, GYÁRFÁS IMRE, LEHŐCZKI SANDOR, SÁRKÓZI ANDOR,
TÖRÖK ISTVÁN

FELELŐS SZERKESZTŐ: SZEKRÉNYESI LAJOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Miskolc, Széchenyi utca 14. I. emelet. Telefon: 35-549
Szerkesztési órák: hétfőn és pénteken 5-7 ig. — Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza.
Előfizetési díj: 1 évre 24— Ft. — Országos Takarékpénztári csekk számla: 298.161

1956 MÁRCIUS — IV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

<i>Tartalom:</i>	***: Új évfolyam kezdetén — — — — —	1
	BORSODI GYULA: Tiszapalkonya. Vers — — —	5
	SZIGETHY FERENC: Diósgyőr-vasgyár. Vers — —	6
	JURIJ GOJDA: Tölgyek a szovjet-magyar határon. Vers — — — — —	9
	HOLMI JÁNOS: Mariora. Elbeszélés — — — —	10
	EGRI LAJOS: Búcsú és köszöntő. Vers — — —	22
	NY. RILENKOV: A levél. Vers. Vámosi Pál fordítása	22
	LEV. DOLMATOVSKIJ: Dal a szerelemről. Vers. Vámosi Pál fordítása — — — — —	23
	HUDY FERENC: A téma. Vers — — — — —	23
	A. SEJKIN: Találkozás. Elbeszélés. Sándor László fordítása — — — — —	24
	CARLOS AUGUSTO LEON: Dal a békéről és a Szov- jetunióról. Vers. Kürthy Miklós fordítása — —	28
	ANDRÁS SÁNDOR: Távirati stílusban. Vers — —	29
	FARKAS LÁSZLÓ: Jószerencsét. Vers — — —	30
	KALDI JÁNOS: Kemenesalja. Vers — — — —	31
	EGRI LAJOS: Víz Átokpusztán. Elbeszélés — —	32
	KOVÁCS LAJOS: Szeret nézz. Vers — — — —	38
	JUHÁSZ JÓZSEF: Nagypám. Vers — — — —	39
	FILIP LÁSZLÓ: Apámról. Vers — — — — —	39
	HUDY FERENC: Szlovák népdalok. Fordítás — —	40
	SZEKRÉNYESI LAJOS: Tűzrevaló. Elbeszélés — —	41
	BIHARI SÁNDOR: Hűség, Attila, Dicsérek, Üdvözlés. Versek — — — — —	46
<i>Műj jegyzetek</i>	PRISTYÁK JÓZSEF: A Nyírségtől Barcikaig — —	49
	HEGYI IMRE: Körhinta — — — — —	52
	NEMES PÉTER: Diósgyőri munkásművészek között	55
<i>Kaladó hagyományok</i>	BUDAI LÁSZLÓ: A kritikátlanság kritikája — —	57
	SÁRKÓZI ANDOR: Henrich Heine — — — —	59
	HENRICH HEINE: Himnusz. Adám dala. Versek. Kürthy Miklós fordításai — — — — —	62—63
	SONKOLY ISTVÁN: Puskin hatása a XIX. század orosz zeneirodalmára — — — — —	63
	SZABADFALVI JÓZSEF: Néprajzi kutatás Borsodban	74
<i>Színházunk</i>	MESZÖLY TIBOR: A »Személyes ügy«, a Dérnyé szin- ház kamaraszínházában — — — — —	79
	PÁRKÁNY LÁSZLÓ: Vándormadarak — — — —	81
<i>Szemle</i>	GYÁRFÁS IMRE: Friss szél. Antológia — — —	85
	BUDAI LÁSZLÓ: Urbán Ernő: Pirkadás — — —	89
	KORDOS LÁSZLÓ: Szántó György: Kastély — —	92
<i>Széftőzsa</i>	SZAUERWALD LAJOS: Kulturális világhíradó —	94
<i>Kézik</i>	— — — — —	96

A Széphalom 1956. 1. számának impresszuma és tartalomjegyzéke

Kónya Lajos elbeszélése az 1956. július 5-i miskolci előadóestjéről a Magyar Írók Szövetsége MDP-szervezetének július 10-i párttaggyűlésén¹⁴⁸

KÓNYA LAJOS: Kedves elvtársak! Röviden csak néhány adalékot szeretnék szolgáltatni íróársaim felszólalásaihoz, vagyis arról szeretnék beszélni, hogy a párthatározat és az azt kísérő információk hogyan gyűrűznek szét az országban, mit okoznak ott, és hogyan tükröződik ott a helyzet.

A múlt hét csütörtökjén, vagyis e hó 5-én Miskolcon voltam egy irodalmi esten előadást tartottam a TTIT klubjában, amelyet vita követett. Már megérkezésemkor a vasútállomáson azzal fogadtak miskolci barátaim, hogy nagy az izgalom a megyei pártbizottság berkeiben. Amikor azután hazaérkeztem, a feleségem azzal fogadott, hogy a Hazafias Népfrontból tele-

¹⁴⁸ STANDEISKY, 1990. 223-226. p.

fonáltak, s ugyanerről az izgalomról beszéltek. Ez az üzenet azonban már nem ért itthon engem. Szóval azt tették hozzá a Népfronttól, hogy vigyázzak magamra és legyek óvatos. Miskolci barátaim elmondták, hogy már előre megfenyegették őket, név szerint Szekrényesi Lajost, a Széphalom szerkesztőjét és Bihari Sándort a TTIT ottani titkárát. Letartóztatással fenyegették őket, ha ezen az irodalmi esten botrány lesz.

Az irodalmi estet egy pártaktíva vagy értekezlet előzte meg a megyei pártbizottságon. Annyit hallottam erről a beszélgetésről vagy értekezletről, hogy ott a megyei titkár Déryt vén csirkefogónak nevezte [zaj], és elmondta azokat az általunk már ismert kísérő információkat, a Petőfi Körrel, amelyeket már hallottunk mástól is. [Egy hang: Csak meg kell nézni a megyei lapot!¹⁴⁹]

Onnan átvonultak az elvtársak az irodalmi estre, s már a megkezdéskor egy csoportban helyezkedtek el. Én a mai irodalmunk időszéri kérdéseiről tartottam mintegy másfél órás előadást. Körülbelül százan lehettek ott, többen be sem fértek volna a kis klubterembe. A hallgatóság soraiban ÁVH-sok foglaltak helyet.

MÉSZÁROS ISTVÁN:¹⁵⁰ Kultúrszomj! [Derűtség.]

KÓNYA LAJOS: Állítólag az utcán is cirkáltak egész idő alatt gépkocsik. A pártaktíváról ájtott elvtársak, a megyei titkárral az élükön, láthatólag szervezett kérdéseket tettek fel nekem az előadás után. A jelenlétük és a kérdéseik nézetem szerint két célt szolgáltak: először is elhallgattatni a résztvevők vitáját. Ez sikerült is nekik. Bihari Sándor kivételével senki sem szólt hozzá a nagyszámú hallgatóságból, akik csupán tapsaikkal jelezték, hogy egyetértenek előadásommal és helyeslik azt. Másodszor: helytelen információk alapján rágalmazták az írókat. Bihari Sándort felszólalásakor féltettem is, mert ő azok között volt, akiket letartóztatással fenyegettek, de véleményem szerint nagyon okosan, pártszerűen szólt hozzá.

A pártaktíva hozzászólóinak állításaiból csak kettőt szeretnék kiragadni. Az első az volt, hogy a lengyelek is csak úgy jutottak el Poznańhoz, hogy szabadjára engedték az irodalmat és a sajtót, és nálunk is ez a veszély fenyeget, mert itt is szabadjára engedték az irodalmat és a sajtót. Ezt a mondatot már hallottam Budapesten az elutazásom előtti napon; szóról szóra így hangzott el Szalai¹⁵¹ elvtárs szájából.

HÁY GYULA: Tudvalévöleg az írók szállították le a poznańi munkások bérét!

KÓNYA LAJOS: Erről az állításról nem is kell vitatkozni. Czyrankiewicz¹⁵² elvtársnak más a véleménye erről, sőt a határozat mást is mond ebben a tekintetben. A második állítás, amelyet szeretnék kiragadni, az volt, amit előzőleg a pártaktíván információként kaptak, s az egyik felszólaló, ha jól emlékszem, Valkó¹⁵³ nevű gyárigazgató el is mondta, hogy az írók le akarják váltani a Központi Vezetőséget és magukhoz akarják ragadni a hatalmat. [Élénk derűség.] Ezt szintén hallottam másfelől is, budapesti üzemek felől is, hogy ugyanez az információ hangzott el, tehát a miskolciak nem az ujjukból szopták ezt.

BENJÁMIN LÁSZLÓ: Fentről kapták.

¹⁴⁹ Nem tudjuk, ki lehetett a közbeszóló, mindenesetre bizonyára ismerhette az *Északmagyarország*-ot, melynek július 4-5-i számai vezércikkekben, illetve a vonatkozó aktívaülések részletes beszámolóival élesen szembe fordult a Petőfi Körrel és támogatta a Központi Vezetőség június 30-i határozatát. **Ld. ... old.**

¹⁵⁰ Mészáros István (1930–) irodalomtörténész, esztéta, Lukács György tanítványi köréhez tartozott. 1956-ban Angliába emigrált.

¹⁵¹ Szalai Béla (1922–) kommunista politikus, számos megbízatást töltött be különböző gazdaságirányítási posztokon és az MDP apparátusában. 1953-1956 között tagja a Központi Vezetőségnek és a Politikai Bizottságnak.

¹⁵² Czyrankiewicz, József 1948-tól 1971-ig a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottsága tagja, 1970-ig – kisebb megszakításokkal – a lengyel minisztertanács elnöke.

¹⁵³ Valkó Márton (1911-1996) 1953-tól tíz éven át a Lenin Kohászati Művek (LKM) vezérigazgatója, az MDP KV tagja, később párizsi nagykövet volt. DOBROSSY, 1996. 75-76. p. November 1-én az LKM munkástanácsa leváltotta és valósággal elzavarta a gyár éléről. BALÁS, 1990. 44. p.

KÓNYA LAJOS: Nekem is az a feltevés, hogy ez felülről kapott információ. [Zaj.] Az ilyesféle információkkal akartak hangulatot kelteni az írók ellen, s kompromittálni a Petőfi Kör munkáját és mindent, ami itt előrehaladást jelenthet. Általában olyanokat mondanak a funkcionáriusok körében és a pártaktívák, hogy az íróknak semmi se jó, szóval a „sánta szamarak” mondást úgy tágitják, hogy: ti sem vagytok jók, a munkásosztály sem jó az íróknak, Déryéknek. A munkásoknak ilyeneket mondanak, hogy: a proletárdiktatúrát meg akarják szüntetni, burzsoá restaurációt akarnak. Ilyen módon tudnak ilyen határozatokat hozatni. Csak ilyen módon tudnak határozatokat szolgáltatni a párthatározat mellé az írók ellen.

Vita közben megkérdeztem, hogy ki ismeri a Petőfi Kör vitáját. Persze senki sem ismerte. Az előző napon Szalai elvtárs is bevallotta, hogy ő sem ismeri. De mindnyájan ágálnak azzal a néhány kiragadott, meghamisított és félremagyarázott mondattal vagy félmondattal. Én az előadásban szándékosan nem beszéltem a Petőfi Körről, nem ez volt a feladatom. Utána megragalmaztak, hogy Poznańt nem említettem, nem beszéltem a Petőfi Körről és provokációs kérdéseket tettek fel, hogy ezekről nyilatkozzam. Persze, aki az előadásomat végighallgatta, tudta, hogy az irodalom időszerű kérdéseiről van szó. De én nem vagyok szívbjajos, meg is mondtam, hogy a Petőfi Körben egész más történet, mint ahogy az elvtársakat informálták, az információ téves, és ezeken a tévedéseken alapszik a határozat is.

Utólag hallottam, hogy a két nevezett elvtársat azóta is gyötrik és letartóztatással fenyegetik. Miskolc országgyűlési képviselőjét,¹⁵⁴ aki a vitában nem szólalt fel, de tapsolt azzal fenyegették meg, hogy a legközelebbi választáson, tavasszal nem fogják jelölni képviselőnek. Ez azt mutatja, hogy milyen komolyan veszik a demokratizmust is.

Én ott voltam a Petőfi Kör vitáján, a határozatot is olvastam. Igazságérzetem nem engedi, hogy a határozat állításait helyeseljem. Én is a decemberi határozat egyenes folytatásának tekintem, a szektáns dogmatizmus újabb megnyilvánulásának. S azt hiszem, helyes, ha ezt a taggyűlésen, pártkeretek között mondjuk meg, mert így nem vagyunk vádolhatók a pártszerűtlenség vádjával. Nem tudok egyetérteni a határozattal, nem igaz, hamisított állítások, tények elferdítésén alapul, és én is csak kérni tudom a Központi Vezetőséget, hogy vizsgálja felül, mint ahogy annak idején kértük a decemberi határozat felülvizsgálását. [Taps.]

Bihari Sándor felszólalása a Magyar Írók Szövetsége 1956. szeptember 17-i közgyűlésén¹⁵⁵

BIHARI SÁNDOR: [...] A Kilátó-ban megjelent Szekrényesi Lajosnak a cikke *Még egyszer a Pilvaxról*¹⁵⁶ címmel. Földvári Rudolf, a megyei pártbizottság első titkára levelet írt hozzá és őt kérdést tett fel neki, hogy azokra szóban vagy levélben, lehetőleg a sajtóban válaszoljon. Olyasmi volt ezekben, hogy ő, mint miskolci író a belügyi szerveket barátainak vagy ellenségeinek tekinti-e? Ugyanazért a célért küzd-e egy magyar író, mint amiért egy belügyi?

KÓNYA LAJOS: Isten ments! [Derűlség. Taps.]

BIHARI SÁNDOR: Avagy: miért tekintjük mi a Pilvax-beliakat példaképnek? Vajon azért-e, mert a szocializmust fel akarjuk építeni és a júliusi határozatot meg akarjuk valósítani? Vajon áll-e az a tétel, hogy csak kávéházakban és eszpresszóban lehet beszélni a szektarianizmusról és a dogmatizmusról? Helyes lett volna-e azelőtt egy írónak bírálnia, és helyes-e most bírálania, és mindenképpen pozitívan értékelendő-e ez? Végül: egyetért-e a június 30-i határozatnak azzal a részével is, amely elítéli azokat az ellenséges elemeket – lásd Déryt és Tardost –,

¹⁵⁴ Minden bizonnyal Hegyi Imréről van szó.

¹⁵⁵ STANDEISKY, 1990. 317-318. p.

¹⁵⁶ Ld. ... old.

akik a pattanásig feszítették a húrt a júliusi határozat előtt? Az elvtárs egyetért-e azzal a határozattal, amely ezt elítéli?

Ezt azért mesélem el, mert amikor nekünk pénzt adnak, ilyen leveleket írnak. Ez feltétlenül nyugtalanító és idegesítő. Megkérdezte tőlünk Földvári elvtárs, hogy mit tehetünk közösen a politikai biztonságért? Azt mondtuk neki, hogy a politikai biztonság nem kétoldalú dolog, az csak az egyik félen múlik. Én soha nem veszélyeztettem soha egyetlen állami vagy más vezető fizikai létét, inkább fordítva áll a dolog.¹⁵⁷ Hiába jelentik ki ma, hogy 10 órától politikai biztonságot rendelnek el, bizonyos lelki folyamatra van szükség. Bizonyos idő múlva ez a lelkiállapot helyre fog állni.

Azzal zárom hozzászólásomat, hogy még ma sem látom annak biztosítását, hogy egy vidéki író, ha a közgyűlés után hazamegy, úgy gondolkozhat, mint ahogy itt gondolkoztunk és beszélünk. Nem tudom, hogy okos dolog-e vagy sem, de felvetem: ahogyan a vidéki csoportok a budapesti központhoz tartoznak, vajon nem tartozhatunk-e mi pártszervezetileg az Írószövetség központjának pártszervezetéhez? Ez feltétlenül üdvös dolog lenne a számunkra. [Taps.]

Déri Ernő: Szubjektív feljegyzések. (részlet)¹⁵⁸

Kedd. okt. 23.

Reggel PB.¹⁵⁹ vezetői és munkatársai ki a gyárakba. Legaktívabb politikai mozgás a Dimávagban, Pataki elvtárs¹⁶⁰ volt kinn. Kohászatba megyek ki, ott csendesebb a légkör. A PB. legalábbis megnyugtat, hogy semmi nincsen. Ahol üzemrészben voltam, ott a párt vezet[és] megnyugtat, hogy rend van, nem szerveznek aláírásgyűjtéseket, mint a Dimávagban. A Dimávagban aláírásokat gyűjtenek a 21 pont¹⁶¹ támogatására.

Röpgyűlés van. Sok üzemben és hivatalban az Északban megjelent levelet¹⁶² olvassák fel. A levelet meglelégedéssel fogadják általában, látják, hogy a párt látja a legélesebb kérdéseket és mivel helyileg megoldani nem tudja, felső szervekhez fordul. Ez a nap már elég feszült, gyűlésezések vannak, az egyetemisták követeléseit olvassák fel a Dimávagban, úgyhogy aki eddig nem is tudott volna róla, látja ezt a politikai élenkséget. Igen nagy várakozás előzi meg a Gerő beszédet.

Napközben jelenik meg a statáriumról a rendelet. Megállapodunk Földvári elvtárssal az ő javaslata alapján, hogy visszautasítjuk. Földvári elvtárs utasítást ad Kucserának,¹⁶³ hogy ne vegye tudomásul ezt a parancsot. Később értesülünk, hogy máshol is élenken tiltakoztak ellene, ezért a belügyminiszter visszavonta a parancsot.

Este irodalmi est, Szabó Lőrinc jön le Illyés Gyulával. A városban arra számítanak, hogy ez politikai demonstrációvá fajul, tekintve hogy az írócsoport szervezi.

Este a városi tanácson fogadás tiszteletükre, fogadást Szinvavölgyi¹⁶⁴ elvtárs adja.

Telefon jön, hogy Veszprémben a diákpárlament nagyon jól dolgozik, a vita jól megy, de a miskolci egyetemisták 20.000 diósgyőri munkás és a két PB. tag nevében olvassa fel követe-

¹⁵⁷ Vö. ... old., ... sz. jegyz.

¹⁵⁸ B.-A.-Z.m.Lt. Pártarchívum, 1.f. 438. d. 41. öe.; faksimilében közölte: RÁSÓ, 1998. 132-134. p. A cím nyilván gépelési hiba, a szerző „szubjektív”-ot akart írni.

¹⁵⁹ PB. = pártbizottság.

¹⁶⁰ Pataki László, a városi pártbizottság egyik titkára.

¹⁶¹ A kiáltvány szövegét előző nap véglegesítette a DIMÁVAG Gépgyár Munkásszervező Bizottsága. Megjelent pl.: BALÁS, 1990. 12-15. p.; két fotómásolatban is: RÁSÓ. 1998. 33-35. p. stb.

¹⁶² *Levél a Központi Vezetőség Politikai Bizottságához.* In: *Északmagyarország*, 1956. október 23. 1. p.

¹⁶³ Kucsera László ezredes, az ÁVH megyei parancsnoka.

¹⁶⁴ Szinvavölgyi József, a városi tanács elnöke.

léseiket¹⁶⁵ és ez zavart okoz. Táviratot küldünk Földvárival közösen, hogy nem hatalmaztuk fel őket, csak maguk nevében beszéljenek.

Nyugtalan vagyok, nem megyek az irodalmi estre. Este újra kimegyek a gépgyárba, Huzsvárral¹⁶⁶ együtt, ott hallgatjuk meg a Gerő beszédet is. A munkások káromkodással és köpve hallgatják. Elég parázs a hangulat. Egyöntetű a mérgelődés, mert nem ezt várták.

Utána be az M.B.-ra¹⁶⁷! Bent jelzik, hogy a diákpárlament megint együtt van, és nagyon erősen az a hangulat, hogy ki akarnak vonulni, mert visszautasítják a Gerő beszédet.

Földvári megjön az irodalmi estről, ott van Tóth J., Grósz e.[lvtárs]¹⁶⁸ is. Megállapodunk, hogy kimegyünk és megpróbáljuk megakadályozni, hogy kivonuljanak. Én kapok megbízást, hogy beszéljek. Mikor kiérünk (éjfél körül) éppen táviratot fogalmaznak a központnak, minisztertanácsnak és vitatkoznak, hogy kivonuljanak-e vagy nem?

Felszólalok, válaszolok vagy 8 kérdésre, valamelyest megnyugszanak, már olyan is van, aki követeli, hogy feküdjenek le. Utánam azonban felszólal Sándor László újságíró, aki kivonulásra biztatja őket, azt állítva, hogy én nem mondtam meg az igazat, mert Pesten nem úgy áll a helyzet, ők beszéltek a Losonczy Gézával és ő mást mondott.

Ezt kihasználta néhány egyetemista és bejelentette, hogy nem bízik bennem, mert becsapom őket, és mert a pontjaikkal nem értek egyet. T.i. két ponttal még ezen az estén sem értettem egyet velük: Szovjet csapatok azonnali kivonulása és varsói szerződésből való kiugrás. Ezután még legalább egy órát folyt a vita kinn a folyosón, és azt sikerült elérni, hogy akkor éjjel nem vonultak ki.

Éjjel behívtuk Sándort a M.P.B.-ra¹⁶⁹ és jól megmostuk a fejét. Itt volt Földvári, Tóth, Gyárfás, Dunai és Bárány¹⁷⁰ elvtársak. Ugyanekkor Pestről már elég nyugtalanító híreket mondott a rádió.

Ekkor éjjel átnézzük azt a cikket, ami a Gerő beszédre reagál és visszautasítja azt. Levittem a kezét a Selyemrétre a szerkesztőségbe, utána pedig hajnalban felmentem a T.T.I.T.-be, ahol együtt volt 10-12 író és értelmiségi. A Bod elég illuminált állapotban [volt, s] majdnem sírva panaszkodtak azon, hogy a „magyarok” vére folyik Pesten.¹⁷¹

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának határozata, 1957. január¹⁷²

Már több, mint egy negyedév telt el az októberi események, a fegyveres budapesti felkelés kezdete óta. Az ellenforradalmas ár, mely kisebb-nagyobb ágakban végigkígyózott az országon, immár aláfolyt medrében. Csak itt-ott gyűrűznek még utolsó hullámai, elvetélt, szerencsétlen próbálkozásai. A megbolydult, a felkavart emberi lelkek lassan-lassan lecsitulnak. Megindult és halad tovább az élet: dolgozó népünk ismét végzi megszokott termelő, alkotó, szocialista hazáját építő munkáját. Az ellenforradalom, a polgári restauráció kísérlete elvesz-

¹⁶⁵ Sic!

¹⁶⁶ Huzsvári Kálmán, a DIMÁVAG párttitkára volt. (BALÁS, 1990. több helyen tévesen Uzsvárinak nevezte, ld. 11., 16. p.)

¹⁶⁷ M.B. = Megyei Bizottság.

¹⁶⁸ Tóth János 1956-ban a megyei pártbizottság másodtitkára, Grósz pedig ekkor az agitációs és propaganda osztály vezetője volt.

¹⁶⁹ M.P.B. = Megyei Pártbizottság.

¹⁷⁰ Gyárfás János a megyei pártbizottság VB másodtitkára, Dunai József pedig alezredes, határőrparancsnok volt. A Bárány nevű személy kilétét egyelőre nem sikerült tisztázni.

¹⁷¹ A Bod Andorra vonatkozó rosszízű megjegyzés valószínűleg nem felel meg a valóságnak, Déri csak azért írta, mert saját szerepét csak az 1956 után perbe fogottak rovására, céljait csal azok befekettítésével vélte elérhetőnek.

¹⁷² *Északmagyarország*, 1957. február 24. 4. p., ill. töredékesen: HOM. IGY. 91.96.39. Utóbbiból közölte: POR-KOLÁB, 1992. 56-59. p.

tette erőit, illegalitásba szorult, újabb próbálkozásai – bár nem veszélytelenek – immár hatástalanok. Lassan lelepleződött, hogy kik állottak a becsületes embereket is meg-megtévesztő megmozdulások hátterében, s hogy mi volt a tetszetős jelszavakkal takart igazi céljuk.

S ez azt jelenti, hogy elérkezett az elodázhatatlan számvetés ideje, azt jelenti, hogy szembealáljuk magunkat a kérdéssel, amelyre – jól vagy sehogy, de mindnyájunknak – felelnünk kell, mindenekelőtt magunkban és magunknak: *hogyan tovább?*

* * *

Nem túlzás, ha azt állítjuk: nincs senki közülünk, aki – mint általában becsületes és igazi, nem szájhős hazafiak mind – ne élt volna át október végén, december elején, vagy akár későbbben is még nehéz heteket, órákat, avagy talán csupán perceket. A dolgozó nép közös sorában osztozva, botorkálgattunk mi is a Vörösmarty Szózat-ának nagyszerű látomásában felrémlő sír: a nemzetszülyesztő óriási sírgödör szélén. Megértettük, óh, eszünkkel hamar megértettük, hogy *dolgoznunk kell, mert munka nélkül nincs élet*, hogy munkás-paraszt forradalmi kormányra van szükség történelmünk e bonyolult fordulóján, hogy csakis ilyen jellegű kormány lehet ura a helyzetnek, vezetheti a hazát, a nemzetet a kibontakozás kívánatos, helyes, szocialista útjára, hogy továbbra is a munkásosztály, a marxista-leninista pártja által irányított munkásosztály a magyar társadalom lehetséges és szükséges vezető ereje, ha nem akarjuk a néphatalom helyén újból „Hunnia úri trágyadombját”,¹⁷³ megértettük, hogy az élet természetes folytatásának első feltétele: a konszolidáció, s megértettük, hogy minekünk is azoknak a sorában van a helyünk, akik *a nép szocialista Magyarországot konszolidálják*. De bármennyire és talán bármily hamar meg is értettük ezt az eszünkkel, mégis viszonylag lassan és nehezen kezdte eltölteni az éltető bizalom és remény *érzésvilágunkat*. Márpedig csak akkor lesz *éltető erő bármily igazság, ha egész valónkat megragadja és betölti, a szíveket, az érzelmeket is!*

Nem könnyű ez a belső tisztázás, ez a belső konszolidáció, hiszen azt kellett tapasztalnunk, hogy rajtunk kívül álló erők s *olyan erők, amelyekkel közösséget vállalni nem volt, nem is lehetett célunk sohasem*: meg akarták tévesztetni jóhiszeműségünket, s szinte fel akartak égetni bennünket is, magukat fedező áldozatokként. Az átélt nehézségeket különösen fokozta, a tisztázódás lehetőségeit különösképpen is bonyolította, hogy rajtunk kívülálló erőktől is el kellett magunkat – és el kell – különítenünk, egyrészt a néptől eltávolodott, korlátolt, rosszul felépített bürokrata vezetési stílust visszakívánók csoportjától, másrészt az „úri Magyarország” visszaállításának hirtelenül előbújt szálláscsinálótól, lincselő legényeitől, 1919/1920-ra emlékeztető terrorista különítményeitől.

* * *

Ha további munkánknak, a csoport további életének alapot akarunk vetni, *mérleget kell készítenünk* – vázlatosan bár – *az elmúlt esztendőről*.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának 1956. évi szervezeti életét és alkotó tevékenységét, eredményeit *nagyjából és egészében a jószándék és a pozitívumok jellemezték*.

Az 1955. december végén funkcionálni kezdő új vezetőség, melynek néhány tagja a közelmúltban, a még nem teljesen helyreállt nyugalom idején lefolyt új vezetőség-választáskor is bizalmat kapott, a munkára, a színesebb, változatosabb, gazdagabb szervezeti életre és folyóirat-szerkesztésre fordította fő gondját. E vezetőség tagjai egymással is és a tagság egészével is állandóbb és termékenyebb kapcsolatot tartottak, mint amilyent a megelőző évekbeli vezetőség a maga működése idején. A heti összejövetelek vonzóbbak és tartalmasabbak lettek, bár természetesen most sem voltak teljesen fogatkozások nélkül. A problémátlanúság, a tehetetlenség, az egy helyben topogás és a meddő, olykor a klikkesedésig sülyyedő értelmetlen szófecsérlés azonban jórészt eltűnt. Az egy testületbe tartozás szervezeti, hivatalos viszonyán

¹⁷³ Célzás Ady Endre *Rohanunk a forradalomba* című versének sorára.

túlmenően érezhetően szövődtek és mélyültek a *barátság emberi szálai* is legállandóbb és leghűségesebb tagjaink között.

A *Széphalom* gondosabb és igényesebb külső kivitelben, gazdagabb és színvonalasabb anyagokkal jelentethette meg számaint, mint azelőtt. Eljutott végre – és pedig eszmei szocialista programjának sérelme nélkül – a közönségsikerig is, odáig, hogy keresetté, „fogyasztási cikké” vált. Nem szükséges itt részletekbe bocsájtkoznunk. Köztudomású, hogy írói gárdánk új, jó munkatársakkal bővült, hogy neves, sőt legnagyobb fővárosi íróink is megtisztelték hasábjainkat. Ugyanakkor azonban a fővárosi szerkesztőségek az elmúlt évben is meglehetősen elzárkóztak az elől, hogy ne csupán „budapesti”, hanem országos folyóiratot szerkesszenek, nem igényelték, nem fogadták szívesen a „vidéki” írók alkotásait, sőt, mintha éppen csak a feltűnést, a „szenzációt” keltőket vállalták volna a vidék részéről 1956 második felében. Mi elítéljük azokat, akiknek a működése oly súlyosan eltorzult s eltért az eredeti feladatok munkálásától: a szocialista magyar irodalmi élet összefogásától a meddő és éles, csak ritkán építő irodalompolitikai, kultúrpolitikai és politikai viták irányában.

A *Széphalom* szerkesztőbizottsága még a múlt évben is a verses anyag összeállításához rendelkezett gazdag tartalékkal, de már nem volt alig¹⁷⁴ megoldható feladat számára a prózai és a tanulmányi rész szerkesztése sem. A felelős szerkesztő ugyanis arra törekedett, hogy „megbízásokat” adjon a számbajöhető munkatársaknak, szinte „testükre méretezve”, s hogy írásokat kapjon az el-ellankadó buzgalmú, vagy kenyérkereső főfoglalkozásuk¹⁷⁵ mellett és miatt nehézkesebben „termelő” barátainkból is. Törekvése ritkán bizonyult¹⁷⁶ hiábavalónak, gyakran termett gyümölcsöket.

A jónak ígérkező és szívesen fogadott Írói Akadémia is elindult, egyelőre a francia nyelv-oktatással. Kiteljesedését és továbbfolytatását az októberi események szakították félbe, és ezek következményei gátolják mindmáig.

A szervezeti élet, illetve heti összejöveteleink látogatottsága felélénkült a *Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusa* utáni időkben, az országosan is megpezsdülő szellemi légkörben. Természetesen viták keresztütüzében alakult ki csoportunkban az egység abban a tekintetben, hogy azok közé tartozunk, akik e kongresszus fényénél küzdenek a legutóbbi évek hibáinak kiküszöböléséért, az emberségért és emberiségességéért, az igazi, a lenini normákat érvényesítő szocialista demokráciáért. E küzdelmünket mi a népi demokrácia vívmányainak őrzésével, a népi demokrácia talajáról, a pártszerűség kereteit és kötelezettségét is megtartva akartuk és igyekeztünk is folytatni, mert az elmúlt 12 esztendőben nemcsak rosszat láttunk, annak küzdelmeivel és eredményeivel, melyekben sokunknak részünk volt a magunk szerény posztján azonosítottuk magunkat, tehát *az odatartozó, az otthon levő emberek szenvedélyével, a magunk hibáinak kijavításáért szálltunk síkra*.

Ebben az időszakban összejöveteleinkre el-eljártak az irodalmi érdeklődés álarcában olyanok is, akik más, jobboldali polgári politikai nézeteket vallottak, a vitatkozó tevékenységünket félremagyarázva a vitákat a maguk igazolásának s csoportunkat esetleg a saját fórumuk lehetőségének nézték. Nem volt helyes az a gyakorlat, hogy az írócsoport összejövetelei nyilvánosak voltak, azokon bárki, akik tagjaink és íróink sem voltak, részt vehetett. Az írócsoport egészséges magjának higgadtsága, szocialista világnézete és ennek megfelelő magatartása azonban általános érvényre jutott, az írócsoport nem távolodott el az irodalmi alkotómunka fő feladatától, s az összejövetelek a lángoló viták idején sem jártak káros utókövetkezményekkel, nem adtak alkalmat provokációkra. Az ellenforradalom kirobbanása óta a szervezeti életnek jóformán teljes szüneteltetésekor is vigyáztunk arra, hogy az írócsoportot ki ne tegyük nemkívánatos provokációknak.

¹⁷⁴ A nyilatkozat eredeti gépiratában (ld. előző jegyzet) az „aki” szó szerepelt.

¹⁷⁵ Az eredetiben „főfoglalkozásúak” szó szerepelt. (Vö. előző jegyzet.)

¹⁷⁶ A nyilatkozat eredeti gépiratában ehelyett a „bonyolult” szó szerepel. (Vö. ... sz. jegyz.)

Szeptember kilencedike és október huszadika között négy szám jelent meg második lapunkból, a mozgékonyabb Kilátó-ból. A lap általában színvonalas volt. Népszerűsége, mely tőlünk távol álló eszmeiségű körökben „viharos” volt, s általában a lap körüli vita is mutatta: akadtak olyan olvasói és olyan olvasatlanul is reklámozó „hívei” a Kilátónak, akik a lap megjelenésének pusztá tényében és bátor hangjából valamiféle párt- és államellenes megmozdulás előjelét, jeladását vélték felfedezni. A Kilátó szerkesztői és munkatársai természetesen ilyenre nem gondoltak. Ezt tanúsítja a lap egész anyaga s a volt MDP Megyei Bizottságának a lap megteremtése és fenntartása terén kifejtett állandó erkölcsi és anyagi támogatása is.

Kertelés nélküli határozottsággal meg kell mondanunk: a Kilátó, megértve az idők követelményeit, nem a szocializmus ellen, hanem a szocializmus helyesebb építéséért küzdött, a gazdasági, a kulturális élet¹⁷⁷ egyes hibáit nyesegette s a szocializmus lenini eszméihez mérve, tanácsokat próbált adni a hibák kijavítására. Mit mond pl. a programadó „Beköszöntő” c.[ímű] cikk?

„...olyan újságot szeretnénk teremteni, amelyik szellemi kilátóként szolgál a *szocialista kultúrára* áhító, ezt mind hangosabban követelő, az élvezni és *abban tevékenyen részt venni kívánó* minden *dolgozó* számára.” – „Tévedhetünk esetleg és valószínűleg fogunk is olykor tévedni, de *jóhiszeműségünket és segíteni akarásunkat* elvitatni senkinek sem engedjük.” – „Munkatársainktól a feltétlen meggyőződést, az *építeni, javítani vágyást*, a hibák felfedezése mellett az *útmutatást, a segíteni akarást várjuk és követeljük meg.*” – „Emberek vagyunk, csalódhatunk és megcsalhatunk, de *szent célunkról: dolgozó népünk felemeléséről, a szocializmus végső győzelemhez jutásáról soha le nem mondunk.*” – írta többek között a múltkoriban elnökünk is választott Kordos László.

Vagy: az országosan jelentkező „funkcionárius-vita” közben mi a Kilátó-ban – a 3. szám egyik glosszáját idézzük – az *igazi* funkcionárius egyéniségekről beszéltünk, „*akiknek a létezésében és értékében sohasem kételkedtünk, akik előtt akkor is készségesen hajtottuk meg az őszinte tisztelet és elismerés lobogóját, amikor egyes funkcionáriusok szerintünk vitatható nézeteit és módszereit bíraltuk...*”

Felmerülhet az a kérdés, hogy az írószövetség miskolci csoportjában nem mutatkoztak-e hasonló káros jelenségek, mint a budapesti csoportban? Nem érezte-e befolyását az ellenforradalom oldalára csúszott egyes fővárosi írók tevékenysége?

Nem, kapcsolatunk a központtal már jó ideje csak gazdasági jellegű volt. Magatartásunkat általában saját erőnk és józanságunk irányította. A csoport egészséges magját és vezetését az október végi – november eleji napok sem zilálták szét. Tagjaink – kivéve az ózdi Törököt,¹⁷⁸ aki *a maga nevében* tett úgy, amint tett, s kivéve néhány jó szándékú, de túlságosan forró szívű vagy nacionalista ízű megnyilatkozást – tagjaink nem ragadtatták magukat semmiféle meggondolatlanságra. Igyekeztek reális alapon állva, a *Rádió* és az *Északmagyarország* nyújtotta lehetőségeket felhasználva, részt kérni és részt venni a *szocialista konszolidálás* munkájában, igyekeznek a dolgozó nép számára a dolgozó nép *igazi érdekeitől* áthatva alkotni, nem hallgatni, hanem megszólalni, adni. Adni a népnek tisztességes, szép emberséges írói munkát. Az időszerű kérdésekkel közvetlenebbül foglalkozó irodalmi művek – s ez a művészi munka természetéből adódik – még csak a lírában jelentkeznek, de a többi ágba sem kétségtelen az érdeklődésük.

Sajnos mi sem vettük azonnal észre: az októberi cselekményeknek már első pillanataiba is belejátszottak a háttérben tevékenykedő, a becsületes emberek és ifjak mögé bújó imperia-

¹⁷⁷ Az eredetiben hiányzó szó. (Vö. ... sz. jegyz.)

¹⁷⁸ Minden bizonnyal Török István ózdi íróról van szó, bár ekkoriban az *Északmagyarország* is sokat cikkezett egy szintén ózdi Török Gyula nevű pedagógusról, aki a helyi értelmiség hangadójának számított és – állítólag – többször megváltoztatta pártállását. 1956. november után például az MSZMP-be tartott. Ld. erről pl.: *Az „aranyhajú” Török igazi arca*. In: *Északmagyarország*, 1956. december 29. 4. p.

lista kezek, „úri” kezek, a népet keresztre feszítő szándékok. Ezek ellenforradalmi módszereit már csak azért is elítéljük, mert a Kilátó-ban, tehát már az októberi cselekmények előtt megírtuk: „a kollektív felelősségrevonás: fasiszta módszer”,¹⁷⁹ s tobzódása néhány napjában, mint minden ellenforradalom, ez is ehhez folyamodott.

* * *

A XX. pártkongresszus hatására pártos, szocialista írások, építőnek szánt irodalmi művek volt küzdelmünk eszköze.

Nem nagy távlatból visszatekintve is állítjuk, hogy a párton belüli új irányzatot a szocialista demokrácia új, helyesebb, jobb módszereit a közvélemény, dolgozó népünk óhaja és érdekei győzelemre juttatták volna az októberi válság nélkül is. Hiszen az újé, a helyesé a jövő, az elavult, a rossz sorsa: a pusztulás. Ezért kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy ami október 23-án elkezdődött, az folytatásaival: az ú.n. „népítéletekkel”, a nemzet termelőerőit, gazdasági biztonságát pusztító sztrájkokkal, a békés és ártatlan lakosság nyugalmanak mesterseges felkavarásának s a megbolydult lelkek, kiskorú egyének meggondolatlan és hisztérikus tömegek emigrációjával együtt – *elkerülhető válság, kívülről is szított tragédia volt.*

Ha úgy érezzük, hogy foltot ejtett rajtunk a Rákosi és Gerő-féle vezetés több-kevesebb – naiv jóhiszeműségű vagy kényszerű – szolgálata, akkor azt is tudjuk, hogy ezt nem a hallgatás, a félreállítás, a visszahúzóda mossa le – az ellenfeleinket erősítene –, s nem is az, ha azzal akarjuk meg nem történné tenni, hogy mindenestől elvetjük saját múltunkat, világnézetünket.

Feladataink tehát: Rendületlenül bízzunk a népben és szóljunk hozzá! Belőle vétettünk, ki építette, fenntartotta ezt a hazát, e nemzetet. Kövessük irodalmunk története nagyjainak példáját, akik az olcsó népszerűségnél mindig többre becsülték az igaz ügy nem könnyű szolgálatát is, a sikernek elébe helyezték az irodalom nevelő hivatásának betöltését! A művészi munka erejével és hatásával segítsük továbbra is azokat az erőket, amelyek hazánkban a nép hatalmát, a szocializmus vívmányait és jövőjét óvják: az igaz hazafiakat, a becsületes, egyszerű dolgozókat, a jóra, szépre, békére vágyó embereket!

Fogjuk össze mindazokat, akik ezekben az alapvető kérdésekben velünk egyetértenek, s teremtsünk olyan szervezeti életet, alkotó közösséget csoportunkban, amely eddigi eredményeinket megtartja és fokozza, hibáinkat, tévedéseinket helyreigazítja, s ez eszmeileg tiszta formailag értékes irodalmi munkát napfényre segíti!

Munkánkban nem leszünk magunkra hagyatva! A nép munkája és szeretete a megújított párt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány politikája a becsületes irodalom virágzásának feltételeit – a múlt hibáitól mentesen kész biztosítani!

Meg vagyunk győződve arról, hogy ha írók akarunk lenni és maradni az előttünk álló nehéz időszakban is becsülettel, emberséggel dolgozhatunk, de csakis a haladás nemzetközi és hazai erőivel, a béke, a kultúra, a humanizmus ügyével szorosra fűzött és elszakadhatatlan kapcsolatban. Teremtsük meg magunkban és adjuk tovább újból a lendületet és bizalmat, munkálkodjunk a lenini értelemben pártos, az igazán nemzeti és népi¹⁸⁰ tartalmú, szocialista szellemű irodalom ágaiban, szálljunk síkra ennek elvi egységéért, küzdjük ki külsőséges sikerét – népünk, hazánk javára, olvasóink gyönyörűségére!

[Szekrényesi Lajos:] Néhány tény a miskolci irodalmi vitához¹⁸¹

¹⁷⁹ Szekrényesi Lajos *Tintafojt* című cikkében szerepel a gondolat, ld. ... old.

¹⁸⁰ A határozatnak a Herman Ottó Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményében őrzött eredeti szövege itt megszakad.

¹⁸¹ HOM. IGy. 91.96.38. E reagálás lapjául szolgáló cikkek közlésétől terjedelmi okokból eltekintettünk. Tartalmukra ld. ... old.

Amikor az *Élet és Irodalom* „Író- és költőkeresőben Miskolcon”¹⁸² című cikke megjelent, s amikor erről a vita kialakult, az volt a véleményem, hogy a vitában leghelyesebb munkával részt venni, azaz írni és dolgozni. Most is ez a véleményem, különösen, hogy a vita elcsitult, ám a vitában felmerült néhány olyan gondolat, amelyhez kénytelen vagyok hozzászólni, illetve azokat kiegészíteni, elsősorban pedig tényekkel, mert ez néhány dolognak enyhén szólva más értelmet ad.

Íme néhány tény:

1./ 1956. november 4-e után közvetlenül megbeszéléseket folytattam az MSZMP ideiglenes Intéző Bizottságának két tagjával¹⁸³ egy lap megjelentetésére vonatkozóan. Ez ügyben kétszer megbeszélés volt a miskolci írók és az MSZMP említett két tagja között. Noha a miskolci írók között elég nagy volt a húzódozás, több lapra való kézírásos anyag összegyűlt. Ezt az anyagot bemutattam az MSZMP-ben, azzal a kijelentéssel, hogy ezeknek az írásoknak jó része természetesen nem kaphat nyilvánosságot. Ez a megbeszélés és kijelentés azonban még jóval azelőtt volt, amikor a miskolci írók és az Északmagyarország című helyi lap között bármiféle megállapodás jött volna létre, s amire az Északmagyarország április 9-i száma „Íróellenesek a miskolci újságírók” című cikkében hivatkozik.

2./ Az említett cikkben szereplő és november 14-én megtartott összejövetel nem volt a miskolci írócsoport „közgyűlése”, mint azt a cikk állítja, hanem egy, a Kovács Sándor által összehívott megbeszélés, amelyen részt vettek írók és nem írók, ki-ki csupán saját magát képviselve!

3./ Az említett cikkből kiderül, hogy Feledy Gyula és Vati József miskolci festőművészek (akik barátaim és kiket nagyra becsülök) sikerrel fáradoztak azon, hogy a miskolci írókat megnyerjék a szocialista konszolidálódásért folyó harcnak. Anélkül, hogy a magam szerepét igyekeznék eltúlozni, csupán az igazság kedvéért meg kell állapítanom, hogy ebben az időben én is ezen fáradoztam, amit a cikk nem említ. S még valamit! A miskolci írók nyilatkozata az Északmagyarország január 1-i számában jelent meg, míg a miskolci képzőművészeké január 20-án,¹⁸⁴ így aligha a miskolci festők magatartása befolyásolta a miskolci írók magatartását – hanem talán fordítva.

4./ Való igaz, hogy a heti két irodalmi oldal összeállításáért és a leadott és megjelentetett anyagokért 1400.- firt honoráriumban állapodtunk meg. Volt azonban rá eset, hogy a nem teljes két oldalért természetesen nem is kaptuk meg az 1400.- firt.-ot. S ha az irodalmi oldalon nem csupán a volt miskolci írócsoport tagjai szerepeltek, a honoráriumot ők is megkapták. Ami természetes, – de mégsem azonos állítás az említett cikk állításával.

5./ Az idézett cikk ezt írja: „Ismételten kértük, hogy az elvi megállapodást tartsák be... az írószövetség vezetősége ezt többször megígérte, de teljesíteni nem tudták.” Továbbá: „Egyre fogytak az írócsoport tagjainak írásai. De a sok derék és kezdő író, aki látta a mi szívós küzdelmünket, azért, hogy a pártot ne engedjük elszigetelni, segítségünkre sietett. Munkájukért

¹⁸² *Élet és Irodalom*, 1957. március 29. 4. p. A cikket Fülöp János és Kulcsár István jegyezte.

¹⁸³ Nem tudjuk, kire vonatkozik az utalás, az egyik minden bizonnyal Grósz Károly, a megyei agit-prop. titkár volt.

¹⁸⁴ Pontatlan hivatkozások. Az írók újrési közgyűléséről az *Északmagyarország*-ban csak egy vezércikk jelent meg a január 2-i számban, maga a megállapodás csak február 24-én (ld. ... old.) látott napvilágot. A képzőművészekkel ekkor több megbeszélést is tartottak, a január 20-i lapszámban azonban erről nem jelent meg híradás illetve megállapodás-szöveg.

hála és elismerés illeti őket.” Hozzá szeretném tenni: ebben az időben dolgoztak a miskolci írók határozatán, mely az Északmagyarországban meg is jelent.¹⁸⁵ Amikor ez kész lett – mint-hogy már korábban betegállományba helyeztek, s csak arra való hivatkozással dolgoztam tovább, hogy ez a határozat elkészüljön, huzamosabb időre kikapcsolódtam az aktív munkából, amit az Északmagyarország felelős szerkesztőjével is megbeszéltem. Ebben az időben az Északmagyarországhoz került írásokért természetesen felelősséget nem vállalhattam. Továbbá: egyetértek azzal, hogy hála és elismerés illeti mindazokat, akik nem engedték a pártot elszigetelni, s írásaikkal segítették a konszolidálódás munkáját, ám az a megjegyzésem van, hogy az Északmagyarország [...] ¹⁸⁶ fogytak és akkor érkeztek más írók írásai. Ami természetesen összehasonlíthatatlanul könnyebb volt, mint decemberben vagy januárban, s ha az utóbbiakat hála és elismerés illeti, akkor az elismerés azokat is megilleti, akik már január elsején segítették a konszolidálódás munkáját!

6./ Holdi János idézett írása¹⁸⁷ nem mitőlünk és közlés végett került az Északmagyarország szerkesztőjéhez. Egy közös megbeszélésen húzta elő a zsebéből Holdi, az írást sem mi, sem az Északmagyarország szerkesztői azt megelőzően nem látták. Holdi kérte, hogy felolvashassa. Az írás hibás volt, annak megállapításaival én elsőnek és igen határozottan szálltam szembe, s az írással nem értett egyet egyetlen jelen lévő miskolci író sem. Az említett cikk mégis a számlánkra írja ezt a cikket is.

7./ Az Élet és Irodalom azt írja, hogy dolgoztam, az Északmagyarország cáfolja. Az igazság az, hogy írásaim nem jelentek meg, de a tárgyalások az írók megszólaltatásáért, a lapoldalak összeállítása, írások bekérése, az írócsoport határozatának több hetes előkészítő munkája nem munka? Sajnálom, hogy az Északmagyarország erről nem beszélt, mert ez cikke tárgyilagosságát csak növelte volna.

8./ Az Északmagyarország „Személyes beszélgetés Kulcsár Istvánnal”¹⁸⁸ című cikkében feltételezi a kérdést: „Ki informálta önöket”, s rá a válasz: „Csorba Barna, Szekrényesi Lajos és Lehoczky Sándor...” Én azt hiszem, az Élet és Irodalom munkatársai *nem csak velünk* beszélgettek, s az Északmagyarország tendenciózus kérdésfeltevése ellen annál is inkább tiltakozni kell, mert legálisan megjelenő lap munkatársával végeredményben mindenkinek jogában áll beszélgetést folytatni.

9./ A kialakult vitában többen cikket írtak az Északmagyarországban. Így Kárpáti György megírta: „...az írócsoport eszmei magatartására az elvi liberalizmus nyomja rá bélyegét. A marxizmus mellett nyilatkoznak, de tetteikben liberálisok.”¹⁸⁹ Kárpáti Györgyöt nem ismerem, s nem ismerik a miskolci írók sem. Vele nem beszélgettek. Honnan tudja hát mindezt?

¹⁸⁵ Vö. előző jegyzetben írottakkal.

¹⁸⁶ Sajnos egy lap alji sor a gépiratból lemaradt.

¹⁸⁷ Sajnos a hivatkozott írás címét nem tudjuk. Kovács Sándor április 2-i cikkében úgy idézte fel, hogy Holdi elbeszélésében egy diósgyőri kohász szájába adta az állami tulajdon privatizációjának szükségességét.

¹⁸⁸ Szerzői Szegedi László és Ónodvári Miklós, megjelent: *Északmagyarország*, 1957. április 10. 3. p. Ebben Fülöp János, az *ÉS* munkatársa azt állította, hogy következtetéseit a Csorbáékkal folytatott beszélgetés „akusztikájából” vonta le.

¹⁸⁹ Ezek a szavak Kovács Sándor, az *Északmagyarország* szerkesztője március 17-i, *A szocialista útra hívjuk az írókat* című írásából származnak. Az említett szerző csupán szó szerint (!) magáévá tette ezt a véleményt cikkében: KÁRPÁTI GYÖRGY: *Néhány észrevétel a költőkeresők címére*. In: *Északmagyarország*, 1957. április 11. 5. p.

10./ Kárpáti György továbbá megírja: „Az egyik lapban még büszkén hangoztatták, hogy az írócsoport és a Kilátó továbbhalad a megkezdett úton...” s idézet. Nos, ez az egyik lap az Északmagyarország 1956. november 4-i (!) száma volt, s hogy ezt ki tudta, én nem tudom kideríteni. Egy azonban tény: Akkor betegen feküdtem már napok óta, különben is a kézirat, amely a nyomdában megvan, könnyen elárulja. Miért írja hát Kárpáti a mi számlánkra azt is, amit az Északmagyarország írt?

11./ Sík István: Nyílt levél a Múzsza édes gyermekeinek¹⁹⁰ című cikkében Szakasits elvtársat idézve ellenségnek nevez minden író, beleértve Kulcsár Istvánt és Fülöp Jánost is. Ezt írja, illetve idézi: „Ha viszont az ellenség támad, ez azt mutatja, hogy jó úton haladunk!” Ez ellen az általánosítás ellen a magam nevében tiltakozom, hogy Kulcsár István és Fülöp János hogyan vélekedik, az ő dolguk.

S még tovább: Sík István azt írja, hogy vegyük tudomásul, hogy ebben az országban a vezető szerep a munkásosztályé. Igaza van, én a magam részéről tudomásul is vettem már évekkel ezelőtt, sőt a magam posztján (hét évig voltam rendőrtiszt, kettőig személyzeti osztályvezető), ha hibákkal is, de megküzdöttem érte! Egyébként a sokat emlegetett Kilátó negyedik számában a szerkesztői üzenetek között az alábbi sorok olvashatók: „Sík István, Kazincbarcika. Örülünk, hogy lapunk megnyerte tetszését...” Nos, ha valakinek mi ezt írtuk, akkor a legkevesebb, hogy az illető azt írta nekünk, hogy tetszik a munkánk!

12./ Az említett Északmagyarországbeli cikk, melyet Grósz Károly elvtárs is aláírt, megjelenése után beszélgetést folytattam Grósz elvtárssal. Grósz elvtárs kijelentette: sem a megyei MSZMP, sem az Északmagyarország nem íróellenes. Ellenben az Északmagyarország egyik munkatársa íróellenes, s nemcsak most az, nem is októbertől, hanem már régebben. Ezt, ha kell – mondta Grósz elvtárs – írásba is adom, sőt felhatalmazott arra, hogy ezt a nagy nyilvánosság előtt is elmondhassam.

13./ Folyó hó 17-én a miskolci írók és az MSZMP Intézőbizottsága megbeszélést tartott. Ezen az összezejövetelen a fent leírtakat felszólalásomban elmondottam.

14./ Az Élet és Irodalom kérdéses cikke után az Északmagyarország felelős szerkesztője tőlem az ügyel kapcsolatban nyilatkozatot kért. A nyilatkozatot április 3-án Gyárfás Imrével elkészítettem, s azt Kovács elvtárs előtt felolvastuk. A nyilatkozattal egyetértett. A nyilatkozatot másolatban küldöm.¹⁹¹

15./ Végezetül változatlanul tartom 1956. november 4-e után közvetlenül kifejtett állásponantomat, ami szerint írni kell, dolgozni kell, s a megyei MSZMP lapját pártos, elsősorban mai életünk ábrázolásával foglalkozó írásokkal feltétlenül támogatni kell.

VÁLOGATÁS A MISKOLCI IRODALMI-KÖZÉLETI VITA SAJTÓCIKKEIBŐL

¹⁹⁰ *Északmagyarország*, 1957. április 11. 5. p.

¹⁹¹ Sajnos nem található Szekrényesi Lajos hagyatékában.

MŰVELT NÉP

Bihari Sándor: Miskolci kocsonya¹⁹²

Az embernek önkéntelenül is az a bizonyos kocsonya jut az eszébe. Aki közülünk egy-két napra megfordul Budapesten vagy csak az Irodalmi Újságot, Művelt Népet olvasa – friss, erős levegő csapja meg s ha megjön Budapestről vagy felemeli fejét az újságból, előbb széjjelnéz s azután csak pislog. Pislog, mint a miskolci kocsonyában a béka. Olyan alvadt, megüledett még itt Miskolcon a levegő, hogy az ember kényelmetlenül érzi magát benne, szinte fizikailag visszahúzza a cselekvéstől. Úgy fejezte ezt ki nemrégiben egyik ismerősöm, hogy ami Budapesten már becsületbeli dolog, azért még elméletben Miskolcon öt esztendő jár. Szerencse, hogy csak elméletben!

De erről végül is beszélni kell! Olvastam a Művelt Nép június 3-i számában a zenei életünk fellendítéséről szóló javaslatot, melyet a magyar zeneművészek terjesztettek a Minisztertanács elé. Úgy gondolom, ennek a javaslatnak minden demokratikus érzésű ember örül akkor is, ha egyetért vele, akkor is, ha nem. De mi történik ezzel egy időben 186 kilométerre Budapesttől? A kultúrversenyek műsorszámai közül művelődési vezetőink törlik Mozart Ave verum-ját! Miért? Mert „istenes”. A pedagógusnap alkalmával szegény pedagógusok le is vonták ebből a következtetést s nem merték ünnepségük műsorába iktatni ezt a művet. Biztos, ami biztos! Gondolván, nehogy ismét „klerikális” jelzővel illethessenek bennünket. A zeneművészek javaslata alatt Kodály Zoltán aláírása is szerepelt – Miskolcon az ő Esti dal-át sem lehet előadni. Ím, eggyel több ok arra, hogy azt a javaslatot meg kellett tenni.

S mi, miskolciak nem felejtjük el újból s újból hangoztatni (egyések már mosolyogva tesszik ezt), hogy az ország második városa vagyunk. Lehet, hogy szám szerint s mértanilag helyes ez a megállapítás, de hol vagyunk a nagyváros igényes nagy horizontú szellemétől? A sémákban való gondolkodás, a személyeskedés, az emberietlen bánásmód, amely itt megtalálható, a vidékiesség, a szellemtelenség iskolapéldái. Azok az emberek, akik a kulturális életben a hibákat elkövették és elkövetik, még nem értették meg a stílus, a szellem megváltoztatásának szükségességét (s kétséges, hogy mindannyian meg fogják-e érteni), ezek az emberek – legalábbis közülük néhányan – azt mondják, hogy azért, mert volt egy XX. kongresszus, nem kell a világot a fejetetejére fordítani! Pedig sok mindenben éppen most állana a talpára. Jelenlegi kulturális munkásaink egy része éppúgy mehetne a pénzügyi életbe vagy éppen a kéményseprő iparba dolgozni, ahogyan most a műveltség terjesztésében dolgozik, mivel egyikhez sem ért. Sőt, más természetű munkának megvan az a sajátossága teljes egészében, hogy meg lehet tanulni, a kulturális munkához ez kevés. Nem furcsa, nem szörnyű az, hogy az ország második városában csekély műveltségű és mondjuk meg: csekély iskolájú emberek döntenek világhírű, klasszikus művek sorsáról vagy éppen a népi kultúra sorsáról? Így adódhat, hogy amikor Török Erzsit meghívtuk Miskolcra, különben a tervezett estből nem lett semmi az anyagiak miatt, illetőleg a Filharmónia szárnyát szegte a szép tervnek (amelyről Török Erzsit nem tehet), azt mondta az egyik „kultúrkáder”, hogy miért éppen Török Erzsit akarjuk mi meghívni? X. Y. táncdalénekesnő minden hónapban új számokkal lép fel, Török Erzsit pedig öt esztendeje ugyanazt énekli. Mit szólhat erre az ember? Emlegeti magában a csillagos eget.

Kezdő irodalomtanáraink elhelyezkedése ugyanekkor nagy nehézségeket jelent.

Az Ismeretterjesztő Társulat a munkásszállásokon például kénytelen úgy tartani előadásokat, hogy le kell mondania a függetlenített üzemi kultúrmunkások segítségéről. Így tartot-

¹⁹² *Művelt Nép*, 1956. június 17. 3. p.

tunk volna József Attiláról és így tartottunk Bartók Béláról előadást. Előadónk kiállt a munkásbarakk kapujába s elkiáltotta magát, hogy Bartók Béláról akar előadást tartani. Negyven munkás jött össze s a tervezett előadásból háromórás beszélgetés lett. A hallgatók maguk mutatták be az egyes népdalokat. Tudják, azok a „kultúrmunkások”, akik az ilyen előadásokat sorozatosan nem szervezik meg, hogy ki volt József Attila és Bartók Béla?

S ha valaki az ilyen s ehhez hasonló kérdésekről szól, merevek lesznek a tekintetek, összeráncolódnak a homlokok s az ember gondolkodik: beszéljen-e még tovább? Pedig beszélni kell! Hiszen most látszik, hogy sok mindenre megtanítottuk mi népünket az elmúlt évtized alatt. Izgatottan érdeklődik politikai életünk, új öt éves tervünk s már új irodalmunk iránt is s ezeket az igényeket becsületesen ki kell elégítenünk. Ehhez a nyílt beszéd kell itt is, Miskolcon s a meggyőződés arról, hogy aki válaszolni fog nekem, az is őszintén beszél. Látok embe-
reket, akik az utóbbi hónapokban szinte lelkesedéssel végzik munkájukat s nem zavarja őket, hogy újra s újra mord tekintetekbe ütköznek. S vannak olyanok is, akik csak „diszkrétén” hajlandók nyilatkozni, mert lehet még egy XXI. kongresszus is... Hát bizony szomorú! Hogy ezeket a szorongásokat fel tudjuk oldani, szellemi szabadságra – gyanakvó pillantások nélküli szabadságra van szükség. A nyílt beszédre már van is példa Miskolcon. Az Írószövetség helyi csoportjában pár alkalommal olyan vélemények hangzottak el, amelyeket csak a dülölkön vagy eszpresszóban hallhat az ember, de nem gyűléseken. Érv érv ellen: viták voltak ezek a javából, s lám, nem dőlt össze a világ! – az ember úgy érezte a végén, hogy ni, valóban személyes gondom az egész magyar élet, az emberiség sorsa.

Nem véletlen, hogy az irodalmi élet Miskolcon egészséges irányban fejlődik, számról-számról javul folyóiratának, a Széphalomnak a színvonala. (Kár, hogy a dogmatikus kijelentések újra kezdenek elhangzani vele kapcsolatban, bár „új” tartalommal, amennyiben ezeknek egyáltalán tartalmuk lehet – s azt mondják, hogy a Széphalom műveli a „személyi kultusz”-t. Pedig a Hírek rovatban nem lehet odaírni, hogy 25-ös számú tagunk előadást tartott, hanem le kell írni, hogy az illető Badacsonyligeti Kázmér volt. Csodálkozom., hogy a költők nevét nem kifogásolják a versek fölött. A dogmatizmus kiirtásának dogmatikus felfogása ez!)

Néhány kérdést próbáltam itt szóvá tenni, ahogyan heteken át megformálódott bennem. Azt hiszem, miskolciak, világos a szándék és helyes is. Ha mi az ország második városa vagyunk, miért nem lehetünk az elsők között az általános fejlődésben? Aki nem képes erre, álljon félre, oda, ahol még neki is hasznát lehet venni. S mi ne csak pislogjunk, mint a béka, hanem beszélgessünk és cselekedjünk, mint az emberek.

Földvári Rudolf: Válasz B.Nagy László elvtársnak és a „Művelt Nép” szerkesztőségének¹⁹³

Kedves B.Nagy Elvtárs!
Tisztelt Szerkesztőség!

A „Művelt Nép” 1956. július 29-i számában megjelent „Miskolci gondok” című cikkükre az alábbiakban foglaltam össze egyéni véleményemet azokról a kérdésekről, amelyek reám tartoznak. A cikkben felvetett kérdések jó részéről – bár B.Nagy elvtárs ezeket is nekem címezte – elsősorban a Népművelési Minisztérium felelős vezetőinek (mint Miskolc népművelési és kulturális helyzetéért elsődlegesen felelős felettes kormányzati szervnek), valamint a Miskolc Városi Tanács VB-nak¹⁹⁴ és Népművelési Osztályának (mint a miskolci népművelési

¹⁹³ *Művelt Nép*, 1956. augusztus 26. 4-5; ugyanez korábban megjelent: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 12. 3-4. p.

¹⁹⁴ VB = Végrehajtó Bizottság.

és kulturális helyzetért elsősorban felelős helyi állami szervnek) és a Miskolci Városi PB-nak¹⁹⁵ (mint politikailag a legilletékesebb helyi vezető pártszervnek) kell megítélésem szerint hivatalosan is véleményt mondani. Remélem, hogy ezek a szervek véleményüket B.Nagy elvtárs cikkéről rövidesen ismertetni fogják az ország és megyénk nyilvánossága előtt.

Válaszom megfogalmazásakor az a jó szándék és bizalom vezérelt, amelyekről B.Nagy elvtárs cikkében beszél ugyan, de nem éreztem kicsendülni minden sorából. Ha ő helyes elveinek valóra váltásával részben adós maradt, én nem akarom ezt a hibát elkövetni. Ezért írom meg nyíltan, őszintén véleményemet.

Először is elnézést kérek az elvtársaktól, hogy elég késve válaszolok, de szabadságom alatti és utáni elég nagyfokú párt- és állami elfoglaltságom miatt nem jutott előbb időm véleményem papírra vetésére.

B.Nagy elvtárs cikkét – bár annak számos részével, több következtetésével részben vagy egészében nem értek egyet – helyesnek, pozitívnak tartom, a következők miatt:

1. Ez a cikk is megjelenésével azt igazolja, hogy a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1956. júliusi határozatainak milyen komoly, pozitív szerepük van a szocialista demokratizmus erőteljes kibontakoztatásában, hogy népi demokratikus rendszerünkben minden megtorlástól való félelem nélkül lehet bírálni – nyilvánosan is a KV egyik tagját, a megyei PB első titkárát. Bizonyítja azt is, hogy népi demokratikus rendszerünk ezerszer demokratikusabb minden burzsoá rendszernél. Ez a cikk is segíteni, bátorítani fogja az építő szándékú, szocialista fejlődésünket meggyorsítani akaró, egészséges kritika kibontakozását.

2. B.Nagy elvtárs cikke (és Bihari Sándor elvtárs „Miskolci kocsonya” c.[ímű] cikke is, amire B.Nagy elvtárs hivatkozik) több kérdésben helyesen bírálja a miskolci kulturális élet számos, meglévő fogyatékoságát. Kimondva vagy kimondatlanul ez egyúttal a Megyei PB és a Városi PB (valamint a PB-ok első titkárainak és tagjainak) jogos kritikáját is jelenti, mert politikailag ők is felelősek Miskolc mai kulturális helyzetéért. E kritikából én levontam azt a következtetést, hogy a Megyei PB-nak gyorsan és az eddiginél hatékonyabban kell beavatkoznia – a maga módján és eszközeivel – Miskolc kulturális életének fellendítésébe. Ez a jogos kritika meg fogja gyorsítani a Megyei PB erőteljesebb, hatékonyabb beavatkozását. Úgy vélem, a Miskolci Városi PB titkárainak, a Városi PB tagjainak is hasonló a véleményük. Tapasztalataim szerint valóban szükség van arra, hogy Miskolc kulturális életének fellendítéséhez az eddiginél jóval több anyagi lehetőséget, politikailag és szakmailag a mai követelményeknek megfelelő kádereket, a Városi PB irányítása alatt a népi demokrácia keretei között mozgó alkotó vitákat és még talán más feltételeket is kell biztosítani.

3. Számomra is több szempontból figyelmeztető, tanulságos B.Nagy elvtárs kritikája. Megerősítette bennem mindenekelőtt azt, amit eddig is láttam, hogy nekem is (bár nem én vagyok felelős politikailag elsősorban Miskolc kulturális helyzetéért és fejlődéséért) az eddiginél sokkal kezdeményezőbbben, hatékonyabban kell foglalkoznom a miskolci égető kulturális problémák megoldásával. Summázva: B.Nagy elvtárs cikke több szempontból segítséget jelent a miskolci kulturális problémák megoldásában, ezért értékelem alapjában véve helyesnek, pozitívnak. Örülök annak, hogy személyre való tekintet nélkül is bírál, vitatkozik, mert ez engem is nevel, formál, de pozitívan hat minden vezető beosztásban dolgozóra is.

Melyek B.Nagy elvtárs cikkének azok a részei, melyekkel részben vagy egészükben nem tudok egyetérteni és miért?

1. B.Nagy elvtárs azt írja, hogy a borsodi pátria légköre „pállott és kocsonyás”. Ez enyhén szólva túlzás, ami tájékozatlanságát árulja el, s ebből érthető, hogy nem becsüli eléggé azokat a helyes, eredményes intézkedéseket, amelyeket a Megyei PB, a Városi PB, a párt-

¹⁹⁵ PB = pártbizottság.

szervezetek, a kommunisták, a tömegszervezetek, az állami szervek és a dolgozók tettek a szocialista demokrácia kibontakoztatása érdekében, már jóval a KV júliusi határozata előtt is. Ezeket a konkrét intézkedéseket hosszú sorokban közölhetném, de azt hiszem, nincs rá szükség. Ha B.Nagy elvtárs szükségét látja ennek, akkor olvassa el figyelmesebben az „Északmagyarország” legalább egy évre visszamenő számait, szívesen megismertetjük vele a Megyei PB határozatait, a Megyei PB és a megyei pártaktíva üléseinek anyagait, a pártvezetőségek, a DISZ és a szakszervezeti vezető szervek újjáválasztásának tapasztalatait, a Megyei PB-hoz csak ebben az évben forduló mintegy 2000 kommunista és pártunkívüli elvtársunk véleményét erről a légkörrel és még sok más tapasztalatunkat. Aki csak kissé is tárgyilagosan, elég időt fordítva a megyében és Miskolcon az alapos és sokoldalú tájékozódásra, vizsgálja a „borsodi pátria” légkörét, az megállapíthatja, hogy *érezhető* különbség van a mai légkör demokratizmusa (és már a KV júliusi határozata előtt is érezhető volt ez), valamint az évekkel ezelőtti légkör demokratizmusa között. S mindez a Megyei PB és a Városi PB saját kezdeményezései alapján történt, mert nem vártak semmilyen külső noszogatásra. Ebből a munkából én is igyekeztem kivenni az engem megillető részt.

Ebben a munkában nem fordítottunk elég gondot és erőt az egyes értelmiségi és más szervezetekre, mint pl. a miskolci írócsoportra, de ezt a mulasztásunkat saját önkritikánk és most már B.Nagy elvtárs cikkében lévő pozitív kritika alapján jóvá fogjuk tenni. A KV júliusi határozata alapján további erőteljes intézkedésekkel fogjuk biztosítani a szocialista demokrácia kivirágzását.

2. B.Nagy elvtárs helyesli, hogy „a helybeli ifjúság egyik, sajnos kisebbik fele” „Pilvax”-nak tiszteli a miskolci Avasi-kávéházat. Én helytelenítem ezt a következők miatt:

A „Pilvax” az „Pilvax” volt a maga igen pozitív, forradalmi, történelmi jelentőségében, az Avasi-kávéház pedig lényegében Avasi-kávéház, a maga kávéházi értelmében, s nem hiszem, hogy az Avasi-kávéház valaha megközelítőleg is olyan forradalmi, pozitív, történelmi jelentőségű szerepet fog betölteni Miskolc életében, mint amelyet a „Pilvax” töltött be hazánk életében az 1840-es években. (Nem beszélve arról, hogy milyen „Pilvax”-szerepe lehet az ország jövő fejlődése szempontjából az Avasi-kávéháznak?)

Úgy vélem, hogy a Városi PB., a Városi Tanács, a Városi Hazafias Népfront Bizottság, a városi demokratikus népi szervezetek székházai voltak inkább a felszabadulás óta a miskolci „Pilvax”-ok (s nyilván ezek lesznek a miskolci „Pilvax”-ok a jövőben is) és nem az Avasi-kávéház.

Vajon kik és mi ellen van *ma* (különösen a KV júliusi határozata után!) Miskolcon szükség „Pilvax”-ra, a maga „Pilvax”-i értelmében? De kik és mi ellen volt szükség a KV júliusi ülése előtt erre? (Én úgy vélem, senki és semmi ellen nincs erre szükség Miskolcon, s tudom, hogy ebben népi demokráciánk minden igazi miskolci híve egyetért velem.)

A miskolci Avasi-kávéház ne legyen persze a „csehója”, de legyen egyre jobb, meghittebb, szeretetesebb kávéháza Miskolcnak (amihez az egyre jobb, figyelmesebb, udvariasabb, gyorsabb kiszolgálást és egyre olcsóbb, jobb minőségű kávé stb. nyilván biztosítani is fogják az Avasi-kávéház vezetői és derék dolgozói), de ne akarjon belőle „Pilvax”-ot csinálni senki „Pilvax”-i értelemben, mert ez szerény véleményem szerint soha nem lehet belőle.

Nem akarok végül senkit sem megsérteni, nem akarom senki tudását és forradalmiságát vitatni, de azért mégis meg kell mondanom, hogy a „miskolci Pilvax” tagjait és az 1840-es évek pesti Pilvax tagjait nem lehet azonosítani.

3. B.Nagy elvtárs igyekszik teljes erejével védeni Bihari Sándor elvtárs „Miskolci kocsonya” című cikkét és magát Bihari Sándor elvtársat. Csak azt nem látom világosan, hogy kiktől és mitől félti Bihari elvtársat és cikkét?

Ha tőlem, az én véleményemtől félti és óvja Bihari elvtársat és cikkét, akkor hadd mondjam el véleményemet Bihari elvtársról és cikkéről a nyilvánosság előtt is, amitől – úgy vélem – nem kell megvédeni őt, mert nem bélyegzi demagógnak Bihari elvtársat.

Bihari Sándor elvtársat tehetséges, fejlődőképes, fiatal korához képest művelt embernek, népi demokráciánk hű fiának, osztálya és pártja hű katonájának tartom. Bihari elvtársnak – érthető okokból – még kevés élettapasztalata, emberismerete és politikai tapasztalata van, de kellő szorgalommal ezt is megszerezheti és ha dolgozó népünk életét, örömeit és gondjait fáradhatatlan – ha kell, áldozatkész munkával – alaposan meg fogja ismerni, ha a mainál több, jobb, dolgozó népünk egészének elismerését elnyerő művet fog alkotni, akkor valóban jeles költője lehet városunknak, megyénknek, országunknak. De abban talán némi túlzás van, hogy Bihari elvtárs már ma jeles költője Miskolcnak és népünknek még akkor is, ha Bihari elvtárs bontogatja szárnyait. A szerénység, a kellő mértéktartás ebben csak segít Bihari elvtársnak, segít Miskolc és hazánk művészetének is. Lehet, hogy nem mindenben pontos ez a jellemzés, de ma így értékelem Bihari elvtárs felkészültségét, tudását, tevékenységét, politikai arculatát.

Bihari elvtárs „Miskolci kocsonyájában” több helyes kritikai megjegyzést tett Miskolc kulturális életének meglevő fogyatékosága miatt.

E kritikai megjegyzéseit figyelembe kell venni e hibák felszámolásakor, Bihari elvtárs cikkében azonban több helytelen és káros megállapítás is található. A legfontosabbak a következők:

Soraiból kimondatlanul is az érződik, az az álláspontja, hogy minden kritika nélkül alkalmazzuk a budapesti Petőfi-kör módszereit és tapasztalatait Miskolcon; hogy Miskolcon is úgy pezsegen az élet, mint a Petőfi-kör hatására Budapesten pezsgett. Igaz, hogy ez a KV június 30-i határozata előtt volt, de akkor is helytelenítettem, elítéltem ezt a kívánságát, helytelenítem és elítélem ma is. (De helyteleníti és elítéli a budapesti Petőfi-kör több igen káros, negatív vonását, a KV június 30-i és július 18-21-i ülésének határozata is.)

Bihari elvtárs cikkében műveletlennek és kultúrálatlannak ítélte a miskolci kulturális élet vezetőit, de ezt legalább olyan kultúrálatlanul csinálta, amilyen kultúrálatlanságot tulajdonított az említett vezetőknek. A miskolci kulturális vezetőkről mondott kritikája hangjában, tartalmában elfogadhatatlan, mert annak kevés köze van az elvtársi, baráti, jó szándékú, segítő kritikához. Inkább nevezhető ridegségnek, embertelenségnek, tapintatlanságnak, gorombaságnak, és összeegyeztethetetlen egy magát művelt embernek tartó fiatal értelmiségivel. Ezt bíráltam legkeményebben és bírálom ma is Bihari elvtárs cikkében, mint a káderek egészét indokolatlanul és igazságtalanul, helytelen általánosítással és erős túlzásokkal befeketítő tendenciát. (De ezt bírálja a KV júliusi határozata és az országgyűlés legutóbbi állásfoglalása is a káderekről.)

Ez volt a véleményem (és ma is ez) Bihari elvtárs cikkéről. Hibáinak okát főleg abban látom, hogy politikailag helytelen, káros befolyásoknak engedett, amikor cikkében az általam bírált kérdésekben úgy foglalt állást, ahogy azok megjelentek a „Művelt Nép”-ben.

Mindebből világossá válik, hogy megdől B.Nagy elvtársnak az az állítása, hogy „Földvári elvtárs azóta nyilvánosan is keményen elítélte a cikket”. A cikk ismertetett részeit elítéltem (ma is elítélem), ez igaz, de az egészet nem ítélem el és ma sem ítélem el.

Lehet, hogy mások mást is bírálnak ebben a cikkben és keményebben is bírálják Bihari elvtársat, mint én, de ezt B.Nagy elvtárs címezze azoknak, akiket illet.

4. B.Nagy elvtárs cikkéből számos részt lehetne bírálni részbeni vagy egészbeni valótlan-ságuk, felületes túlzásaik és amiatt, hogy túlmennek a jószándék, a segítő készség, a tárgyilagosság és – kimondom – az igazság határain is. A rövidség kedvéért azonban csak a leglényegesebbekre térek ki:

Igaz-e az, hogy a miskolci pedagógusok „lázonganak” az aggasztó tanteremhiány miatt? Igaz, hogy elégedetlenek, hogy egyre bátrabban és keményebben bírálják ezt a helyzetet, de ezt helyesen, jogosan teszik, ezt kéri a párt és a kormány is tőlük. A jogos elégedetlenséget és a kemény, indokolt kritikát azonban politikailag is lényeges különbség választja el a lázongástól!

Igaz-e az, hogy én nem léptem fel a Hazafias Népfront ülésén az ott tapasztalható hibák és egy helytelen hozzászólás ellen? Igaz az, hogy a Megyei PVB¹⁹⁶ – kollektív döntés alapján kidolgozott – tanácsait a Hazafias Népfront megyei irodáján dolgozó elvtársak és a Megyei PB. illetékes munkatársai nem tudták kellően érvényre juttatni a beszámolóban, a határozati javaslatban, az ülés előkészítésében. S ezen – ott az ülésen – csak egyféleképpen lehetett már úgy, ahogy segíteni: a Megyei PVB kollektív véleményét tolmácsoló felszólalás formájában. S ezt Varga Zoltán elvtárs a HNF¹⁹⁷ Megyei Bizottságának kommunista alelnöke meg is tette a Megyei PVB megbízása, tehát az én véleményem alapján is. Erről megfellebbezett volna B.Nagy elvtárs? S ebben a felszólalásban nem a HNF-nak nem a termelési, szociális feladatai voltak előtérbe állítva, hanem a szocialista demokratizmus kibontakoztatásából adódó feladatai. Én nem becsülöm le a HNF olyan feladatait, mint a termelés segítése, a béke megvédése, a nők jogainak megvédése, a fák ültetése stb. Nem tudom, B.Nagy elvtárs miért neheztel azért, hogy ezek a feladatok szerepeltek a határozati javaslatban?

Ami azt illeti, hogy valaki felszólalásában helytelenítette, hogy egy faluban pártonkívüli népfrent-elnököt választottak, erre én nem emlékszem. Valószínűleg nem figyeltem jól az illető felszólalását, s ezért meg lehet róni. De nem nagyobb hiba-e hallani ilyesmit, és csak jóval azután reagálni rá egy lap hasábjain? B.Nagy elvtársnak nem lett volna-e kötelessége ott, azonnal fellépni e helytelen kijelentés ellen, vagy miért nem figyelmeztetett ott, akkor, mindjárt erre?

Igaz-e, hogy Bihari elvtárs az egész miskolci értelmiség véleményét tolmácsolta „Miskolci kocsonya” c.[ímű] cikkében? Annyiban igaz, hogy minden Miskolcon élő értelmiségi (de munkás és kisember is) egyetért azzal, hogy Miskolc kulturális életét fellendítsük. De annyiban nem felel meg a tényeknek, hogy mindaz, amit Bihari elvtárs elmondott, szóról-szóra megegyezik minden értelmiségi véleményével. Bihari elvtárs nem beszélt cikke megírása előtt mindegyikkel és közvetett úton sem informálódott valamennyi véleményéről. Ezért Bihari elvtárs csak azok véleményét tolmácsolhatta, akiknek véleményét valóban ismerte. Ezek száma pedig közel sem annyi, hogy megfeleljen a miskolci értelmiség egésze fogalmának.

Igaz-e az, hogy Miskolcon nincs becsülete a népművelésnek? Részben talán igaz, de a kérdésre inkább az illetékes miskolci vezetők adjanak részletesebb magyarázatot. Én úgy vélem, ezt olyan „kerek pereg” kijelenteni, ahogyan B.Nagy elvtárs tette, nem lehet.

Igaz-e, hogy a cikkben említett megyei népfrent-bizottsági ülésnek csak negatív tapasztalatai vannak? Annak a tanácskozásnak, fogytékosságai mellett, megvoltak a maga pozitív vonásai is. Ez volt a véleménye az elnökségnek, magának a bizottságnak. S ezt figyelembe kellene venni, vagy legalábbis megfontolni B.Nagy elvtársnak is, mert több szem mégiscsak többet láthatott azon az értekezleten.

Igaz-e az, hogy a megyei népfrentmozgalomban háttérbe vannak szorítva a pártonkívüliek, hogy kevés a pártonkívüli a vezetésben? Ez egyáltalában nincs így. Van, ahol ez a hiba, van, ahol az a hiba, hogy kevés a kommunista a népfrent-mozgalom vezetői között. A cikkben ezzel kapcsolatban megemlített konkrét hibákon a régebbi tervek alapján is nyilván javítani fog a HNF Országos Irodája, hiszen ez annak a feladata elsősorban. Mi segíteni fogjuk ebben.

Igaz-e az, hogy én elítéltem az idej „Pedagógus Nap” műsorában Lassus, Mascagni, Bartók és Kodály műveit? Nem! E szerzők műveit szívesen hallgatom, tanulmányozom, de a „Pedagógus Nap” műsorát én másképpen állítottam volna össze, több vidámabb, könnyedebb számból. Ez – hangsúlyozom – az én egyéni ízlésem, igényem és nem a Megyei PB. hivatalos véleményét jelenti, amihez úgy vélem, jogom van, s ezt tőlem senki meg nem tagadhatja,

¹⁹⁶ PVB = Pártbizottság Végrehajtó Bizottsága.

¹⁹⁷ HNF = Hazafias Népfront.

ezért senki el nem ítélt. Én nem bírálom B.Nagy elvtársat azért, ha minden rendezvényen csak a fent említett szerzők műveit kívánja hallgatni, mert tisztelem mindenki egyéni zenei ízlését, igényeit, az övét is. De arra kérem, ne szóljon bele ő sem az én egyéni ízlésembe, ne akarja rám kényszeríteni az ő ízlését, igényét. Helytelen egy véleményt a „Pedagógus Nap” műsorának összeállításáról a megemlített szerzők és műveik általános miskolci lebecsülésének nyilvánítani, különösen olyan önkényesen, ahogy azt B.Nagy elvtárs tette. Vagy talán ismeri B.Nagy elvtárs az én véleményemet a megnevezett szerzőkről és műveikről? Tudomásom szerint erről sohasem beszélgettünk (de valószínűleg nem beszélgettünk erről az általa bírált miskolci vezetők többségével sem). Úgy gondolom, hogy a pedagógus elvtársak sem haragszanak reám azért, mert a műsor összeállítását másképpen képzeltem el, mint ők. Egyébként az idei „Pedagógus Nap” – a műsorát is beleértve – mint egyik kedves élményem él emlékezetemben.

Igaz-e az, hogy Bihari elvtársat és másokat nem „biztattam” én (vagy a Megyei PB.), hogy bíráljanak csak építően az egyszerű emberek érdekében, még a kulturális kérdésekben is? Ez talán éppen azon emlékezetes irodalmi esten történt a legmegfelelőbb formában, amit a KV. 1956. június 30-i határozata után – és a KV. júliusi ülése előtt – tartottunk Miskolcon Kónya Lajos elvtárs részvételével. Persze ezt mások is megtették, én is, nem egy esetben. Az említett miskolci irodalmi estről B.Nagy elvtárs csak rosszat írt. Az ott résztvevők jelentős része (gondolom, erős többsége) pozitívnak tartotta akkor, s gondolom, pozitívnak tartja ma is.

S pozitívnak tartja annak a vitának a szellemét, vonalát a KV. júliusi határozatának az irodalommal foglalkozó része is. Nem tudom, mit tenne B.Nagy elvtárs, ha arra kérnék, bizonyítsa be, hogy az irodalmi esten résztvevők nevét valóban tüntetően feljegyezték. Én és a résztvevők közül senki sem lenne erre képes, s úgy gondolom, hogy B.Nagy elvtárs aki ott sem volt azon az irodalmi esten, erre még inkább képtelen. Nem tartom szükségesnek a részletes magyarázatát annak, hogy milyen rendészeti intézkedések légkörében zajlott le a miskolci irodalmi est. Én is tudok arról, hogy azon az esten többen részt vettek a belügyi szervezetben dolgozó elvtársaink közül, de ki tagadhatja meg tőlük azt a jogot, hogy részt vegyenek ilyen rendezvényeken?

B.Nagy elvtárs arról is írt, hogy az „Északmagyarország” nem reagált Bihari elvtárs cikkére és csak 500 forintot biztosít havonta a kulturális rovat részére cikkek írásához. Hogy mindez miért van így, arra az „Északmagyarország” szerkesztőségétől kell választ kapnia. A Megyei PB. nem egyszer tanácsolta a szerkesztőségnek, hogy közöljön tárgyilagos véleményt több, a miskolci problémákkal foglalkozó cikkről, többek között Bihari elvtárs cikkéről is.

Szeretnék néhány általánosabb megjegyzést fűzni Bihari elvtárs cikkéhez, a következőkben:

1. A kulturális gondok Miskolcon komoly gondok, de a város lakosságának zöme, többsége elsődlegesnek tartja az igen nehéz lakáshelyzet enyhítését, az áruellátás további javítását, a komoly közlekedési és kommunális feladatok megoldását. Ha eddig nem foglalkoztunk eleget és mindenben jól a kulturális kérdésekkel, az főleg annak tudható be, hogy erőinket elsősorban (s talán még mindig nem eleget) a sürgető szociális, kommunális, közlekedési, kereskedelmi feladatok megoldására fordítottuk, a lakosság helyes kritikája és javaslatai alapján. S hogy ez nem volt helytelen, a következő néhány példa is bizonyítja. Miskolcon érezhetően megjavult a hús- és zsírellátás és a második ötéves tervben a KV. Miskolcon nem 3000, hanem 5000 lakás felépítését javasolja júliusi határozatában. Azt hiszem, e tényekért és sok ezer más ügy elintézésében elért eredményeinkért nincs mit szégyenkeznünk a miskolciak előtt.

Ahogy megoldottuk ezeket, úgy meg fogjuk oldani kulturális feladatainkat is. Azt azonban lássa be B.Nagy elvtárs is, hogy egyszerre mindent nem lehet megoldani, az erő többségét mindig a legégetőbb feladatok megoldására kell fordítani. Különösen, ha ezt kéri a lakosság

zöme, többsége. S ki állítja, hogy Miskolcon ma nem a szorongató lakáshelyzet enyhítése a legégetőbb, minden más fontos ügy elintézése előtt. (Az előbb említett egyik példa mutatja, hogy a lakáshelyzeten nem csak ismétlődő rögtönzésekkel kívánunk segíteni, bár az így lakáshoz jutottak nem kifogásolják, nem helytelenítik ezt.)

2. B.Nagy és Bihari elvtársak cikkeikben nem elsőként vetik fel a miskolci kulturális problémákat. Felvetették ezeket már több esetben a Megyei PB., a Városi PB. és a Városi Tanács, a demokratikus népi szervek is, jóval e cikk megírása előtt, sőt az utóbbi időben több konkrét intézkedés is történt e fogyatékoságok megszüntetéséért. S ezt sem árt figyelembe venni.

3. Furcsa, hogy a miskolci kulturális helyzet hibái miatt B.Nagy elvtárs és a szerkesztőség csak engem, a Megyei Pártbizottságot, a Városi Pártbizottságot és a Városi Tanácsot teszi felelőssé! Vajon e komoly hibákért nem kellene a Népművelési Minisztérium felelős vezetőit is bírálni? nem hibás Népművelési Minisztérium is azért, hogy az ország második városának még ma sincs városi kultúrotthona, elégséges számú és kultúrált mozija, megfelelő színháza, hivatalosan jóváhagyott operatársulata? A mi hibáink kritikája mellett helyes lett volna legalább némileg bírálni a Népművelési Minisztériumot is a miskolci kulturális helyzetért.

Igaz, hogy az utóbbi hetekben több fontos miskolci kulturális feladat megoldását segítette a Népművelési Minisztérium, de ezt már régebben is kezdeményezhette volna. Igaz az is, hogy második öt éves tervünk irányelvei között méltó helyet kapott Miskolc kulturális fejlesztése, s ebben is komoly szerepe van a Népművelési Minisztériumnak. De azt is meg kell jegyezni, hogy mindebben a Megyei PB-nak, a Városi PB-nak és a Városi Tanácsnak is van némi szerepe.

B.Nagy elvtárs és a „Művelt Nép” újabb kulturális vitákat sürgetnek Miskolcon a kulturális problémák megoldása érdekében; főleg ezt hangsúlyozzák. Az alkotó, építő jellegű viták persze sok segítséget jelentenek, s különösen tartalmi, módszerbeli kérdésekben van erre szükség. De a miskolci szervezeti és gazdasági jellegű kulturális problémák megoldását ma és a jövőben már nem annyira viták, hanem mindenekelőtt a tettek segítik a leghatékonyabban. A kultúra lapvető gazdasági és szervezeti jellegű problémáit ismerjük már, s ezek ott szerepelnek a második öt éves terv irányelvei között, mint megoldandó feladatok, ezért teljes erővel kell segítenünk a második öt éves tervben szereplő miskolci kulturális feladatok végrehajtását.

Miskolcon is minden szónál ékeesebben beszélnek a tettek. Tenni és cselekedni kell mindenkinek, aki igazán szívén viseli Miskolc kulturális életét. Ez legfontosabb feladatunk, kötelességünk. S ebben várunk az eddiginél jóval több segítséget elsősorban a Népművelési Minisztériumtól, a „Művelt Nép”-től, s B.Nagy elvtárstól is, mert ezzel eddig jórészt adósai Miskolcnak. Nem utolsósorban a Népművelési Minisztériumtól függ, hogy milyen ütemben leszünk úrrá Miskolc kulturális nehézségei, fogyatékoságai fölött a jövőben.

Végül néhány megjegyzést kívánok fűzni B.Nagy elvtárs néhány, szerintem helytelen módszeréhez:

1. B.Nagy elvtárs cikkének több állítása nem felel meg a tárgyilagosságnak, az igazságosság összes követelményének, egyoldalú, szűk információi, egyes esetek helytelen általánosítása, egyes valótlan dolgok közlése, a velem folytatott néhány perces futó – s ezért minden megfontoltságot objektíven nem is biztosítható – beszélgetésének perdöntő bizonyítékként való felhasználása miatt.

B.Nagy elvtárs több következtetése e hibák miatt részben vagy egészében nem állják ki a bizonyítás, az igazság próbáját.

2. B.Nagy elvtárs cikkének hangjából bizonyos „magas lovon ülés”, kioktatni akarás, szerénytelenség érezhető ki.

3. B.Nagy elvtárs nagy hévvel és szenvedélyességgel bírálta Miskolc kulturális életének hibáit. Vajon miért nem mutatott ilyen hévvel és szenvedélyességgel kiutat is ebből a helyzet-

ból? Ez már nem kötelessége neki és a „Művelt Nép”-nek? Az építő, segítő szándékú kritika egészébe az is beletartozik, hogy a hibákat bíráló segítsen is azok felszámolásában. Ezt B.Nagy elvtárs lényegében reánk bízta. E feladatunk elől persze nem fogunk kitérni, de úgy gondolom, B.Nagy elvtársnak is le kell szokni a félmegoldásokról.

4. B.Nagy elvtárs cikke úgy állít be engem, a Megyei Pártbizottságot, a Városi Pártbizottságot, Városi Tanácsot, hogy az én kulturális tevékenységemre (és az övékre) az a jellemző, amit megírt cikkében. Azt hiszem, elég ehhez csupán annyit hozzáfűznöm, hogy ez, enyhén szólva túlzás, mert az ellenkezőjéről inkább beszélnek a tények.

Kiindulva a kölcsönös bizalom és egymás megbecsülésének elveiből, engedje meg B.Nagy elvtárs, hogy a következő tanácsok elfogadását javaslom:

Legyen tárgyilagosabb, igazságosabb, ezért a cikkeiben közölt tényeket közlés előtt alaposan, sokoldalúan ellenőrizze, információit bővebb forrásból merítse, mint ahogyan azt említett cikke megírása előtt tette, így elkerülheti valótlanosságok közlését, rész-igazságoknak egész igazságokká avatását, az egyoldalúságot.

Ne általánosítson egyes esetekből, mert az egyes esetek talán az ellenkező tendenciát igazolják, annak a bölcs közmondásnak az alapján, hogy „kivételek erősítik a szabályt”. (Ezt többek között arra értem, hogy miért nem reagáltam a HNF. Megyei Bizottsága ülésén elhangzott helytelen felszólalásra, mert általában nem ilyenek ismernek a megyében és Miskolcon.)

Legyen szerényebb, higgadtabb, akkor elkerülheti a túlzásokat és megfelelő tekintélyt, megbecsülést fog kivívni magának olvasói részéről.

Kritikáját toldja meg a kiút megmutatásával is, mert ez a fontosabb, még ha a nehezebb feladat is.

E kritikát és tanácsokat – ezt hangsúlyozni szeretném – csak B.Nagy elvtárs cikke alapján fogalmaztam meg, s ha valamiben túloznék, vagy helytelent mondanék, úgy arra kérem, tekintse az ilyen megállapításokat tárgytalannak.

Talán terjedelmében is sokat foglalkoztam B.Nagy elvtárs cikkének hibáival. Ezt azonban elkerülhettük volna, ha B.Nagy elvtárs vett volna magának annyi fáradságot, hogy információit bővebb forrásból meríti, és velem, másokkal is, s nem futólag, nem néhány percig beszélgetett volna, ha már rólam, rólunk akart írni. Ebben követendő példának tartom Szekrényesi Lajos elvtárs módszerét, aki a „Széphalom” legutóbbi számában írt „Kis ügyek – nagy ügyek” című cikkének¹⁹⁸ megírása előtt elég sok elvtárstól kért véleményt, tanácsot. Ezért cikke – bár szintén csak komoly hibákat bírál – sokkal pozitívabb, mint B.Nagy elvtárs cikke. A Megyei PB-nak az a véleménye, hogy Szekrényesi elvtárs helyes úton jár, az ilyen kritikát (bár egyes elvtársak nem értenek mindenben egyet vele) tárgyilagos, építő, munkánkat megjavító kritikának kell tekinteni.

Kedves B.Nagy elvtárs!
Tisztelt Szerkesztőség!

Azt hiszem, eleget tettem B.Nagy elvtárs kérésének, hogy „értsünk szót” egymással. Ez a „szó-értés” válasznak a „Művelt Nép”-ben való közlésével válhat csak egészsé, kerekké, mivel B.Nagy elvtárs ezt a „szó-értést” a „Művelt Nép” hasábjain kezdte meg. Ezért arra kérem a szerkesztőséget, közölje levelem teljes szövegében a „Művelt Nép” legközelebbi számában. Tekintettel arra, hogy a „Miskolci gondok” megyei és miskolci gondok, levelem teljes szövegben való közlésére kértem meg az „Északmagyarország” szerkesztőségét is.

¹⁹⁸ A cikk megjelent: *Széphalom*, 1956. 3-4. sz.

Úgy vélem, a szerkesztőség is hibáztatható azért, hogy B.Nagy elvtárs cikke számos hibájával együtt jelent meg a „Művelt Nép”-ben, s azért is, hogy ez nem válik a lap előnyére sem. Szerintem a „Művelt Nép”-nek éppúgy, mint a magyar sajtónak általában, csak a minden oldalról szigorúan ellenőrzött tényeket és az ezekből levonható minden kritikát elbíró következtetéseket tartalmazó cikkeket szabadna közölni, mert ez felel meg a szocialista újságírók előtt álló erkölcsi és politikai követelményeknek, az olvasók által támasztott követelményeknek is.

B.Nagy László: Megjegyzések Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez¹⁹⁹

Örömmel olvastam Földvári Rudolf elvtárs válaszát a „Miskolci gondok” című cikkemre. Már maga a tény sokat jelent, mert eleget hangoztatjuk ugyan, hogy a sajtóban felvetett problémákra érdemben kell válaszolniuk a hivatalos szerveknek, de az ilyen példa, sajnos, még ma is fehér holló. Sok helyütt még ma sem serénykednek a válaszadással, gondolják talán, hogy „a kutya ugat, a karaván – *marad*”. Földvári elvtárs írása azonban kedvünkre való változások hírnöke, még akkor is, ha több-kevesebb fenntartással él. Először esik meg, hogy újságíró és pártfunkcionárius, a Központi Vezetőség tagja a sajtó hasábjain cserél véleményt. Vajha mások is követnék a példát!

A vitából azóta az első tettek is kisarjadzottak: a Népművelési Minisztérium vizsgálja Miskolc kultúrpolitikai helyzetét s Földvári elvtárs szerint a megyei pártbizottság ugyancsak „erőteljes intézkedéssel fogja biztosítani a szocialista demokrácia kivirágzását”, önkritikusan rendezve sajátosan meglazult kapcsolatát egyes értelmiségi rétegekkel. Ezzel tulajdonképp be is fejeződhetne az újságíró szerepe, hiszen ő maga is úgy véli, hogy „minden szónál Miskolcon is szebben beszélnek a tettek”, s nem híve a mindenáron való vitatkozásnak. Most mégis, még egyszer szót kérek Miskolc ügyében, és korántsem azért, hogy egy szerencsésen letűnőben lévő korszak mulasztásait tovább hánytorgassam. Előtte sem rokonszenvesek azok a sanda mészárosok, akik a demokratizmus és a kritika kibontakozását a *becsületes* és *jószándékú* állami és pártfunkcionáriusok vesszőfutásává szeretnék változtatni. Vallom, hogy a múltban történekeért (eltekinthetve tán az 1956. július 18–21-i határozatot közvetlenül megelőző időszakról) többé-kevésbé mindannyian felelősök vagyunk, akik az elmúlt időkben politikai munkát végeztünk. De közös most a gondunk is, hogy mit írunk a sokszor emlegetett „tisztá lapra”. Mit írnak majd a miskolciak? Úgy vélem, hogy ez a „lap” Miskolcon is akkor lesz igazán tiszta, ha a Központi Vezetőség határozata szellemében, mélyreható önkritikával letörlik róla a foltokat.

Gondolom, ez a célja Földvári elvtársnak is, ám válaszában fogalmazása közben bizonyos személyes mozzanatok mintha eltérítették volna ettől a céltól. Írásából kiderül, hogy megbántódott; a cikkemet személye ellen szóló támadásnak, „kioktatásnak” fogadja, s a miskolci tennivalók tényszerű vázolója helyett túlnyomórészt megelégszik a cikkemben megírt tények, s egyes fogalmazások vitatásával. Hadd tisztázzam tehát: Miskolc – és a megye – szellemi elmaradottságáért, a júliusi határozat előtt uralkodó közállapotokért Földvári elvtársat is felelősnek tartom, de téved abban, hogy személye ellen irányult a kritika éle. Tudjuk, hogy egyes miskolci tanácsbeli vezetők – akik eddig a fülük botját sem mozgatták – *közvetlenül* felelősök a miskolci helyzetért. De miért nem bírálja meg őket Földvári elvtárs? Ehelyett a fejemre olvassa, hogy „túlmentem az igazság határán”. Nem szívesen ugyan, de vissza kell térjek tehát a tényekre.

Mindenekelőtt *Bihari Sándor*, a fiatal miskolci költő cikkének fogadtatására. Nem az volt szerintem a hiba, hogy Földvári elvtárs „elítélte ezt a cikket”, vagy annak egyik-másik részle-

¹⁹⁹ *Művelt Nép*, 1956. szeptember 2. 5. p.

tét – hiszen Bihari írásával kapcsolatosan nekem is volt néhány fenntartásom. Ezeket azonban nem taglalhattam bőségesen, mert szerzője ellen éppen abban az időben minősíthetetlen személyi hajsza folyt; s nem a cikkét, őt magát kívántam megvédeni. A hajszt, hiszem, nem Földvári elvtárs szervezte, de eltúrte; hagyta, hogy egy jó szándékú fiatal költőt gyűlések színe előtt becsületsértő kijelentésekkel illessenek, sőt meg is fenyegeessenek. Vagy talán nem értesült ezekről az esetekről? A városi pártbizottság sokszorosított sillabusza²⁰⁰ például a Művelt Népet is pártellenesnek, népi demokrácia ellenesnek bélyegezte. Alaposabb tisztázásra szorul a *Kónya Lajos* elvtárs irodalmi estjén történtek ügye is: Földvári elvtárs válasza e pontban nem megnyugtató. A jelenlévők nevét ugyanis valóban feljegyezte a megyei tanács egyik előadója (nevét kívánatra közölhetem), s erre neki a rendezőségől senki megbízást nem adott, már csak azért sem, mert a pártbizottságra már előzőleg bekérték a meghívottak névsorát. Elfogadom, hogy Földvári elvtárs nem kívánja a nyilvánosság előtt részletesen megmagyarázni, hogy milyen rendészeti intézkedések légkörében zajlott le ez a bizonyos irodalmi est. De úgy érzem, éppen a bizalom helyreállítása érdekében feltétlenül szükséges lenne az ilyen és ehhez hasonló módszerek nyilvános, erélyes és fenntartások nélkül történő elítélése.²⁰¹ Ez feltétlenül megnövelné Miskolcon a párt tekintélyét. Földvári elvtárs azt is a szememre veti, hogy „szűk körben” tájékoztattam. Nos, az általános gyakorlathoz képest még túl hosszú időt – mintegy tíz napot töltöttem Miskolcon, hogy lehetőség szerint minél több ember véleményét meghallgathassam. S meglepő volt a vélemények azonossága abban a „szűk körben”, amely magában foglalja a miskolci írókat, pedagógusokat, mérnököket, színészeket, zenekari tagokat, a népművelési osztály dolgozóit, a diósgyőri munkásokat. *Valamennyi* miskolcival nem beszélhettem, még *valamennyi* értelmiségivel sem; de gondolom, nyolcvan-száz ember nagy egészében azonos véleménye alapján joggal írhattam, hogy Bihari elvtárs egy számottevő réteg hangulatát fejezte ki. Mellesleg munkámban eddig is igyekeztem azokhoz a helyes elvekhez igazodni, amelyeket Földvári elvtárs tanácsol nekem. Az akkori helyzetben azonban volt egynémely akadálya az újságíró széleskörű tájékozódásának. Például, hogy akadtak, akik nem mertek nyilatkozni. (Országos jelenség volt ez.) S itt hadd címezzek valamit személyesen Földvári elvtársnak: véleményem szerint helytelen a félfogadás módszere a megyei pártbizottságon: a portánál döntik el, hogy kit hová küldjenek, és sokszor még azt a fáradságot sem veszi, hogy telefonáljanak a keresett elvtárshoz. „Nem Földvári elvtársra tartozik az ügy” – közölte velem például a kapus, s kurtán-furcsán az agit.-prop. osztályra utasított,²⁰² ahol igaz, bőséges felvilágosítást kaptam. Nem lehetne egyszerűsíteni a belépést, s esetleg szaporítani Földvári elvtárs kéthetenként ismétlődő fogadónapjait? Mikor ott jártam, több, mint százan váraakoztak rá. Nem helyes persze, hogy minden személyes ügyben csak hozzá forduljanak, de sajnos az emberek megszokták, hogy végül csak egy valaki van, aki ügyükben hatályosan intézkedhet; a személyi kultusz e maradványát is ki kellene fokról-fokra küszöbölni.

Ennyit hát a személyes dolgokról és a miskolci tényekről. De akad még elvi kérdés is, ami további tisztázásra szorul. Látszólag nem vág a lényegbe, de hadd mondjam el: én nem aggályosnak, hanem éppen örvendetesnek érzem, hogy Miskolcon is kezd újraéledni a forradalmi romantika, kivált az értelmiségi ifjúság körében. Jó, ha az elődeiknek, tanítóiknak, példaképeiknek érzik a 48-as márciusi fiatalokat, sőt, némi nagyralátással talán, de a maguk kis társaságát, törzskávéházukat is Pilvax-ra keresztelik. Mi mást jelentene ez, mint azt, hogy kezd újra tartalmazodni a forradalmi hagyományokra való hivatkozás? Hogy „kik és mi el-

²⁰⁰ Sajnos ennek a dokumentumnak a szövege egyelőre nem ismeretes, bizonyára a pártbizottsági iratok között fellelhető lesz. Földvári Rudolf október 20-i cikkének utalása szerint a megyei pártbizottság megsemmisítette és nem engedte szétküldeni ezt a Bihari-ellenes pamfletet. **Ld. ... old.**

²⁰¹ Ld. erről Földvári Rudolf októberi cikkében írottakat, **... old.**

²⁰² Az agitációs és propaganda osztálynak Grósz Károly volt a vezetője.

len”? Gondolom, Földvári elvtárs sem hiszi, hogy mi már végigvittük a magunk forradalmát, hogy nincsenek nálunk szép számban akár olyanok, akik visszafelé pislognak, akár olyanok, akik a gyászos emlékezetű kiscsajda jobboldal hírhedt jelszavát örökölték, s most ők szeretnék a *fék* szerepét játszani a szocialista demokratizmus mindinkább gyorsuló fejlődésében. A kis egyesületeknek, irodalmi vagy egyéb társulásoknak, köröknek, hagyományosan fontos szerepük volt mindig is a magyar közéletben, kivéve talán a Horthy-fasizmus idejét, amikor az uralkodó osztályok félsze eltorzították őket.²⁰³ Ma is egészséges formák, s csak magukra hagyva, elszigetelődve fordulhatnak helytelen irányba. Lehetne szélesebb körű, egészségesebb és friss klub-életet teremteni abban az „avasi Pilvax”-ban is. Felkarolhatná például a Hazafias Népfront, annak amúgy sincs klub-helyisége. De akármin is történik, a meglévő kereteket mindenképpen tágítani és nem szűkíteni kellene.

Ide tartozik a Hazafias Népfront ügye is. Megítélésem szerint az egyesülés a békemozgalommal és az MNDSZ-szel mechanikusan történt, s ennek a vaskos hibának a kijavítása nemcsak az Országos Tanács gondja, hanem a helyi pártszerveké is, éppen a pártirányítás elvének megfelelően: a népfrontnak „irodából” mozgalommá kellene válnia. Társadalmilag összefoghatná a különbözőféle szervezetek kezdeményezéseit, ankétokat szervezhetne, mert a kiutat mégiscsak a miskolciak ismerik a legjobban, nem a pesti újságíró.

Befejezésül tán azokról a problémákról, amikben máris egyetértünk. Igaza van Földvári elvtársnak, ha hibáztatja, hogy nem beszéltem a Népművelési Minisztérium felelősségéről. A minisztérium szerintem is felelős a miskolci helyzetért, majd meglátjuk, hogy mennyi részt vállal belőle a kivizsgálás után. De hát – szegény az eklézsia, maga a pap harangoz – a vékonyan csörgedező állami támogatást mégiscsak lehetne helyi erőkből pótolni? Az ötödakkora, harmincötezer lakosú kisváros, Kaposvár például 75 000 forintot juttat a könyvtárának, színi-színházának és nyári szálláshelyet épít az alig egyesztendő megyei szintársulatnak, Miskolcon pedig még azokat az összegeket is elveszik, amit korábban biztosítottak. Nemde tanulságos az összehasonlítás?

Miskolc legégetőbb problémája az, hogy fejlesztésekor megszegték a szocialista városépítés egyik legfőbb elvét, az arányosságot. Ezért a nagy lakásínség, ezért szennyesek az utcák, ezért elmaradott a város szellemi élete. Véleményem szerint – az arányosság elvének érdekében – Miskolcon átmenetileg első helyre kellene kerülniök a szociális, kommunális és részben a kulturális beruházásoknak is, s szeretném a magam részéről is nyomatékosítani Földvári elvtárs ez irányú parlamenti interpellációját:²⁰⁴ a legfőbb feladat most, úgy gondolom, az elmúlt öt év gyors nekifutásában támadt hézagokat mielőbb betömni, ez továbbhaladásunk legfontosabb feltétele.

S ezzel zárom is megjegyzéseimet. A többi már a miskolciak dolga.

Hegyi Imre: Vezetők Borsodban²⁰⁵

Bihari Sándor cikke régen megjelent a Művelt Népben. Azóta ország-világ megtudott egyet-mást Miskolcra. Sokan kíváncsiak arra, hogy van-e valami változás? Van már némi előrehaladás. Azóta többen érdeklődnek a művelődés problémái iránt – bár egyesek még mindig gyanakvással. A megyei és városi tanács is hathatós segítséget nyújtott a megyei írócsoportnak. Megjelent az írócsoport hetilapja, a Kilátó, a Széphalom mellékleteként. Az új lapot

²⁰³ Megjegyzés: a Horthy-korszak egyesületi életével való összehasonlítás meglehetősen erőltetett, hiszen a két világháború között a civil társadalom nagyon is sokrétű és intenzív egyesületi életre épülhetett – különösen az államszocialista időkkel történő összehasonlításban.

²⁰⁴ Vö. ... old.

²⁰⁵ Művelt Nép, 1956. október 21. 1. p.

nagy érdeklődéssel és szeretettel fogadta az olvasóközönség, de körülötte nagy viharok dúlnak. A régi, visszahúzó erők felélénkülése, a szektás szemlélet érezhető azokból a cikkekből, amelyek az Északmagyarországon támadják a miskolci írócsoport jobbik, tehetségesebb (ezt eddig írásaikkal is igazolták) részét. A vita egyik-másik hangja – ha tompítva is – hasonlít az 1956. július 2-a²⁰⁶ utáni napok felszólalásaihoz. Magam is szenvedője voltam a júliusi határozatot megelőző rosszindulatú bánásmódnak. Így kötelességem beszélni, mert nem kívánom senkinek sem, hogy ismét olyan napokat éljen át, mint amit néhányan kénytelenek voltunk rövid idővel ezelőtt átélni. Igaz, azóta megszületett a júliusi párthatározat, de Miskolcon és Borsodban néhányan nem akarják tudomásul venni.

Dr. Bóna Ervinnek a Művelt Népben megjelent nagy hatású cikke²⁰⁷ Miskolcon – kevesek kivételével – tetszéssel találkozott. A kevesek közé kell sorolnunk Déri Ernőt, a városi pártbizottság első titkárát. Eddig még nem volt alkalmunk szót váltani. Másoktól tudom, hogy művelt pártfunkcionárius, és így toronymagasan felette áll rossz hírű elődjének, az értelmiségfaló Bodnár Andrásnak. Azt is hallottam, hogy ezerkötetes könyvtára van. Éppen ezért volt kiábrándító Déri Ernőnek „A pártfunkcionáriusokról” írt cikke az Északmagyarországon. A hang helyenként kirohanásszerű. Szinte megbélyegzi azt, aki a pártfunkcionáriusokat bírálja. Azt írja, hogy „amíg egyesek a diplomájukat védtek, addig a pártfunkcionáriusok földet osztottak stb.” Sehogy sem tudok igazat adni Déri Ernőnek. Ismerem Györffy-kollégistákat, akik földet osztottak, pártot szerveztek, újságot szerkesztettek, földművesszövetkezetet szerveztek és tanultak. Az már más lapra tartozik, hogy egyes funkcionáriusokat „megagitáltak” valamilyen állás betöltésére, utána teljesen magára hagyták őket. Éppen ezért később megfeneklettek, és végül összes „bűneiket” fejükre olvasták és ezzel össze is törték őket. Az írók és mások, akik a funkcionáriusokról írnak, nem ilyen kegyetlenek. Mi nem emlegetünk fegyvert ellenük, mint közülük némelyek Miskolcon, a Petőfi-körös elítélő határozat utáni pogromhangulatban. Ahhoz azonban minden magyar állampolgárnak joga van, hogy egyes magukról megfélemezett funkcionáriusokról véleményét megmondja, még akkor is, ha pártonkívüli. Feljogosít erre a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának határozata.

Hogyan legyünk mi nyugodtak és hogy higgyünk azok őszinteségében, akik „jobbboldalinak”, „Petőfi-körösnek” ma is és finoman megfenyegettek bennünket, amiért tapsoltunk Kónya Lajosnak. Bűn az, ha valakinek tetszik *Illyés Gyulának* Bartók című verse, vagy *Kuczka* Nyírségi naplója, *Benjámín* és *Kónya* versei? Vagy talán az volt a jobboldali dolog, hogy a megyei pártbizottság első titkárának, *Földvári Rudolfnak* őszintén megmondtam, hogy másfél év ő is csak a Kónya-estén jelent meg először irodalmi estén? „Petőfi-körös” javaslat volt talán az, hogy egyes megyei tanácsbeli funkcionáriusoknak szeszelve kúraként irodalmi estek látogatását javasoltam? Nem jogos-e a kifogás az olyan tanács-funkcionárius ellen, mint *Bartók András*, a sátorlajújhelyi járási tanács VB elnökhelyettese, aki a nyolcórás munkaidő betartását „jobboldali dolognak” tartja? (Rémlik valami a szemináriumról, hogy valaha a nyolcórás munkaidőért komoly harc volt.) Vagy talán az egyik cigándi termelőszövetkezet *Bodnár* nevű párttitkárát említsem, aki ellen tengernyi a panasz, de mégis védik. Pedig ez az ember járási funkcionárius korában is „kiskirály” volt. Várható-e az új szellemben való munkálkodás az olyan típusú járási funkcionáriustól, hogy a mezőkövesdi földművesszövetkezeti étterembe belépve nem köszönnek neki *előre* a földművesszövetkezet alkalmazottai? Meg kell említeni néhány funkcionáriusnak a Hazafias Népfront lapjával, a Magyar Nemzettel szemben megmutakozó ellenszenvét. Ez a mezőkövesdi és a sátorlajújhelyi járásban tapasztalható. A Hazafias Népfronttal kapcsolatban többségüknek régi, elavult a nézetük. Taktikának tartják a Népfrontot.

²⁰⁶ Célzás a megyei pártaktíva-ülésre, vö. ... old.

²⁰⁷ Ld. ... old., ... sz. jegyz.

Szerencsére egyre több helyen kezd derengeni, mind több helyen beszélnek azokról a volt megyei funkcionáriusokról, akik éveken keresztül éltek itt, akik nem szakadtak el a néptől, nem ültek elefántcsonttoronyba, nem pöffeszkedtek, hanem éjt nappallá téve a nép között éltek. Ezek az elvtársak értették a módját annak, hogy miképp kell más pártbeliekkel és a társadalom legkülönbözőbb rétegeivel viselkedni, hogy azokat megnyerjék a pártnak. Nem volt könnyű dolguk, de olyan közvetlen, emberi módon dolgoztak, hogy az ellenfeleik is tisztelettel emlékeztek meg róluk. Szeretettel emlékezünk *Fekete Mihály* munkás főispánra, az avasi partizánvezérre. Államigazgatás vonalán a felső vezetés és a nép között mintaszerű kapcsolatot teremtett. A dolgozó parasztok közül nemcsak azok, akiket „felfedezett”, hanem mindazok, akik valaha beszéltek vele, mind örömmel látnák maguk közt *Markovics Jánost*, a jelenlegi Tolna megyei mezőgazdasági igazgatót. Nem volt született borsodi *Harmati Sándor*, a főváros X. kerületének jelenlegi tanácselnöke, aki két ízben is volt megyei titkár. Művelt, nyugodt, megfontolt, mélye emberséggel rendelkező funkcionárius volt, akinek elvhű felszólalásait mindig örömmel fogadtuk. Méltatlanul jártak el vele szemben. A mi emlékezetünkben nem úgy él, ahogy a megyétől való eltávozásakor befestették. Mai szemmel és értelmezéssel az idő Harmati Sándort igazolta. A miskolciak nemcsak a sötét „bodnári” évek alatt, hanem még most is meleg szavakkal emlegetik a csepeli *Mikola Gyulát*, aki öt évig volt városi párttitkár. Sokat tett ő Miskolcért és legfőképp azért, hogy a sokrétű város dolgozóit közelebb hozza a párthoz. Embertelen volt a vele való bánásmód is. Meg se köszönték munkáját. Az ózdiak, de a megyebeliek is szeretettel gondolnak *Prieszol Józsefre*,²⁰⁸ a KV volt tagjára, az erzsébeti kőműves proletárra. Íme ilyen funkcionáriusok is vannak.

Most, amikor a volt más pártbeli, megbántott, félreállított emberek megnyerésén fáradoznak, keserűen tapasztaljuk, hogy a vezetés rokonszenves borsodi jó hagyományai hiányoznak. *Gyárfás János* barátunk és harcostársunk, aki a fentebb felsorolt elvtársak vezetése idején töltötte a megyei vezetés inaséveit, dolgozik ebben a szellemben a megyei pártbizottság másodtitkáráként.

Vannak persze mások is – egyre többen – akik időben felismerték a XX. kongresszus szellemét. Nemcsak beszélnek róla, hanem tesznek is.

A volt más pártbeliek és pártonkívüliek megnyerése a Hazafias Népfront számára csak úgy lesz eredményes, ha őszintén és bizalommal tesszük. Sokan lelkesen indulnának csatasorba ismét, de a taktikázók még mindig a régi recept szerint gondolkoznak. Kérdem ezektől: mi a fontosabb: néhány ember önzése vagy a nép boldogsága? Szerintem akkor sem dől össze a világ, ha a tanácsoknál pártonkívüli elnökhelyettesek lesznek.

Földvári és Déri elvtársak mostanában sokat megfordultak az írók és értelmiségiek körében. Az éjfélig vagy hajnalig nyúló beszélgetéseken sok okos gondolat született. Fáradozásukat azonban nem kísérheti szerencse, ha az Északmagyarország továbbra is folytatja a szektás cikk-kampányt. Július 2-ra, a Kónya-estre és a cikkekre emlékezve „azt látjuk, hogy Miskolcon és Borsodban működnek a visszahúzó erők.

Ideje volna már az eddigi kevés után többet tenni. A TTIT-be is életet kellene lehelni. Miért nincs függetlenített titkára Borsodban egy ilyen nagy létszámú szervezetnek? A falu és a város várja a természettudományos és irodalmi előadásokat. A szakosztályok szerintem nem készültek fel kellőképp erre. Segíteni kellene a tokajhegyaljai rekonstrukció megvalósítását, harcolni kellene a talajerózió ellen, gondolkozni kellene az idegenforgalom fejlesztésén stb.

²⁰⁸ Prieszol József később az MSZMP újjászervezésében vállalt oroszánrészt, 1956. december 5-én a megyei pártbizottság elnökségi tagja, majd párttitkára lett. Ld. erről: Emléklap Prieszol József születésének 80. évfordulójára. (1986.) HOM. HTD. 91.63.22.; BALÁS, 1990. 64. p.

Kevés szó esett (egyetlen cikk) a népi kollégiumokról.²⁰⁹ Miskolc az ország második kollégiumi városa volt. Miért csak néhány lelkes ember beszél erről a „Pilvax”-ban? A hivatalosak miért nem nyilatkoznak már?

Az új légkörben és remélhetőleg gyorsuló kibontakozásban Miskolcon és Borsodban is nagyot lépünk majd előre, de ennek előfeltétele, hogy a megye vezetői a kor, az új szellem szerint gondolkozzanak, vitázzanak és így cselekedjenek. Akkor majd nem lesz köztünk komoly nézeteltérés.

²⁰⁹ Nem tudjuk, melyik cikke történt itt utalás. A *Művelt Nép* cikkének megjelenését alig egy nappal megelőzően napvilágot látott *Kilátó*-szám két írása is foglalkozott a témával: KÁLMÁN JÓZSEF: A diákokthorról; SERES JÁNOS: *A kollégiumokról*. In: *Kilátó*, 1956. október 20. 4-5. p.

IRODALMI ÚJSÁG

Bihari Sándor: Írói és emberi igényeket²¹⁰

A vidéki írók legtöbbször panaszkodni járnak Budapestre, nem is beszélve arról a töméntelen levélről, melyet az Írószövetségnek és a szerkesztőségeknek elküldenek. Nincs lakásom, nem közlik a verseimet, nem visznek külföldre, nem foglalkoznak velem és így tovább. Persze a panaszok lehetnek jogosak és jogtalanok, aszerint, hogy ki panaszolja és hogy mit panaszol. Vannak, akik egész életükben nem fognak továbbjutni a panaszkodásnál. Most, az irodalmi élet vezetőinek megválasztás előtt nem róluk akarok szólni, hanem azoknak a tehetséges embereknek a helyzetéről, akik vidéken akarnak magyar írók lenni.

Vidéki író – ez a fogalom színvonalkülönbséget is jelent a pesti író szebben hangzó, rokonszenvesebb címével szemben. S ez nem véletlen. Az Írószövetség központja sohasem támasztott komolyabb igényt vidéki tagjaival szemben. Aki éppen úgy gondolta vagy gondolja, hogy író akar lenni, hát istenem, legyen. Elmegy az írócsoportba, felszólal, bírál, fennhangon elmondja egy-két versét, s várja, hogy most őt bírálják meg, de úgy, hogy építő legyen a bírálat, azaz: olyan, hogy ő író legyen. Ő író akar lenni, a többi más dolga.

Írói és emberi igényeket kell támasztani vidéki tagjainkkal szemben. Azt hiszem, ebből következik, hogy még inkább meg kell néznünk, hogy kire bízuk a vidéki csoportok vezetését, a lektori munkák elvégzését, a folyóiratok szerkesztését. Tudom, hogy sok helyen csak némi változtatásra lesz szükség. A múlt év végén kialakult irodalompolitika azonban olyan áldatlan állapotot teremt némi írócsoportban, amelyet csak alapos tisztogató munkával lehet megszüntetni. Folyóiratokat szerkesztenek, irodalmat irányítanak vidéken olyan emberek, akiknek kevés közük van az élő irodalomhoz, s odahelyezésükkor nem a tehetségük volt a mindent elsöprő hatalom. Ha a szükséges változtatásokat megtesz-

²¹⁰ Irodalmi Újság, 1956. szeptember 15. 1. p.

szük, a tehetséges emberek csoportjai lesznek a vidéki írócsoportok. Nem számít, hogy egyes csoportnak nyolc-tíz tagja lesz, a nyolc-tíz ember tud olyan tekintélyt adni a helyi irodalomnak, hogy Pesten is és az egész országban számon tartják.

Természetesen ehhez az Írószövetség központjának nemcsak vidéken kell rendet teremtenie, hanem saját portáján is. Törődjenek a vidéki írókkal olyanformán, hogy valamennyire is megközelítőleg biztosítsák nekik azokat a lehetőségeket, amelyek a pesti íróknak biztosítva vannak. Egy-egy külföldi út alkalmával róluk se feledkezzenek meg, hívják meg őket írószövetségi vitákra. A vidéki irodalom helyzete legyen szerves része a magyar irodalom gondjainak, ne csupán egy vidéki titkár viaskodjon érte addig, amíg belefárad, s aztán marad minden a régiben.

Persze más is kell a vidéki íróknak. Kell pénz a folyóiratuk számára, hogy valamennyire is tisztességes tiszteletdíjat tudjon fizetni, otthonos helyiség, ahová nem esik be az eső, s a helyiségbe bútorok. Kell, hogy kevés panaszkodásra mielőbb megoldódjanak ezek a vidéki gondok, melyek az országos gondok pótlásaként nehezednek szegény debreceniek, miskolciak, pécsiek, s nem tudom, hová valók vállára.

KILÁTÓ

Kordos László: Beköszöntő²¹¹

„Túlzók, csökönyösek, nem közölünk valók.”
(Éluard)

²¹¹ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 1. p.

Két hónapja már, hogy a Művelt Nép ismeretes cikke²¹² felkavarta a miskolciak lelkiismeretét és azóta gyűléseken, a sajtóban, a munkapadok mellett és a kávéházi asztaloknál egyaránt folyik az éles vita: megelégedhetünk-e városunk és megyénk kulturális fejlődésével, méltók-e az eddigi eredmények Magyarország második városához és ha nem, kikben és miben van a hiba?

Bár ez sem ment ugyan könnyen, de ma már minden jóhiszemű vitatkozó elismeri, hogy a kérdés feltevőit nem vezette rosszindulat. Bármilyen szépek az eddig elért gazdasági sikerek és akármennyire örülünk is az új lakótelepek között síkló kettősvágányú villamosnak, minden szellemileg csak mérsékeltlen igényes miskolci lakosnak őszintén be kell ismernie, hogy művészeti és tudományos tömegkultúránk felszínes és hiányos, megyénk és városunk vezetői szellemi igénytelenségben szenvedtek a múltban ahhoz, hogy Miskolc kisugárzó művelődési központtá váljék, csak most tesszük az első lépéseket.

Az egyik ilyen lépés – az első a vita után, de reméljük és hisszük, hogy nem az utolsó – a Kilátó megjelenése.

Ma még kéthetenként és hat oldalnyi terjedelemben, de rajtunk, vezetőinken és nem utolsó sorban olvasóinkon múlik, hogy talán rövidesen hetente és nyolc oldalon át kívánjuk szolgálni Északmagyarország kultúrájának ügyét; olyan újságot szeretnénk teremteni, amelyik a napilapok kényszerűen szűk keretein áttörve, viszont a folyóiratok nagy terjedelmű és nehézsúlyú írásain innen maradva, szellemi kilátóként szolgál a szocialista kultúrára áhító, azt mind hangosabban követelő, azt élvezni és abban tevékenyen résztvenni kívánó minden dolgozó számára.

²¹² Utalás Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című

Hisszük és hirdetjük, hogy mind a politikában, mind irodalmi és művészeti, mind tudományos téren olyan hagyományokkal rendelkezik megyénk, melyek alkalmasak arra, hogy rájuk építve és őket felhasználva, új szocialista szellemmel felfrissítve és továbbfejlesztve, erőt adjanak mindnyájunk számára a megújuló magyar művelődéspalotájának felépítéséhez. Élő és ragyogó színfoltta akarunk válni az új Magyarország most alakuló képén, Rákóczi és Kossuth, Kazinczy és Tompa Mihály, Munkácsi és Izsó Miklós, Hermann Ottó és Budai József mutatták az utat ezen a földön, hozzájuk váljon méltóvá minden borsodi államférfi, művész író és tudós.

Hisszük és hirdetjük, hogy ez a táj, amelyik Tokaji Ferencet és a hegyaljai parasztfelkelőket, a negyvennyolcas nemzetőröket, a bükki őskohó első munkatársait és a tiszai kubikosokat, a mezőkövesdi summásokat és az 1919-es miskolci csata hőseit szülte, nem hagy minket cserben akkor sem, amikor a délborsodi szikesek termővé varázsolásához, a bűnös módon pusztulni engedett Hegyalja rekonstrukciójához, Kazincbarcika és Tiszapalkonya gyárkolosszusainak felépítéséhez új, művelt parasztságra és munkásosztályra, a szocialista munka öntudatos hőseire van szükségünk.

Dolgozó népünk anyagi és szellemi felemelkedésért mindaddig nem tettük meg mindazt, amit megtehettünk volna és amit meg kellett volna tennünk. Önelégültté váltunk, és kissé fennhéjázókká eddigi eredményeink alapján, idegesen utasítottuk el a mélyről felmorajló bírálatot és félrefordítottuk fejünket, mikor egykori ellenfeleink – nem ellenségeink – őszinte bizalommal és segíteni akarással nyújtották felénk igazságaink által meggyőződve, baráti kezűket. Régi, kipróbált munkástenyerek, a múlt minden bűnétől megszenvedett kis- és középparasztok, félreismert és túl gyorsan megítélt értelmiségiek ajánlkoznak most ismét és várják, hogy kijelöljük helyüket az újult erővel meginduló nagy harcunkban. Rajtunk múlik, hogyan fogadjuk és milyen feladatok ellátására tartjuk őket érdemesnek.

Ez lapunk szellemi programja és célkitűzése.

Eszközeink? Egyesíteni kívánunk lapunk író- és olvasótáborában mindenkit, aki részt akar venni hazánk anyagi és szellemi felépítésének óriási feladatában. Hű és torzításmentes képet nyújtunk városunk, megyénk és vidékünk minden problémájáról. Őszintén és bátran tárjuk fel a nehézségeiket és hibákat, mert alapelvünk az, hogy elég erősek vagyunk a nehézségek leküzdésére. Nem tartjuk magunkat csalhatatlanoknak, de ugyanezt másokról sem vagyunk hajlandók elhinni, a nyílt, bátorhangú vita a szellemi fegyverünk. „Én nem fogom be pörös számat...” – mondta József Attila.²¹³ Nem tekintélyi érvekkel, hanem tárgyi igazságokkal, tényeken alapuló meggyőzéssel kívánunk harcolni. Tévedhetünk esetleg és valószínűleg fogunk is olykor tévedni, de jóhiszeműségünket és segíteni akarásunkat elvitatni senkinek sem engedjük. A permanens forradalom gondolatát magunkra is érvényesnek ismerjük el, hirdetjük, hogy társadalmi és kulturális fejlődésünkben megállást nem ismerhetünk, eredményeinkkel megelégedve sohasem lehetünk.

Éluardnak, a nagy francia szocialista költőnek a spanyol polgárháborúban elhangzott szavait azonban magunkra is vonatkoztatjuk. Nem légvárépítés a célunk; ismerjük erőinket, a rosszhiszemű túlzókat, jobbra-balra elhajlókat, túllicítelőket nem tekintjük segítőtársainknak, nem engedjük őket soraink közé. De a csökönyösek sem közülünk valók, akik önnön tehetlenségükben megátalkodva, haladásra, fejlődésre képtelenül állják útját a fiatal, feltörekvő, tervektől terhes fiataloknak. Munkatársainktól a feltétlen meggyőződést, az építeni, javítani vágyást, a hibák felfedése mellett az útmutatást, a segíteni akarást várjuk és követeljük meg.

Közvetlen terveink? Helyet akarunk biztosítani vidékünk fiatal íróinak és költőinek, de az esetleg régóta elhallgatott és félrevonult idősebbeknek egyaránt. Nyilvánosság nélkül irodalmi élet nem fejlődhetik ki, a legszebben fészlő rügy is elszárad, ha a gyökér nem táplálja. Verset, novellát, regényrészletet bőven közlünk minden számunkban. Meg akarjuk végre terem-

²¹³ Idézet József Attila *Ars poetica* című verséből.

teni a városunkban olyan régen nélkülözött kulturális szemlét, amely számon tartja, mérlegre helyezi és megítéli minden művészeti és tudományos megmozdulásunkat, időben jelzi közönségünknek az értéket, figyelmezteti és óvja a giccsőtől, a sablontól és a kultúra örve alatt belopódzó szeméttől. Számon tartjuk vidékünk színházainak, mozijainak, hangverseny- és előadótermeknek, múzeumainak és könyvtárainak minden problémáját és kiköveteljük kulturális életünk hivatásos vezetőitől a segítséget, a meg nem alkuvó magas művészi színvonalat, a hozzáértést, a kulturális forradalom célkitűzéseinek állandó szem előtt tartását. Külön rovatot tartunk fenn a termékeny vita számára, ahol szót adunk minden őszintén javítani vágyó, városát és vidékét szebbé és gazdagabbá kívánó hozzászólásnak. Új életre akarjuk ébreszteni csipkerózsika álmából az irodalmi riport műfaját, és ennek keretében akarjuk közelebb hozni egymáshoz a falusi, üzemi és városi dolgozót, hogy egymás munkáját jobban megismerve, megszeresse azt. Nem hagyjuk elaludni földünk ősi hagyományait, történelmét, műemlékeit, népi művészetét, szabadságharcainak még élő emlékeit.

Egyelőre ennyit terveinkről. Ha elég erő lesz bennünk ezek végrehajtásához, és elég érdeklődés közönségünkben ezek befogadásához, tovább is kell majd lépünk. A közeli országhatár és a közöttünk élő nemzetiségeink kultúrájának támogatása talán rövidesen arra is képessé teszi, lapunkat, hogy a kapuk most folyó kitárása után összekötő kapocs legyen északi szomszédunk tőlünk oly sokszor elrágalmazott népe és kultúrája és a miénk között. De ma még ne szaladjunk túlságosan előre...

Az elv, mely minket szerkesztői munkánkban vezet, az objektív pártosság elve. A betűrágó, szemellenzős dogmatizmusnak remélhetőleg egyszersmindenkorra vége szakadt. Már egyszer mondtam, s most megismétlem: nem érezzük magunkat csalhatatlanoknak, tárgyilagosan vizsgálunk meg minden ellenvéleményt, ami jónak bizonyul, azt felhasználjuk, ami nálunk bevált, őszintén másnak is ajánljuk. Emberek vagyunk, csalódhatunk és megcsalattathatunk, de szent célunkról: dolgozó népünk felemeléséről, a szocializmus végső győzelemhez juttatásáról soha le nem mondunk.

Mi borsodiak, sokszor és méltán, büszkélkedünk hegyeink kilátó csúcaival, az azokról elénk táruló végtelen földek látványával, a bércek lélekmegnyugtató magányával és csendjével. Pedig milyen sokszor fogadja a természetjárót köd és porfelhő a csúcsok alatt, amely lehetetlenné teszi a szabad látást, a tiszta, világos szétpillantást. Csodálatosan éles őszi délutánokon azonban, amikor az északi szél szétver minden párát, mozdulatlanra dermedve állsz a bükki ormokon és a végtelen távolban ott lebegnek előtted valószínűtlen szépségben a messzi havas hegycsúcsok.

Legyen a mi Kilátónkról a pillantás mindig ilyen tiszta, ilyen éles!

Székényesi Lajos: Még egyszer a Pilvaxról²¹⁴

Talán két éve lehet már, hogy valaki valamilyen irodalmi probléma megtárgyalására kért tőlem találkozót. Nem olyan egyszerű dolog a miskolci viszonyok mellett meghatározni egy ilyen beszélgetés színhelyét, különösen, ha mindkét fél ideje, gondja, munkája is befolyással van az ilyen „mellékes” megbeszélésekre. A legjobb megoldásnak látszik ilyenkor a kávéház, vagy a pressó, de az sem mind, mert az egetverő, bárgyú csinnadratták néha az élettől is elvezszik az ember kedvét, nemcsak az irodalomtól. Nyilvánvaló, hogy ilyenkor a sok rossz közül a viszonylag csendesebbre esik a választás, ez pedig Miskolcon az Avasi-kávéház. Akkor így válaszoltam: „Rendben, délután 5-kor találkozunk a Pilvax-ban”. Akkor még nem tűnt annak, de ma már érdekes, hogy barátom nem kérdezte vissza, mi az a Pilvax és hol van, csodálatosképpen a jelzett időben pontosan megjelent az Avasi törzsasztalánál.

²¹⁴ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 3. p.

Talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha az igazságot most megállapítom: innen a miskolci Avasi-kávéház Pilvax elnevezése, mely azóta a miskolci írócsoport tagjaiban gyökeret vert s mely talán szimbólummá is változott.

Ezt akkor is szükségesnek tartom hangsúlyozni, amikor már előttünk a tény és a kísérlet, mely ezt a hagyománytisztelő, a magyar szabadság történetének *egyik* legszebb napjait idéző, az irodalommal összenőtt fogalom pusztá emlegetéséből valamiféle új forradalom csiráját véli előbukkanni, csak még azt nem tudván, hogy ... „kik és mi ellen?”²¹⁵

Nem lesz talán érdektelen elmondanom, hogy kora ifjúságom óta a kávéház szót hallva, mindig arra az *egy* kávéházra gondoltam, mely büszke fészke lehetett a széles e földtekén élő minden ember legszentebb álmainak: a szabadságnak, s ahol olyan jelszavakat írtak magyar ifjak zászlaikra, amelyek nélkül nem élet az élet.

Ezt a hagyományt ápoltam lelkemben félőn, ábrándozva mindig s ápolom, őrzöm ma is, a gyermekkori boldog álmaim, tervezgetéseim, hitem megalázását látnám abban, ha most minden kávéházat le kellene szállítanom arra a rangra, amely, sajnos, a legtöbbet közülük megillet: az alkohol bűzétől fojtogató levegőjű, s az új „urazást” jelentő szimplázás kávéházára, vagy éppen a „késdobáló” rangjára, amire persze nem egy példa van Miskolcon, s ahová aligha léphet emberfia anélkül, hogy az első percben kést ne szúrnának az oldalbordái közé, vagy jobb esetben fel ne sorolnák összes őseit Árpádig bezárólag. Természetesen az isten kíséretében. Ez pedig köztudomásúlag nem is irodalom, nem is kultúra, de még csak Miskolchoz sem méltó, még akkor sem, ha ezek legveszedelmesebbjeinek a bezárása megnehezítené a Vendéglátóipar tervteljesítését. Hová menjen hát gondjai, tervei összevetésére, álmai szövögetésére a miskolci értelmiség?

Mondhatná valaki: ott az a sokat hánytorgatott Avasi, oda menjen, de miért ragaszkodik ahhoz, hogy az Avasi Pilvax legyen?

Hogy ki lát az Avasiban Pilvaxot és ki „késdobálót”, azt nyilvánvalóan meghatározzák olyan tényezők, mint az ízlés, meg a gondolkodásmód. Egyéni dolog ez, én is csak egyénileg mondhatom: amióta ember él a földön, mindig voltak eszményei és eszményképei, jaj, hová jut az a nép, nemzet, az az ifjúság, mely nem tud eszményekért lelkesedni, s amelynek álmaít szétrágtá a közöny? Mért szégyelljük azt, amire minden más nép büszke lenne? Van-e nekünk félnivalónk a 48-as eszméktől, Pilvaxtól, mely egyet jelent a függetlenséggel, meg a szabadsággal?

Már hallom, ahogy felhördül a „belemagyarázók szektája”: hogyhogy, most nincs szabadság és nincs függetlenség?

Megszoktuk már, hogy épkézláb gondolatokat egyesek kicsavarnak, de ez esetben nincs rá lehetőség. Mert itt most nem arról van szó, hogy van-e szabadság és függetlenség, hanem arról, hogy a Pilvax-ban is erről a két fogalomról beszéltek (a többi mellett természetesen), melyek olyan tettekké váltak aztán, hogy ámulva figyelt a világ, minden ember, akinek valaha is élt a szívében a gyűlölet szikrája elnyomói ellen.

Úgy vélem tehát, nagyobb bűn a Pilvaxról nem beszélni, mint beszélni, s ifjúságunkból is előbb lenne valami, ha Puskás Öcsi aranyat érő lába helyett Petőfit vagy más pilvaxbelit tekintene példaképének. Itt aztán megint mellőzzük a belemagyarázást, mert nem a miskolci Pilvaxbeliek-ről van szó, hanem azokról, akiket mi is példaképünknek tekintünk, s akiket más is tekinthet annak, ha a szíve meg az esze úgy diktálja.

Kétségtelen, hogy a 48-as Pilvax érdeme, tette és munkája összehasonlíthatatlan azzal a néhány „forrófejű” ember tetteivel, akiket a mi Pilvaxunk tudhat magáénak, ámbár a megtisztult Forradalom, a szocialista forradalom ügye egyet jelent a dogmatizmus elleni könyörtelen harccal *is*, meg a demokratizmussal *is*, meg a törvényességgel *is*, meg az emberséggel *is*,

²¹⁵ Nyilvánvaló utalás Földvári Rudolfnak a *Művelt Nép*-hez intézett válaszcikrára, ld. ... old.

amelyről nemcsak mi beszélünk, hanem mindenki, akinek most hivatalból ez a kötelessége, viszont a tettekből részt kérünk!

Petőfiéknek akkor nem kellett a szektáriánusok ellen harcolni, s az is a világ legtermészetesebb dolga volt (más kérdés, hogy politikai vakság is), hogy Petőfit, mint képviselőjelöltet a kerületéből – ha meggondolatlanul is – elzavarták,²¹⁶ nálunk pedig a szocialista demokrácia megerősödését látszik bizonyítani a hihetetlen tény: a KV. tagját, a megye egyik vezetőjét is meg lehet bírálni!²¹⁷

Persze, az igaz, ha ma már lehet – de nem ez az erény, hanem az a bűn, hogy eddig nem lehetett! Széles e világon mindenütt, ahol választott vezetők vezetnek, s valóban népképviselőt kormányoz, ott ezeket megbírálni, visszahívni, beszámoltatni akkor lehet, amikor a választóknak kedvük szottyan. E nélkül se demokrácia, se szocializmus, se szabadság nincs, csak önkény, meg törvénytelenység, amiből pedig egyetlen nép sem kér jótányit sem.

Hol tart ma már a mi népünk, ha felszabadulásunk tizenegyedik esztendejében nem kelene bizonygatni, hogy a vezetőt bírálni minden állampolgárnak alkotmányos joga, ha ugyan nem kutya kötelessége!

Ebből következik: „nem azért virrad, mert a kakas kukorékol, de a kakas kukorékol, merthogy virrad”, de se nem író, se nem ember, aki csak akkor merészel kukorékolni, amikor már a virradatot nemcsak a fényes nap jelzi, de pecsétetes írás is bizonyítja. Miskolcon sem kéne sokáig keresgélni, míg megtalálnánk azt, aki mindig kukorékol, mindenre van kukorékolni valója, de csak pesti újság meg a pecsétetes írás után. A világ legkönnyebb mestersége ez, de érthetően nem lehet soha sem rokonszenves, sem emberi.

A Pilvax szelleme emberibb magatartásra, önálló gondolkodásra is tanít!

De tiltakozásra is tanít, az ellen, hogy hazánk jeles költője Miskolcon csak a belügyi szervek „felügyelete” alatt tarthasson irodalmi előadást.²¹⁸ Erre a jelenségre vissza kell térni, mert *Földvári* elvtárs, aki a szocialista demokratizmus erőteljes kibontakozását bizonygatja, elismeri ugyan, hogy erről tudomása volt, ellenben a belügyi szervek tagjainak is elismeri jogát az ilyen eseteken való részvételen. Ezt mi is elismerjük, mindenkinek el kell ismerni. De ki hiszi, hogy a belügyi szervek tagjai az irodalom iránti forró szeretetüktől fűtve cirkáltak az Írószövetség előtt, s noha Miskolcon volt már néhány irodalmi est, az Írószövetségnek minden hétfőn van összejövele, csak *ekkor* és soha máskor nem érezték szükségét irodalmi érdeklődésük kielégítésének?

Joggal vártuk volna, hogy *Földvári* elvtárs, a megyei pártbizottság első titkára, a Központi Vezetőség tagja, ezt a jelenséget, mint eléggé el nem ítélni, mint a szocialista módszerektől teljesen idegen módszert a maga nevében is visszautasítsa, s megfelelő intézkedéseket foganatosítson, vagy foganatosíttasson hasonló esetek elkerülésére.

Hogy az eset megtörtént, talán nincs is olyan káros és súlyos, mint az, hogy *Földvári* elvtárs a Központi Vezetőség július 18-21-i határozata után *ezt* még mindig megengedhetőnek tartotta.

Azt hiszem, a belügyi szervek is eljutottak már a párt önbírálata és útmutatásai után odáig, hogy az ellenséget ott keressék, ahol az valóban van, s ne hintsék akaratlanul is a bizalmatlanság légkörét éppen akkor, amikor a párt értelmiségi politikája, illetve annak gyakorlati kivitelezése merőben eltér a néhány év előtti káros gyakorlattól. Ha pedig még nem jutottak volna idáig, éppen a Megyei Pártbizottság első titkárának a kötelessége, hogy letérítse őket a helytelen útról.

²¹⁶ Petőfi Sándor 1848 júniusában az első népképviselői választásokon Szabadszállás választókerületében indult, és megbukott.

²¹⁷ Célzás Földvári Rudolfr.

²¹⁸ Célzás a július 5-i Kónya Lajos-estre.

Mindezt azért is ismételten el kell mondani, mert csak a legutóbbi napokban is hallottunk esetekről, melyek zavarólag hatnak az értelmiség körében, elsősorban a miskolci íróknál.

Valamiféle új módszer van kialakulóban, mely a régi rossznak, egy új, „demokratikusabb” változata, amelynek nincs még neve, de amelynek nevét, nem kétséges, leleményes népünk mielőbb megformálja. Ez a módszer pedig nem más, minthogy a „kispolgári értelmiséggel” barátkozó és ezek vonalára csúszó embert egyesek munkahelyéről áthelyezik – nevelési szándékkal –, ugyanakkor jó munkája elismerésül pénzjutalomban részesítik. (Ilyen eset adódott egyetlen napilapunknál, az Északmagyarországnál.) Most mit gondoljon az ember, egy olyan értelmiségi, aki maga is a napszámos sorból indult el, s akiből talán sohasem lett volna értelmiségi, vagy pláne író, ha nem szól bele életébe 1945-tel a történelem?

Hát érdemes volt? Érdemes volt verekedni, küzdeni, tanulni, értelmiségivé válni? Ha már az ilyen emberrel való barátkozás is káros következményeket jelent? Mi ez?

Nem szeretnénk, ha megint más lenne a szó és megint más a tett.

S mindezt a párt értelmiségi határozata²¹⁹ után!

Pillanatnyilag sem hisszük, hogy *általában* így van. Sőt, talán *általában* nem így van. De hogyan lehetséges ez, akár csak egyetlen egy esetben is? Miféle erők dolgoznak a párt tisztaszándékú, erőt fakasztó határozatai ellen?

S meddig még?

Eszembe jut a demokratikus centralizmus, amelyről mostanában megint oly sokat beszélünk. Mert a mi demokratizmusunk nemcsak azt jelenti, hogy bírálni lehet, bírálni kell, hanem azt is, hogy választott vezetőink, illetve szerveink intézkedéseit végre kell hajtani. Egyetértünk.

Végre kell hajtani, de mindenkinek, és – még Miskolcon is! Minden más határozatot éppúgy, mint az értelmiségi határozatot. Itt is legyen a helyes szó, élő, sőt éltető tette!

Mindezek a kérdések szorosan összefüggnek Miskolc kulturális problémáival, amelyekről az utóbbi hetekben sok cikk, vita-anyag jelent meg a helyi és országos sajtóban. A kulturális kibontakozás és felemelkedés nem képzelhető el másképpen, csak a szocialista demokrácia további erőteljes, gyors kiszélesítésén, mint ahogyan minden alkotó kedv széleskörű kibontakozásának egyedül a szabadság az éltető eleme. Ez nem akar, mint ahogy nem is lehet kinyilatkoztatás, mindössze emlékeztető ismétlése néhány olyan ténynek, melyet a történelem már lemért, s amelynek értékét mindannyiunk számára világosan ki is jelölte. Ezeknek az elveknek a megvalósulását semmiképpen sem biztosíthatja néhány úgynevezett középkáder leváltása, akik sokszor akaratokon kívül is – velünk együtt – végrehajtói voltak egy alapjában rossz, embertelen módszernek, s akiből a legegyszerűbb módszerrel igyekeznénk bűnbakot csinálni.

Nem vagyunk, nem lehetünk csálthatatlanok – tévedtünk és tévedhetünk –, hiszen emberek vagyunk. Türelemre, türelemre van szükség, de azokkal szemben már nem lehet, akik a már kijelölt, világos és egyenes út helyett is az árokparton, sőt az árokban bukdácsolnak.

Ezt a néhány sort a miskolci kulturális élet vitáihoz szántam, eredetileg tele javaslattal. De hát itt a bizonyíték: az alkotókedv, a helyesnek vélt javaslatok is mákszemmé zsugorodnak, ha a tisztuló levegőbe korom is vegyül s éppen onnan, ahonnan mást várnánk.

De talán még visszatérhetünk a javaslatokra is, addig hadd kristályosodjanak a Pilvaxban.

Ilyen és ehhez hasonló gondolatok terjengenek a Pilvax-nak nevezett Avasi-kávéház törzsasztalánál, az illatos fekete párolgó gőzében, elmerengve múlton és jelenen, s még inkább a jövőn, nem kis felelősséggel az előbbiért, tervezgetéssel, álmodozással az utóbbit illetően, amelynek immár valamennyien alkotói, formálói vagyunk, népünk nagy és magasztos hagyományaihoz híven.

²¹⁹ Az „értelmiségi határozatot” a Központi Vezetőség 1956 augusztus 2-án fogadta el, mely megkövette az értelmiséget múltbeli sérelmeiért.

A csöndes Pilvax asztalán délutáni napfény játszadozik, az ablak alatt emberek sietnek, gondterhesek és vidámak, miskolciak, magyarok, – jelen – jövő.

Gondolnak-e Petőfire, a Pilvaxra?

Talán igen.

Szauervald Lajos: Lírai jegyzetek Szabó Lőrinc válogatott verseiről²²⁰

Lehet-e a zenét szavakba foglalni? Lehet-e a száguldó gondolatot pórázra fogni? Lehet-e Szabó Lőrinc kötetéről nyugodtan, bíráló hangon, tárgyilagosan beszélni? Nem! Töredezetten talán igen. – Mert csak dadoghatunk a művészetről, amikor megfoghatatlanul feltárja önmagát.

A férfilelek fejlődése, vágyakozása, a nagyszerű világ megcsodálása, szerelmes lobogás és fájó kiábrándulás bontakozik ki előttünk kötetéből. A szenvedés és a fukar életöröm jajkiáltásai sűrűsödnek kristályokká, és ezekben egy bűnös emberöltő tükröződik.

Szabó Lőrinc köteté 34 év verseinek színe-javát foglalja magában. Ez a 34 esztendő a magyarság történetének leggyászosabb és legtöbbet ígérő évtizedeit öleli át. S bár a költő verseiben mindenekelőtt saját lelkének grafikus vonalait rögzíti, mégis legszubjektívebb vallo-másaiból is meg lehetne rajzolni 34 év magyar életének hullámhegyeit és hullámvölgyeit.

Mi ez a kötet? Költészet? Színjáték? Vagy Történelem? Minden. *Történelem*, tömény oldattá sűrűsödve. *Tragédia*: egy nemzet, egy kor tragédiája. És ha egészében nézzük, az az érzésünk, hogy szinte laponként zuhanunk és emelkedünk tragikus mélységekbe és magasságokba. Ám ebben a tragédiában *nincs* katharzis, csak a lélek örök, fájdalmas feszültsége. És végül, hogy költészet-e ez a mű? Óh, nem. Végtelenül finommá magasztosult muzsika, amely már nemcsak gyönyörködtet, hanem belénk hasít a csontokig, felszántja a húsunkat, és felkavarja a lélek tengerét, mint valami őrült Poseidon.

„Házak, paloták, palotasorok,
szépek vagytok ti, de gonoszok:
romokat látok, sújtó tüzeket,
tornyaitokon az ítéletet!”

És ítélni fog „Kalibán”, mert „jóság és kultúra” nem egy fogalom, s a város rideg körngetegébe csak a szénásszekér hoz igaz, szépséges illatokat. Kiszakadhatunk az őstelevényből, de mégis megmarad számunkra a fájdalmas visszavágyódás a földhöz.

S ha valami örömet nyújt még a város, az csak a hajnalban alvó körngeteg lehet, mert

„Csöndes a nagy tér, üres és
még nem mocskolja ébredés.”

Halálvágy, keserűség. – „De meghalni ilyen fiatalon?” – kiált fel. Miért? Mert:

„Cifra őrjöngés a világ,
csak egy egyszerű, a szurony.
Rettenetes ma élni és
meghalni ilyen fiatalon.”

²²⁰ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 6. p.

Az első világháború utáni nemzedék keserű kiábrándultságában hogyan ismernénk magunkra, mi, a következők, akiket már egy újabb világégés tanított apokaliptikus vízióra, amelyekben a „szörnyeteg városok” rontják meg álmainkat.

De a „Kísértetek” után már jelentkezik az élet végtelen szeretete, a tavasz költői átélése, amely féktelen győzelmi mámorra fokozódik. (Óh, Nizza, tenger!), s a megélt szépség decrescendoja, a beteljesült vágy édes ernyedése ömlik szét lelkünkben. (Búcsú Avelengótól.) A lélek megbillent mérlege fokozatosan visszanyeri egyensúlyát (Háború után), de kiheveri-e valaha a sebeket? Soha, mert nyoma mindig megmarad, és a sima felszín alatt újra és újra megtöri a fényt (Szerelmes június).

S azután tanúi lehetünk a csodának, amint mélyen férfiasra változik át a hang. Már nem kong hamisan a lázadás szava, mert a lélekben a múlt pillérei tiszta rezonanciát visszhangoznak. (Szegénynek lenni s fiatalnak); (Akkor se vagy csak akkor?) A keserű szemrehányás diogenészi cinizmussá változik át:

„napok, napok, tolvaj kölykei az időnek,
szakadatlanul lopjátok az erőmet.
Nem hoz örömet közületek egy sem.
(Mindent csak akkor, ha majd megöregszem?)”

De a társadalmi mondanivaló súlyán nem könnyít ez a hang. A harmincas évek magyar életének álmos borzalma kiált segítségért a magyar „holt lelkek” világából. (Újsághírben a végtelen.) S ebben a miliőben véletlen volna, hogy csaknem egy időben két nagy költőnk gondol öngyilkosságra? Az egyik „mérget, revolvert” ajánl, a másik pedig, jövődő sorsának lépve elébe, a sínek talpfái között keresi a megoldást. Aki még az ő vallomásuk után is fényesre akarja festeni *ezt* a múltat, az csak tájékozatlan naiv, örült vagy gazember lehet.

De hát mit tehet egy poéta? Legfeljebb átkozódik. Megátkozza a gyötrelmet hozó, örömtelen munkát, amelynek egy tál lencséje elrabolja gyönyörű szabadságunkat. (Negyedóra isten és a hivatal közt.)

A harmincas évek derekán Szabó Lőrinc hangja megtörik. Elveszíti dinamikáját, és egy kis túlzással valami megalkuvásfélét érzünk benne.

„Add meg, muszáj, mondtam magamnak,
add meg, ami az ördögé,
s amit megmenthetsz, azzal indulj
igazi céljaid felé.”

S ebben a lelkiállapotban az emberszeretet, sőt minden élő fájdalmas szeretete töltheti csak meg tartalommal a lelket. Mélységes szolidaritását az egész élő, szenvedő világgal, s a haláltól való rettegés borzalmát önti szavakba egy kis bárány elsiratásakor (Bajrárm ünnepén). Mert jó és egyszerű lenne a halál, ha nem volna meg állati lényegünk mélyén az iszonyat, ha az élet egyszerűen megadná magát a megsemmisülésnek. De így az örületbe kergető félelem marad csupán.

A kötet nagy érdeme, hogy a sötét pesszimizmust derűs bizakodás váltogatja, szinte lapoként. (Válasz: Barátaimhoz.)

Szerelmes verseiben, Walt Whitman féktelenségéhez és tisztaságához hasonlóan, az élet, a szépség rajongó szeretete tombol (Piros kis húsbarlang a szád; Kiránduláson), s örök monumentumot állít, a „Huszonhatodik év” című ciklusban, a szeretett asszony emlékének.

A „Tücsökzenében” tündéri képekben vonul előttünk el a költő élete, és milyen büszkeség emeli magasra mellünket, amikor városunk képére ismerünk itt, vagy ott.

Lehet-e még valami olyan lélekrobbantó, mint ez a művészet – Szabó Lőrinc művészete – , amely sokszor rímnélküli sorainak ritmusával maga a véresen eleven valóság, agitáció a múlt ellen, s itt-ott jövőbe rohanó országút. Ez a kötet nem megnyugvást, nem „tisztá művészi” élményt ad, hanem felelősségérzetet, emberi öntudatot és jövőt vállaló feszüléseket indít el bennünk. – Hát van-e erő, amely hatalmasabb, mint a szavak művészete: a költészet?! És jaj annak a társadalomnak, mely ezt az erőt semmibe veszi.

Szekrényesi Lajos: A nép nevében²²¹

Évek óta megszoktuk már, hogy az értekezletek, megbeszélések monoton hangja álmosító közönybe ringatja a jámbor hallgatót, amely elől nem volt menekvés. Csak az utóbbi időben mutatkozott némi javulás, sokszor azonban a viták csak azért voltak, hogy legyenek. A jót vagy rosszat egyaránt fejbólintással tudomásul vevő összejövetelek nemcsak a gondolatot kötötték gúzsba, de a valamikor feszülő tetteket is a semmittevésbe andalították.

Szeptember 17-e vízvázlatzó a magyar irodalom történetében, nemcsak azért, mert formájában eltér a szokványos és megszokott handabandázásoktól, hanem, mert a cselekvéstől izzó levegőben nagy gondok, országos tettek fogamzódtak a kemény küzdelem árán megvívott szabadság levegőjében.

Ha van példa és érv arra, hogy július valami újat, valami emberibbet, valami olyat hozott nemcsak az írók, de az egész magyarság számára, amely után valamennyien sóvárogtunk, – de amelyet hallgatásba tiport a sztálinista-rákosista időszak – akkor ez a példa az írószövetség közgyűlése.

A közgyűlés csak azok számára jelenthetett meglepetést, akinek agyán még ott van az elmúlt évek kényszerű szellemi bilincse, de akik valaha is igazában tudtak lelkesedni a szabadság és az igazmondás eszméiért, azok új erőt meríthettek a holnap új, győzelmes csatáihoz.

A magyar írók imponáló egysége egy jelszóban csúcsosodott, amelynek érvényesnek kell lenni nemcsak az irodalom, de az élet minden területére: *Soha többé hazugságot!*

Ez a néhány szó, úgy érzem, hitvallásává vált valamennyi írónak s ettől a legparányibb eltérés is csak azt jelenthetné: ember sem lehet, aki hazudik nem író, – legfeljebb csak rongy ember. Az új hitvallás elemi erővel tört és tör magának utat, az izzó igazságkeresésben benne van a keserű önvád is: mivé lettünk, hová jutottunk, miért hazudtunk?

Az elmúlt évek során a szentesített hazugság ködfátyolt vont szemünk elé, de nem lehetett olyan sűrű köd, hogy a nemzet legjobbjai, a nép egyszerű fiai át ne törjék a sötétséget, ha mással nem, a reményekkel.

Lehet-e nagyobb szomorúság, mint bűnöket elkövetni, hazugságot istápolni, s mindezt a nép nevében?

A történelem és az idő korokat emészt, hány korszak emésztődött el a történelemben, melyeket a nép nevében, de hazugságra építettek? S hogy mégis megvagyunk, élünk, vitatkozunk, s ábrándozva tervezgetjük a jövőt, mindez talán csak annak köszönhető, hogy az igazság nem vesztetett el a legsötétebb órákban sem. A hazugságok elröppennek a tovatűnő széllel, még akkor is, ha fájó sebük felejthetetlenül megmarad, ám az igazságot csak elhallgattatni tehet, de kiirtani soha, mert amíg ember él e földön, ez lesz egyetlen éltetője, ez lesz eszméje. Ahol az igazság, ott a szabadság, a zsarnok soha nem tűrte az igaz szót, mert a sírját ásta meg.

Így válik érthetővé, hogy az Írószövetség közgyűlése, amely a teljes igazság kimondására törekedett, teljes szabadságot követelt teljes felelősséggel.

²²¹ *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 1. p.; ill. ugyanezt közölte: *PORKOLÁB*, 1992. 52-54. p.

A nép nevében cselekedni, a nép nevében írni csak igazat lehet, s minden kimondott szóért, minden tettért csak úgy lehet és úgy szabad teljes felelősséget vállalni, ha a kimondott szó, az elvégzett tett igaz, becsületes, a nép szándéka szerint való.

S ki tudja hamarabb lemérni, hogy szabad-e, igaz-e, amit a nevében elkövettek, mint maga a nép?

Óh, az elmúlt évek során hányszor hivatkoztak a magyar népre írók, vezetők s egyebek, szent meggyőződéssel: a nép egyetért velük. S a látszólag semmi iránt érdeklődést nem tanúsító nép mégis mihamar lemérte, s a történelem szemétdombjára dobta mindazt, ami dogma, ami lakkozás volt, egyszóval nem volt igaz.

Nagy tanulság ez mindenki, mindnyájunk számára.

Arra int, amire oly határozottan és egetverő lelkesedéssel hívta fel a figyelmet a közgyűlés: soha többé hazugságot!

Az elmúlt hónapok során több igaz és becsületes jelét láttuk annak, hogy a magyar nép, s vezetői is leszámoltak a sötétség éveivel, annak ellenére, hogy akadnak még, akik két lábbal nyomják a hazugság fékjeit, mert jövőjüket, egzisztenciájukat féltik az igaz szótól. A teljes szabadság és teljes felelősség azt is jelenti: felelősséget kell vállalnunk kinek-kinek a maga módján és kinek-kinek a reá jutó részt megilletően a múlt hibáiért. Sajnos, van még példa, hogy az ilyen leszámolást egyesek elveik feladásának tekintik.

De hova jut az ember, aki még arra sem képes, hogy mindazokat a hibákat, bűnöket, amelyeket a nép kárára követett el, maga is annak tekintse?

S aki elvtelenségnek, pálfordulásnak tekinti, ha a tegnapi hazugság helyett ma igazságot próbál mondani?

Azt hiszem, nem állunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk: az ember csak ott kezdődik, amikor képes saját életének revíziójára, vagy divatos kifejezéssel élve, önbírálatra. Embere válogatja, hogy ki, mit tart becsületesnek, ezt-e, vagy amazt. Ámbár nagyobb szégyen a tegnapi hazugságot ma is hazugsággal megtoldani, mint teljes felelősséget vállalva szembenézni a néppel s azt mondani: hazudtam nektek!

Nem igaz – és nem lehet igaz –, hogy embereket ne lehessen helytelen szemléletüktől meggyőzni. Ez különben a mi szocialista társadalmunk egyik alapvető lényege is. De aki tekintélyének látszólagos megőrzése végett képes a csillagokat is letagadni az égről, annak nincs tovább jogában ezt a nép nevében tennie. Mert a nép tudja, hogy az égen csillagok vannak, s azt is tudja, hogy melyik a fényesebb, melyik a halványabb csillag. S azt is tudja: amikor felsüt a nap, eltűnnek a csillagok.

Úgy érezzük, kevés reménye van annak, hogy a jövőben megszűnnének a viták, az alkotó szellemű vitákra éppen olyan szükség van, mint a levegőre. Élni sem az előbbi, sem az utóbbi nélkül nem lehet. Am csak okos politikán, megértésen és a bizalmon múlik, hogy a viták a jövőben elsősorban ne politikai jellegűek, hanem inkább irodalompolitikai jellegűek legyenek, de amelyeknek alapját elsősorban a tettek, a születendő új művek alkotják. Mert tesznek viták, hogyne lennének, ha egyszer népművelési kormányzatunk egyik fő képviselője az Írószövetség közgyűlésének színe előtt kijelenti például, hogy az általa is évek óta hirdetett és egyedül üdvöztetőnek tartott szocialista-realizmust hirtelenében nem tudná megmagyarázni, pontosan azt sem tudja, mi az?²²²

²²² A célzás vélhetően Kállai Gyula felszólalására vonatkozott, aki 1955-1956-ban népművelési miniszterhelyettes, majd 1956 júliusától (tehát az Írószövetség közgyűlése idején is) az MDP KV kulturális osztályát vezette. A szeptember 17-i közgyűlésen közvetlenül Képes Géza titkári beszámolója után kért szót, tolmácsolta a pártvezetés üdvözlését, és a közös célok fontosságát emlegette. A szocialista realizmust egyébként „főlényesnek, magasabb rendűnek” nevezte minden más irodalmi irányzattal szemben. Vö. STANDEISKY, 1990. 270-273. p. Elképzelhető azonban, hogy Szekrényesi összekeverte Lakatos István – Kállaiéval ellentétes nézeteket képviselő – felszólalásával, melyben bírálta a pártvezetést, különösen a *Szabad Nép*-ben szeptember 16-án megjelent *Az Írószövetség közgyűlés elé* című szerkesztőségi cikkben foglaltakat. Pl.: „S

Akkor pedig évek hosszú során át magunkat áltattuk, s valami olyan csodaszer adagolását tartottuk az egyedül üdvözítőnek olvasóközönségünk, tehát a nép számára, ami valójában talán nem is létezik, vagy ha van is, embrió a javából. Még nem tudni, hogy mi lesz, fiú-e vagy lány?

S hány ilyen kérdés van, nemcsak az irodalom, az élet más területén is – még a politika területén is –, amelyről fantasztikus hírek keringenek szárnyon, amelyről ha már nem is sutogva, de még mindig összedugott fejvel beszél a nép, s amelyre feleletet vár.

Mostanában sokszor elmondtuk már, hogy népünk felnőtt nép, csak az igaz, őszinte szót érti, s nélküle, nevében cselekedni – lehetetlen.

Az írószövetségi közgyűlésen a felszólalók nagy része érintette ezeket a kérdéseket, hiszen a közgyűlés nem volt a megszokott hétköznapi közgyűlések egyike, erre nagy várakozással tekintett egész dolgozó népünk.

S mégis, mi lehet az oka, hogy úgyszólván az egész magyar sajtó csak nagy általánosságokban adott hírt a közgyűlésről, s az általunk leglényegesebbnek tartott és a közgyűlés felszólalásaiban elhangzott, egész népünket érintő kérdéseket elhallgatták?

A magyar írók ezeket a kérdéseket teljes felelősségük tudatában valóban a magyar nép nevében tették fel, illő lett volna tehát, ha ezekről népünk is tudomást szerezhetett volna, mert minden, ami irodalom – s különösen a mai irodalom – elválaszthatatlan népünktől, az ország ügyeitől. A közgyűlés határozatot hozott – s e sorok írója is nagy lelkesedéssel adta szavazatát arra –, hogy a Magvető Könyvkiadó az egész közgyűlés jegyzőkönyvi anyagát mielőbb megjelentesse. S bár az előjelek nem a legkedvezőbbek, él bennünk a vágy, a remény: vajha így lenne!²²³

A vitatható, de őszinte szó még mindig többet ér, mint ha valamit is elhallgatunk.

Július óta a mi megyénk életében is történt változás a szocialista demokrácia kibontakoztatására, az értelmiség emberként való megbecsülésére, a bizalom megteremtésére és általában az őszinte szóra.

Az egyre szélesedő kórusba azonban disszonáns hang is vegyül, egyszer számottevő, máskor jelentéktelen emberek tollából. A formálódó bizalom légkörét akarva-akaratlanul mélyezők miatt türik azok a vezetők, akiknek ezt éppen nem kellene tűrniük? Ha valaki felett korban elszállt az idő, ez még nem lehet menlevél arra, hogy egzisztenciális okokból, féltékeny irigységből a bizalmatlanság magvát hintse az egyre inkább termékenyülő borsodi földbe. Különösen nem akkor, amikor az egyszerű emberek utálattal és megvetéssel tekintik ezt a „magvetést”.

Talán kissé kételkedőnek tűnik ez a néhány kusza sor, s ha az aggodás hangját igazolja is valami – az semmi esetre sem a közgyűlés.

A közgyűlés szelleme sokkal inkább nagy tettekre, új elhatározásokra serkent mindenkit, aki a közgyűlésen történeteket ismeri, s mindenkit, aki a jövőben remélhetőleg megismeri.

egyáltalában mit értsünk ezeken a szocialista realizmus felé mutató különböző irányzatokon? Mindazt értjük rajta, ami nyilvánvalóan nem szocialista realista, de ma már lassan-lassan a magyar irodalom hasznára és üdvére megjelenik? Tehát Németh László regényei is ilyen szocialista realizmus felé mutató művek, és Szabó Lőrinc versei is? Tudja a jó ég! Vagy pedig mégis az a helyzet, hogy olyan művek is napvilágot láthatnak már, amelyek egyszerűen csak realista alkotások, anélkül, hogy szándékukban lenne a szocialista realizmus felé mutatni? Jó volna feleletet kapni erre is.” STANDEISKY, 1990. 300. p., vö. 248-252., 290. stb. p. Lakatos felfogásáról, tevékenységéről ld. pl. jó összefoglalásként: STANDEISKY, 1996. 354-360. p.

²²³ Ezt a határozati javaslatot Lukácsy Sándor terjesztette elő, azzal együtt, hogy az írók egy-egy csoportja látogassa meg az üzemeket, tájékoztassa a munkásokat az írószövetség helyzetéről, az irodalom kérdéseiről. Mindkét javaslatot egyhangúan elfogadta a közgyűlés. STANDEISKY, 1990. 322. p. A Hazafias Népfőnt Országos Tanácsa egyébként – tekintettel a széles körű érdeklődésre – október közepén döntött az íróközgyűlés, valamint a Petőfi Körben és a Kossuth Klubban tartott TIT-vitaestek anyagának füzetekben történő megjelentetéséről, melyet november elejére terveztek. Ld. erről pl. *Északmagyarország*, 1956. október 20. 1. p.

Úgy érzem, a közgyűlés bevezetője volt egy nagy és boldog termésnek, amely már érlelődik a magyar írók szívében, s amelynek aratását mielőbb megérjük valamennyien.

Persze a zsenge hajtást a jó gazdának óvnia, védenie kell a gyomtól, hogy aratáskor minél kevesebb konkoly kerüljön a zsákba.

Itt most csak egy a lényeges: minden elkövetkezendő tett, minden elkészülő mű népünk örök és nagy igazságait hirdesse, de ne csak hirdesse, hanem szolgálja is a népet.

Ha ez így lesz – amiben persze sem kételkedünk – soha többé nem jöhet vissza a hazugság korszaka és soha többé nem fakadhatnak tettek a nép nevében, de a nép ellenére.

Ezzel tartozik a megtisztuló magyar irodalom népének, s remélhetőleg az igaz tettek valóra váltásában nem maradnak egyedül.

Bihari Sándor: „Az igazat mondd...”²²⁴

Halálának esztendejében írta szegény József Attila a fenti verssort.²²⁵ Az emberség őszinte áhítata sugárzik a teljes versből, míg a háttérben sötétlik a történelem egyik legnagyobb borzalmának, a fasiszmusnak előestéje. Ma a háttér csupán a vers sejteti – a valóság messzetűnt, a vers megmaradt a maga sugárzásában, áhítatában minden időkre szólva egy adott korból elvont igazságot.

S ez az igazság: az igaz kimondása ma is mélységesen élő emberi szükséglet. Ezt tudtam eddig is, hiszen eddig is megköveteljük magunktól és másoktól az igazat, de ennek helyes értelmezését, teljes kimondását számtalan más elv és helyzet korlátozta, s ezt jórészt csak az utóbbi esztendőben vettük észre, már akik észrevettük. Az igazmondás helyes értelmezése és teljes igénye volt az írók közgyűlésének ihletője. Igazmondás a nép érdekében, hiszen ebben az országban mindent ennek az érdeknek kell alárendelnünk végre, a pártot, az irodalmat, s minden más „fontos emberi lom”-ot.²²⁶ Hogy mi a nép érdeke, azt a néptől kell megtudnunk, s az ebből következő igazságból egyetlen magyar írónak sem szabad engedni jótányit sem. Hatalom, erőszak sem kényszerítheti erre! Természetes, egyetlen ember, egyetlen író sem léphet fel a tévedhetetlenség igényével, ezt nem is várhatjuk tőlük, mintahogyan nem várhatjuk politikai vezetőinktől sem. Ahhoz azonban, hogy az író a maga módján kimondhassa az igazságot, tájékozott, lelkiileg és testileg szabad embernek kell lennie. Nem szabad még egyszer elhinnie a más népeket érő ítéleteket, emberek ellen emelt vádakot, ha teljes bizonyossággal nem győződhetik meg azoknak valóságáról. Mert eddig nem győződhetett meg! Ebből következik a „teljes szabadság – teljes felelősség” igénye. Minden író csak azért a tettéért vállalhat teljes felelősséget, amelyet teljes szabadságban követett el. Természetes, hogy ezt a szabadságot nem a párt ellen követelik az írók, hanem a párt érdekében. Senkinek nincs olyan szüksége az igaz szóra, mint a pártnak, a nép legfelsőbbrendű vezetőjének, s ezt az igaz szót megkapja az írótól, példa erre a legutóbbi hónapok eseménye. Szükséges irodalmi és politikai életünk megjavításához az is, hogy a pártmunkásoknak akkora felelősségük legyen, amekkora irányító hatalommal rendelkeznek. Úgy vélem, ilyen körülmények között sokkal normálisabb viszony alakul ki író és pártmunkás között, mint amilyen az utóbbi időben kialakult. A helyes kapcsolatra már van példa Budapesten és Miskolcon is.

Nyugtalanító ebből a szempontból Déry Ernő elvtársnak az Északmagyarország szeptember 16-i számában megjelent „A funkcionáriusokról” című cikke.²²⁷ Én nem értem, miért nem

²²⁴ *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 1. p.

²²⁵ József Attila *Thomas Mann üdvözlése* című versében így ír: „... a költő sose lódit / az igazat mondd, ne csak a valódit”.

²²⁶ Utalás József Attila *Magad emésztő...* kezdetű versének egyik sorára.

²²⁷ **Ld. ... old.**

lehet „kioktatni” valakinek egy pártfunkcionáriust? Történetesen, ha József Attila megbírálna egy pártvezetőt, akkor az a pártvezető nem azt nézné, hogy mit mond József Attila, hanem azt mondaná, hogy mit oktatsz ki engem? Eszerint József Attilának joga van egy népet nem kö-zépiskolás fokon tanítani²²⁸ évtizedeken és századokon át, de ha élne, nem lenne joga egy funkcionáriusról véleményt mondani és írni, azaz: egy funkcionáriust „kioktatni” 1956-ban. Illyés Gyula ezt írta 1955-ben:

„Szent tanács, mit ma s örökre adni tudok:
népek vezetői, legyetek izzó idegdúcok!”

Illyést még eddig nem fedték meg a „kioktatás”-ért, Bóna Ervint igen. Pedig Bóna Ervin éppen úgy ember, ahogyan Illyés Gyula az. Tehát lehet emberekről véleménye, s ki is mondhatja.

Természetesen a miskolci íróknak is szükségük van a teljes szabadságra a teljes igazság érdekében, s vállalniuk kell nekik is a teljes felelősséget. A vitákat nem kell „lezárni”, s ma mindig vitatkoznunk kell arról, amit holnap tenni akarunk. Aki nem akar véleményt nyilvánítani és véleményt megszívlelni, az cselekedni sem akar, a szónak és a cselekvésnek teljesen egynek kell lenni végre. A vita ne „funkcionáriusok” és „nem funkcionáriusok” között folyjon, hanem emberek között. Komoly ellentét a véleményekben az igazat igazán akarók és az igazat nem igazán akarók között lehet.

Kafka László: Várjuk a tetteket²²⁹

A Magyar Írók Közgyűlése letette a hűségesküt az igazság mellett. Súlyos harcok közepette, imponáló egységbe tömörülve tettek fogadalmat, hogy soha többé nem hazudnak a népnek. A közgyűlés híreit mindenfelé talán egy kicsit 48-as márciusi hangulathoz hasonlító módon fogadták és vitatják szerte az országban. Évek óta nem volt őszintébb, lelkesebb fogadtatása egyetlen közéleti eseménynek sem annál, ahogyan tárgyalta és tárgyalja, dédelgeti és simogatja az oly régen nélkülözött őszinteség újjászületésének első híreit a nép. Ez egyszer nem kell röpgyűlésen népszerűsíteni az anyagot az üzemek dolgozói előtt, nem kell gombnyomásra berendelt helyeslő és lelkendező táviratok tömegével bizonygatni az ott elhangzottak helyes voltát. A magyar írók olyan törekvés mellett kötelezték el magukat, amiben végre fenntartás nélkül, minden külön felszólítás mellőzésével maguk mellett tudhatják az egész magyar társadalmat.

Mert bizony, több-kevesebb kivétellel, hazudtak eddig az írók, hazudtak néha akkorákat, hogy a becsületes józan ember belesüketült. Hazudtak s nem úgy, ahogyan az „Ars poetica” előírja, hogy „rajt ne fogjanak”.²³⁰ A legegyszerűbb ember is azonnal rajtafogta őket. Készerűen panaszolták a szerzők, hogy nem olvassák a széles tömegek az írásaikat. Ez volt az egyetlen és indokolt oka a közönynek. Hiányzott a magyar irodalom jelenkori problémáival foglalkozó művekből az őszinteség, az állásfoglalás az élet igazi értékei mellett, a harcos, jobbat, szebbet akaró kiállás, egyszóval minden olyan kellék, ami a magyar- és világirodalomtörténet igazi nagyjait mindenkor, minden korban jellemezte.

Az írók közgyűlése, szép elvi kezdeményezése azonban túlnő a kultúrélet kezdetein. Az igazság utáni vágy és az őszinte szó igénylése nemcsak az irodalommal szembeni alapszabvány. Mindenki várja ezt sokkal szélesebb mederben is, az államapparátus minden gyakorlati szervétől, a tanácsoktól kezdve fel a Központi Pártvezetőségig. Mindenkinek meg kell értenie, hogy dolgozó társadalmunk felnőtt és nem gyerek, aki előtt a kényes dolgokat suttogva lehet

²²⁸ Utalás József Attila *Születésnapomra* című versének utolsó sorára.

²²⁹ *Kilátó*, 1956. október 6. 1. p.; ill. ugyanezt közölte: PORKOLÁB, 1992. 54-56. p.

²³⁰ Célzás Arany János *Vojtina Ars poétikája* című versére: „Költő, hazudj, de rajt ne fogjanak...”

csak említeni, hogy ne értse. A magyar társadalomnak nincs többé szüksége gólyamesékre, ott akar állni és igenis bele akar szólni minden olyan dologba, ahol órála beszélnek, ahol az ő sorsa és élete felett döntenek. Az ez irányú jó szándék a XX. Kongresszus óta kétségtelenül széles vonalon tapasztalható, de a nép megcsappant bizalma még nem tért vissza.

Az elmúlt évek nehéz napjaiban akadtak már számosan olyanok, akik az igazság feltétlen győzelmébe vetett örök hitet hajlamosak voltak elkeseredésükben közhelynek, az élet farkas-törvényeivel szemben tarthatatlannak, idealista délibábnak titulálni.

Az erős megeszi a gyengébbet, a skrupulózusmentes életfelfogás olyan előny, amit az álmokat kergető, úgynevezett igazságkereső ember sohasem tud behozni. Feltétlenül alulmarad, ha harcot kezd, mert aki a feltétlen igazságot keresi az az élet természeti törvényeivel találja magát szemben.

Így és hasonló módon nyilatkozott meg a cinizmus a lejáratott szocialista eszmék romjai felett, az ártatlanul, értelmetlenül megkínzott egyedek és erkölcsi halálra szánt ideológusok szomorú sorsát szemlélő tömegek előtt. A „mondj igazat, betörök a fejed” régi közmondás új, teljes tartalmat kapott, miközben szárnyra keltek a nehéz időkre mindenkor jellemző szolgál-lelkek, alkalmi haszonkeresők pápánál pápább helyi kiskirályok és közönséges tolvajok seregei.

A XX. kongresszus új reményeket csillogtatott meg a fásult, már-már csak befelé fordult és négy fal között őszinte tömegek előtt, de a bizalom nem tért vissza teljesen. Erre nem is adott semmi biztosítékot az azóta uralkodó váltólázás állapot. A magyar írók nagyszerű kezdeményezése most új erőt ad mindenkinek és osztatlan öröm és várakozás a visszhangja az egész országban.

Hangsúlyozom, várakozás, mert az elhangzott szavaknak nincs és sohasem volt különösebb értékük nálunk, ahol úgy terem a káros demagógia, mint a penészgomba. Termett bőven a múltban és jócskán átörököltünk belőle a jelenbe is. Hiszen volt-e olyan vitatható, vagy egyenesen káros intézkedés itt valaha is, amit az illetékesek ne burkoltak volna tökéletes és szemkápráztató csomagolásba az emberiség legszentebb terminológiájának a felhasználásával is, mint szabadság, szocializmus, világbéke és a többiek? Szép szavakban itt sohasem volt hiány. Egyetlen vágyunk és kívánságunk, hogy most ebben a nagyon szép pillanatban töltsük meg végre igazi tartalommal is a szavak vékonyka stanicliját. Megígértük, hogy leszámolunk a hazugsággal, érvényt szerzünk az igazságnak minden vonalon. Kitérjük a szívünket a nép előtt, s azt mondjuk neki:

– Nézz bele! Teérted dobog utolsó áramlásáig!

Kitárjuk az agyunkat.

– Nézz bele! A te jobb, emberibb sorsodon töprengünk, a te bajaid, a te gondjaid kavarognak benne és semmi más.

Ezt ígérjük neki és kétségtelenül ezt akarjuk minden idegszálunkkal. Ennek a magatartásnak, ennek a szép szándéknak megvan és meglesz a visszhangja. A nép még barátságosan, őszintén feléje nyújtott kezét sohasem utasított vissza, de súlyos, lehangoló csalódások tanítottak arra, hogy gyanakodjon. Gyanakszik most is.

Erre megvannak a maga okai.

Mindenki előtt világos, hogy a párt Központi Vezetőségének beleegyezése, de legalábbis hallgatólagos jóváhagyása nélkül az Írószövetségben elhangzott bátor kijelentések nemigen születhettek volna meg és semmi esetre sem kaphatták volna meg a sajtó nyilvánosságát, de a legfelsőbb szervek világos állásfoglalása még sok kérdésben hiányzik. De főleg hiányzik az alsóbb szervek, a sztálini korszakban nevelődött helyi vezetőségi egyének őszinte belátása és megbánása mindazzal kapcsolatban, ami a gyakorlati, igazi eredmények eléréséhez szükséges lenne.

– Ugyan, hol volt nálunk sztálini korszak? Nevetséges. Nálunk igazi sztálini korszak sohasem volt, mondotta nekem pár nap előtt egy nem is jelentéktelen ember és lelegyintette az

egész kérdést, mintha napjainkban csupán szélmalomharcot vívna minden hívő szocialista ebben a hazában.

– Nem kell nagyon belemászni – javasolta egy üzemi párttitkár. – Egyik óráról a másokra megváltozhat itt még újra minden, – mosolygott és otthagytott, mintha azt akarta volna kifejezni, hogy bízzam csak rá a dolgot. Odafele beszélhetnek az írócskák akármit, ő tudja a dolgot és egy párttitkárnak megvan a maga jól bevált gyakorlata abban, hogy el tudja igazolni az ilyen alkalmi kilengések útvesztőjében.

Ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozásokkal találkozok az ember lépten-nyomon. Ennek az új, természetesen jóval ártalmatlanabb reakciónak a felszámolása lesz szerintem a közeljövő legnagyobb problémája. Vezető pozícióknak kell ahhoz megülni, lelketlen, de merész karrieristák alól kell a féktelen ambíciók pegazusát kiszedni, hogy az igazság üdvívallogva fogadott újjászületése ne maradjon egyszerű örömhír, amit nem követ keresztvíz.

Nem is beszélve arról, hogy a szabad szó és kritika joga micsoda kínos helyzeteket teremthet a korrupció egyre gátlástalanabb hívei körében, micsoda elszánt, eszközökben nem válogató ellentáborba fognak tömörülni azok, akik a számolatlanul kezükbe adott védettség baldachinja alatt még magánéletükben is egymásra halmozták a jogtalanságok, a törvénysértések és más emberek jogait cinikusan eltipró tettek légióját. Hogyan fogják a felsőbb szervek rendre tanítani a közmegvetésnek kitett helyi oligarchákat, a tudós törvénytudókat, akik minden jó szándékú intézkedés sorai között azonnal megtalálják azt a lyukat, ahol számukra egy kis egyéni termést is be lehet takarítani, akik annyit beszélnek a szocializmusról, hogy megfájdítják az embernek a fejét, de közben minden tettük népellenes, ha másként nem, de azért, hogy személyükkel, magatartásukkal állandóan diszkreditálják a népi hatalmat. Ehhez olyan törvényerejű intézkedések kellenek, amik nélkül minden jó szándék csak további szalmacséplés. Intézkedések kellenek érdekerekre és előjogokra való tekintet nélkül, s a nép megkönnyebbült sóhajjal fog mellénk állni társadalmi helyzetére, pártállására való tekintet nélkül. Akkor már azok is hinni fognak, akik ma még azt mondják, hogy az egész csak kis lélegzetvételnélküli engedmény, a nyugati határzár megszüntetése miatti új reménycsillogtatás és az írókongresszus egyik-másik szószólója, látszólag ugyanazzal a lelkesedéssel írt annak idején, mint amilyenettel most élesztgeti a százszor becsapott nép maradék életkedvét.

Nehéz dolog a nép bizalmát visszaszerezni, de a szép, felemelő feladaton kívül szent kötelesség is. Mindenkinek éreznie kell ezentúl, hogy nem kitesztelt belpoklos a hazájában, hogy az államhatalom őérette van, hogy nincs olyan sérelem, aminek az orvoslását meg nem találja azonnal befolyásos barátok protekciója nélkül is, hogy élni szép és dolgozni érdemes, hogy a lemondások áldozata nem hiábavaló ezen a földön és hogy a szocializmus az emberi haladás gyakorlati programja, s nem üres frázishalmaz, új díszlet a régi szereplőkkel. Ezt várja minden hazáját szerető, embertársai sorsáért is aggódó becsületes ember az írókongresszus történelmi prológja után.

Kordos László: Szabó Lőrinc köszöntése²³¹

Október 23-án ünnepet ül városunk minden irodalmat szerető, szép és igaz szóra felérző lakosa: Szabó Lőrinc először tart szerzői estet Miskolcon.

Az öröm és a szégyen furcsa keveréke üli meg lelkünket. Végre meglátjuk és meghallgathatjuk azt a költőt, akinek neve és versei ott zsonganak fülünkben évtizedek óta, akinek küzdelmeit, válságát, egy évtizedes kitesztottságát néma lázadással kísértük, akinek pusztaságát is aggódnunk kellett.

²³¹ *Kilátó*, 1956. október 20. 1. p. **Vö. ... old.**

A nagy, igen nagy magyar költőt fogadhatjuk végre városunkban, de még ennél is többet: a miskolci születésű Szabó Lőrincet.

A születési hely olyan következetlen véletlenség, aminek ritkán van hatása egész életre. Lokálpatrióta túlzás lenne azt állítani, hogy Miskolc rányomta bélyegét a költő életére (talán szerencse is, hogy nem tette). Néhány sor, néhány versszak idézi fel a gyermekkor városát, a *Tücsökzene* vaskos lírai önéletrajzában, de – ennyit még egy nagy költőtől sem kaptunk mindmáig.

Köszönjük Szabó Lőrincnek, hogy megajándékozott minket, miskolciakat a város legprózaibb, legcsúnyább részének: a vasút, a Nagyhíd tájának költői emlékeivel. Köszönjük annak a sokezer öreg gyereknek a nevében, akiknek gyermekkoruk ott játszódtott le a „sakk-kocka-táj”, a telepvég körül, ahonnan „messziről hallottuk a vasutat: görgő robaj, fütty, mozdonydohogás ... szép piros sárkány repült a rét felett”.²³²

Köszönjük Szabó Lőrincnek azt az elfeledett régi érzést, amikor mi is ott álltunk, dobogó szívű kisgyermek, a Nagyhíd rácsai előtt, és vártuk az áthaladó mozdony kénes füstfellegét. Köszönjük a régi, patriarkális, virágos Zöldfa utca hangulatát, köszönjük mindazt, ami számunkra és számunkra is már csak emlék.

Szabó Lőrinc már régen elment közülünk, régen kinőtt városunkból. Látjuk, hogy az emlékek benne is már csak halványan szólalnak meg a ködös, álomszerű múltból. És valljuk meg töredelmesen, mi is elfeledkeztünk róla. Nem a költőről, a miskolciról. Talán még nem késő, hogy ezt a hibát – amelyik nem egészen a mi hibánk – jóvátegyük.

Illyés Gyula írja Szabó Lőrinc válogatott verseinek bevezetésében: „*Senkit sem lehetne – ma, öregsége elején sem – a való élettel könnyebben boldoggá tenni, mint őt, aki legtávolabbnak tudja érezni magát a boldogságtól... Mondhatni, nemzeti kötelességünk volna, hogy most, amikor ereje teljében van, minél több alkalmat leljen rá.*”

Most rajtunk a sor, miskolciakon! Legyen a Szabó Lőrinc szerzői est olyan hangulatú, hogy egy cseppnyi boldogságot varázsoljon a születési helyére visszazarándokló nagy költő szívébe. Cáfoljuk meg a *Tücsökzene* minden jó miskolci szívében égetően szűrő, bánatos sorát:

„...Szülővárosom,
sose lesz szemed kóbor fiadon?”

Földvári Rudolf: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!²³³

Új szél, friss levegő éleszti megyénkben és városunkban a szocialista demokrácia tüzét. Egy nagyszerű erő, a kibontakozó szocialista demokrácia egyenesíti ki elvtársaink és honfitársaink gerincét, acélozza meg hangjukat, bátorítja bíráló szavukat és mondatja ki velük azokat a tragikus igazságokat is, amelyek jellemezték a személyi kultusz mérhetetlen erkölcsi, anyagi és politikai károkat okozó korszakát. *A szocialista demokrácia rügyfakadásának és virágzásba szökkenésének öröndetes, régen várt korszaka ez!*

A szocialista demokrácia nemesítő tüzét élesztgeti megyénkben és városunkban az a vita is, ami a „Művelt Nép” és köztem, az „Északmagyarország” és a „Kilátó”, vagy ahogy hallani: „funkcionáriusok, a Megyei Pártbizottság és az írók között” folyik. Itt az idő, hogy e vita számomra (s úgy gondolom, minden funkcionárius számára is) fontos tanulságairól nyilatkozzam. *Lelkiismeretem, kommunista meggyőződéselem parancsolja ezt. E vitát igen hasznosnak tartom, van mit tanulnunk belőle.* Felszínre hozott és éles megvilágításba helyezett számos

²³² A *Tücsökzene* 8., *Ezerkilencszáz* című verséből való idézetek. (Megjegyzés: az utolsó szó Szabó Lőrinc eredetijében – a rímelésnek megfelelően – nem „felett”, hanem „fölött” volt. **Ld. ... old.**)

²³³ *Kilátó*, 1956. október 20. 3. p.

olyan hibát, amelyek fékeztek (részben ma is fékezik) *a pártegység kikovácsolását, a szocialista demokratizmus kibontakozását, a XX. kongresszus útmutatásainak helyes hazai, megyei alkalmazását, a júliusi határozat megfelelő ütemű végrehajtását.* E hibák választ adnak részben arra is, hogy a július utáni politikai fejlődést és fellendülést miért váltotta fel a pangás, a megtorpanás, az újabb ingadozás, a visszaesés korszakába.

Milyen hibák kerültek felszínre, vagy élesebb megvilágításba? Mindenekelőtt megyénk és városunk kulturális életének tűrhetetlenül súlyos helyzete és ennek okai, a még erős közöny, a kultúra lebecsülése, vagy jelentőségének kell fel nem ismerése, a felsőbb párt és állami szervek elégtelen támogatása, nem utolsósorban saját felelősségünk és kezdeményezésünk nem elégséges volta. *A vita aktivizált bennünket is, felsőbb szerveinket.* Ma már élvezhetjük hangversenyzenekarunk és operatársulatunk műsorait, hozzákezdünk színházunk újjáépítéséhez, megjelent a „Kilátó” (a megyei írók kéthetenként megjelenő lapja, megyei értelmiségünk és dolgozóink új, demokratikus vitafóruma), rövidesen új napilap jelenik meg Miskolcon, megalkult a „Művészek Baráti Köre”, új tantermeket kap Miskolc a felszabaduló laktanyákból, irodalmi és szavalóestek szervezése folyik, megindult az írók akadémiaja, az írók és az olvasóközönség családi találkozóit szervezzük (az elsőik igen sikeresek voltak). Néhány napon belül Miskolcon tartanak irodalmi estet az élő magyar irodalom olyan kiválóságai, mint Illyés Gyula és a miskolci születésű Szabó Lőrinc. Szeretettel várjuk és fogadjuk őket. Ezek csak a fontosabb események. Természetesen, a munka dandárja még hátra van, de ha csak ezzel az erővel dolgozunk tovább (s nem kételkedem abban, hogy erőnk nőni fog), új fejezetet nyithatunk megyénk, városunk kulturális életében és a második ötéves tervben nagy lépéseket tehetünk afelé, hogy Miskolc és Borsod-Abaúj-Zemplén megye az ország egyik fontos kulturális centruma is legyen. *A vita sok funkcionáriust újból meggyőzött arról, hogy ideológiai, szakmai és általános műveltségét tovább kell fejleszteni.* E felismerést egyre dicséretreméltóbb tettek követik. Többen járnak színházba, hangversenyre, kulturális rendezvényekre, mint eddig, bár még mindig nem elegendő. Nagyobb az aktivitás az ideológiai, szakmai önképzésben is. A Megyei Pártbizottság Végrehajtó Bizottsága (a vita serkentő hatására is!) megvitatta a funkcionáriusok ideológiai, szakmai képzésének tapasztalatait és többek között elhatározta: minden pártapparátusban dolgozó elvtársunknak egy munkanapot kell biztosítani önképzéséhez, egyénileg kell elbírálni mindenki önképzésének módját, formáját, tartalmát és lehetőleg még októberben előadást és vitát szervez a pártmunkások számára irodalmunk mai helyzetéről, problémáiról.

Ez a vita is igazolja számunkra a KV. értelmiségi határozatának igazságát: a tudást nem nélkülözhetjük a szocializmus építésében. A szorgalmas, fáradhatatlan önképzés követelményeinek is becsülettel fogunk eleget tenni.

A vitának volt (és bár csökkenően, de van ma is) egy személyeskedő „lövöldöző és visszalövöldöző”, a kevésbé, vagy jobban megsértődött vitatkozókra jellemző vonása. Ezt magamra is értem. Erre pedig nincs oka egyikünknek sem. Ebben látom az okát annak, hogy vitánk elvi-politikai színvonala nem ütötte meg a kívánt mértéket.

Legkeserűbb, legfájóbb tanulság számomra az a felismerés (s ebben a vita is segítségemre volt), hogy a „tisztá lap” politikája nem előre vitte, hanem megtörte politikai fejlődésünket. Mi történt? Mivel a Központi Vezetőség júliusi határozata nem tárhatta fel a múlt összes hibáit és okait, ezek a hibák hatottak július után is, s mint komoly visszahúzó erők jelentkeznek, melyek az alapvető okait jelentik jelenlegi komoly nehézségeinknek. Ezt leplezi a „tisztá lap” politikája. Én (és gondolom sok funkcionárius is) ezért hangsúlyoztam túlzott egyoldalúsággal a múlt és a jelen eredményeit s azt, hogy előre nézzünk. *Ez szorított defenzívába, többször a jogos kritika elleni védekezésbe engem is ahelyett, hogy forradalmunk eredményeit, valamint a jövő feladatait a szükséges mértékben hangsúlyozva, erőm többségét a múlt még fel nem tárt hibáinak és gyökereinek pártszerű feltárására, felszámolására és a július után is fékező, visszahúzó erők elleni pártszerű, következetes harcra fordítottam volna.* Bár az utóbbit

is fontos feladatommak tartottam, igyekeztem eleget tenni e követelménynek is, de a „tisztalap” politikájának védelme miatt nem végezhettem teljes értékű munkát. Minden jó szándék ellenére inkább a visszahúzó erőket támogattam és elsősorban nem azokat az erőket, akik – ha bizonyos fokig egyoldalúan, túlzásokkal és kisebb-nagyobb hibákkal is – de a helyesebb álláspontot képviselték.

Ezzel akarva, nem akarva fékeztem az egészséges és szükséges önkritika, kritika kibontakozását pártszervezeteinkben, valamint azt, hogy határozottan, keményen és visszavonhatatlanul elhatároljuk magunkat a személyi kultusz bűnös, súlyos tragédiákat okozó korszakától, annak káros nézeteitől és módszereitől. Ide vezet a hibás „tisztalap” politika. Ez ellen lépett fel helyesen a Megyei Pártaktíva október 13-i ülése, valamint a Megyei Pártbizottság apparátusában dolgozó pártszervezetünk taggyűlése és határozta meg világosan a megyében dolgozó kommunisták egységes cselekvésének elvi-politikai alapját. Ennek adtak hangot a Megyei Pártbizottság titkárai, a volt koalíciós pártok megyei vezetőinek igen emlékeztető (megyénk társadalmi és politikai életében határkövet jelentő) baráti találkozásán. A jelenlévők helyeslő véleménye (akiket pedig leginkább sújtott a személyi kultusz gyászos korszaka), mutatja, hogy helyes útra tértünk. *Ezt előbb is megtehetjük volna, ha nem a „tisztalap” politikáját, hanem „lapunk megtisztításának” következtetés politikáját folytattuk volna, amit helyesen kezdtünk meg a megyében a júliusi határozat előtt, de (a „tisztalap” politikája miatt) nem tudtunk következtetesen a júliusi határozat után.*

Ezért helytelen azt mondani sajtónkra és rádiónkra (hibáik dacára), hogy „demagógiát üznek, ne írjanak és ne beszéljenek így, belőlük az ellenség hangja beszél.” Üdvözölni kell új, friss, őszinte, bátor, kritikus hangjukat, s ha tévednek, türelmesen nevelni, bírálni kell őket.

A vita megmutatta, hogy még mélyek a szektás nézetek gyökerei pártszervezeteinkben, kádereinkben, önmagunkban. Ezért általában nem a káderek felelősek elsősorban. Ilyenné neveltük őket. Felelni csak a „normájukat túlteljesítőknak” kell, különösen akkor, ha nem hajlandók ma sem elismerni a nyilvánosság előtt hibás nézeteiket és módszereiket, s ha nem igyekeznek őszintén, teljes erejükkel jóvátenni kisebb-nagyobb hibáikat, ha nem igyekeznek teljes erejükkel az új szolgálatába állni. *A „miskolci vita” is segített meggyőzni arról, hogy hiányzik valami, a legfontosabb, a Hazafias Népfrontból. Hiányoztak azok a demokratikus és hazafias erők, a pártot tisztelő, a munkásosztályt és vezető szerepét becsülő és elismerő, a magyar sajátosságnak megfelelő szocializmust és ezért harcolni is akaró erők, a volt koalíciós pártok vezetői és tisztségviselői, akik a felszabadulás előtt és után – ha szenvedélyes viták alapján is – kéz a kézben haladtak együtt a kommunistákkal: a békéért, a függetlenségért, a háború ellen, majd a földosztásért, az újjáépítésért, a jó forintért, a hároméves tervért, a Függetlenségi Népfront 1949-es választási győzelméért.* Ezeket a barátainkat, harcostársainkat vonjuk most be a Hazafias Népfrontba vezetőkné, aktíváknak, a régi vezetők és aktívák közé, következtetesen orvosoljuk az őket ért sérelmeket és soha többé el nem engedjük baráti kezüket. *S ahogy baráti kézszorításunk egyre melegebb, erőteljesebb lesz, úgy lesz erősebb, új hazafias tettekre lelkesítő, a Hazafias Népfrontban kialakuló népi, nemzeti egység!* Ezt tükrözte az október 14-i megyei baráti találkozásnk, melyet követni fognak városainkban, járásainkban, községeinkben szervezett hasonló találkozók és a Hazafias Népfront-mozgalom fejlesztését biztosító helyi intézkedések. *A vita – mint már előző cikkemben is említettem – engem is formált, nevelt.* Meggyőződött több tévedésemről, hibámról.

Helytelen volt előző cikkemben úgy jellemezni vitánkat, hogy ennek az a fő pozitívuma, hogy ma már lehet bírálni minden megtorlás veszélye nélkül a Központi Vezetőség egyik tagját, a Megyei Pártbizottság első titkárát.²³⁴ Ez nem lehet a szocialista demokratizmus ismérve még akkor sem, ha hazánkban évekig dühöngött a személyi kultusz tragikus vihára. Egy épülő szocialista társadalomban ennek olyan megszokott és észre sem vett jelenségné

²³⁴ Ld. ... old.

kell lenni, mint a levegőnek. A levegőt – bár van – szinte észre sem vesszük, de nélküle nem élhetünk, levegő nélkül megfulladnánk. (Annyit azonban meg kell jegyezni, hogy nem minden burzsoá-kapitalista országban lehet szabadon bírálni az uralkodó pártokat és azok vezetőit, egyik legjobb példa erre a Német Kommunista Párt betiltása.²³⁵)

A KV. június 30-i határozatát a megyei pártaktíva előtt én ismertettem. E pártaktíva hatását a negatív vonások jellemezték, mivel értelmiségi (főleg író és újságíró) ellenes nézetek, egyes helytelen, káros intézkedések kiinduló pontjává tette maga a június 30-i határozat. Már a megyei pártaktívaülés zárszavában fékezni kellett e negatív hatást, ami kézzelfoghatóan érződött a felszólalásokból. Mai fejjel gondolkodva kijelenthetem, jobb lett volna, ha nem tartjuk meg a megyei pártaktíva ülést az ismertetett napirenddel. Ezt követően a Megyei Pártbizottság vezetőinek kellett közbelépni, hogy Miskolcon semmisítsék meg azt a sillabuszt, amelyben Bihari Sándor elvtársat helytelen, igazságtalan túlzásokkal bírálták. (Erről csak szabadságom közben szereztem tudomást.) A megyei pártaktívát követő héten, a Megyei Pártbizottság vezetőinek erőteljesen támogatni kellett a „Széphalom” esedékes számának megjelenését, az emlékezetes Kónya irodalmi-est megszervezését a nagyfokú bizonytalanság miatt.

A július 5-i miskolci irodalmi esten feltűnően sokan vettek részt a belügyi szervek dolgozói közül. S nemcsak az irodalom kedvéért. Ez részben az akkori politikai légkörrel magyarázható ugyan, de nem fogadható el, mert a miskolci író elvtársainkat azóta sokkal jobban megismerve kijelenthetem, erre nem volt szükség, ezért helytelen, káros hatású intézkedés volt. Azóta tisztáztuk ezt (és még nagyon sok mást is) a miskolci író elvtársakkal s nem szégyelljük bevallani, hogy tévedtünk és hibát követtünk el. Viszont abban is egységes a véleményünk, hogy az írókat és a belügyi szervekben dolgozókat azonos eszmék fűtik, azonos célok elérésére és ezért mindig szívesen látott vendégei a belügyi szervezetben dolgozó elvtársaink az Írócsoportnak.

Előbb is megírhattam volna e cikkemet, s ezzel több elvtársunk hibáinak elejét vehettem volna. De csak az utóbbi hetekben kristályosodott ki bennem is, hogy mit jelentsen valóban a „tiszt lap” politikája.

Meggyőződtem arról is, hogy a miskolci „Pilvax” tagjait a becsületes jó szándék vezeti, amikor példaképüknek tekintik az 1840-es évek „Pilvaxát” és tagjait. A szocializmus építése érdekében akarják követni Petőfi, Irinyi, Jókai és a többi nagy magyar hazafi engem is tettekre lelkesítő példáját.

Felismertem (e vita hatására is), hogy helytelen volt azt hinnem, hogy július után nincsenek már visszahúzó erők. Ma már világosan látom, hogy vannak és pártszerűen harcolni kell ellenük. Mélységes meggyőződésem, hogy pártunk, dolgozó népünk és minden igaz hazafi segítségével úrrá lesz, mai igen komoly nehézségeink és minden visszahúzó erő felett!

Összegezve véleményem: első cikkem lényegesen másképpen írnám meg, bár számos megállapítását vállalom ma is. S ahhoz, hogy ma sok mindent másképpen, tisztábban látok, mint júliusban, segítséget adott e vita és e vitában a cikkemet bíráló elvtársak. Jóval július előtt indult meg az az egészséges folyamat, amelynek végén eljutott sok funkcionárius, én is oda, amit eddig leírtam. Eljutottam addig, hogy felismertem mit kell tennem a valóban „tiszt lap” érdekében, a múlt hibáiból adódó következtetések levonásáig. Vannak, akik még nem jutottak el eddig, de jó szándékkal keresik, kutatják ezt az utat, hol ingadozva, hol megtorpanva, hol nekibuzdulva. A káderek túlnyomó többségének szándéka tiszta és nemes. Megérdemlik a fokozottabb támogatást a teljes igazság felismeréséhez. Szemléletük gyökerében változóban van. Munkájuk, gondolkodásuk központjában az ember szeretete, mélységes meg-

²³⁵ Az NSZK-ban 1956. augusztus 17-én alkotmányellenesnek minősítették és betiltották a kommunista pártot, melynek élénk visszhangja volt a szovjet tábor országaiban. Az *Északmagyarország* is többször foglalkozott a témával illetve tiltakozott az intézkedés ellen. Ld. pl. *Északmagyarország*, 1956. augusztus 18. 2. p.

becsülése, gondjai megismerése és orvoslása áll, hogy ne csak az unoka számára jelentsen jót a szocializmus, hanem a ma emberének is. Ez a szellem hatja át és vezérli a Megyei Pártbizottság tevékenységét.

Befejezésül hangsúlyozni szeretném, hogy nem lehet csak negatívan értékelni a Megyei Pártbizottság júliusi és a XX. kongresszus előtti tevékenységét, a szocialista demokrácia kibontakoztatásáért, a törvénysértések felszámolásáért, a dolgozókról való szerető gondoskodásért, különösen Miskolcon a baloldali elhajlás, a személyi kultuszból eredő kiskirályoskodás és durva hibák elleni tevékenységét a Városi Pártbizottságnak és a Megyei Pártbizottságnak.

Nem kell szégyenkezni azokért az egészséges, saját kezdeményezésünkre tett intézkedésekért, melyek az előbbi célt szolgálták. Azért azonban szégyenkezhetünk, hogy nem előbb mondtuk ki ilyen kérlelhetetlen nyíltsággal és őszinteséggel, keménységgel véleményünket a múlt és a jelen súlyos károkat okozó hibáiról, mint ahogy azt megtettük az október 13-i megyei pártaktíva ülésen és taggyűlésünkön.

Tanultunk ebből is és élére álltunk a megyében a múlt és a jelen még fel nem tárt hibái feltárásának és könyörtelen felszámolásának. Ezt pártszerűen tettük és fogjuk tenni a jövőben is, nem fog fékezni bennünket többé a rosszul értelmezett pártfegyelem és pártszerűség. Tettekkel, újabb tettekkel fogjuk ezt bizonyítani.

Mi számomra a végső tanulság vitánkból?

Az a mélységes meggyőződés, hogy nem két politikailag szembenálló tábor, hanem azonos eszméket, azonos célokat vallók vitájáról volt és van szó. A vita élénksége és szenvedélyessége, a kommunisták és a pártonkívüliek öröndetes érdeklődése a vita iránt mutatja, hogy a párt ügye nemcsak belső pártügy, hanem a pártját féltőn vigyázó írók és dolgozó népünk, a pártonkívüli elvtársaink és barátaink ügye is! Ezért is kell teljes erővel félresöpörnünk minden visszahúzó erőt a pártmunkából és az előretörő új, a szocialista demokratizmus elől. Dolgozó népünk felnőtt, egyre igényesebb, ami egyre nagyobb követelményt állít a párt és a pártmunkások elé. Elvárja és megköveteli – a szocializmus érdekében –, hogy a pártmunkások felfigyeljenek és helyesen reagáljanak minden oldalú kritikára, állandóan azt kutatva, mi abban a jó, jogos és helyes kritika, mi válik a párt és népünk hasznára? Ami pedig hasznos, az váljon dolgozó népünk érdekeit szolgáló tettekké! Ezt nagyon szívünkbe kell vésnünk. A júliusi politika, új politika s ennek végrehajtása új módszereket, új munkastílust követel! A „lövöldöző és visszalövöldöző” módszer összeegyeztethetetlen ezzel!

Meggyőződtem arról, hogy mindnyájan a szocializmust akarjuk, mindnyájan a pártot, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmát védjük és óvjuk, mindannyian a munkás-paraszt szövetségre és pártunk helyes politikájára épülő népi, nemzeti egységet akarjuk megteremteni, megerősíteni. Őszintén, becsülettel valljuk mindezt, még ha hibákat is követünk el e célok eléréséért folytatott munkánkban.

Ezért a kölcsönös megbecsülés és bizalom, a vitákban pedig a türelmes, meggyőző véleménycsere alapján értsük meg egymást, népünket szolgáló tetteink alapján becsüljük meg egymást és lássunk együtt közösen munkához! Ezt várja, ezt követeli tőlünk dolgozó népünk!

Meggyőződésem, hogy a XX. kongresszus elveinek helyes hazai alkalmazása, a júliusi határozat helyes politikai vonala és a megyei pártaktíva legutóbbi állásfoglalása megfelelő elvi-politikai alapot adnak egységes közös és eredményes munkánkhoz, a pártegység és a népi, nemzeti egység megteremtéséhez! Erre van szükségünk, hogy a szocialista demokrácia rügyfakadását a szocialista demokrácia virágzása kövesse megyénkbe városunkban.

Szekrényesi Lajos: Tintafojt²³⁶

²³⁶ *Kilátó*, 1956. október 20. 5. p.

Új jelszó született napjainkban, szerteszét hangzik az országban, városban és falun fogadkozunk egyaránt: *soha többé*. Két szóban benne van minden össze ember leszámolása mindazzal, amivel egyenlően mindnyájunknak le kell számolni, lélekben éppúgy, mint gyakorlati munkánkban, bizonyító tettekkel. Nagy, soha sem tapasztalt önvizsgálatot tart most tízmillió magyar – miért, mennyiben felelős mindazokért a rémségekért, bűnökért, melyek szegényfoltot ejtettek a legnagyobb kincsen: egy nemzet, valamennyiünk becsületén.

Micsoda idők! micsoda változások!

A majdani krónikás nyilvánvalóan ámulva forgatja vissza mai életünk történelmének lapjait: regisztrálja az eredményeket, meghökken a gyászkeretes férfiarcon, s talán megérti, talán nem: miért, hogyan történhetett? „*Soha többé*” – olvassák majd unokáink az elsárgult újságpapírokon, s felrémlik előttük történelmünk gyászos korszaka, az a néhány év, amiért szegyenkeznünk kell ma, s szegyenkeznünk kell a jövőben mindig, amíg ember él e hazában.

Ha van engesztelés, s ha van vigasz nekünk és az utókor számára, akkor az csak egy lehet: legyen igaz, amit ma vallunk, hirdetünk és szent elhatározással fogadjuk: *Soha többé*!

De van-e, lehet-e erő, mely elhiteti velünk: színtiszta igazság, hogy ártatlanok vére nem ömlik többé e földre, – amíg azt sem tudjuk, mi történt hát valóban, hogyan történhetett, miféle sötét erők hajtottak ártatlan, becsületes embereket halálba?

Rajk László elvtársat bitóra hajtotta az önkény, néhány éve, a halált ordító végzetes napokon – ceruza, papír, gép éterhullám, mind-mind az örült célt szolgálta, a hazugságot hirdette: Rajk áruló, Rajk kém, Rajk minden, amit hazudni valaha is lehetett emberre.

Kik csinálták, hogy csinálták, kik túrték el a kínzókamrák „gépesítését”, kinek jutott először eszébe: „legyen Rajk” – ki adott utasítást, kinek nem volt bátorsága a nyilvánvaló gáztett ellen csak egyetlen nemet is mondani, ki volt, aki mindezt velünk elhitette, – erre még nincs felelet. Nincs még felelet, csak törekvés az emberek százaiban, ezreiben, hogy megtudjuk: miféle ördögi agyafúrtság készítette Rajk elvtársat és társait arra, hogy ügyesebb legyen ügyésznél és ország-világ előtt oly vádbeszédet tartson saját maga ellen, ami után nem is lehetett menekvés.

Érthetetlen, megfoghatatlan volt ez sokak számára már akkor, s még inkább az ma, amikor nap-nap után, egyre inkább felflúg a függöny a nagy dráma, a nagy tragédia képei előtt.

Farkas Mihályt, Farkas Vladimirt és társait már letartóztatták. Azt hinné az ember, hogy vita sem lehet azon, és a legkevesebb, ami kötelességünk e megcsalt néppel szemben, hogy ezek az emberek elmondhassák mi történt, hogyan csinálták, amit tettek, miért tették? Azért mondom, hogy azt hinnénk, mert az igazságügyminiszter sajtótájékoztatójából az is kiderül, hogy még egyáltalán nem biztos, hogy jól hisszük. Magyarán, még nem biztos, hogy ez a tárgyalás nyílt lesz-e, zárt lesz-e. Pedig ha volt merszünk, bátorságunk, talán az egyik legnagyobb hazugságot, amit e honban valaha is elkövettek: a Rajk-ügyet a világ előtt minden erőnkkel latba vetve publikálni, talán a legkevesebbet mondjuk, ha ezt írjuk: az elesetteknek, népünknek, a becsületünknek, az emberségünknek, a törvényességnek tartozunk azzal, hogy ez a tárgyalás nyilvános legyen.

Elég volt a huzavonából. Talpra igazán csak akkor állhatunk, ha lesz merszünk következetesen szembenézni a tényekkel. Azt mindnyájan tudjuk, hogy egy nyilvános tárgyalás okvetlen a bűnösök listájának a kibővülését jelenti. De kinek van ettől félnivalója?

A restauráció talán együgyűen azt gondolja: ments isten, még kiderül, hogy ezekért a bűnökért Sztálin legjobb magyar tanítványa, Rákosi is felelős. Pedig ettől sem a restaurációnak, sem más senkinek nem kell félnie. Ez a tény ugyanis – mármint Rákosi bűnössége – kiderült már évekkel ezelőtt, ha nem is mertük kimondani, mert féltünk a börtöntől. Ez ma már a napnál világosabb, ezen a tényen nem változtat, nem változtathat semmi, sem a múltbeli érdem, de még egy zárt tárgyalás sem.

Azt hiszem, nem vagyok és nem leszek véleményemmel egyedül, ha azt állítom: hitünk és bizalmunk teljes visszaállításához, a hibák felszámolásában nagyobb erőt, több következe-

tességet kell tanúsítani, s például olyan egyszerű következtetéseket is le kell vonnunk – éppen a Párt tekintélye és a Párt egységének érdekében –, mint hogy a külföldre távozott Rákosi ne képviseljen tovább bennünket a Központi Vezetőségben. Ezzel minden olyan ember önérté-
tének, emberségének és lelkiismeretének is tartozunk, akik hajlandók a július 18-21-i pártha-
tározat alapján kézt-kézbe téve együtt dolgozni a tisztább és boldogabb holnapért. Ilyenek
pedig nagyon sokan vannak!

Úgy vélem, azzal a véleményemmel sem vagyok egyedül, hogy civilizált, kulturált nép
jogviszonyait, törvényeit könnyű elképzelni akasztófák nélkül. Egyet kell érteni azzal a gon-
dolattal, hogy a kollektív felelősségre vonás fasiszta módszer, s ehhez nyomatékkal szeretném
hozzátenni: a most folyó felelősségre vonások alkalmával mellőzzük a bitófákat, amelyről
gyászos, keserű tanulságként bizonyosodott be: elégünk volt belőlük egyszer s mindenkorra.
Szocialistának lenni, szocializmust építeni humánusot is jelent, mégpedig tisztább erkölcsű,
magasabb rendű humánusot, minden eddig ismert humanizmusnál. A kegyetlen, fékevezett
bűnösökkel szemben nem lehetünk könyörületesek, akik kezéhez ártatlan emberek vére tapad,
azoknak bűnhődniük kell. De ha szocialisták vagyunk – mint ahogyan azok vagyunk – nem
vehetjük át módszereiket, ne bosszút álljunk, hanem törvényt tartsunk, az igazságot keressük!
Amit tudni akar a nép, azt meg kell tudnia, senkinek nincs és nem lehet jogában bármiféle
ürügyre hivatkozva is néhány ember ügyévé tenni egy olyan törvénykezést, ahol egy nemzet a
vádoló, s amely tárgyaláson egy nép keresi becsületét. Emellett az igény mellett eltörpül min-
den egyéni érdek, minden egyéni szempont, ezt ki kell bírunk, ha igazán őszinték és lélekben
igazán nagyra akarunk lenni.

Sajnos, a tárgyalás körüli huzavona nem az egyetlen olyan jelenség, amely még mindig
visszaint a múltba.

Örömkre szolgál, hogy Nagy Imre elvtárs végre visszatérhetett sorainkba. De még
mindig nem ismerjük azokat a körülményeket, amelyek lehetővé tették, hogy személyi tor-
zsalkodás, hatalomféltés eltávolítsa a közéletből mindazokat, akik józanul igyekeztek sorsunk
jobbá formálásán munkálkodni. Ha van vita Nagy Imre elvtárs körül, akkor ezt *ma* és semmi-
esetre sem *holnap*, vagy *holnapután* kell lefolytatni. Meggyőződésünk, hogy Nagy Imre elv-
társ rehabilitációja nem érhet véget azzal, hogy visszatért a pártba. Képességeinek, szaktudá-
sának, s nem utolsósorban eddig végzett becsületes, odaadó, józan munkájának figyelembe-
vételével minél előbb arra a helyre kell felemelni, amely őt méltán és joggal megilleti. Ha ez
bekövetkezik – amiben egy percig sem kételkedem – talán ismét itt lesz az ideje napirendre
tűzni az iparosítás kérdését éppúgy, mint a magyar mezőgazdaság aggasztó helyzetét. Ko-
moly, alapos, önvizsgáló munkával bizonyára rájövünk majd arra, hogy Nagy Imre elvtársnak
ez utóbbi két kérdésben elfoglalt álláspontja nagy vonalaiban helyes és reális politika volt,
olyan reális alap, amelynek figyelmen kívül hagyása mellett igazában nem beszélhetünk az
életszínvonal kérdéséről sem, legalábbis ami annak gyökeres és sürgős megjavítását illeti.
Pedig ez olyan dolog, amiről beszélni kell – s nem is keveset – azazhogy inkább tenni kell,
mert beszélni már beszéltünk róla eleget. S ezt is huzavona nélkül, őszintén, felnőtt néphez
illően, nyíltan, ahogyan azt a szocialista demokratizmus meg is kívánja.

Ez csak néhány gondolat arról a sok kérdésről, amelyről *ma* beszélni hall az ember úton-
útfélen, s amelyekről többet is hallani, mint azokról az eredményekről, amelyeket július óta
már megtettünk. A kérdések megoldásának elodázása fékező, visszahúzó erő, amely abba a
lidérces időszakba mutat, amelyet csak megtagadni lenne könnyű, amit vállalni nehezebb,
pedig nincs választás, mert vállalunk kell.

Ha kisdíák korunkban tintafoltot ejtettünk a hófehér irkalapra, hiába volt minden erőfe-
szítésünk, hiába dörzsöltük a foltot, a helye csak megmaradt, vagy ami rosszabb, a nagy eről-
ködésben kiszakadt az irkalap. A kétségbeesett, gyáva diák ilyenkor kitepte az irkalapot, – de
ezt is hiába – a jó tanító jó szeme észrevette! Mit lehetett itt tenni? Az őszinte diák nem tagad-
ta, ha lesütött szemmel is, de megmutatta a pacát tanítójának. S a jó tanító – s mennyi volt

ilyen – ezt mondta: Jó, vegyél egy új füzetet! Kezdd el újra! S az új füzetben aztán vakítóan fehérlettek az új lapok, s a pórul járt diák kétszeresen örködött: folt ne essen a tiszta lapra.

Imitt-amott van már példa az új füzet vásárlására, de nem egy helyen még mindig mázolja a tintafoltokat.

Ne húzzuk az időt! Van itt munka, meg akarat is és nem is kevés. Azt mondom tehát, amit Földvári elvtárs lapunk más helyén: *lássunk munkához!*

Lássunk, de nyíltan, őszintén, kertelés nélkül, ne féljünk a nyíltságtól s még a nyílt tárgyalásoktól sem!

ÉSZAKMAGYARORSZÁG

Irodalmi beszélgetés a miskolci értelmiségi klubban²³⁷

A Központi Vezetőség június 30-i határozata után Miskolcon többen fordultak a megyei és a városi pártbizottsághoz, hogy mi a párt álláspontja a további nyilvános viták rendezéséről, mert a TTIT irodalmi szakosztálya és a Hazafias Népfront városi bizottsága egy irodalmi beszélgetést hirdetett csütörtökre a TTIT értelmiségi klubjában. Akik ezt kérdezték, nyilván félreértették a párthatározatot, amely nem kívánja korlátozni az egészséges viták kibontakozását, amint azt az Északmagyarország hasábjain is hangoztatták.²³⁸ Pártszerveink nemcsak örömmel látják, de támogatják is az olyan építő jellegű vitákat, amelyeknek résztvevői a népi demokrácia talaján állva hozzák felszínre a szocializmus építése közben elkövetett hibákat és azt a célt szolgálják, hogy az azok kijavítására irányuló helyes javaslatokkal erősítsük népi demokráciánk alapjait, segítsük politikai, gazdasági és kulturális fejlődésünket.

Az irodalmi vita rendezését vezető pártszerveink nemcsak örömmel fogadták, hanem támogatták is. A csütörtöki vitaesten, melynek előadója Kónya Lajos kétszeres Kossuth-díjas költő volt, az értelmiség különböző rétegeinek képviselői mellett ott láttuk pártunk több vezető emberét, aki élénk figyelemmel kísérte Kónya előadását. Kónya több irodalmi kérdést vetett fel, és előadása után élénk eszmecsere fejlődött ki. Ebben részt vettek a jelen lévő vezető pártfunkcionáriusok is. A felvetett kérdéseket az idő rövidsége miatt nem lehetett tisztázni, s éppen ezért a jelenlévők között egyöntetűen az a vélemény alakult ki, hogy szükség van további ilyen, még jobban előkészített vitákra.

Helyi pártszerveink hathatósan támogatják az értelmiségnek azt a törekvését, hogy Miskolcon is alakuljon ki eleven, lüktető szellemi élet, amely megtermékenyíti íróink, művészeink alkotó munkáját. Üdvözlnek minden olyan megmozdulást, vitát, amely előbbre lendíti tudományos, irodalmi, művészeti problémáink megoldását, egész kulturális életünk gazdagítását, pozitív irányban fejleszti értelmiségünk aktivitását a szocializmus felépítésében és biztosítja a XX. kongresszus szellemének érvényesülését hazánkban.

Hajdú Béla: „Miskolc gondjai” – a szelek sodrában²³⁹

²³⁷ Északmagyarország, 1956. július 8. 4. p.

²³⁸ A határozatot közölte: Északmagyarország, 1956. július 3. 3. p.

²³⁹ Északmagyarország, 1956. augusztus 3. 4. p.

Az utóbbi hónapokban fővárosi lapokban, folyóiratokban és különösen a Művelt Népben több olyan cikk jelent meg részben miskolci, részben budapesti írók, újságírók, zenei, műzeumi szakemberek tollából, amelyek Miskolc szellemi életének, kulturális helyzetének kérdéseit érintették vagy e kérdésekkel bizonyos összefogó kép igényével foglalkoztak. Legutóbb B.Nagy László vállalkozott arra, hogy Miskolc kulturális gondjait nyakába vegye. Csaknem egyoldalas írásában – kétségtelenül jó szándéktól, de szűk körben szerzett értesüléseitől vezetve – igyekszik feltárni Miskolc kulturális életének nehézségeit. Eközben a „helyi lapnak”, már mint az Északmagyarországnak szemére veti, hogy a miskolci „Pilvaxban”, a helyi írócsoport törzsasztalánál vitatott problémák századrészével sem foglalkozott. És számon kéri a laptól, hogy egy fiatal miskolci költőnek a Művelt Népben korábban megjelent cikkéről miért nem hallott „egy nyikkanást sem”.

Kiragadott példák alapján próbálja elemezni Miskolc kulturális helyzetét, miután megállapítja, hogy ebben a „behemót iparvárosban a kultúrának és a művészetnek is megkezdődött a forradalma”. Felsorol hevenyészve néhány jelenséget, mint amelyek félreérthetetlen jelei ennek a „kezdődő forradalomnak”. Ilyenek: az Antigoné előadása, az egyetem áldásos működése, az, hogy az ifjúsági seregszemlét „buzgalommal rendezték meg”, a zeneiskola működéséről „csak a lelkesedés hangján lehet írni” ugyanúgy, mint a diósgyőri munkások zenekaráról (azt már nem jelöli meg, melyik zenekaráról), művelődési otthonuk pezsgő életéről.

A szerényen észrevett kulturális forradalmi eredmények után a cikkíró gyorsan átvág annak bizonygatására, hogy Miskolc mégiscsak egy szörnyű város kulturális szempontból. Baj van a színházi kultúrával, mert a közönség az esztrádműsorokat ricsajos ovációval fogadja, míg a Rombadólt fellegvár megbukott. A seregszemle műsorát sokszor a szakmai dilettantizmus és a kispolgári ízlés jellemezte. Az egyetem elszigetelődik a város életétől, az ismeretterjesztő előadásokat rosszul szervezik, az iskolák tanteremhiánnyal küzdenek, iskolaépületeket ma is más célokra használnak, kevés támogatást kapnak a könyvtárak, sántikál a műemlékvédelem, a színházi zenekar az idén nem kapott a várostól anyagi segítséget, az írók nem kapnak érvényesülési területet a megyei lapban, egy népfrentbizottsági ülés nem sikerült, a népművelési osztály nem foghatja össze Miskolc kulturális életét, mert rendezvények színhelyének dekorálásával, begyűjtési feladatokkal kell foglalkoznia. És így tovább.

Nem szándékozom részletezni, hogy a cikkíró felsorolt, sokat markoló és keveset fogó érvei közül melyek a helytállóak és melyek a hajuknál előráncigált hibapontok Miskolc kulturális elmaradottságának bizonygatására. De tökéletesen egyetértünk például azzal, hogy az egyetemváros elszigeteltségének megszüntetése Miskolc kulturális fejlődésének egyik legégetőbb problémája. Ha a cikkíró figyelemmel kísérte volna az erre irányuló erőfeszítéseket, tudná azt, hogy a megyei pártbizottság és az Északmagyarország már két évvel ezelőtt behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel, történtek is kezdő lépések, hogy az egyetemet bekapcsoljuk Miskolc szellemi vérkeringésébe, de az már messzebbmenő magyarázatra szorul, milyen akadályokba ütközött és ütközik ez a feladat az egyetem fizikai távolsága és más okok miatt. Egyetértünk az iskolai viszonyokkal kapcsolatos megállapításaival is. De részben az iskola-probléma is, különösen pedig több más, Miskolc rovására írt hiány és hiba szorosan összefügg az országosan megoldandó feladatokkal, vagy nem sajátos jellemzője Miskolc szellemi életének, kulturális viszonyainak. Megkérdezhetném példának okáért: a budapesti művészeti csoportok műsorában nem akad elegendő nyárspolgári ízlést tükröző szám? Budapesten még nem bukott meg magas irodalmi igényű darab? Budapesten nincs esztrád-ricsaj? Ami az irodalmi és művészeti ismeretterjesztő előadásokat illeti, nem elégedhetünk meg az érdeklődéssel. De az ilyesminek a sikere elsősorban az előadó vonzóerején, aztán meg a jó szervezésen, helyiségen, időponton stb. múlik. Láttunk már igen jól sikerült előadásokat is.

A cikkíró meglátásaiból, gondolatmenetének önmagába visszatérő görbe vonalából általában az tűnik ki, hogy szándéka mégsem az volt, amit a cím sejtet. Esze ágában sem volt,

hogy mélyére nézzem Miskolc kulturális életének, pedig ha ezt teszi, sokkal nagyobb eredményeket és sokkal lényegesebb hibákat vett volna észre. Nem forgolódna egész cikke egy rossz-szul hangszerelt másik cikk körül,²⁴⁰ amelynek elhibázott hangját és helyt nem álló általánosításait maga az írója nyílt vitán beismerte. B.Nagy végeredményben olyan léggömböt akart továbbfújni, ami már szétpukkant, de ő nem vette észre. Fújta, fújta a léggömböt és egy rossz dallamú nótát, amelynek refrénje: Miskolc szörnyűségesen elmaradt a világtól, itt belefojtják a tehetségekbe a szuszt, itt senki sem mer nyíltan beszélni, itt minden népművelési és párt-funkcionárius ellensége a kultúrának, gátolja a szellemi fejlődést. Itt még csak most kezdődik a kultúra forradalma. És talán még most sem kezdődött volna el, ha a Művelt Népben nem jelenik meg a csatakiáltás, amely a forradalmat elindította. És ha B.Nagy László meg nem védi a miskolci kultúra forradalmának immáron mártír-glóriával övezett fiatal hőstét, az „üldözött” fiatal költőt. Talán e glória egy fénykévéjének reményében serkenti az Északmagyarországot is arra, hogy azzal foglalkozzék és úgy foglalkozzék, ahogy ő azt magában elgondolta, mert hát „a lapnak igazán gondja kéne legyen a város szellemi élete”.

Nos helyesbítem szavait. Az Északmagyarországnak nem kéne, hanem kell (!), hogy gondja legyen nemcsak a város, hanem az egész megye szellemi élete, sőt egész politikai, gazdasági és kulturális élete. De ha B.Nagy elvtárs csak azon méri e gondjainkat, hogy nyikkanunk-e más lap nyikkanása után, természetesen igen gondatlan gondozói lehetünk e szellemi életnek.

Hogy a törzsasztalnál felvetett problémák századrészével sem foglalkozunk, ez való tény és ennek több oka van. Egyik az, hogy a törzsasztal társasága saját folyóiratában is igen gyéren hozza nyilvánosságra mondanivalóit, holott erre bő tere volna. Így a bőséges irodalmi témahalmaz nagyrészt megreked a törzsasztalnál vagy az írócsoport heti vitáin. A másik ok az, hogy az Északmagyarországot nem a miskolci Pilvaxban szerkesztik. Van saját szerkesztősége, ahol bárki bármilyen problémáját megbeszélheti a szerkesztőkkel, munkatársakkal, megírhatja építő gondolatait, el is vitatkozhatnak bármilyen témáról, ahogy azt sok író meg is teszi.

De kérdezem – anélkül, hogy ezzel felelősségünket csökkenteni akarnám –, melyik lap vagy folyóirat foglalkozik akár csak ötszázad részével is azoknak a problémáknak, amelyek egy nagy város összes törzsasztalánál, klubjában, vitáin elhangzanak. A Művelt Nép talán kimeríti az ország minden közművelődési problémáját?

Miskolcnak eléggé jelentős szellemi mozgató erejévé fejlődött a Széphalom köré tömörült írógárda, de ezenkívül még igen sok körben, a zeneművészek, képzőművészek, színművészek, pedagógusok, orvosok, jogászok, tudományos szakemberek, művészeti csoportok, az ifjúság köreiben, s nem utolsósorban a szerkesztőségekben, a kulturális szerveknél is eleven szellemi élet lüktet és legalább annyi fontos, megoldásra váró probléma vetődik fel, mint az írók és írójelöltek körében. Hogy ezek milyen mértékben kerülnek nyilvánosságra, az természetesen lapterjedelemtől, a problémafelvetők politikai fejlettségétől, esetleg íráskészségétől, és a lap „profiljától” is függ. Azok a miskolci gondok, amiket B.Nagy cikke sorol fel, kissé kuszán csoportosított gondok. Lényeges és csip-csup dolgok keveréke. Nagyrésztük úgy viszonylik Miskolc kultúrájának egészéhez, mint a hulló falevél a fa koronájához, a fa erős törzséhez. Az ilyen probléma-lombok politikai életünk mai rohamos fejlődése közben rendesen elsárgulnak, mire az írás napvilágot lát és elsodorja azt a Szél, amelyről a Széphalom legutóbbi számában nagyszerű ódát olvastam éppen az agyonvédett Bihari Sándor tollából.

Öröndöletes, ha Miskolc város valóságos és igazán nagy, nehéz kulturális gondjainak eloszlatására a fővárosi sajtótól is segítséget kapunk. De aki ezeket a valóságos nagy gondokat, a helyi kultúránk lombkoronájának zöldjét veszélyeztető problémákat fel akarja tárni és ezek megoldását elő akarja segíteni, arra kérnénk, sokkal mélyebben nézzon bele a város szellemi

²⁴⁰ Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című cikkére történő utalás.

életébe. Tekintsen bele nemcsak egy szűk kör háztáji szellemi gazdaságába, hanem lásson rá az egész termőföldre, hogy helyes szemmértékkel értékeljen, minden értesülésének hitelességéről meggyőződjék és így segítsen ebben a nagyra hivatott városban virágzó kultúrát, termékeny szellemi életet teremteni. Mindenek előtt tudnia kell azonban, hogy a kulturális forradalom Miskolcon sem 1956-ban kezdődött és minden tényleges nehézség ellenére sok országra szóló eredményt ért el.

Miskolc a művelődés minden területén gazdag szellemi erőtartálékkal rendelkezik, ha erőinkből sokat felszippantott is a főváros és sokat elsenyvesztett az egészségtelen centralizáció. Művelődési forradalmunknak éppen azért győzelmesebb eredménye, mint bármely más vidéki városban az, hogy legfőbb bajunk: minden kulturális intézményünk már évek óta kinőtte régi bőrét és sürgősen bővebb bőrt követel. E követelményen kívül persze bőven vannak más napi gondjaink, hibáink, hiányaink kulturális életünkben s más vonatkozásban. De igazi gondjaink mellett eljelenéktelenednek azok a hullófalevél-problémák, amelyeket az idők meggyorsult szele hamar elsodor.

Déri Ernő: A pártfunkcionáriusokról²⁴¹

A Központi Vezetőség júliusi történelmi határozatait megelőző időben, de különösen azóta egyre szaporodik azoknak a száma, akik a pártfunkcionáriusokat támadják, becsmérlik, róluk fölényes, sokszor nyomdafestéket nem tűrő hangon beszélnek, vagy kioktatják őket. Ezeknek a hangja, mint egy kórus hallatszik, és ebbe a kórusba most beállt a miskolci Városi Tanács Oktatási Osztályának vezetője: Bóna Ervin elvtárs is.²⁴² Többek között ezt írja a Művelt Nép szeptember 16-i számában: „...általános a miskolci pártfunkcionáriusok körében ez az igazi művészetekkel szemben bizonyos mértékben elmarasztaló szemlélet.” Most teljesen figyelmen kívül hagyom, hogy van-e külön „igazi” művészet, maradjunk annál, amit Bóna elvtárs ír.

Ha arról beszélne Bóna elvtárs, hogy a pártfunkcionáriusoknak van még bizonyos pótolnivalójuk, hogy nem értenek mindenhez, így nem értenek valamennyien alaposan és mélyen a művészethez sem, ez még hagyján. (Bár az vesse rám az első követ, aki mindenhez ért!) Ezért volt az, hogy pártfunkcionáriusok hónapokkal ezelőtt felkérték Mura Péter elvtársat, a Déryné Színház karnagyát, tartson előadást Mozart és Verdi zenéjéről, életéről, tevékenységéről. Mura elvtárs mikrobarázdás lemezekkel illusztrált előadásait igen nagy érdeklődéssel hallgatták. Örömmel vettük azt az ígéretet, hogy ősszel folytatni fogja ezeket az előadásokat s meghallgatjuk Beethoven és Chopin életéről és tevékenységéről szóló előadásait.

Hasonlóképpen bizalommal várjuk Csabai Kálmán festőművész elvtárs előadását a festőművészetről és bár nagyon sokan megnéztük a II. Miskolci Országos Képzőművészeti Kiállítást, számos kérdést fogunk feltenni Csabai elvtársnak a helyszínen tartott konzultáció során. Pótolni kívánjuk tehát hiányainkat a művészetek terén is.

De nem erről van itt szó! Arról van szó, hogy Bóna elvtárs eddig soha nem emelte fel szavát egyetlen párttaggyűlésen, pártaktíván, vagy éppen pártértekezleten, hogy ne válasszák meg ezt vagy azt a funkcionáriust, mert nem elég művelt. Arról van szó, hogy most divattá vált a pártfunkcionáriusok kipellengérezése. Vannak egyesek, akik úgy gondolják: július óta az a divat, hogy mindenki bátran beletörölheti a sáros lábát a pártfunkcionáriusokba, ha erre kedve szottyán. Sokan szeretnék, ha úgy játszhatnának a pártfunkcionáriusokkal, mint a gyermek, aki türe szúrja a gyűjtött rovar.

²⁴¹ *Északmagyarország*, 1956. szeptember 16. 2. p.

²⁴² BÓNA ERVIN: *Miért „lázonganak” a miskolci pedagógusok?* In: *Művelt Nép*, 1956. szeptember 16. 3. p.

Vannak, akik teljesen figyelmen kívül hagyják, hogy amikor ők doktori disszertációjukat védtek, vagy az „igazi” művészetekkel foglalkoztak, ismerkedtek, azt tanulmányozták, akkor a pártfunkcionáriusok földet osztottak, rohammunkát végeztek a bányában, hogy a kórházaknak, iskoláknak óvodáknak legyen téli tüzelőjük. Akkor ezek a pártfunkcionáriusok politikai harcokban vettek részt a hatalom megszilárdítása idején, s azért is dolgoztak, hogy mások a művészetekkel foglalkozhassanak.

A szocialista demokratizmus kiszélesítése nagyon komoly erőfeszítéseket követel, nem megy nagyon egyszerűen a Központi Vezetőség értelmiségi határozatának megvalósítása sem. Sok még a zavar és bizonytalanság. De hogy a határozatok nem azt jelentik, amit némelyik ember képzel, az biztos. Ezek a határozatok nem azt jelentik, hogy most már mindent lehet. Nem jelent semmi olyat, ami nem viszi előre a dolgozó nép, a párt ügyét. Most esténként, amikor a kávéházi asztaloknál csámcsognak valamelyik pártfunkcionárius „barbárságán”, azalatt az a pártfunkcionárius éppen azért küszködik, hogy minél gyorsabban javítsák meg a cséplőgép szíját, mert a népnek kenyérre van szüksége, lehet, hogy akkor a pártfunkcionárius – bár munkaideje letelt – a délutáni műszakban is ott van, hogy segítsen az anyag megszervezésénél, mert a tervet teljesíteni kell, vagy ha az a pártfunkcionárius történetesen asszony, éppen akkor mos kisgyermekére vagy tanul.

Nem arról van szó, hogy ne beszéljenek a pártfunkcionáriusokról, arról sincs szó, hogy ne bírálják őket. Mi örömmel fogadjuk bárkinek a részéről a segítő szándékú, elvtársias, jóakarátú bírálatot, mert ez lehetővé teszi, hogy jobban meg tudjunk felelni a párttagság bizalmának, jobban tudjuk munkánkat végezni. De határozottan tiltakozunk és visszautasítunk minden olyan hangot, amelyik a pártfunkcionáriusokat becsmérli, kioktatja.

Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy pártfunkcionáriusok lehetünk és nem a művészetekkel szemben „elmarasztaló szemléletünk”, hanem az olcsó demagógiával szemben.

Pataki László: A nép nevében – a népért! Néhány megjegyzés a „Kilátó” szeptember 23-i számához²⁴³

Nagy várakozás előzte meg Miskolc dolgozói körében is az írószövetség múlt havi közgyűlését, mert már előre érződött, hogy ott nagy jelentőségű dolgokról lesz szó, amelyek nemcsak az irodalmat érintik, hanem életünk minden területét is. A közgyűlés anyagát megismerve meglepéssel tapasztaltuk, hogy nem csalódtunk, mert íróink, költőink – a nagy magyar forradalmi költők és írók nyomdokain haladva – bátran, őszintén tárták fel kulturális és politikai életünk hiányosságait, sürgetve azok mielőbbi kijavítását. Örömmel köszöntöttük és köszöntjük ezt az őszinte, bátor és jóakaró hangot, amelyből kiérződik, hogy íróink és költőink szakítottak az elmúlt időszak sablonos „kazárnya-irodalmával” és új, helyes úton megindulva akarják hinteni a felvilágosulás termékeny magvait, akarják erőteljesen segíteni a szocializmus építését.

„Soha többé hazugságot” – ez volt a közgyűlés visszatérő refrénje és ezzel minden dolgozó becsületes magyar ember egyetért. Íróink és költőink bátran kimondták ezt a nép szívében régebben lappangó jelszót. Tisztelet és becsület érte! Örömmel látjuk és tapasztaljuk, hogy a miskolci írók és költők is megindultak ezen a helyes úton, ezt bizonyítja a „Kilátó” című lap első és második számában megjelent cikkek, versek és novellák többsége. *Miskolc város dolgozói tiszta szívből akarják, hogy a miskolci írók és költők minél gyorsabban, minél egyenesebben, tévelygés nélkül haladjanak előre ezen az új, helyes úton.* Ez a segítő szándék adott nekem is tollat a kezembe, hogy megírjam – a „Kilátó” második számának elolvasása

²⁴³ Északmagyarország, 1956. október 4. 2. p.

után – hogy a helyes úton való megindulásban – véleményem szerint – vannak bizonytalan lépések, sőt a helyes útról való félrelépések is.

Miről van szó?

Először is arról, hogy a „Kilátó” második számában elég bőven találhatunk félreérthető, kétértelmű gondolatokat, megfogalmazásokat és költői hasonlatokat, amelyeket mindenki úgy értelmezhet, ahogy éppen akar.

Az igaz, hogy az íróknak és költőknek is *sokak nyelvén* kell írniok, de ez nem jelenti azt, hogy *mindenki nyelvén* egyaránt kell írniok, nem jelenti azt, hogy egy író vagy költő írásának, versének olvasásakor a szocializmust ellenző egyén ugyanúgy megtalálja benne a kedvére valót, mint a becsületes dolgozó. Márpedig a „Kilátó” legutóbbi számában bőségesen találhatunk ilyen megfogalmazásokat.

Nézzük Kuzmányi Gusztáv „Fereteg” c.[ímű] versét:²⁴⁴

Ki, mint féreg az élő fába
A többi társát marja, vájja,
Ki akkor boldog, ha naponta
Legalább egyet hajt pokolra.
Kinek mások jóléte nem kell:
Az nem is magyar,
Nem is ember!!

Kikről szó la vers? Kik ellen irányul? Kik ezek a „férgek”? Talán a „furkálódzó” emberek, az aknamunkát folytató ellenséges elemek, vagy talán az elmúlt időszakban hibákat elkövető alsó- és felső vezetők? Vagy olvassuk csak Borsodi Gyula „Hogy lehetne” c.[ímű] versét:²⁴⁵

Ha az indulat árja elragad
az emberek bárgyú ostobaságán,
A te jószágos kezéd kellene,
hogy megsimogasson, drágám!
És akkor talán megszépülne minden,
amit olyankor cudarnak látok,
– Ez nagyszerű, de hogyan lehetne
megszüntetni az ostobaságot...?

Kik ezek a „bárgyú, ostoba emberek”? Talán az egyre műveltebbé váló munkások és parasztok, de akik még esetleg nem értik, hogy mit jelent az „irodalmi elefáncsonttorony” vagy a „l’art pour l’art”? Vagy talán azok az ellenséges elemek, akik még mindig reménykednek a szocializmus megdöntésében? Vagy talán azok a vezetők, akik munkájuk során kisebb-nagyobb hibákat követnek el? Tessék, szabad a választás, mindenki arra értheti, akire akarja. Senki sem kételkedik abban, hogy a miskolci írókat a segíteni akarás, a jószándék serkenti, amikor tollat fognak a kezükbe. De kérdezem én, ha valaki segíteni akar, akkor mi szükség van arra, hogy úgy írjon: „ha akarom fehér – ha akarom fekete”?

Sokszor visszatér a „Kilátó”-ban: „a teljes szabadságot, teljes felelősséggel” megállapítás is, amely azonban egyik helyen sincs egyértelműen megmagyarázva. A „teljes szabadság” nagyon tág fogalom, nagyon sokféleképpen értelmezhető. Értelmezhetjük úgy is, hogy a teljes

²⁴⁴ Pataki László pontatlanul hivatkozott. A *Kilátó* szeptember 23-i számának 4. oldalán Kuzmányi verse valójában *Férgek* címmel jelent meg.

²⁴⁵ Megjelent: Uo. 2. p.

szabadság: egyenlő az irodalom pártirányításának tagadásával, értelmezhetjük úgy is, hogy a „teljes szabadság” jelszava mögé bújva nyugodtan rágalmazhatják egyesek szocialista rendszerünket, terjeszthetik a burzsoá irodalmat, az ellenséges nézeteket. *De értelmezhetjük úgy is, a „teljes szabadság”-ot, hogy az írók és költők a párt útmutatásai alapján, a párt célkitűzéseinek megfelelően teljesen szabadon, minden megkötöttség, minden „megrendelés”, minden „uniformis” nélkül maguk választják meg, hogy miről, mit és hogyan akarnak írni.*

Véleményem szerint helyes lenne vitát indítani a „teljes szabadság” értelmezéséről és ezzel kapcsolatban az irodalom pártirányításának elvi és gyakorlati kérdéseiről. Szükségesnek tartom ezt annál is inkább, mert a párt vezető szerepéről, a pártirányításról kevés szó esett a közgyűlésen (legalábbis az Irodalmi Újság által közölt hozzászólások alapján), a „Kilátó” első két száma pedig csak vékonyan elejtett félmondatokban utal rá, hogy ilyen is létezik. A személyi kultusz egyik igen káros következménye volt a kultúra és ezen belül az irodalom pártirányításának helytelen értelmezése, a „kazárnya-szellem” meghonosítása, az írói szabadság sárbatiprása, a diktatórikus irányítási módszerek bevezetése stb. Most itt az ideje, hogy mindezeket félrelökve kialakítsuk az irodalom pártirányításának marxista elvi alapon álló, a meggyőzésre épülő demokratikus módszerét. Miskolc városa már a közgyűlés előtt felhívta magára a figyelmet a „Művelt Nép” hasábjain folytatott vitával, javaslom, kezdeményezzünk most is vitát – a többi kérdések megvitatása mellett – a pártirányítás kérdéseiről.

Ezzel kapcsolatban szeretnék egypár gondolatot lejegyezni az írók és vezetők (az ún. „funkcionáriusok”) viszonyáról. Bihari Sándor „Az igazat mondd”²⁴⁶ című cikkében megemlíti, hogy az írók és pártmunkások közötti kapcsolatban az utóbbi időben javulás tapasztalható, de még vannak nyugtalanító körülmények. Ezzel teljesen egyetértek. Még sokat kell közösen dolgoznunk a helyes kapcsolatok kialakításáért. De a helyes kapcsolat nem egyoldalú dolog, és nemcsak az egyik félén múlik, hanem mind a kettőn. Nemcsak az egyik fél mellé kell felállítanunk azt a követelményt, hogy elismerje a hibáit, önkritikát gyakoroljon, változtasson a módszerein, a vitákban igazat mondjon stb., hanem a másik fél felé is. A „funkcionáriusok” számára nem a „kioktatás”, nem a hibák feltárása a sértő, hanem a jelen időszakban egyeseknél divattá vált és erénynek tartott szokás, hogy a bírálat leple alá rejtve felelőtlenül rágalmazzák általában a „funkcionáriusokat”, amely rágalmazás nem a „funkcionáriust”, hanem azok emberi önérzetét sérti. Hadd emlékeztessen Bihari elvtársat pl. hogy hányszor elhangzott a „műveletlen funkcionáriusok” megjegyzés, egy kalap alá téve ezzel a funkcionáriusokat. *Pedig csak itt Miskolcon tucatjával lehet mutatni „funkcionáriusokat”, akik elvégezték a főiskolát vagy egyetemet és legalább annyit forgatták Móricz, Goethe, Mikszáth, Petőfi, Cervantes, Maupassant stb. műveit, mint sok miskolci író.* Az tény, hogy még sok javítanivaló van a műveltség területén is, de az akarat megvan és a „funkcionáriusok” előre fognak lépni ezen a területen is.

Vagy nem sértené-e akármelyikünket emberi mivoltában dr. Bóna Ervin, ugyancsak a „Kilátó”-ban megjelent cikkének²⁴⁷ egyik részlete, amely szerint a miskolci tanári testület nem megfelelő összetételének egyik legfőbb oka, hogy a funkcionáriusok a protekció „hasznos és sokszor nagyon is átlátszó funkcióját gyakorolják”. Ez a jellemző a funkcionáriusokra? Úgy gondolom, dr. Bóna Ervin felelőtlenül azokat az eseteket is protekciónak minősíti, amikor egy dolgozó panaszával a pártbizottsághoz fordul és segítséget kér annak elintézésében. (Márpedig ilyen segítségkérés napjában 30-40 is előfordul.) Ez nem protekció, nem „szocialista ismeretség” – mint dr. Bóna Ervin írja – hanem a dolgozók ügyeivel való törődés, az emberekről való gondoskodás. Van-e még protekció? Van! De ezeket az eseteket konkrétan, személy szerint leplezzük le, és ne általánosítsuk a „funkcionáriusokra”!

²⁴⁶ Ld. ... old.

²⁴⁷ A célzás bizonyára Bóna Ervin *Megjegyzés Galánffy Lajos hozzászólására* című cikkére vonatkozik (*Kilátó*, 1956. szeptember 23. 4. p.), melyben az augusztus 29-i értelmiségi ankéton elhangzottakkal foglalkozik.

Az ilyen megállapítások a sértőek és nem a „kioktatások”. Helyeslem az igazság jelszavát nemcsak az irodalomban, hanem az élet minden területén, így a viták területén is. Ez pedig mind a két vitázó felé követelmény kell, hogy legyen. Tartsuk magunkat a „Beköszöntő” c.[ímű] vezércikkben foglalt idézethez: „Túlzók, csökönyösek nem közölünk valók.” (Éluard) Több megértést, nagyobb megbecsülést egymásnak és akkor gyorsabban fog javulni a kapcsolat.

Egy másik dolog még, amivel foglalkozni kívánok. Véleményem szerint a „Kilátó”-ban megjelent cikkek egy része hangzatos nagy szavakat, kinyilatkoztatásokat tartalmaz, amelyek mögött nincs még meg a megfelelő tartalom, vagy kijelentéséhez nincs még meg a megfelelő alap. „A Széphalom fejlődése csaknem káprázatos...” megállapításra csak utalni akarok.²⁴⁸ Inkább Szekrényesi Lajos elvtárs „A nép nevében” c.[ímű] cikkének²⁴⁹ vezérfonalával szeretnék foglalkozni. „A nép nevében” beszélni, megállapításokat tenni nagy felelősséget jelent és véleményem szerint azt követeli meg, hogy aki vagy *akik a nép nevében beszélnek vagy írnak, azok a nép között – és kiemelném: a dolgozó nép között – éljenek, ismerjék életüket, munkájukat, örömeiket és bajaikat egyaránt, s az így szerzett tapasztalatok alapján jelentsék azután ki, hogy „A nép nevében” beszélnek vagy írnak.* Meg van-e a dolgozó néppel – a Lenin kohászati, a DIMÁVAG-beli dolgozókkal, a perecesi és lyukói bányászokkal, a görömbölyi dolgozó parasztokkal, a hivatalok tisztviselőivel és a többiekkel – ez a kapcsolat a miskolci írók és költők részéről? Nincs még meg!²⁵⁰ Nagyon keveset vagy egyáltalán nem találkozni még az írókkal és költőkkel a tárnák mélyén, a kohók és hengersorok mellett, és éppen ezért kissé hamisan, frázisszerűen, megfelelő alap nélkül cseng a hang, hogy: „A nép nevében”.

Hogy ez mennyire így van, azt bizonyítja a vezércikknek egyik megállapítása, amely szerint a „fantasztikus” hírekről még mindig összedugott fejjel beszél a nép, s amelyre feleletet vár. Ha valamivel jobban ismernék a dolgozó nép életét, munkáját, akkor tudnák azt, hogy a dolgozókat nem az ún. „fantasztikus” hírek érdeklik – amelyek többsége rémhír –, nem ezekre várnak választ, hanem nagyon is „hétköznapi” dolgokra várnak feleletet, olyanokra pl., hogy a jelenlegi gazdasági nehézségeink nem lesznek-e kihatással az életszínvonalra, mikor lesz elegendő lakás, nem lesz-e háború Suez miatt, lesz-e elegendő szén télire, felemelik-e a nyugdíjakat stb. Ezek foglalkoztatják a dolgozókat és nem a „fantasztikus hírek”.

Nem tagadom, vannak egyesek, akiket ezek a „fantasztikus hírek” foglalkoztatnak, akiknek ez a legfőbb problémájuk, de ennek a *maroknyi csoportnak* a problémáját a „nép nevében” emlegetni – enyhén szólva – túlzás. *Miskolc dolgozói elvárják és követelik a miskolci íróktól és költőktől, hogy a nép nevében írjanak, de ehhez az kell, hogy az írók és a költők a nép között élve, a nép gondolatát megismerve és azt kifejezve írjanak a nép nevében – a népért!*

Elvi vitába kell szállnom Bihari Sándor „Az igazat mondd” c.[ímű] cikkének következő megállapításával. Bihari Sándor ezt írja: „igazmondás a nép érdekében, hiszen ebben az országban mindent ennek az érdeknek kell alárendelnünk végre, a pártot, az irodalmat s minden más fontos emberi lom-ot”. Nagyon fura és téves megállapítás ez, mert ha ezt elfogadnánk, az a gyakorlatban azt jelentené, hogy az igazmondás az országban a legfőbb kérdés, amely körül forog a világ; azt jelentené, hogy az igazmondás a legfőbb cél, amelynek alá kell rendelni mindent. Márpedig ez nem így van!

Az országban a legfőbb kérdés, a legfőbb cél: a szocializmus felépítése, a nép jólétének az emelése és ez alá kell alárendelni – mint a megvalósítás eszközeit – a pártot, az irodalmat, „s minden más fontos emberi lom-ot”, többek között az igazmondást is! Igazat kell mondanunk az élet minden területén, de nem azért, mert ez a „legfőbb kérdés”, hanem azért, hogy a

²⁴⁸ Célzás Bod Andor *Életkérdés* című cikkére. *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 2. p.

²⁴⁹ Ld. ... old.

²⁵⁰ Ld. ugyanerre Pataki László cikkét, illetve ld. ... old., ... sz. jegyz.

dolgozó nép megismerje a célkitűzéseket, a nehézségeket, az igazságot, hogy az igazmondás alapján bízva a pártban, erőteljesebben építse jobb jövőjét, teremtsen meg az életszínvonal emelésének feltételeit.

Néhány gondolatot kívántam csak felvetni a „Kilátó” második számával kapcsolatban, de ez természetesen nem csökkenti a lapban megjelent jó versek, hasznos cikkek értékét, amelyek mind-mind a helyes úton való előrehaladás maradandó bizonyítékai. A néhány gondolatot azért jegyeztem le, hogy a helyes úton való megindulás egy-két bizonytalan lépésére rámutassak, én is segítséget adjak, hogy íróink, költőink erőteljesebben, biztosabb léptekkel haladhassanak előre az új úton. A szilárdabb léptekkel való előrehaladás, a dolgozó néppel való szorosabb kapcsolat a biztosítéka annak, hogy a miskolci írók és költők az igaz tettek valóráváltásában nem maradnak egyedül.

Borsodi Gyula: Megbecsüljük egymást²⁵¹

Ilyen belső láztól tüzelve alig kezdtem el írni egyszer is, mióta tollat forgatok. A Kilátó október 20-i számában megjelent cikk mondanivalójához szeretnék néhány gondolatot hozzáfűzni. Az írás címe már maga is program: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához! Írója Földvári Rudolf elvtárs, hosszú és kemény harcokban forgolódott az elmúlt hónapok során.

Nem könnyű a dolgom, hiszen szinte még meg sem száradt a nyomdafesték a lapon, melynek karcsú oszlopait olvasva kell gyorsan reagálnom – méghozzá nem is a legnyugodtabb körülmények között. Lentről behallatszik a taps – a Kilátó írói mutatják be műveiket a sátoraljaújhelyi kultúrház színpadán – előttem a „levonat” amelyet délután három órakor kaptam a Borsodi Nyomda lelkes dolgozóitól. (Direkt nekem „húzták le”, el is teszem emléke. Az utazó kis kollektíva olyan lángolva olvasta a cikket a robogó autón idejövet, mint 1848 márciusában az akkori fiatalok a szabad sajtó első termékét.)

No tessék, írj! Úgysem tehetsz mást, kiváltja belőled a lelkesedés, az öröm.

A funkcionáriusokkal folytatott vitának magam is aktív résztvevője voltam. Déri elvtárs emlékeztetésére választ írtam a Kilátó második számában,²⁵² de ezt már olyan események előzték meg, amelyekkel mindkét cikket magyarázni lehet. És most rögtön október 13-ra kell átugranom, arra a nevezetes napra, amelyiken a megyei pártbizottság előadótermében, a megyénk felszabadulás utáni történetében első ízben kelt szárnyra olyan szellem, amelyikre mindannyian nagyon büszkék lehetünk. Magam is elmondtam aznap, büszke vagyok rá – de csak mától –, hogy Borsodban élek. Egy ilyen nagyszerű, pezsgő szellemű, közös gondolkodás után sok mindent elfelejt az ember abból, ami életét keserítette, vagy keseríti, mert kezd hinni a jövőben, mert tetteiben érzi már – s ha még nem is saját gyomrán keresztül –, hogy változik az élet. Öröndetes, hogy egyre többen vannak funkcionáriusaink között, akik azt akarják, hogy a holnap becsületes, igazi emberekként emlegesse őket. Ez mutatkozott meg október 13-án a megyei pártaktíva ülésén. Azt viszont nagyon sajnálom, hogy ez a kollektív, okos gyülekezet ugyancsak kollektíven azt szavazta meg, hogy a gyűlésen elhangzottak ne jelenjenek meg a sajtóban. Miért? Nagy hiba volt, hogy az „egyhangúlag megadott” szavazat után nem kértek ellenpróbát. Ilyenformán az ott elhangzottakra hivatkozás egy kicsit a levegőben lóg. S íme, egy héttel később (de kár ezért az egy hétért!) mégiscsak napvilágot lát sokminden abból a szellemből s nem kis büszkeségemre, abban a lapban, amelyik következetesen az újat képviselte, ebben a harcban született.

²⁵¹ Északmagyarország, 1956. október 21. 5. p.

²⁵² BORSODI GYULA: *Őszinte szóval*. In: *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 3. p.

Október 13-a előtt még azt hittem, hogy a Felszabadítók útja 24-ben²⁵³ még mindig zárva vannak az ablakok, ide még nem tört be az isteni friss levegő. Tévedtem, mert az ájer pezsgése ott is legalább júniusban elkezdődött, csak az volt a helyzet, hogy az első hetekben a funkcionáriusok is csak úgy mertek egymás előtt beszélni, mint ahogy a nép mert előttük. Azóta hihetetlen gyors léptekkel haladtunk előre. Déri elvtárs a nagy nyilvánosság előtt elmondta, hogy cikkét ma már másképp írná meg, s íme mit olvasok most? Földvári elvtárs ugyanezeket mondja magáról. Engedjék meg mindketten, hogy elmondjam egy szubjektív érzésemet: Ha velük október előtt elbeszélgettem, azt láttam, mint emberek, legalább úgy kívánják, igénylik a friss levegőt, mint jómagam, vagy a többi miskolci író, csak éppen a funkcionárius volt bennük óvatoskodó. Valami titokzatos félelem kötötte gúzsba szívünket, s lassan-lassan Tartuffe-ön is túltehetünk volna egy-egy olyan dolog helyeslésében, amivel pedig egyáltalán nem értettünk egyet, de csak egy-egy viccet mondtunk el róla a bizalmas társaság homálya mélyén.

S hogy ebben a légkörben hogy éltek az írók, mindenki előtt ismeretes. Jó, hogy vége van.

„Meggyőződtem arról, hogy mindnyájan a szocializmust akarjuk, mindnyájan a pártot, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmát védjük és óvjuk, mindnyájan a munkás-paraszt szövetségre és pártunk helyes politikájára épülő népi, nemzeti egységet akarjuk megteremteni, megerősíteni” – írja Földvári elvtárs.

Bizony ez igaz. Nem ellenségek az írók. A népnek írnak, a nép pedig észreveszi, ha nem a ő szája íze szerint írnak. Észrevette ezt az elmúlt évek során is. Megjelentek jól díjazott írássok, talán el is olvasták őket, csak éppen senki sem érezte igaznak, sajátjának legtöbbjüket. De szörnyű volt így írónak lenni! A funkcionáriusban mindig megengedhető volt bizonyos fokú „vonalvezetés”, de mi mentheti az író? Az, hogy szerette a friss nyomdafesték szagát? Nem, a kényszer. Az író kitűnő szeizmográf lehetett volna és sokszor volt is, csak éppen a legfinomabb rezgések rajzát nem volt szabad a grafikon papírjára vetni. De ezután írók és nem írók, emberek akarunk lenni és önállóan gondolkodni, cselekedni.

Elkalandoztál te kezdő miskolci író, nem panaszkodni kell most, hanem fogjunk munkához! Ezt én is szívből vallom! Várjuk, hogy egy olyan korszak következze, amelyben a Bihari Sándorok, a Szekrényesi Lajosok végre a szépírás területén is csatázhatnak, nem kell fölöslegesen (fölségesen!) vitázniuk, hiszen a miértről már nem, esetleg csak a hogyanról kell szót ejteniük. Hiszem, hogy itt van ez az idő.

Elmondom még, mennyire büszke vagyok Borsodra, büszke vagyok, hogy igen sok olyan megyét megelőzve, ahol mások szerint „mélyebbek a gyökerek”, olyan fórumot teremtettünk, ahol vezető politikusaink is helyénvalónak tartják elmondani nemcsak irodalmi, de politikai világnézetük új, jobb irányba terelését. Ezt a megértést, megbecsülést és az igazi munkához látás legkomolyabb jelének tartom. Most már ott tartunk, hogy akárhány bába lesz is, nem vész el köztük a gyerek. Az az idő sem jöhet vissza, amikor még csak bábákat sem láttunk a vajúdó, születő élet körül, esetleg csak henteseket. Mostantól a kimondott szó szent és kötelez. Helye van közöttünk annak is, aki csak a keresztül szalmát akarja odábbtenni, hát még annak, aki e nép érdekében küzd és harcol!

Kavarognak bennem a Kilátó íróinak mondatai: Mindig igazat mondj, Őszinte szóval, Várjuk a tetteket, Fogjunk munkához... Milyen összefüggő láncolatot alkotnak! Nagyszerű biztosítékok állnak a szavak mögött: az emberek. Segítsen ezek megvalósításában mindenki! S ha eddig nem lettek volna, – amit nem hiszek – ezután lesznek irodalmi és történelmi hagyományaink! Csak bátran a nép elé minden gondunkkal,

„s hol sírjaink domborulnak,
unokáink leborulnak.

²⁵³ A pártbizottság épülete volt itt.

És áldó imádság mellett
mondják el szent neveinket.”²⁵⁴

Boda István: Kihúzni a megbántott szívekből minden tüskét, eltávolítani minden éket, ami közénk fészkelődött²⁵⁵

A magam nevében kívánok hozzászólni Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez, amely a Kilátó legújabb számában jelent meg.

Talán kezdjük azzal, hogy mit éreztem én, amikor megjelent a miskolci írók lapja, a Kilátó. Már az első szám kritika tárgyává tette az Északmagyarországot. Háborogtam amiatt, hogyan lehet olyasmiket mondani a párt lapjáról, amiket a Kilátó mondott. Egyáltalán mi köze van a Kilátónak a mi „belső ügyeinkhez”? (Most már világos, hogy ez egyáltalán nem volt belső ügy.) Eddig mi hozzá voltunk szokva ahhoz, hogy kívülről senki nem bírálta minket, s úgy véltük, hogy amit leírtunk az igaz, s ebben hittünk is.

Érthető, hogy nagyon „szokatlan” volt számunkra, amikor a Kilátó kereken kijelentette, hogy nem halad az újság a júliusi úton. Így az igazságot szemünkbe az eltelt évek alatt még nem mondta senki. Természetesen forrt, rotyogott a méreg bennem, egy ideig hallgattunk, aztán egymásután helyet adtunk az ún. „visszavágó” cikkeknek, amelyekben egyébként sok helyes gondolat volt, de hangjuk személyeskedő, emberileg bántó volt. (A Kilátóban is akadt ilyen.) Csak emlékezzünk vissza, hány cikkünk azt követelte a miskolci íróktól, hogy éljenek a nép között.²⁵⁶ Az egyik miskolci író a Lenin Kohászati Művekben dolgozik, a másik a városban, egyszóval mind a nép közt él. Igaza volt Juhász barátomnak, amikor a Kilátó egyik régebbi számában azt írta, hogy lejjebb már nem tudnak menni.²⁵⁷

Valljuk be, hogy az Északmagyarország sok kérdésben visszahúzó erő volt július után, s nem minden alap nélkül mondták a lapról, hogy szektás újság. (Ezért persze teljesen a szerkesztőséget hibáztatni okatlan lenne.)

Nem szégyenlem bevallani, hogy igen nehezen ébredtem fel, de hála, már ébren vagyok, s ehhez hozzásegítettek a miskolci író elvtársak is. Ez az igazság. Azonban a múlt megszőkött, szektás hibáit egyszerűen úgy levetni, mint egy kabátot nem lehet. De levetem, mert akarom.

Lenne egy szerény javaslatom a hozzám hasonlóakhoz, hogy könnyebb legyen a jövőben a munkánk, hogy gyorsabban haladhassunk előre a júliusi úton. Merje megnézni magát mindenki – lelkiismerete tükrében (a sajtó pártirányítói is), s ne szűk távlatokból nézzük az eseményeket, s ne így mérlegeljük azok okait. Ne tegyen senki sem más valakit felelőssé saját hibájáért. Legyünk képesek minden reggel erősebb akarattal felkelni, mint előző nap.

Földvári elvtárs cikkéről még csak annyit. Ez a cikk nagyon fontos dolgot jelez. Végre Borsod megyében is hozzákezdünk ahhoz, hogy kihúzzunk minden tüskét, és eltávolítsunk minden éket, ami közénk fészkelődött. S ez nagyon jó dolog, mert tudjuk, hogy az ékek a leg-erősebb fát is széthasogatják.

Az Északmagyarország az utóbbi napokban már tettekkal bizonyítja, hogy elindult a júliusi úton (ez a helyes önkritika a lap részéről), s ezek a tettek a jövőben mind jobban szaporodni fognak. Erre bátorít minket a megyei pártbizottság is. Munkálkodjunk hát valamennyien

²⁵⁴ Vörösmarty Mihály *Szózat* című versének részlete.

²⁵⁵ *Északmagyarország*, 1956. október 21. 5. p.

²⁵⁶ Ld. pl. Pataki László írásában, **... old.** De ugyanerről írt Sass Ervin *Nem egyformán látunk mindent* című cikkében: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 28. 2. p.

²⁵⁷ Juhász József *Hozzászólás Pataki László A nép nevében – a népért!* című cikkéhez című írásáról van szó: *Kilátó*, 1956. október 6. 5. p.

azon, hogy most már álljon meg az emberi szív zuhanása a gyűlölködő érzések lejtőjén, és induljanak meg visszafelé a szenvedélyes vonzalom csúcsai felé!

Déri Ernő: Hozzászólás a miskolci vitához²⁵⁸

Mostanában, hogy egyre több szó esik a vitáról, nekem is mondták már, hogy van egy jó közmondás: „Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.” – Ez a közmondás ma és általában nehéz politikai fordulatoknál nem állja meg a helyét. Való igaz ugyan, hogy abból nem származik „kellemetlenség”, ha valaki hallgat, de sokkal jobb megmondani az embernek a véleményét akkor is, ha hibákat követ el és nem marad „bölcs”. Ma már túl vagyunk azon, hogy valakinek a párttagsági könyve legyen veszélyben, ha helytelenül foglal állást a vitában. Az a veszély is egyre kevésbé fenyeget, hogy a káderes, vagy személyzeti vezető „elrontja” a káderlapomat.

Örömmel kell üdvözölni, hogy egyre többen mondanak véleményt, szakítva a régi fejbogató, helyeslő, vagy agyonhallgató állásponttal szemben. Szóban és írásban egyre több a bírálat, vélemény-nyilvánítás, vita. Ezt mutatja miskolci kulturális vita is, amely már régen kicsapott kulturális vita medréből. Ez szükségszerű is volt.

Az Északmagyarország szeptember 16-i számában megjelent egy cikkem a „Pártfunkcionáriusokról” címmel. Ezután a „Kilátóban” több elvtárs vitába szállt vele, de szóban is sokan véleményt mondtak e cikkel kapcsolatban. Akkor kellett egy cikk a pártfunkcionáriusok védelmében, mert általános – és sokak részéről rosszindulatú támadás folyt. A vélemények megoszlottak, hogy jó a cikk, vagy nem. Most nem ez a lényeg. Most a lényeg – ezt már több mint egy hete sok elvtárs előtt kifejtettem –, *hogy nem volt helyes ez az írás*. Legalább annyi hibát követtem el, amennyit én másoknak tulajdonítottam.

Pontosabban: egyoldalúan és általánosítva beszéltem funkcionáriusellenességről. Egy szavam sem volt arról, hogy van nekünk is sok pótolni valónk nem egy területen. Sőt továbbmegyek, a cikk hangja sértette nemcsak Bóna elvtársat, hanem nagyon sok más értelmiségi elvtársat is. Ezt mutatja Hegyi Imre elvtársnak a „Művelt Nép” legújabb számában megjelent cikke is.²⁵⁹ Volt ennek olyan hatása is, ami nem elősegítette a vitát, hanem gátolta alaposabb kibontakozását. Tehát teljesen egyetértek Illés Sándor elvtárral e lap hasábjain megjelent bíráló cikkével, hogy elvi viták kellenek, személyeskedés helyett.²⁶⁰

Ezeket szükségesnek tartottam itt most leszögezni, mert szóbeli állásfoglalásomat kevesebben hallották, mint ahányan a cikket olvasták az „Északmagyarországban”.

Most persze jogosan várhatja tőlem mindenki arra is a választ, hogy *miért írtam ilyen cikket?* Arra is választ kellene adni, hogy *miért háborodtam fel* az „Irodalmi Újság”, a „Művelt Nép”, vagy a megyei pártbizottság messzemenő segítségével létrehozott „Kilátó” nagyon sok cikke miatt?

Tizenegyedik éve vagyok függetlenített pártmunkás. Életem egyharmadát a pártban éltem le, a szó szorosán vett értelmében. Nem akarok nagy szavakat, vagy közhelyeket használni, hogy mit jelent nekem a párt. Hozzánöttem, mint ahogyan hozzánőtt sok-sok ezer párttag. Hosszú volt az út a földosztástól máig. Ma is fülembe csattog a falujáró teherautók vörös zászlóinak hangja, akkor még nem voltak modern autóbuszok, fűtött Pobjedák. A 11 év ugyanakkor azt is eredményezte, hogy nagyon sok dologban merev, egyoldalú volt az állás-

²⁵⁸ Északmagyarország, 1956. október 21. 5. p.

²⁵⁹ Hegyi Imre *Vezetők Borsodban* című cikkéről van szó, ld. ... old.

²⁶⁰ Célzás bizonyára az *Elvi vitákat – ne személyeskedést! Megjegyzések a miskolci vitához*. című cikkre: Északmagyarország, 1956. október 11. 4. p.

pontom. Így neveltek engem is, így neveltem én is másokat. *Úgy láttam, hogy most egyes írók és újságírók bántják, támadják, gúnyolják a pártot és annak funkcionáriusait.*

Voltak az írók és újságírók között – így a „Kilátó” szerkesztőségében is elvtársak – akik előbb látták, hogy bátran, nyíltan, kendőzés nélkül, személyekre és szervezetre való tekintet nélkül meg kell mutatni a hibákat. Nem támadták a pártot és annak egyes vezetőit, hanem bírálták! Később láttam meg mint ők, hogy vannak restaurációs erők (magyarul, akik a július előtti helyzetet akarják visszaállítani).

Azt jelenti-e ez, hogy most már mindenben egyetértek a „Kilátó”-val és csak helyeselni tudom? Nem! Amikor alapjában véve helyeslem Kordos, Borsodi, Gyárfás, Bod és más elvtársak cikkeit (Bod elvtársnak a tanácsulésről írt cikkéről van szó²⁶¹). Ugyanakkor az a véleményem, hogy a lap inkább múltbanéző, kevesebbet foglalkozik a célkitűzésekkel. Emellett vannak olyan kitételei, megfogalmazásai, amelyek ma is bántják a szememet (különbféle „izmus”-ok, 11 év egyértelmű katasztrófapolitikának értékelése stb.) Összefoglalva: most már nem felháborodással, bosszankodva, hanem érdeklődve veszem a kezembe a „Kilátót”.

De nemcsak nekem volt ilyen helytelen álláspontom, hanem más elvtársaknak is. Elég utalni Hajdú Béla elvtárs időszerű gondolataira,²⁶² Csorba elvtárs cikkére Gyárfás elvtárs cikkéről.²⁶³ Ennek lett az eredménye, hogy sokak szemében úgy tűnt, mintha a „Kilátó” és az „Északmagyarország” között ellentét fejlődött ki.²⁶⁴ Pedig a Kilátót is elvtársak szerkesztik. Helytelen volt ez a szembenállás.

Ezért is nagyon helyeslem, hogy *Földvári elvtárs* a „Kilátó” legújabb számába írt cikket és hogy a szerkesztőség teljes egészében közölte. Elolvastam a cikket és le akarom szögezni, hogy egyetértek vele. Ami abból rám vonatkozik, ahogyan az okokat megmutatja, következtetéseket von le, és megszabja a feladatot, én is aláírom. Meggyőződésem, hogy sokat fog segíteni a szerkesztőségnek a vita lezárásához.

Földvári elvtárs hibái okának a „tisztá lap” védelmét hozza fel. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy borítsunk fátylat a múltra és nézzünk csak előre. Ez az jelenti, hogy a K. V. júliusi ülése nem tárta fel elég mélyen a hibák okait, de a tiszta lap hangsúlyozásával le is mondtunk erről és ez nem helyes. Ezt napjaink eseményei bizonyítják!

Napok óta igen sokat gondolkodom, hogy mit mondjak, *mi okozta a változást*, miért írom ezeket ma? Egyik, vagy másik cikk elolvasása? Rajk elvtársék temetése? A területrendezés körüli bizonytalanság és kapkodás? Nagy Imre elvtárs „ügye”?²⁶⁵

Nem! Nem tudom egy eseményhez kötni! Sok tényező figyelembevétele győzött meg és győz meg napról napra jobban. Tagadhatatlan, hogy ez a vita – melynek egy láncszemecskéje ez a cikk is – ez is segített. Azok a kérdések, amelyeket most naponta nekem szögeznek: „Miért adott olyan válaszokat a színház klubjában néhány hónapja Rajk elvtárrsal kapcsolatban?” Miért mondta a városi tanácson azt Nagy Imre elvtársról? Igen-igen elgondolkoztatóak. Ezek is segítettek ebben.

Nagyon komoly dolgok ezek. Nem helyes ebből vicceket gyártani, ahogyan a „Ludas Matyi” most viccelődik Darvas elvtárrsal kapcsolatban. Ez nem segíti a gyorsabb előrehaladást.

Gyakori, hogy azzal a nézettel találkozunk szembe, hogy nem helyes az embernek megváltoztatni véleményét. Vannak, akik udvarlásnak tartják ezt. Egyesek köpönyegforgatónak tartják azt, ha valaki nézeteit megváltoztatja. Ez nem helyes. Ha így lenne, eleve le kellene mondani minden vitáról. Ezek a nézetek azt is mutatják, hogy sok még a megnevezés a szo-

²⁶¹ BOD ANDOR: *Felelősség*. In: *Kilátó*, 1956. október 6. 4. p.

²⁶² Ld. ... old.

²⁶³ CSORBA BARNA: *Kommunisták felelőssége*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 30. 3. p.

²⁶⁴ Megjegyzés: ez nemcsak úgy tűnt, hanem valójában így is volt, amint az az itt közölt cikkekből is egyértelműen kitűnik.

²⁶⁵ Célzás a Nagy Imre rehabilitálásával és párttagságának helyreállításával kapcsolatos vitákra.

cialista demokratizmus kibontakoztatása, a termékeny viták elősegítése körül. Most a történelmi időket nem évszázadokkal és még csak nem is évekkel mérjük, hanem órákkal, percekkel. Minden pillanat valami újat hoz, érvek és ellenérvek harca folyik. Aki most süket fülekkel és vakon jár, lemarad. Nem nagy dicsőség az, hogy valaki most is fenntartja sokéves jól megszokott – de a tömegek által már elvetett „elveit”. – Ebben mutatkozik meg gyakran a szektásság.

Bűn a szektásság? Nem bűn, hanem hiba! Ha bűn lenne, üldözni kellene, de nem üldözni kell, hanem változtatni a hibán. Bűne az valakinek, hogy most attól fél esetleg, hogy „az értelmiségi veszi át a munkástól a hatalmat”? Érthetetlen, de nem bűn. Aki ezt gondolja, nem érti a fő kérdést. Meg kell neki magyarázni, fel kell világosítani! Nem megy gyorsan? Ne sajnáljuk ettől az időt. A munkásosztály vezető szerepe vitathatatlan. *Egyedül* az MDP vezette munkásosztály képes a hatalom gyakorlására szövetségesével, a dolgozó parasztsággal együtt. Más vezető osztályra és pártra nincsen szükség. Ezt kimondták a volt koalíciós pártok vezetői is a ma egy hete megtartott megbeszélésen.

Vannak nézeteltérések köztünk, nyilván vannak és nem is lehet várni, hogy márholnapra mindenben egyetértenek valamennyien a vitázó felek. De az alapvető nem az, ami elválaszt, hanem ami összehoz bennünket: az, hogy menjünk előre! Alapos tervet dolgozunk ki a város lakosságát érintő legfőbb kérdésekről. Megvitatjuk hamarosan az 5000 lakás felépítésének kérdéseit, valóságos tartalmat adunk a népfrontnak, támogatjuk az egyre jobban kibontakozó kulturális mozgalmat, további hathatós intézkedésekkel segítjük az üzemekben az anyagellátás és a munkások más jogos kéréseinek orvoslását, megvalósítva a városi párttervezlet határozatait.

A kulturális vita nagyon sok feladat megoldását segítette elő. – Ez is mutatja a szocialista demokrácia fölényét, gyümölcsöző hatását, szocialista fejlődésünkre.

Ónodvári Miklós: Hozzászólásom²⁶⁶

A Kilátó 20-i számában jelent meg Földvári Rudolf elvtárs cikke „Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!” címmel. Idéztem a címet, leírtam még egyszer, mert jólesett leírni, nemcsak elolvasni. Sokat mond ez a cím. Már önmagában is felhívás a jelenre és a jövőre nézve. Olyan felhívás ez, amelyet szó szerint kell vennünk, amely szerint gondolkodunk és cselekednünk kell.

Értsük, becsüljük meg egymást! Óh, de sokáig hiányzott ez a fogalom közéletünkől. A megértés és a szeretet hiánya mennyire elhatárolt bennünket az emberektől, mennyire megakadályozott abban, hogy közös erővel, igazi lelkesedéssel fogjunk munkához és harcoljunk munkálkodásunk gyümölcséért. A félreértés mennyire megzavart bennünket, újságírókat, írókat, s minden igaz szívű, igaz hitű magyart, akik olykor a szavukat emelték, „nyikkanni” mertek – pofont kaptak érte és pofont kapott érte más is. Jólesett elolvasni a cikket, megértettem az őszinte szavakat, s válaszomat is azon melegében írom, a Kilátó megjelenése után két órával, ahogy Földvári elvtárs cikkének utolsó mondatát is elolvastam. (S hogy ez a cikk mégsem másnap jelent meg, az technikai kérdés.) Jólesik és megnyugtató, hogy a megyei pártbizottság első titkára nyíltan, az olvasók és írók fórumán, a széles közvélemény előtt szolgáltat elégtételt, nyílt szívvel és igaz szóval, kertelés nélkül, kommunistához méltó módon ítéli el önmagában is azokat a hibákat, amelyeket a „félreértett” írókkal és újságírókkal egyes funkcionáriusok, párt- és gazdasági vezetők, de más szervek is elkövettek.

Elmondtam már máskor is, egy megbeszélés során elmondtam már Földvári elvtársnak is, de itt újra elmondom, mert el kell mondanom, hogy fájt nekünk és nagyon megzavart minket

²⁶⁶ *Északmagyarország*, 1956. október 24. 5. p. fakszimilében közölte: IZSÁK et. al., 1996. 163. p.

a félreértés. Azt is megmondom (azon a beszélgetésen is ezt mondtam), hogy emlékezetes marad számomra és azt hiszem, minden miskolci újságíró számára a Központi Vezetőség június 30-i (Petőfi-köri vitát elítélő) határozata utáni, a Kamaraszínházban megrendezett aktívaülés. Elmondom, hogy az aktíva után én is, és velem együtt minden tollforgató ember kábult fejjel, megzavart érzésekkel, bizonytalan léptekkel hagyta el a színházat, szinte kiveszett lába alól a talaj és néha-néha nekiütődött a falnak, a kirakatok ablaküvegének. Úgy hiszem, nem ezt érdemeltük. Jólesett, hogy cikkében ezt Földvári elvtárs is beismerte, s ha utólagosan is, de óvást emelt ellene. Itt most nem arról van szó, hogy mi magunk is – vagy hogy a saját nevemben beszéljek – én nem ítélem el az ismeretes budapesti Petőfi-köri viták egyes felszólalásait, megtévesztő kitételeit, hanem arról van szó, hogy összességében, a jó oldalaival együtt is, *elítéltették* velünk, és *elítéltették* ezzel együtt saját magunkat is. Fájt, és megzavart minket, hogy ezen az aktíván szinte a falnak szorították az írókat. Helytelen volt, hogy mi nem kaptunk felszólalási jogot. Pedig kértünk, én magam is kétszer jelentkeztem. De kaptak bezzeg mindazok, akik kirántották a tüzes kardot ellenünk. Nem akarom visszaforgatni az eseményeket, de két felszólalás bennem él. Az egyik: a belső karhatalmi szerv képviselőjének felszólalása, aki kijelentette, a párthatározat lelkesíti és fűti őket, még nagyobb éberségre inti őket. Megnyugtatja pártunk Központi Vezetőségét és annak tagját, Földvári elvtársat, hogy minden eszközzel megtorolnak és csírájában elfojtanak Miskolcon és a megyében minden hasonló törekvést.

Ezután a felszólalás után már csak azt vártam: „halál az írókra!”

A másik felszólaló, Koleszár elvtárs²⁶⁷ enyhén szólva az udvariasság legalapvetőbb szabályairól is megfeledkezett, amit pedig egyébként joggal elvárhatna az ember egy járási funkcionáriustól. Koleszár elvtárs úgy nekilendült, hogy beszédében összekevert mindent, egy kalap alá vette az egész társaságot, ahogy ő mondta, vagyis újságírókat és írókat, miskolciakat és pestieket egyaránt, akár részt vettek a Petőfi-köri vitában, akár nem. S hogy felszólalását példákkal is illusztrálja, megemlítette az Északmagyarországnál „azt a Lovast”,²⁶⁸ meg a többieket. Szóval az egész társaságot...

Rosszul esett ez nekünk annál is inkább, mert később Koleszár elvtárs – noha a fejlemények másként alakultak – még az Északmagyarország ankétján sem változtatott álláspontján.

Bennem és gondolom minden olvasóban nagy meglepedésre talált Földvári elvtárs cikkének az a kitétele, hogy amikor tiszta lapot nyitunk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azokat a jelenségeket, amelyek beszenyezték eddig lapjainkat. Akkor, amikor tiszta lapot nyitunk, nem zárhatjuk le sorompóval a múltat. Ez csak azoknak kedvezne, akiknek – mondjuk ki őszintén – érdekük fűződik ahhoz, hogy ne emlegessük a múltat, akiknek esetleg pozíciójukba kerül, hogy beszélünk-e a múltról vagy gépiesen mindent elfogadva, mindenre egy nagy fejbőlintással most elkezdünk írni a tiszta lapra.

Ma már világosan látjuk és Földvári elvtárs cikke még inkább meggyőzött arról, hogy kíméletlenül ostromolnunk kell a múlt hibáit, s felelősségre kell vonnunk azokat, akik saját felelőtlenségüket és túlkapásaikat a pártra akarják rákenni. Nem engedhetjük meg ezt, s ezért követelünk nyílt tárgyalást, őszinte és tárgyilagos tárgyalást és beszélünk a múltról, mert ha nem beszélünk, azzal csak mentenénk a restaurátorokat, a szektánsokat, a dogmatikusokat, a visszahúzó erőket. Beszélünk kell a múltról, s beszélünk kell arról az emlékezetes Kamaraszínházi aktíváról, illetve az ott elhangzott felszólalásokról. Mert hiszen ezekre visszatérve, újra és újra felvetődik bennünk a kérdés: hát mik vagyunk mi újságírók és írók, ugyan miféle csoport lehetünk, hogy belügyi szerveinknek fokozott éberségre van szükségük velünk

²⁶⁷ Koleszár István a mezőkövesdi járás párttitkára volt, lakóhelyén sokan nem szerették dogmatikus vezetői módszerei miatt. 1956. október 29-én Földvári Rudolf és Grósz Károly segítségével Encsre került, hogy elkerülje a feldühödött tömeg támadásait. B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 16. p.

²⁶⁸ Lovass Lajos, az Északmagyarország újságírója volt.

szemben? Hát vajon nem azt akarjuk mi is, amit a párt? Hát vajon nem egész népünk élet-színvonalának emelését, a szocialista demokratizmus kifejlését és a törvényesség megszilárdulását akarjuk? Azt hiszem, ezt nem kell bizonygatni. Újságjainkban, folyóiratainkban számos példa igazolja ezt. Vagy talán ne sértődjünk meg akkor, amikor Koleszár elvtárs elintéz bennünket – mindegy, hogy kiről van szó – egy kurta-furcsa szóval, hogy „az a Lovas...” (mellesleg megjegyzem, Lovass Lajos kollégánk talán legszerényebb munkatársa a szerkesztőségnek.) De vajon mit szólna Koleszár elvtárs, ha ezt úgy adnánk vissza, hogy egy-egy mezőkövesdi járásról szóló cikkünkben megemlítenénk: itt és itt, ahol „az a Koleszár” párt-funkcionárius irányítja a munkát, ilyen meg ilyen eredmények, meg ilyen meg ilyen hibák vannak. Hát ugyan nem sértődne-e meg Koleszár elvtárs és nem kérne-e a megyei pártbizottságon fegyelmi kivizsgálást már másnap az újságíró ellen?

Meggyőződése, hogy Földvári elvtárs igen tartalmas és alapos cikke választ ad minden kérdésre. Megnyugtatta az írókat, újságírókat, s megnyugtatót engem is, mert a bátorítást, a lelkesítést éreztem belőle ahhoz, hogy többé ne hallgassunk el semmit, ne lakkozzuk a valóságot, ne írjunk mást, mint ami van, mert ezzel többet rontunk, mint használunk. Elég a hazugságból, a lakkozásból, népünknek és pártunknak ebből már elege van. Tetteket várunk, tetteket akarunk, a szó és a tett egységét akarjuk megvalósítani. Erre bátorít bennünket a megyei pártbizottság titkárainak 23-i számunkban megjelent levele is a Központi Vezetőség politikai bizottságához.

Napjaink legégetőbb politikai és gazdasági problémáit vetette fel ez a levél és meg vagyok győződve arról, hogy a bátor, őszinte hang, a hibák ilyen kérlelhetetlen feltárása ezeket és tízezret ébresztett fel álmából. A megyei pártbizottság immár másodszor mutatta meg a példát, hogyan kell és hogyan lehet bírálni a hibákat, hogyan kell és hogyan lehet elfogultság nélkül bírálunk vezetőket és politikusokat. Érezzük felelősségünket és tudjuk, hogy mi a feladatunk. Ehhez azonban további és szívós harc szükséges azért, hogy minden egyes funkcionárius, minden egyes gazdasági vezető belássa: egyet s ugyanazt akarják az írók is, amit a párt. Földvári elvtárs cikke határozottan megmutatta, hogy mi a megyei pártbizottság véleménye és állásfoglalása, hogyan értékeli az írók, újságírók és más értelmiségi rétegek eddigi munkáját. „Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!” Félreérthetetlen ez a felhívás. A szó és a tett egységét kell megvalósítanunk. Véleményem szerint azonban harcunk csak akkor lesz eredményes, ha megyénkben még jó néhány ember felszámolja káros nézetét és szakít a dogmatizmussal, leveti magáról – hogy Boda István korábbi cikkének szavaival éljek – a „szektáns kabátot”. Mert harcunk nem lesz eredményes mindaddig, amíg annak nagyrészt a szektáns nézeteket vallók és a dogmatikus elméletet hirdetőkkal való csatározásra fogjuk fordítani.

Itt senki nem akar mást, világos és egyértelmű: ugyanazt akarják az írók, újságírók, mint a párt. S aki ezt nem érti meg, vagy nem is akarja megérteni – álljon félre az útból azonnal!

Nagyjából ezeket a gondolatokat váltotta ki belőlem Földvári elvtárs cikke.

Holdi János: Gondolatok²⁶⁹

Amikor e sorokat írom, a naptár 1956. október 29-et, az óra fél 9-et mutat. Minden csendes. Az eső is oly félve csepereg, hogy inkább szitálásnak nevezhető, alig hallható neszezéssel súrolja a sárgás, fonnyadt falevelek rengetegét. Imitt-amott fények csillognak az estében sárgásfehéren, megnyugtatóan és magyarázóan: megvagyunk, élünk, létezőnk, akarunk létezni, mert fény és világosság nélkül nincs élet.

²⁶⁹ *Északmagyarország*, 1956. október 31. 2-3. p., fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 186-187. p.

A csend a gondolat szülőanyja. A csendben az íróember is megtermékenyül, s akarva, nem akarva, írni kezd, hisz ez a léte, enélkül nem ember – senki, semmi. Nem akarok a semmi emberek közé tartozni és nem is szabad hallgatnom, de úgy tele van most a szív, az agy, a test minden porcikája, hogy kitörni készülő tenger árja sem feszíti jobban gátjait, mint engem a gondolataim.

Istenem, hogy is kezdjem?

Talán az első napokkal? A pesti ifjúság hatalmas, hazafias tüntetésével? Azzal a lángoló, mindent elsöpreni kész lendülettel, amely az országban élő valamennyi becsületes magyar ember szívét megdobogtatta! Sosem látott még ilyet a világ! Mintha Kossuth apánk szelleme vezette volna a tüntetők százezreit! Soha, soha nem voltam ilyen büszke a magyarságomra! S bár párttag vagyok, éreztem, tudtam, egyes külföldi rádiók oktalan, szemérmetlen és aljas hazugságai dacára is, hogy nem fasiszták és rendszert megdőntő egyének felvonulása és harca ez, hanem a nemzet színe-virága tüntet, a nemzet színe virága harcol, a haza szíve dobog a pesti aszfalton. Kellett, hogy dobogjon. Itt volt az idő, a pohár csordultig telt, az ország vezetői senkik, bábok voltak. Ha így megy sokáig – s ezt mindenki tudta – egy-két évtized és menthetetlenül elpusztul a nemzet, a magyarnak csak a neve lesz az, de az ember idegenné válik. Jog sem volt sok, de kötelesség az igen! Behálóztak bennünket, nyakunkra az álhazafiúi kötelesség béklyóit rakta az önkényuralom, a sztálinista, rákosista és Gerő-féle járomrendszere. A kommunizmust hirdették, de olyan messze jártak a kommunizmustól, mint Makó Jeruzsálemtől. Elferdítették Marx és Engels tanait. Lenint mint mellékest emlegették, vagy nem is emlegették, úgy forgatták az egész eszmét, ahogy éppen nekik kedvük és érdekük kívánta. A munkáshatalmat hirdették és zsarnokmódra ültek a munkás nyakán, rémuralmat teremtettek, a legszörnyűbb módon tüzdelték tele az üzemeket és hivatalokat besúgókkal. Egy olyan államvédelmi alakulatot hoztak létre, amely nem védte, hanem éppen ellenkezőleg félelemben és rettegésben tartotta az egész magyar népet. Nem, nem félem leírni ezt a mondatot, mert nap, mint nap a nép között jártam, tudom, mi volt, láttam a szemekben a rettegést.

Féltünk, igenis féltünk, én, a párttag is, s ha éjjel kósza és víg kedélyű cimborák kopogtattak ablakomon, míg kinyitottam, azon gondolkodtam, vajon nem beszéltem-e valami igazat napközben. A paraszt is félt, meg az értelmiségi is, meg a gyerek is, mindenki, mindenki, pedig ha nem úgy viselkednek, talán még szeretni is lehetett volna őket, mert a mi véreink voltak – magyarok.

Nem vádiratot írok az ÁVH ellen. Megírták ezt önnön maguk, amikor magyar testvéreink vérével kufárkodtak, amikor elfelejtették, hogy e hazának a szülöttei. S most lelkiismeretem parancsolja, hogy mindezekhez hozzátegyem: voltak köztük becsületes emberek is...

Csak bámulok ki az ablakon, a távolban lévő Akropolisz két égő lámpáját figyelem, és még mindig összerezzenek, ha a közelben kóbor kutya vakkant. Talán a forradalom szent lángjában kiengedett tolvajok és gyilkosok lopakodnak civil ruhát és fegyvert keresve. Ez bizony nem volt helyes cselekedet, bárki tette, s most...

Nem érdemelnek most szót ezek. Más kell tisztáznunk, bárhogym fordul is a helyzet, bármi történjék is velem. Tisztáznom kell azt, hogy mit akarunk, hogy is állunk, mi magyarok. Akarunk-e több testvérvért ontani, vagy sem. Rendet és nyugalmat akarunk-e vagy további zűrzavart, bizonytalanságot? Megyénk munkásságának, parasztságának és értelmiségének követeléseit és feltételeit ismerjük. Az új nemzeti kormány megalakulásával a követelések nagy része biztosítottnak látszik, természetesen akkor, ha a rákosista és Gerő-féle uralomban kompromittált és újra delegált minisztereket kicserélik. Azután van más pont is: ragaszkodnunk kell hozzá, hogy az orosz csapatok kivonulása megkezdődjék, hogy elhagyják hazánk területét, s hogy a választásokat orosz szuronyok és orosz tankok nélkül ejtsük meg, mert akkor lesz igazi, demokratikus, s minden ember számára becsületes választás. Dicsőség a mi szabadságharcunknak, hiszen a nálunk számszerűleg és területileg is nagyobb Lengyelország-

ban sem tudták elérni ezt, amit nálunk, hogy igenis minden híreszteléssel ellentétben, *az orosz csapatok egy része megkezdte kivonulását országunkból.*

Nem mondom, mielőtt még ez a fordulat meg nem történt volna, magam is bíztam egy ideig az ENSZ-ben, hogy valami másfajta megoldást talál a magyar nép védelmére az orosz csapatokkal szemben, de ez kétségtelenül világhatalmasztrófát idézett volna elő. Vajon kívánunk-e százmillió halottat, hiszen atomkorszakban élünk. A felelet erre természetesen: nem. Még akkor sem, ha ez bizonyos, pár napig tartó függőséget jelent számunkra. Rajtunk múlik, hogy ez a függőség ne tartson egy évig sem.

Félreértés ne essen a dologból, nem a behódolás érdekében agítálok, világosan és félreérthetetlenül a jelenlegi szabadságharc mellett állok és állnia kell minden becsületes magyar írónak. Szívem minden szeretetével köszöntöm a barikádokon vérző magyar ifjúságot, munkásokat, parasztokat, értelmiségieket, katonákat. Segíteni akarok a teljes kibontakozásban, a rend és a nyugalom helyreállításában. Igenis vallom: a további harcot, a sztrájkot, amíg teljes biztosítékokat nem látunk, hogy követeléseinket valóra váltják. Azt is meg kell írnom, nem szabad félni az orosz csapatok esetleges retorziójától sem, hiszen egy részük – mint ahogy tudjuk – Pesten is a szabadságharcosok mellé állt, s ha egy csepp eszük van a moszkvai vezetőknél, minden rendzavarás és esetleges retorzió nélkül elhagyják Magyarország területét. Ez az ő érdekük is, hiszen, ami hazánkban történt, nem egy kis csetepaté, nem díszfelvonulás volt, hanem véres, szent, az egész világ előtt felemelően tiszta és nagyszerű szabadságharc! Nem fasiszta és reakciós puccskísérelt! – mert ha az lett volna, talán másképpen történik minden. Jó is, hogy az ENSZ eddig nem avatkozott belső ügyeinkbe, így szabadságharcunk tiszta, ragyogó, aranyból, gyémántból is értékesebb.

Ismétlem, mondom és leírom: nem szabad félni attól, hogy a pozíciójukba esetlegesen visszatérő pártfunkcionáriusok bosszút állnak: Elsősorban azért, mert erkölcsileg halottak, nem mertek szembenézni a néppel, hanem éppen a legkülönbözőbb kósa híreknek a hatására hol kitartottak régebbi elveik mellett, hol a szabadságharcosok mellé álltak. Nem törődtek a tagsággal, azzal a tagsággal, amely most bizonyos félelemmel tekint az elkövetkezendő idők elé, holott nem hibásak, csupán félrevezetett emberek. A párt vezetői hiába fogják úgy feltüntetni a dolgot, hogy taktikai lépés volt részükről, ezt még a tíz éves gyermek sem hiszi el, másodsorban azért, mert a lefolyt eseményekből tanulhattak és a párt részére létkérdés, hogy ezután az eszme tisztaságához mérten egy legyen a néppel és meghallja, ha egy magyar feljajdul. Harmadszor azért, mert szabadságharcunk a független Magyarországért és igazi szocialista demokráciáért folyt.

Úgy érzem, igazat írok. Hiszem, hogy ezzel a cikkemmel, amit éppen a mártírok temetése napján vetek papírra, ezer és ezer borsodi és nem borsodi pártonkívüli és egyszerű párttag is egyetért. Sokat, nagyon sokat szenvedtünk mi magyarok. Kicsinyke nép vagyunk, fogjunk végre valahára össze, de úgy, hogy soha, soha semmi idegen hatalom ezt a kézfogást ne tudja szétszakítani. Elég volt a gyűlölködésből, az egymástól félelőből, minden csepp magyar vér ezután szent legyen előttünk. Az új karhatalom legyen a népért, érezzen vele. A nép pedig segítse, támogassa – és fogja is –, ha nem ártatlanul ver és végez ki embereket, és nem idegen hatalmak érdekeit tartja szem előtt.

Munkára, barátaim! Megszervezni a nemzetőrséget, felülvizsgálni, hogy kinél van fegyver, hogy megbízható, hazájukat hűen szerető és a szabadságharc mellett kiálló emberek kezébe kerüljenek. A munkástanácsok nagy felelősségükhöz dolgozzanak, alaposan vizsgálják felül a felelősségre vont emberek ügyét, hogy ne essünk mi is abba a bűnbe, amibe beleesett a szabadságharc előtti vezető gárda. Higgadtan, bölcsen, megfontoltan kell intézkedni minden esetben. Azonnal fel kell venni a kapcsolatot a kormánnyal, segíteni a választások után megalkult új kormányt, hogy a követeléseket a lehető legrövidebb időn belül be tudja váltani. Ne kívánja senki, hogy az óriás, a nép újra megmozduljon. És én bízom ebben, hogy erre nem lesz szükség. Azután pedig, munkára fel, barátaim! Itt a tél a nyakunkon, lám, hogy zörgeti

ablakom a szél! nemrég erősödött meg, talán még havat is hoz. Jó lenne, ha még maradna az őszi, sok a beszerezni való és úgy szeretnék nyugodtan, békésen kilátogatni már Lillafüredre, gyönyörködni a millió falevél színorgiáiban és írni, írni, valami szépet, fenségeset és vidámat, hadd nevéssen – örüljön végre az én nemzetem. Hogy dal fakadjon az ajkakon, hogy megnyugodjon a szív, hogy egymásra találjon magyar a magyarral.

Barátaim! Drága magyar véreim! Úgy szeretném a szívemet nektek adni, mert érzem, hogy szeretettel és igazsággal van telve. Bizony, mint író egy ideig én is csak felszínt láttam, s csupán az elmúlt egy-két esztendőben vettem észre a szörnyű elnyomatást, a magyar nép igazi helyzetét. Voltak és vannak az elmúlt évtizednek pozitívumai, de a legszentebb, az igazi emberi szabadság, az hiányzott. Most ezután meg kell, legyen, vért és nem is oly kevés vértadtunk érte. Tankok és sortűzek ellen indultak ezren és ezren, hogy az igazi szocialista demokrácia, a nemzeti függetlenség meglegyen.

Én azt tanácsolom, elég legyen a vérből, a tétlenségből, mert ez mindennél rosszabb. Minden becsületes magyar hazafi megtette kötelességét, örök tisztelet a meghalt hősöknek, a szabadságharcosoknak. Legyen béke és összefogás, s ha a zsarnokság, az önkény felütné fejét, azonnal lépünk közbe.

Írónak vallom magam, s csak az igazságot írom. Nem író az, aki szédeleg ebben a helyzetben és sápadtan, félve, remegve tekint egyik oldalról a másikra. Nincs mitől félni! Ez szabadságharc volt! Ez az igazság. És ezt kimondani olyan jó. Higgyétek el barátaim, úgy, de úgy megkönnyebbül az ember, hogy ilyenkor érzi igazán, hogy – ember.

A Kilátó és az írócsoport tovább halad a megkezdett úton²⁷⁰

Rendes megjelenési idejében, rövidesen újra megjelenik az újságárusok polcain a Kilátó, a magyar írók miskolci lapja. A rövid idő alatt rendkívül nagy megbecsülést szerző társadalmi és kulturális lap új számában még szorosabban markolja a szabadságnak zászlaját, amelyet bátor hangú, szabadságot követelő cikkeivel már első számától kezdve magasra emelt. Az új szám vezércikkében a lap munkatársai hitet tesznek amellett, hogy azon az úton haladnak tovább – lehetőleg hetenkénti megjelenéssel –, amelyen a lap megjelenésekor elindultak, és amely út helyességébe vetett hitüket a dicsőséges szabadságharc megacélozta.

A miskolci írócsoport tagjai és a Kilátó köré csoportosult irodalombarátok a forradalom napjaiban is hősieken részt vettek minden dicsőséges megnyilvánulásban. Ott voltak az egyetemi ifjúság diákszemélyiségeinek gyűlésein, ott voltak a szabadságért tüntetők soraiban, ott voltak mindenütt, ahol lelkesíteni, buzdítani kellett. És forradalmunk sikeres megvívásának első napjaiban már rendszeresen hallatszik szavuk a miskolci rádió irodalmi műsoraiban, annak a rádióadónak a műsorában, amelynek korszerűsítését, nagyobb, élőbbé tételét éppen a Kilátó hasábjain követelték néhány héttel ezelőtt.

Íróink már hónapokkal ezelőtt bátran emelték fel szavukat az elnyomó zsarnokság ellen, most a valóban felszabadult hazában a forradalom vívmányainak megerősítéséért, harcolnak versben és prózában, lapok hasábjain és az éter hullámain.

SZÉPHALOM

A Széphalom szerkesztőségének nyilatkozata²⁷¹

²⁷⁰ *Északmagyarország*, 1956. november 4. 2. p. Újra közölte: DÉRI-PATAKI, 1957. 4. p., fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 201. p.

²⁷¹ *Széphalom*, 1956. 5-6. sz.; ill. PORKOLÁB, 1992. 56. p.

A Széphalomnak ezt a számát még szeptemberben állította össze a szerkesztőbizottság. Októberben a szedés és tördelés is megtörtént, amikor a közbejött történelmi események megakadályozták a folyóirat időben történő kinyomtatását.

A szerkesztőbizottság úgy véli, hogy most – amikor a megjelenésnek ismét nincs akadálya – semmi oka sincs a tartalom és a forma bármilyen megváltoztatására. Sem programunk, sem hangunk nem változott. Mind a miskolci, mind a lapunk e számában közreműködött budapesti és más magyar írók célkitűzése ugyanaz maradt és kell, hogy maradjon továbbra is: a szabad, dolgozni, művelődni, alkotni kívánó egységes magyarság szent ügye.

Ennek a célnak szolgálatában állt a Széphalomnak ez a megkésett száma, és ezt kívánjuk követni a jövőben is – mindhalálig.

Szabó Lőrinc 1956. október 23-ája (Utószó)

1958 szeptemberében egy pályakezdő magyar-történelem szakos tanár érkezik vissza Miskolcra, a városba, ahol négy évvel korábban érettségizett. A Közgazdasági Technikum Ipari Tagozata mellé rendelt Zenegimnáziumban is tanít. Az ősz első figyelemre méltó rendezvényére, előadásra Szabó Lőrincről – az újságban olvashatott róla – elhívja érettségi előtt álló osztályát. De ott legyetek ám! A kezdő tanárnak – általában a fiatal tanároknak – még van hitelük a majdnem korosztályához tartozó diákok körében. Vasárnap, a meghirdetett időben a Déryné utcai Nevelők Házának kapuján kis cédula fogad: Jankovich Ferenc előadása Szabó Lőrincről betegség miatt elmarad. Naív emberek voltunk, elhittük az üzenetet. Ma is hinném, ha pár év múlva Benedek Miklós – egyébként baráti állandó vitapartner – az *Északmagyarország* szerkesztőségének folyosóján utánam nem kiabálja: alig tudtuk letiltani a Jankovich előadását, és akkor most te kezded el újra forszírozni Szabó Lőrinc miskolci emlékeztét. Egy kör bezárult ezzel.

A fiatal tanár különben egyszer láthatta, véletlenül Szabó Lőrincet. 1957 tavaszán Shakespeare szonettjeiről tartott előadást a költő Budapesten a Múzeum utcai Kossuth Klubban, koradélután. Az előadás után hosszú sor kígyózott, dedikáltatták köteteiket. Az akkor még egyetemista diáknak is megvolt otthon a kötete, talán előző nap vehette meg, de nem hozta magával. Emlékül csak a magas, hajlott, megtört ember pontos beszédét és sírással küszködő felolvasását hozhatta magával. Legközelebb már csak a temetésére mehetett. Várta, hogy az akkori legnagyobbak, Illyés vagy Németh László fognak beszélni, de csalódására Mihályfi Ernő és Fodor József érdektelen emlékeztetését hallhatta. Fülében csak Fodor József furcsa kiejtésű megszólítása maradt: „Szabóóó Lőrinc”. Ezt többször ismételte. Mint a család titkaiba akkor be nem avatott, nem tudhatta, hogy a hivatalos szertartás előtt Joó Sándor pasaréti református lelkész és Illyés Gyula beszéltek a legszűkebb baráti körnek. Emlékül a temetésről csak egy tekintetet hozott magával, mely a sír másik oldalán álló Németh Lászlóéval kapcsolódhatott össze egy pillanatra. A nagy író kreolra sült arcában a világos kék szem messze világított és találkozhatott vele rajongójának kíváncsi-fürkész tekintete. (Ezt még elmondhatja majd később Miskolcon Németh Lászlónak személyesen is, majd a Nagyklára temetésén Ella néni is, Németh László özvegyének.)

A pesti egyetemista bölcsészdiák 1956 őszén Miskolcon, a villanyrendőrnél lévő könyvesboltban vette meg az Illyés Gyula bevezette Szabó Lőrinc *Válogatott versei* immár gyorsan elkészült második kiadását, szép napsütéses időben, amikor szüleivel a Halottak Napjáról ment megemlékezni a mindszei temetőbe. Mert a pesti bölcsész kimaradt a forradalomból: 1956. október 23-án este még Marosvásárhelyt szerette volna meghallgatni a rádióközvetítést a budapesti Zeneakadémiáról, a Carlo Zecchi koncertet, amelyre bérlete is volt, de hát éppen ekkor kellett látogatnia nagyanyját. De a rádió nem közvetítette. Már semmit nem közvetített. Előbb a Gerő-beszéd szólalt meg („ezt nem fogják túrni az egyetemisták” – fűzte hozzá) majd kommentár nélkül zene, zene, zene. De nem hangverseny. Másnap reggel nagynénje azzal ébresztette: Budapesten kitört a forradalom, lövöldöznek az utcán. A délutáni vonatra szolt a visszajegyük, apja a visszatérés mellett döntött. Pestre nem, de Miskolcra – sok átszállás: Békéscsaba, Nyíregyháza, Szerencs után – hazaértek. Október 25-én délután. Azzal a személyvonattal, amellyel vizsgákra szokott előző napokon utazni, ez a vonat Miskolcra 15 órakor indul rendes körülmények között tovább. Most egy ismeretlen világba érkezett. Barátai Pesten részesei lehettek a forradalomnak. Nála utóbb csak futólag jelentek meg. Nem volt nyilvánvaló a szereplők között, rövid menedéket jelenthetett a menekülőknek a miskolci selyemréti lakás.

Az 1958-ban diplomázott diák (akkor még négy év volt a bölcsészet) 1958-ban első óráját Illyés Gyula *Bartók* című versével kezdte: „Hangzavart”? – Azt! Ha nekik az...” és termé-

szetesen vette, hogy a magyar irodalom egyik klasszikus nagyságát, az akkor már halott Szabó Lőrincet is tanítsa. Az ifjú tanár én valék.

Szabó Lőrinc 1945-ös *Napló*-jában emlegeti: a náci Németországban Goethe neve titkos jelszóvá vált, a rá hivatkozókat mintegy benső szövetségbe kötötte össze. Ez volt a helyzet Miskolcon is, amikor visszaérkeztem tanárnak Szabó Lőrinc nevével.

Szabó Lőrinc hatvanadik születésnapján – 1960-ban – már az *Északmagyarország*-ban írtam méltató cikket, mellékelve a *Tücsökzene Mi még?* című versét: „Szép volt a vágy, hogy Semmi Sem Elég!”. És megrendeztem a TIT Értelmiségi Klubjában az emlékestet, amelyen Koczkás Sándor egyetemi tanárom és barátom tartotta a méltatást. Az est áttörést jelentett Miskolcon, bárha „figyelő szemek” és „fülek” jelentek meg ekkor is a közönség soraiban. Miskolc főideológusa, valahai tanárom és ekkor szakfelügyelőm, Gyárfás Imre pedig kézzel írott levélben kérte a költő özvegyét, hogy bocsásson a Borsodi Szemle rendelkezésére még kiadatlan verseket („Tisztelt Nagyságos Asszonyom!” – kezdte a levelet, megjegyezve, ő ismeri az illetet és a jó modort). Kaptunk is három verset, mindhárom nemsokára az *Összegyűjtött versek* című kötet *Valami szépcímű* ciklusában is megjelent: *Öregedés* (1944), *Rabság* (1945 után, talán Ábrahámhegyen, Bernáth Aurélnál.), *Meglepetések* (1956. október 16. körül.) A *Rabság* című vers 1948-ban, valóban Bernáthéknál keletkezett. De a *Meglepetések* számomra valahogy – nemcsak most, utána gondolván – valamilyen befejezetlenség érzetét keltette. Emlékeztetett a világháború alatt írott elkeseredett-groteszk versekre, amelyek a pusztulás ellenében keresték az élet értelmét.

A valódi meglepetést az okozta, amikor a Szabó Lőrinc hagyatékban, a kiadatlan versek között megtaláltam az 1956-os forradalomról szóló teljes ciklus fogalmazványát és autográf ceruzairású javítással ellátott gépiratát. Hogyan jelezsem az utókor számára, hogy itt egy kész versciklus rejtőzik? Monográfiámban ezt írtam róla: „Szabó Lőrinc költőként – a nagy versciklusait készítő elfoglaltsága mellett is – megpróbálja alkalmi versekkel követni a történelmet. Az 1960-as *Összegyűjtött versei*-ben *Meglepetések* címen szereplő vers az időben utolsó olyan alkotása, amely egyedi darabként ismert, és eredetileg nem valamely ciklikus alkotás részeként keletkezett. Erről, az október közepéről datálódó versről még idézett rádiónyilatkozatában is említést tesz: »– Mikor írt legutóbb eredeti verset? – Múlt vasárnap. – Hogyan és miről? – Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről.« A vers maga befejezetlenné tűnik, és a költő fogalmazványai ezt igazolják is. Az utóbb az *Összegyűjtött versei*-ben közölt cím ugyanis egy tervezett ciklust is jelez, az események érzelmi krónikáját készült követni.” Ezt követően jegyzetben így jeleztem tovább: „Ennek a tervezett ciklusnak lett volna első darabja az utóbb *Meglepetések* címen, önálló versként közölt, eredetileg *Gyanútlan vers október 15-én* című versötlet. Az *Összegyűjtött versei* ugyan »október 16 körül«-t említ, és az interjúban emlegetett vasárnap 14-ére esett, mégis fogadjuk el a költő címbe is emelt dátumozását a vers végső kidolgozási idejeként. A további verscímek: *Egy hét múlva* és *December közepe*.” Így rejtettük filológiai problémába a ciklus létéről szóló híradást a kötet szerkesztőjével Réz Pállal, akinek szintén átadtam megőrzésre a vers xerox-másolatát.

Nyilvánosan a versről először csak a Borsod-Miskolciak Baráti Körében a pesti Vigadóban egy találkozáson beszéltem, ott fel is olvastam a ciklust, majd pedig a Magyar Nemzetben publikáltam, 1990. január 31-én, *Egy fiókba zárt versciklus* című cikk kíséretében, könyvben pedig a *Vers és valóság* második kötetében, a kiadatlan versek zárásaként, 1990-ben.

Most befejezett Szabó Lőrinc-monográfiámban pedig így helyezem a költő pályaképebe az így megtalált nemzeti ereklyét:

A veszélyeztetettséggel ugyanakkor nemcsak személyében néz szembe a háború után a költő. A nemzeti költő szerepkörét két versciklusban szeretné megvalósítani, a politika és a kegyetlen történelem mindkétszer megakadályozza benne.

Az 1954-es politikai olvadás idején együtt érezve a nemzeti csalódással, a futball-világbajnokság elvesztett döntőjét a Vereség után című ódai hangvétellű siratóénekekkel nyugtázza, benne érezve az 1927-es futballversének diadalmámorát és a nemzet évtizedes megnyomorítottatását egyaránt. Életében soha nem jelenhetett meg a háromrészes költemény.

Meglepetések címmel az 1956-os forradalmi eseményeket követi. Benne mindkét, nemzeti költőként kialakított hangnemét – az ódait és a kétségbeesetten ironikust – még egyszer megszólaltatja. A kezdő torzkép a múlt látomása, a folytatás a forradalmat és szabadságharcot ünnepli (Egy hét múlva), a zárás a keserű December közepé-t idézi fel, miután „Budapest köré / vashernyók gyűrűje szorult”. A forradalom pillanatában Miskolc, Szabó Lőrinc szülővárosa az Illyés-házaspár jelenlétében ünnepelte a költőt. A ciklusnak a Szózat-ot felidéző, ódai beszédmódban írott részletében – a kézirat tanúsága szerint – Illyés-fogalmazta szöveg is („És nem volt többé szégyen az, / hogy a magyar nép fia vagy.”) helyet kap. A két költő közösen üdvözli a nemzet önmagára találását:

*Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjuság!
S a sírt, melyből nép lép ki, már
ámulva nézte a világ.*

*Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.*

*Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.*

A vers születéséről Lakatos István számol be emlékirataiban Szív lándzsahegyen címmel 1993-as Paradicsomkert című kötetében: „A Széna téren járunk már. Nyitott páncélaútok jönnek szembe. Kerülgetjük az ellenállás omladékának maradványait. – A zsarnokság mindig ostoba – mutat Lőrinc a szétlőtt házakra. – Végső fokon mindig ostoba. Az értelem ebben reménykedhet. Egy zsarnok lehet jó taktikus, de mindig rossz stratégia. A pillanatnyi célért habozás nélkül feláldozza a távolabbt. Győz a jelenben, következésképp elveszti, amivel áztatja magát, csal bennünket, saját jövőjét. A Városmajor előtt visszatér saját témájára. Verset készülni a forradalomról. 56-ról, igen. A Szózat-ét parafrázálja. Néhány sort elmond belőle. Az alapgondolatra emlékszem csak: a sírt, melyből nemzet kel föl, ujjongó népek vesznek körül. – Pompás, de az ötlettel játszott már valaki. Véletlenül akadt kezembe múltkor Vajthó tanár úr Magyar költők-je. Közlésre érdemesíti Palágyi Lajost is. Valamelyik epigrammáját, alighanem az első világháború után keletkezett, azzal végzi: a sírt, hol nemzet sülyed el, koncra éhes hiénahad veszi körül. Szabó Lőrinc izgatott lesz. – Szerepelek abban a gyűjteményben. Nem emlékszem Palágyi költeményére, de abból a témából, remélem, jobb verset írok azért. – Biztos vagyok benne. Meg-megállunk, Szabó Lőrinc szíve tájékát markolássza – hányszor láttam nála ezt a görcsös mozdulatot könyvtárszobájában beszélgetve is.

A hatvanas évek Szabó Lőrinc emlékezetének diadalútját jelentette Miskolcon. Hivatkozva 1957-es Kossuth-díjára, nem tagadhatták meg a helyi elismerést. Az 1960-as, Sötér István utószavával megjelent Összegyűjtött versei után két portréban is klasszikus nagyságrendű költőként méltattam a költőt, a Napjaink induló évfolyamában a novemberi számban,

valamint a *Borsodi Szemlé*-ben. Ezt követően megkaptam a legitimációt is: az MTA Irodalomtörténeti Intézetének akkori huszadik századi osztályvezetője, Szabolesi Miklós kandidátusi témaként 1962-től rám bízta a Szabó Lőrinc nagymonográfia elkészítését.

Kordos László, a Városi Könyvtár igazgatójaként a *Borsod-Miskolci Füzetek* sorozatot *Szabó Lőrinc a lázadás kezdetén (Kalibán)*²⁷² című füzetemmel – későbbi monográfiám egyik fejezetével – indította, és elérte, hogy a könyvtárat Szabó Lőrincről nevezhesse el. Ritka meghívó került most a kezembe: a Városi Könyvtár pont 1962. október hó 22-én – mintha napra-évfordulóra invitálna – Szabó Lőrinc emlékestre hívta meg az érdeklődőket; az előadást én tartottam, közreműködött Ruzinkó Mária és Némethy Ferenc, az utóbbi akkor a város vezető színésze volt.

A nagy rehabilitáló Szabó Lőrinc műsor, *Tücsökzene – Szabó Lőrincről* 1965. április 23-án zajlott a Vasas Művelődési Otthonban, amelyen Szabó Lőrincné mindkét gyermeke (Kisklára és Lóci) is elkísérte, Kisklára a költő verseiből adott elő. Dokumentumait és a Böröcz Józseffel – a művelődési ház művészeti vezetőjével, a kitűnő koreográfussal – közösen szervezett est anyagát e könyv lektorálása idején találtam meg levelezésem gyűjteményében.

Amikor a családot a Vörösmarty utcán (a valahai Új világ utcán) vittük keresztül az autóval, megmutattuk a még álló szerény szülőházat, és reményemet fejeztem ki, hogy nemsokára emléktáblával ékesítjük a helyet. Amikor a vendégeket a vonatra feltettük, visszafelé is ugyanezen az úton haladva, Kordos László mosolyogva jegyezte meg nekem: „nem hiszem, hogy ezen a házban emléktábla lesz. Tudod, hogy hívják az épületet? Körülszaros. Rossz hírű kocsmá működött benne egy időben.” Különben is az úgynevezett „pisilde utcák” bontásakor a szülőházat sem lehetett megmenteni, magam akkor már távol éltem, megkértem hát Kovács Ferencné Irénkét, hogy diákjaival figyeljék a bontás eseményeit, örökössék meg mozzanatait. Az elküldött fényképeket azóta Porkoláb Tibor muzeológus barátomnak adtam múzeumi elhelyezésre, az utca névtáblája és a ház számtáblája könyvtáram ékessége.

Egy költészet napi műsoron a versek Lócijával jelentünk meg a Herman Ottó Gimnáziumban, Kovács Márta igazgatónő meghívására. Ott szavaztatta meg Lóci – lábdobogással, hogy rengett bele a zárda régi épülete – a diákokat, hogy két évente tartsanak szavalóversenyt. Szabó Lőrinc ne egy könyv, de a fiatalok kedvenc, élő olvasmánya legyen. Magam pedig javasoltam, hogy ne mindig én tartsak előadást a költőről, hanem fiatal kutatók seregszemléje legyen egyben ez a biennálé. (A rendszerváltozás idején, még a zárdaépületben megrendezett fiatal tudósok beszámolóján – ahol a Szabó Lőrinc recepciót tűztük napirendre – még pécsi tanszékvezető egyetemi tanárként ismerkedtem meg Kobold Tamással, aki az akkor valamivel elfoglalt polgármestert helyettesítette: ismeretségünk és kapcsolatunk ekkortól eredeztethető – éppen Szabó Lőrinc jegyében.)

Bárha már Szabó Lőrinc általános iskola is működött Miskolcon, a város akkori vezetése elhatározta, hogy az új gimnáziumot az Avason a költőről nevezi el. Ennek bevezetése lett volna Varga Imre nagyszerű Szabó Lőrinc-szobrának avatása. Az avató beszédre felkérő levélben a Művelődési Osztály vezetője ezt írja: „Miskolc megyei Város Tanácsa régi adósságát kívánja törleszteni azzal, hogy városunk nagy szülöttjének Szabó Lőrincnek szobrot állít 1988. március 28-án 14 órakor a róla elnevezendő Avasi Gimnázium előtti téren.” Sajnos a gimnázium névadására mind a mai napig nem került sor.

Ha az avatóbeszéd gépiratát olvasom, látom, egy mondatnyi szöveget kihúztam a felolvasás előtt. Az ünnepi légkörben nem akartam visszautalni arra a sokk hatásra, amely szegény

²⁷² A füzet a könyvtárosoknak örök problémát jelenthet, ugyanis a belső címlapon *Szabó Lőrinc a lázadás küszöbén* cím szerepel. A 27. oldalon pedig az *anacreoni* jelzőt az összes példányból kihúztam tintával: ugyanis műfajilag bárha igazam lett volna, megijedtem a konzervatív verstanászok reagálásától, ugyanis a versek a hagyományos verstan értelmében nem nevezhetők anakreonoknak.

Koczkás Sándort érte: amikor indult a terembe, 1960-ban, emlékező előadását megtartani, a TIT ügybuzgó, kitűnő szervezőkészségű titkára, Kárpáti Zoltán akkor súgta fülébe: „vigyázz, minden szavadra figyelnek”. Erre utal az elhagyott rész: „És ha az akkori irodalompolitikai taktikázás egy megszorító záradékot mellé ki is kényszerített.” A „Miskolc büszke lehet nagy fiára” szöveg után az előadó széttéktett, majd így vágta ki magát: „és sajnálhatja, hogy nem lehetett még nagyobb.” Még élete végén is emlegette Koczkás Sándor a miskolci csapdát.

Varga Imre Szabó Lőrinc-szobra előtt

Három évtized utóélet elég-e ahhoz, hogy végső helyét megállapíthassuk egy költőnek a halhatatlanságban? Amit valaha baráti túlzásnak tarthattunk, esetleg végső mozdulatnak, az mára mindinkább valódi mértékként rögzül az irodalomtörténeti tudatban. 1945-ben a barát Illyés Gyula, maga is poéta, a legnagyobb hazai élő költőként méltatta, halála előtt egy évvel, a Válogatott versei élén megjelent tanulmányában pedig így medítál egy képzelt halotti beszédet kerekítve: „A koporsóra, melyet végtisztességtevőn körülállunk, azzal a gyanakvással tekinthetünk, vajon nem a huszadik század első felének legnagyobb költője fekszik-e benne? Aztán helyesbítettem az időszakaszt: az Arany halálától a mai napig tartó korra. Aki Szabó Lőrinc verseinek csak itt következő gyűjteményét olvassa el, az nyilván ezt a – háliszennek képzeletben maradt – gyászbeszédet hallja gyanakodva. De aki rááldozza azt a két hetet, amely Szabó Lőrinc teljes munkásságának – valamennyi versén kívül fordításainak s tanulmányainak – megismeréséhez szükséges, az, felmerülve ebből a még föltérképezetlen világból, ezt mondja: Hogy első-e, nem tudom. De hogy versenytársait félkézen meg lehet számolni, az biztos.” – Így Illyés Gyula. 1956 tavaszán. Őszen mindezt itt, Miskolcon is elmondta, szülővárosában üdvözölve és köszöntve a költőt.

Nehéz, ellentmondásos és nagy megpróbáltatásokkal terhes élet múltán mindinkább az írói életmű kerül az érdeklődés és figyelem előterébe. Korának nyomorúságát „glóriával átállépve” a költő jelenléte diadalmaskodik a múló idő felett. Életművét nem söpörhette el „a futóbolond idő szele”. Műve a legnagyobbak társaságában él tudatunkban, Balassi, Zrínyi, Csokonai, Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady, József Attila, Babits költészetének társaként. És nemcsak az irodalomtörténet szemében, hanem az olvasók, irodalomszeretők szeretetében is.

„Szülővárosom, sose lesz szemed kóbor fiadon?” – zárta önéletrajzi ciklusa elején a Miskolcra szóló versét. Megírása idején fájdalmas kérdés. A válasz ma már megnyugtató lehet. Javakorbeli irodalomkedvelők a tanúi, hogy szülővárosa még életében bensőséges ünnepléssel köszönthette, a halála utáni első megemlékezést pedig az irodalomtörténész Koczkás Sándor így zárta – rendező és szemtanú lehettem – az Értelmiségi Klubban rendezett műsor bevezetőjeként: „Miskolc büszke lehet nagy fiára.” És ma már emléktábla jelöli a költő szülőhelyének emlékét, sétányt neveztek el róla, könyvtárat, gimnáziumot, egy másik gimnázium pedig nevével jelzett városi szintű szavalóversenyt rendez két évente. Most pedig az a szobrászművész készített szobrot róla, aki nagy mestereink közül – többek között – Bartók Béla és Radnóti Miklós alakját szinte végső érvénnyel formálta már meg az utókor számára.

Ez alkalommal hadd szóljak Varga Imre zseniális találatáról, aki az Egy téli bodzabokorhoz című vers jegyében fogalmazta meg bronzból és japán acélból a Szabó Lőrinc alakját felidéző plasztikai alkotását. Rátalált arra a versre, amellyel a költő pályája során először kapcsolódhatott a világirodalom nagy áramába. A lét és nem lét határán medítálva, a látvány és stilizáció keresztezési pontján, a létező és a lehetséges szembesítésével versébe idézi a természet ciklikusan megújuló rendjét, az abban munkáló női és férfi elvet, a megalkotottság gyönyörét és az elmúlás fájdalmát. Mindent, amit évezredek irodalma stílustörékvésekben megformált, és amit az ember létezése történetében átélt. Kapcsolódik a vers a kortárs, azaz a harmincas évek magyar lírájának nagy csúcspontjaihoz, átéli benne azt a „vendégség”-

élményt, amit Kosztolányi a Hajnali részegség-ben, azt a mulandóságot a kultúra világával ellenpontosító konok és reménykedő akaratot, amelyet Babits az Ősz és tavasz között című vers írása közben megszólaltatott és azt a csontigható úri hideget, amelyet József Attila a Téli éjszaká-ban megfogalmazott és szembesíti mindezt saját kétségbeesésével, embert próbáló kiszolgáltatottságával, amelyet a Te meg a világ verseiben szenvedett meg. A magyar líra egyik tetőzési pontján. A Semmiért Egészen rejtélye kel életre ebben a természeti leírásban, új formálásban, és benne él az Örök barátaink műfordítójának minden tapasztalata. A magyar líra nagy évtizedének, a harmincas éveknek üzenetét fogta ebbe az egyetlen versbe, amely aztán a kései remekművek, a nagy versciklusok, a Tücsökzene és A huszonhatodik év majd A források éneke és a Májiusi orgonaszag idején teljesedik ki Szabó Lőrinc költészetében, az embernek a világ létezésében való diszharmonikus és egyben harmonikus jelenlétét élve át.

De szoborról beszélve hadd említsem azt a pózt is, amelyben a művész a költőt megformálta. Ismét egy idézet. Egy festő jellemzi így a költő társasági jelenlétét: „Egyenesen a szerkesztőségéből jön. Görnyedt, fáradt. Sőhajtva leereszkedik egy távol eső fotelba. Aztán lejjebb csúszik, szinte fekszik, hosszú lábait kinyújtja, szemét lehunyja. »Jó így végigterülni. A fotel okos dolog, az ember a hátán ül. Még jobb volna egy fürdőkádban feküdni, amelyikbe az ember teste pontosan beleillik, – és ha a kád puha, rugalmas anyagból volna. Tulajdonképp az anyaméhben volt az embernek a legjobb helye.« De ahogy bevágott a vitába, már nem fáradt, meggyötört, mindent unó öregember, lassan átalakul józan, körültekintő mérlegeléssé, érve-léssé. Most már a világ népeinek költeménybe foglalt érzelmeit s az emberi lélek mélységeit és magasságait ismerő költő, érett és bölcs férfi. Nem öregedett, nem fiatalodott. Szinte egy időben hordott magában egy nagyon érzékeny gyermeket, egy rajongó kamaszt s egy fáradt, szenzibilis, beteg, öreg embert, az érett férfit, – percről percre átcsapva egyik lényegéből a másikba.” Egy nő jellemezte így, halála után a költőt, aki jól ismerhette még az ifjú poétát, és látta, segítette a törődött mestert is.

Szerencsés pillanat: a szülőváros olyan szoborral jelölheti a nagy költő miskolci jelenlétét, amely mind költői, mind emberi lényét – mondhatom – filológiai hitelességgel idézi fel. És hiszem – ezt kimondani persze a művészettörténet feladata lesz – hogy műalkotásként méltó társa nagy mesterek alkotásainak, a Rippl-Rónai és a Bernáth Aurél portréknak, az Illyés-verssel is ünnepelt Borsos-fejnek, Gink Károly foto-portréjának. Ábrázolásaiban szerencsésnek mondható a költő. Talán azért, mert a boldogtalan sors és a nagy költészet egyként vonzza a művészársak érdeklődő szeretetét.

* * *

Post scriptum. Nemcsak a könyveknek, a dátumoknak is van sorsa. Ha a fiatal tanár diákként nem is lehetett a miskolci Szabó Lőrinc-esten, ott volt egy gimnazista leány, aki akkor a Kossuth Gimnázium első osztályos tanulója volt. Bárha a műsoron elhangzott versekre nem emlékezik, ő bent foglalt helyet a teremben, ha nem is legelöl, kis diáknak hátul van a helye. De arra emlékezik, hogy a műsor végén a szülők a kijáratnál várták gyermekeiket, ők hallottak már a budapesti eseményekről, a rádióban lövöldözések zajától ijedeztek. A diáklányt is hazavezette édesanyja. Azután ugyanez a diáklány, akkor már a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem kohómérnök hallgatója, 1963-ban, ugyanezen a napon (október 23-án) a Városház téri villamosmegállónál barátnőjével leszállt a villamosról, hangversenyre igyekeztek a Zene-palotába. A valahai diák is éppen arra járt, ugyanerre a hangversenyre készülve. Megszólította a valaha tanítvány barátnőt: „Hajnalka, ki ez a szép kisleány, hogy lehet az, hogy én nem ismerem?” Ezt a jelenetet 1998-ban meséltem el a TV 3 stúdiójában, amikor szintén ugyanezen a napon a Magyar Köztársaság Érdemrendjének Tiszti Keresztjét vehettem át a Parlamentben. A kitüntetés indokolásában a Bölcsészettudományi Kar szervezése mellett éppen a Szabó Lőrinc-kutatás szerepelt. Mellettem állott feleségem, Dobos Marianne, akinek harmincöt évvel

korábban imígyen mutatkoztam be.

Kabdebó Lóránt

FÜGGELÉK²⁷³

1. Tok Miklós levelei özv. Kovács Ferencnéhez Szabó Lőrinc tervezett miskolci szobrával kapcsolatban

MISKOLC MEGYEI VÁROS
TANÁCSNELNÖKHELYETTESÉTŐL

37/1977.

özv. Kovács Ferencné részére

3530. Miskolc
Petőfi u. 53. sz.

Tisztelt Kovács Ferencné!

Nagyon örülök, hogy érdeklődéssel, figyelemmel kíséri városunk fejlődését, a művészeti emlékek megőrzését, gazdagítását. Köszönöm, hogy felhívta figyelmünket arra a tényre, hogy még nem állítottunk emléket Szabó Lőrincnek, akinek a városhoz kötődése ismert. 1980-ig, sajnos, nem áll módunkban a hiányosságot pótolni, a következő ötéves tervben az e célra rendelkezésünkre álló anyagi erőnktől függően jöhet szóba Szabó Lőrincnek emléket állító szobor elhelyezése.

Engedje meg, hogy tájékoztassam arról, hogy Miskolc m. Városi Tanács V.B. minden év december 3-án - a város felszabadulása napján - díjat ad ki az irodalom terén városunkért sokat tevékenykedő művészeknek. E díjhoz járó emlék-plakett Szabó Lőrincet ábrázolja, melynek készítője Borsos Miklós szobrászművész.

Kérem további érdeklődését.

M i s k o l c, 1977. június 18.

T o k Miklós
tanácselnök-helyettes

érkezett 1977. jún. 24.

²⁷³ A Függelékben közölt másolatok 1-4. sz. dokumentumait Kovács Ferenc, a továbbiakat pedig Kabdebó Lóránt bocsátotta rendelkezésünkre.

MISKOLC MEGYEI VÁROS
TANÁCSÉLNÖKHELYETTESÉTŐL

37-2/1977.

Üzv.K o v á c s Ferencné

3530.M i s k o l c
Petőfi u.53.sz.

Tisztelt Asszonyom!

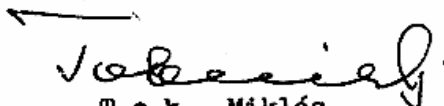
Újólapon kedves megkeresésére válaszolva csak megismételhetném multkori válaszomat. Ugy áll a dolog, ahogy Borsos művész úr írja: Miskolc város jól ismeri a szobor felállításának módját, de lehetőségeit is.

A Lektorátussal ősszel sorra kerülő tárgyalásaink során felvetjük ezt a mi véleményünkkel is megegyező igényt.

Ismételten megköszönöm városunk iránti szeretetét, követendő lokálpatriotizmusát.

M i s k o l c, 1977. augusztus 29.

Teljes tisztelettel:

T o k Miklós
tanácselnök-helyettes

2. Borsos Miklós szobrászművész levele özv. Kovács Ferencnéhez Szabó Lőrinc szobrával kapcsolatban²⁷⁴

Tisztelt Asszonyom.

Habó Lőrinc szobrával kapcsolatos szíves levelére érdemben az alábbiakat közölhetem.

Balassagyarmat megbízásából készítettem egy Habó Lőrinc mellszobrot. Az idén tavaszkor állították föl a Pálóc múzeum parkjában. A gipszmodell megvan.

Egy másodpéldány öntése olyan minimális, hogy az még egy falu költségvetését sem borítja föl. (Lásd Hidas József Baranyában Tamási Áron mellszobrával.)

Talán kibírná Miskolc is. Ugyanis a művész honoráriuma cca 9-10 ezer forint, az öntetés 6-7 ezer forint.

A képművészeti Lektorátust kell megkeresni és ők intézik Bp. I. Úri u. 54-56. Miskolc város jól ismeri hiszen milliós szobrokat állítottak már föl. Tehát Habó Lőrinc mellszobra van, csak le kell nyúlni érte.

Köszönöm szíves figyelmét

tisztelettel

Tihany 1977. aug. 22. Borsos Miklós

²⁷⁴ A levél szövege a következő:

„Tisztelt Asszonyom!

Szabó Lőrinc szobrával kapcsolatos szíves levelére érdemben az alábbiakat közölhetem.

Balassagyarmat megbízásából készítettem egy Szabó Lőrinc-mellszobrot. Az idén tavaszkor állították föl a Pálóc Múzeum parkjában. A gipszmodell megvan. Egy másodpéldány olyan minimális, hogy az még egy falu költségvetését sem borítja föl. (Lásd Hidas József Baranyában Tamási Áron mellszobrával.)

Talán kibírná Miskolc is. Ugyanis a művész honoráriuma cca. 9-10 ezer forint, az öntetés 6-7 ezer forint.

A Képzőművészeti Lektorátust kell megkeresni és ők intézik: Bp. I. Úri u. 54-56. Miskolc város jól ismeri, hiszen milliós szobrokat állítottak már föl. Tehát Szabó Lőrinc mellszobra van, csak le kell nyúlni érte.

Köszönöm kedves figyelmét

tisztelettel

Borsos Miklós

Tihany, 1977. aug. 22.”

3. Ifj. Szabó Lőrinc (Lóci) a miskolci Nemzeti Színház parkjában felállított Szabó Lőrinc szobornál az 1980-as években

4. Képek a Szabó Lőrinc szavalóversenyről 1985-ből

a) A döntő zsűrije

b) Ifj. Szabó Lőrinc és lánya, Gáborjáni Klára a szavalóverseny szünetében

6. Meghívó az 1962. október 22-i Szabó Lőrinc-estre

Meghívó

Szeretettel meghívjuk Önt és b. családját f. év október
..... hó 22 napján d. u 6 órai
kezdettel a könyvtár által V. Városi Könyvtár-ban
rendezett

SZABÓ LŐRINC EMLÉKEST
.....
előadásra

című
Közreműködik:
Ruszkó Mária
Némethy Ferenc

Előadó dr. Kabdebó Lóránt

Az előadásra a belépés díjtalan.

7. Szabó Lőrincről a halála után megjelent cikkek, tanulmányok a miskolci sajtóból
a) KABDEBÓ LÓRÁNT: *Szabó Lőrinc emlékezete*. In: *Északmagyarország*, 1960. március 31. 4. p.

SZABÓ LŐRINC EMLÉKEZETE

Hatvan évvel ezelőtt született városunkban, Miskolcon Szabó Lőrinc, a munkás-paraszt kormány által 1957-ben Kossuth-díjjal kitüntetett kiváló költőnk, egy mozdonyvezető négy gyermekének egyikeként.

Nehéz Szabó Lőrincről emlékezni, mert élete itt zárult le szemünk előtt, kortársai, költőtársai nagyrészt még közöttünk élnek, utolsó művei pedig még a fiatalabb generáció figyelmét is a friss élmény hatásával vonták nemrég magukra. Az a távlat, amely egy író megítéléséhez, végső értékelésének tisztázásához szükséges, ma még nincs meg. Mégis úgy érezzük, hogy a majdan megszülető részletes elemző-értékelés csak megerősíti Szabó Lőrinc versei ismerőinek azt az érzését, hogy irodalmunk legjelentősebb lírai tehetségei közé tartozott.

A magyar polgárság a múlt században fejletlensége következtében, századunkban ebből következő gyengeségéből eredően a politikai életben, a társadalmi harcokban nem tudott eleget tenni történelmi hivatásának. Létezését, megnyilatkozási igényét csak másodlagosan, egy nagy jelentőségű irodalmi virágzással jelentette be. Összefoglalóan a Nyugat íróinak szoktuk nevezni őket. Ehhez a nagy lírai vonulathoz — melynek csúcsait olyan nevek jelzik, mint Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kosztolányi — csatlakozik Szabó Lőrinc életműve. De míg elődeinek pályakezdését az Adyval válllvetve vívott harc jellemezte, és ez életük végéig több-kevesebb erővel, de éreztette hatását, — Szabó Lőrinc induktív látása már az ellenforradalmi rendszer hatalomrajutásának légüres és terrorral teljes éveinek idejére esik. Míg elődeinek problémafelvetésénél

a polgári liberalizmus szempontjai érvényesültek, fiatalabb társuk első élménye épp ezen eszmék csődjének idejére esett. Tüллépni — bárha érezte is a keretek szűk voltát — nem tudott a polgári szemléleten. Így nem maradt más számára, mint a problémákhoz az izolált, — társadalmilag elszigetelt, bizonytalanul vált — ember szempontjából való felvetése. Ez a magyarázata sokat hangoztatott individualizmusának. De ebből következik érzésvilágának felszabadultabb, egyetemesebb jellege is.

Költészetének legértékesebb alkotásai azok a versek, melyekben a kapitalista társadalom kíméletlen erőinek — Szabó Lőrinc tudatában a pénz szimbolizálja összefoglalóan ezeket — az emberre — Szabó Lőrincnél mindig az egyes emberre — gyakorolt torzító hatását mutatja be. „Rutilius levele” c. versében a fiatal költő borzad vissza a zsarnokság terrorjától, a „Sátán” műremekei (1926) robbanó erejű és a „Te meg a világ” (1932) metszően éles kimunkálása, megfogalmazása verseiben a legélesebb, legmeghökkentőbb képeket találja a pénz romboló erejének bemutatására. Ekkor fordítja az akkori versekkel annyira rokonhangú Shakespeare-dramát, az „Athéni Timon”-t is. Nagy versmonológjai szinte a Shakespeare monológok párdántjaiként hatnak.

Elszigetelt látásmódja néha útvesztőkbe is sodorta emberi pártállását, de költészetéből a humanista hang sohasem távozott.

A felszabadulás után költészet második nagy csúcspontját érte el. Polgári osztályalapjának szétmállása megérintte benne ennek tudatosult felismerését. Két nagy versciklusa, a

„Tücsökműze”, majd a „Huszonhatodik év” egy-egy nagy számadás. Őnietrajz, illetve egy nagy szerelem lírai requieme. A múlt felidézett tényei az általuk kiváltott reflexiók lírai szárnyalásában mintegy nagy összefoglalóját és lezárását adják elődei és saját költői világának. Épp ebből a társadalmilag is érvényes felismerésből, és legnagyobb költőinkkel vetekedő művészi megvalósításából következően a magyar kritikai realizmus legjobb alkotásai közé sorolhatjuk mindkét kötetét.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a kiváló műfordítót sem, az „Örök barátaink” c. két vaskos kötetből álló antológia fordítóját, aki a világirodalom legjelentősebb költőit szóltatta meg magyar nyelven, ezzel is szolgálva — elődeivel együttműködve, majd munkájukat folytatva — világirodalmi tájékozottságunk szélesítését, és a népek egymásra találásának, egymásra rezonálásának ügyét.

Kabdebó Lóránt

Mi még?

Részlet Szabó Lőrinc „Tücsökműze” c. kötetéből.

Mi volt szép? Mi még? Kapásból, s ahogy Kína mondja: A Tízezer Dolog, az Egész Élet, Napfény, hópehely. Nőkből, lányokból még egy tizezer. Tízezer dal, kép, szobor. A tudás. A nagy Szfínx s a papírgyártó darázs. Tízezer álom, vers és gondolat. A Cuha völgye, Mikroszkóp alatt a lélek. A bors keresztmetszete. Repülőgépről Svájcra nézni le. Egy távolodó csónak. Meduzák. Helgolándnál. Kalypszó. Egy faág a börtönből. Kislányom mosolya. Az igazság. A régi Korcula. Mosztár tücskel. Párizs. Titisee. Tíz fényévem a Szírius felé... Nem, nem, így a feltár is töredék: Szép volt a vágy, hogy Semmi Sem Előtt

b) Szabó Lőrinc kiadatlan költeményeiből. In: *Borsodi Szemle. Széphalom-rovat*, 1960. 3. sz. 247. p.²⁷⁵

²⁷⁵ Megjegyzés: Itt szerepel az 1956-ban írott *Meglepetések* című ciklus első része. Ld. ... old.

SZABÓ LŐRINC KIADATLAN KÖLTEMÉNYEIBŐL

Az 1957-ben Kossuth-díjjal kitüntetett Szabó Lőrinc, századunk „második nemzedékének” egyik legkiválóbb és legjelentősebb lírai és műfordító tehetsége — hatvan évvel ez előtt született Miskolcon, egy mozdonyvezető négy gyermekének egyikeként.

Az immár elhunyt költő emlékezetét az évforduló alkalmából lapunk írói hagyatéka három, eddig még sehol meg nem jelent gyöngyszemének közzétételével újítja meg. — A verseket Szabó Lőrinc özvegyének szíves hozzájárulásával közöljük.
(A szerk.)

ÖREGEDÉS

Minden szólt hozzám, alakított,
lángjelek hangos ostroma
verte érzéseimet: a
halál tréfái, szörnyű titkok,

és én, csupaszok csupasza,
ki a jóra is félve gondol,
páncélt izzadtam ki magamból,
mint a kagyló, mint a csiga.

Csupaszon is páncélosan már
s kíváncsibban sok fiatalnál,
nézek most, vénülő bolond,

arcába a dörgő jeleknek,
s ha valami, hát az ijeszt meg,
hogyan ég és föld semmit se mond.

(1944)

RABSÁG

Szétszállni, mint a gondolat!
Egyre jobban szorít a régi
rabság: mindig egy testben élni,
egy tér, szám, idő, egy anyag?

Tele a lét csodákkal: itt, ott,
mindenütt hív valami: nem
nyugszik: atlanti vizeken
kél a Nap, mely most épp lesiklott

Badacsony mögé! Agyam ég,
világít, szétszed s összerak:
játszik! de igazán szabad

akkor lehetnék csak, ha minden
Volt, Van s Lesz bennem zajlanék.
Boldogtalan, aki nem isten!

(1945 után, talán Ábrahámhegyen,
Bernáth Auréliéknál.)

MEGLEPETÉSEK

Szájon csókol a pillanat,
másik kést üt a szívedig,
a harmadik tó s telihold,
piros rózsza a negyedik,

van tömörédes, mint a méz,
van lángvető csipkebokor,
van, mely egy elnémult világ,
van, mely kurjongat, mint a bor,

van, melyet észre sem veszünk:
hallhatatlan sóvár zene,
van mindenütt jelen való,
van szétvivő mindenfele,

ez évezredet ugrik át
az egy katicát tapos el
van gyermekkorba kérdező,
van, mely Afrikából felel,

van, melyben villájával az
ördög felszúr a föld alól,
van atomgáz, bombahalál —
s van névtelen csömör, mely oly

bambán, hidegen néz, olyan
öklendtetőn és szeliden,
mint kifliből a svábbogár,
mint kolbászból a birkaszem.

(1956. október 16. körül.)

Kapcsolat 1966. 4. 17. C. M. m.

Megemlékezés és arcképvázlat Szabó Lőrincről

Három évtizede halott a magyar líra egyik legnagyobb tehetsége alkotója. Az elismerés ma már nem hiányzik, de a gúncos szavak és ellentmondások legbelső szelídsege, egymásnak ellentmondva. Mindez alakjának és költészetének ellentmondásosságát jelöli. Később, hogy nem tartozik a Petőfi-Ady-József Attila nevével fémjelzett forradalmi haladó hagyomány sorába, mégsem mondhatunk le róla, megzenekesítették ki irodalmi értékeit közül. Túl kell lépni a — kortársról lévén szó — személyi elfogultságok sokszor ószinte, mégis szubjektíven korlátozó képeire és dialektikus szemlélettel kell felmérniük a — méreteiben is impozáns — életmű értékeit és ellentmondásait. Ekkor lehet csak majd a Szabó Lőrinc-legenda helyére a reális, irodalomtörténetileg megalapozott Szabó Lőrinc-kép, mely valódi erényeivel hathat majd inkább további fejlődésre. Erre sürített kísérlet az ez év, Kecskeméti megrendezett irodalomtörténeti vándorgyűlésen. Ugyanakkor a vita természetessége figyelmeztetőül is szolgálhat: végleges konzekvenciát nem alakíthatunk ki addig, amíg a részletekbe kiterjedő irodalomtörténeti feltárás meg nem történik. Esetlegesen vezérfontul képződhetünk, mely az elindulásnál fogódzó lesz, melyet a további kutatás igazolhat, esetleg korrigálhat, sőt meg is cáfolhat. Ezért szeretném a Szabó Lőrinc-kutatás legfontosabb feladatait egyrészt a legényesebb elvi-észleltikai kérdések háttér és ószinte megvilágítása, Emlékság saját előfeltevéseinket, de az életművet szemben is. Ez már nem Szabó Lőrinc „bontása”, már nem személyi kérdés, ez az utóélethez tartozik, ahol minden nagy, arra érdemes író megnevezést, és az elismerés mellett sok meg is tapasztalt. Elég legyen Belinskij Göpgő bírálatára, Engels Balzac és Heine értékelésére, vagy Lenin Tolstoj elemzésére utalnunk. Tartoznak ezzel a nyitniasakos, ószinte, egyéni elégtelkel szemben elfogultatlan vitával ennek a nagyon ószinte, onnagyal is legyőzhető ószinte embernek. Másrészt mindez a vita csak számszerűsítés marad mindaddig, amíg nem hívhatók a Szabó Lőrinc-filológiai eredményeire. E későbbi munkának párhuzamosan kell haladnia, elősegítve, illetve kiegészítve egymást.

Készen azzal, hogy az irodalmi tudatban három Szabó Lőrinc-kép él — mondhatnánk inkább merően szétválasztva közhelykedik —: az egyik a lázadó szíriusz Kalibán, a másik a Különböző filozófusok gyermekeivel is játszózózó bölcső, aki emellett nagyon súlyosak tévedett politikai magatartásában, a harmadik az emlékező, emberre óvódo költő, a Tücsökzene és a hazugságok évi — líratörténetünk és csúcsainak — alkotó

Hogyan lett a XX. században — a Tanszékvezetésűg után — egy proletár származású költő a polgári líra egyik legnagyobb előjárja? Kétségkívül az osztályuralás vídjával kerültek szembe, ha csak a „papirformát” nézzük. Szabó Lőrinc apja szegény mozdonyvezető volt, de:

Magányos lélek, érezt, bízjal mind pas, tanító, nyomdász, s német, apja, nagyapja... ő meg kimaradt a nagyvilágból latin miatt, s kovácsnak ment; s malomhoz, azután a vasútra főnök. Ez korán megmondta. S nem találta helyét a világhoz... A sok keserűség, ami benne volt, megkeserített benéműlt is... —

Akorai Szabó Lőrinc-i képlet már az alapjában alakul. Ez az elégedetlenség nem a proletár osztálytudatos elégedetlenség, aki tudja, hogy változott csak az összes proletár életének megváltozásával együtt remélhet (ha csak öntudatosan is, mint a fiatal József Attila). Ez még csak a munkamezt, osztályból kiesett kisember keserűsége, melyet komorított az a tudat, hogy lehetett volna más is. És ez a tudat hat a gyerekekre is. Benéműlt akarja viszszeresni a családot (tehát egyéni úton, az adott rendszerben) magasabb társadalmi szintre. Ahová került, nem éri átrendező állapotnak, osztályt nem éri osztályának. A család számára az idősebb fiú, Zoltán lesz a csodagyerek, aki méremék, sőt MÁV tanácsos, a költő pedig tévedő fiú, aki valahol Pesten él, újságíró, költő és esetenként hazaköltözött dedikált költő. Mi köti tehát a költőt a proletárházhoz? A szegénységet, melyet fokoz a fiatalember elégedetlensége, mert a látható dolgokat nem értheti el. Mindenesetre ez elég ahhoz, hogy a társadalmi struktúrája és megjelölési formája (pénz, nagyváros) gyököltessék valóján. Ez amíg elérhetetlen számára, nemcsak gyököltetés, hanem lázad is ellene (például A szörnyeteg város), később, — amikor személyében a viszonylagos jólét és megbecsülést eléri (például Új lakásban) — már csak gyököltetés és megvető marad. Először lázadó a hang, minden ingerül, és így mindenre reagál, ha elvont formában is, konkrétan éreztük. Később már csak etikai síkon áll szemben, a konkrét hang is általánosságha vezet. Érdemes összehasonlítani A Sátán Műremekeit kötet verseit néhány későbbi, hasonló témájúval, például Célok és hazugságok kötet, Tücsökzene, vagy éppen a Különböző.

Milyen hatások, momentumok vezették erre költészetére? A költői műhely, ahonnan indult Babits szobája volt. Jelentős, e századi költőink közül talán Szabó Lőrinc az egyetlen, akinek pályája nem kapcsolódik az Árvához. Az ilyen feltételeknek mindig látkosak, de úgy érzem, hogy ha Ady nem lett volna, Szabó Lőrinc ugyanilyen életművet hozhatott volna létre, hangvételben, stílusában, tematikájában. Nem Ady ellenzője volt, becsüléssel emlékezik rá és olvasmányélményére a Tücsökzenében, — de:

... előbb Ady tanított, a nagy szerető, a hős, a lázadó, a szót osztó, és a fényes tragikus szerető. Babits csak később, lassan, vilárok és romantika nélkül; szavai észrevett tudak hajlami a gondolatot és lényegessé gróndokoménnyan szaba mindenütt az igaz utat. Az gyors lelkem, ez, ami volt, egész szerelmemet gyárta, emelte... —

Ady hatása egy-két kép, szó amit később ki is cserél az újrt kidásában. Ady csodálta, de Babitsot szerette. Az Adyra vonatkozó jelzők rándozók, amelyek távol vannak tőle. Ez érthető is pályakérdéseknek. Babits az élő legnagyobb. De a stílus, a nézőpont is változott. Sok minden egyszerűbb, világosabb lett. A nagy szövegkésztés itthon a nagy hűdés volt, de közben — világvizonylatban is — világossá vált az erősségek, az egymással szembenállók. „Romantika nélkül”, a „Gyémántkőművés” gondolatát kora érkezett el az irodalomban. Ebben Ady forradalmi hite volt csak követendő, de márcsára már irodalomtörténeti vált József Attila ez a lényegét menti át, az Ady-reviziók ezt akarják elmozdítani (Az elsodort falu, Az emberi szíjlelés, Makkai, Kosztolányi stb.). Az emberi magatartás mikéntjének változását legvilágosabban Móricz emelte a Tücsökzenében. Szabó Lőrinc számára költővé érte pillanatában Ady már csak nagy, csodált példa lehetett, mester már nem. De ez a korszak a mester, Babits számára is válságos éveket jelentett. Nem is annyira lírában, mint inkább regényben éri el ekkor a legmagasabb szintet (A halál fia), valamint műfordítás irodalmunkat gazdagítja ezek az évek.

Szabó Lőrinc számára jó meseréségek iskolá volt ez a műhely. A Szabó Lőrinc-kép

nek kiváló színvonalú, egyéni közöltetéstől öleített Hrušápu, újítóműveje e korszakában Szabó Lőrinc. Ez a vilául lázadó hang azellől kompromisszummal a Különböző korszakban. Mint látnak, megmarad az elégedetlenség a társadalmi embertelenséggel, főleg az idegült robotlással szemben, de már nem teljes tagadás, ellenpontozás, hanem az ezen belül kiszakadó egyéni nyugalommal, esetleg boldogsággal:

Bárson, hínár, akasztok, szövegűnk és ami vagyunk, munkánkára csak agyunk és időnk roncslat maradnak.

Nem ami vagy, s ami lehetett, hanem ha meg, mint isteni földégek maradt valami benne, mintsi önmegemlék:

akkor kezdődhet csak a többi, akkor kezdődhet csak a magad, mikor már minden megadott és vágy és tett elforcsolt.

Gonosz bölcsesség ez, de bölcs, és az kell. Későbbes, under, de bölcs mégis, és vak változás hűdés reménye.

Es ezt a verset már 1931-ben írja (A Te meg a világ második verse). Tehát a Különböző kötetét megvont határ a „kettő”. Szabó Lőrinc között erősen vitatható. Az a határozott kötetbeli haligatás, mely A Sátán Műremekeit (1926) és A Te meg a világot (1931) elválasztja egymástól, már nem vall arról a változástól. Nemcsak formai váltást kell látnunk benne (visszatérést a hagyományos, nagyrészt árt ártószerekeses formához), hanem ennek a kötetnek az idejére kell tennünk a tartalmi átalakulást is. Kiforrottan majd a Különbözőben fog megjelenni (1936), de a külsőben az egymással polemizáló tartalmi és formájú versek között a Te meg a világ közöttben zajlik le. Két korszak között hasonlóság, illetve különbség vizsgálására legjobb példa, ha filozófusok, költőkből — sokat hangoztatott — materializmusának megjelenési formáit követjük.

Szabó Lőrinc szemléletének ez az alap sajátossága már első kötetében jelentkezik:

Nem érem a világot; azt hiszem, nincs célja; — miért is volna? — és ami értelmet magam kénelek belé, sose több, mint maga a létezés.

Az alapellentmondás a halandó ember és a halhatatlan, örökös mozgó világ között már Vajda verseiben is meg

Anyám az anyag, jószágos csoda: vagonok a fogam a szörnyű félben és jött a szén, hegyekről jött a fa s mágyára dobta testét azután étem; és jött a hó és a fűszáraz mással s barlanggal volt körül és kivágyott hogy szebb legyen a szemem... Az anyag érzékessége az élet... —

Nehéz megállni az időzében, leg-szebb verseinek egyike így önmagában. De ha egy költő alakulását vizsgáljuk, szemléletmódjainak egységével összevetésünk. Ebben a versben az ember és a természet áll egymással szemben, kiképesítve a kettő közötti kapcsolatot, a társadalom szerepét. Az ember, mint az anyag terméke áll előttünk, hiányzik az ember, a társadalom terméke. Innen vezet az új társadalmi szemléletének ideális-működés (Az Egy élmény), szemléletfilozófiájához (Értelm és élmények el-entété légy, Semmiért Égésen). Így magarázható, hogy épp e materialista hűdésrel egyidőben (1926) írja az individualizmus felmagyartott egységét vezető, történelmformálók erejéről való, erősen vitatható verset, A verszék címűt.

Van első északaszának egy olyan hangja is, amelyik a továbbiakban elmarad. A költőnek zárvérsében jelentkezik rendszerint. (Rutatis levele, Sülepes felhők — a föld, Erdő, Isen-ben; Alföld dal, Az eretnek napvilágja, Testvérünk — a Kalibánban), közvetlen tiltakozás ez a fenéttérrel embertelenségével szemben. Ezekben épp a közösséget hozott alkotást, gondolatokba megfogalmazása szólal meg. Különböző a Testvérünköt drámai felépítésű, utóéletműszerű megoldásában. Ezek a versek jelzik egy másfajta utóéletűséget, melyben a részvevő már a csatlakozás válthatja volna fel. Ehelyett beolvadt ez is A Sátán Műremeinek lázadó hangjába, ahonnan további másirányba vezetett az út. Értékes, szépen kidolgozott alkotások ezek, de társadalmi is maradtak az életmű egészében. Amikor a negyvenes évek elején — az Ötödik Verset számára az első nagy kötetét átjavította, a változatlanul hagyott versek nagyrésze ezek közül került ki. Ennek kettős oka lehet. Mivel a javítások nagyrészt csak formai tökéletesítések (har nem lenne érdektelen külön tanulmányban végzni el az összehasonlítását), ezek a versek erre nem szorultak rá. Pontos, szép, valóban érett Szabó Lőrinc megfogalmazásuk ezt is igazolja. Másrészt inkább csak olyan versekhez nyúlhatunk, amelyek a témaköri ismétlődés következtében az aktuári világának is alkotórészei voltak. Tehát ez a javítatlanul hagyás tanusodhat e versek értelmű alapjának, líraforrásának elapadásáról, illetve módosulásáról

d) KABDEBŐ LÓRÁNT: Szabó Lőrinc a lázadás kezdetén (Kalibán) Miskolc, 1966. (Borsod-Miskolci Füzetek. Irodalomtörténet, I.) (Címlap)

Kabdebó Lóránt

**SZABÓ LŐRINC
A LÁZADÁS KEZDETÉN
(KALIBÁN)**

1

KIADJA A MISKOLCI VÁROSI KÖNYVTÁR

8. Az 1965. április 23-i miskolci Szabó Lőrinc-est dokumentumaiból
a) Meghívók, szórólapok

VÁROSI KÖNYVTÁR KÖZPONTJA

Miskolc, Déryné u. 5. sz.
Telefon: 13-650

Tárgy:

Szám:

M e g h í v ó

A miskolci Városi Könyvtár Központja tisztelettel és szeretettel meghívja Önt a Szabó Lőrinc Fiókkönyvtár megemlékezésére városunk nagy szülöttéről és a könyvtár névadójáról, Szabó Lőrincről.

Az ünnepségen megjelenik és fellép a költő leánya, Gáborjáni Klára előadóművésznő is.

A megemlékezés helye és ideje: Szabó Lőrinc Fiókkönyvtár, Déryné-u.5.
1965. április 23. délután 3 óra.

Miskolc, 1965. április 21.

+ és két tanítványát

Kordos László
/Kordos László/
kvt.ig.

MEGHÍVÓ

Tücsökzene — Szabó Lőrincről

címmel

nagyszabású irodalmi estet rendezünk
a Bartók Művelődési Házban

1965. április 23-án, pénteken este 6 órakor.

Közreműködik: Gáborjáni Klára előadóművésznő,
Németty Ferenc színművész, a Diósgyőri Vasas Pódium
versmondói, valamint Mihály Mária és Adorján Zoltán
a Diósgyőri Vasas Művészegyüttes énekes szólistái.

Előadó: Dr. Kabdebó Lóránt tanár

Képek, zene, megemlékezés, sok gyönyörű vers,
a költő hangja magnetofonról

Belépődíj 3.—Ft, diákoknak 1.—Ft

Rendezvényünkre szeretettel meghívjuk.

Bartók Művelődési Ház igazgatósága

TÜCSÖKZENE
Szabó Lőrincről

Nagyszabású
irodalmi est

április 23-án pénteken

este 6 órakor

Gáborjáni Klára

Némethy Ferenc

a Vassas Pódium versmondói

Mihály Mária Adorján Zoltán
(ének)

a
Bartók
Művelődési Házban

A 20 év
10 film
sorozatban

18-án délután 5 órakor:

ARANYEMBER

19-én délután 5 órakor:

KÉT FÉLIDŐ
A POKOLBAN

21-én délután 5 órakor:

VALAHOL
EURÓPÁBAN

este 7 órakor

ANKÉT a filmsorozatról
a Művelődési Ház ének-zene
termében Barláné Nagy
Magda a Filmtudományi In-
tézet igazgatóhelyettese
részvételével.

22-én csütörtökön

délután 3 órakor

LENIN

emlékünnepe születése
évfordulóján.

b) Az est technikai lebonyolításának forgatókönyve (részlet)

Technikai forgatókönyv a

TÜCSÖKZENE - SZABÓ LŐRINC RŐL

című rendezvényre 1965. április
23.-án este 6 órakor a Bartók
Művelődési Házban.

Előkészítés:

Baloldalt elől előadói klubasztal a teremben
dobogón, három fotellal.

Nagy függöny összezártan, mögöttes a vetítővá-
szon leengedve.

Az előadóasztalon mikrofon, olvasólámpa, üveg
viz, három pohár.

Dia-vetítő állványon a terembe beállítva, mel-
lette kezelője: Eisele.

Világosítás magnetofon játszásra: Tokár

Függönyhúzó: Litványi

A Vasas Pódium közreműködő versmondói, az
énekes szólisták és zongorakisérő az első
nézőtéri sor bal oldalán ülnek. Az első sor
többi ülőhelyét a rendezők tartásuk fenn a csa-
lád tagjainak./A költő özvegye, fia, miskolci
rokonsága./

Mindkét oldalról egy-egy külső reflektor az elő-
adói asztalra állítva, a másik kettő a színpad kö-
zepére, *komédiát költő a színpad, hangya a színpad közepén a*
színpad előtt

Gyülekező zene: magno

Wagner: Tűzvarázs

Gong

Előadói asztalhoz beül Kabdebó és
Szabó Zoltán

Első sorba beülnek a versmondók,
énekesek, zongorakisérő

Gong

Némethy kimegy a függöny elé
/Reflektorok rá!/
Reflektorok rá!

A költő és a földiek

Függöny fel
Reflektor kilólt a középről

Dia 1.

Kabdebó mikrofonba

Szabó Lőrinc, - egy ember a sok
közül...

...sorsát kereső - vállaló ember
határozott portréja.

Dia kiolt.

Reflektor az előadói asztalra.

c) Kabdebó Lóránt levelei Szabó Lőrincnéhez az est előkészítésével kapcsolatban, 1965.
február 27. ill. április 15.

Igen tisztelt Nagyságos-Asszony!

Először is multkori szives fáradozásáért há-
lás köszönetet mondok. Sikerült hasznát venni a kiírásnak
a Fény, fény, fény kötet esetében, ahol épp azok a versek
vannak kézzel írva, amelyeknek korábbi közlését én sem ta-
láltam meg. A Kalibán esetében sok a Nyugatban és néhány
az Est lapokban megjelent vera is kéziratban szerepel, de
van köztük olyan is, amelyeknek előző közlését én sem talál-
tam. A Sátán műremekei elemzéséhez most kezdek hozzá, itt
még előre nem tudom, hogy mennyiben nyújt segítséget a ki-
írás.

Szives felbátorítására ismét egy kéréssem lenne.

A Fény, fény, fény kötetben illetőleg újlag cik-
kekben és uti-beszámolóknak különböző külföldi utazások
emlékeivel találkozom. Ezeknek az időpontját szeretném e-
gyeztetni. Ezért azt kérdezném, hogy esetleges feljegyzések
vagy régi utlevelek, vagy személyes emlékek alapján tet-
szene-e tudni tájékoztatni azokról a külföldi utakról és
időpontjairól?

Itt Miskolcon az egyik legjelentősebb Kultur-
otthon nagy Szabó Lőrinc estre készül, -- amiről már ugy
tudom tetszenek tudni. Ennek szakmai irányítását és ösz-
szeállítást én csinálom és azt hiszem a további részle-
teket közösen fogjuk megbeszélni Pesten, amelynek idő-
pontjában Böröcz Józseffel, a Kulturotthon műszaki vezető-
jével meg tetszenek egyezni.

Eddigi szives fáradozásaikért ismételten köszö-
netet mondok és vagyok kiváló tisztelettel,

Miskolc, 1965. február 27

kezeiket csókolom:

Igen tisztelt Nagyságos-Asszony!

Köszönettel vettem kedves levelét, és hogy nem azonnal válaszoltam annak az az oka, hogy a teljes műsor-tervet akartam egyuttal megírni.

A műsor első részében, - A Költő és a Földiek, Ilió Klió, Szénásszekér ment át a városon, Mérget revolvert, Csavargók, Meg fogok halni, Két lány térdtől bokáig, Ujjaink, Piros kis husbarlang, Az égbeszökő, Valami fájt, Hajnali rigók, -- szerepel. Szintén az I. rész végén jönnek a dokumentumok, vetített képek és közben a Semmiért-Egészen és a Lóci ~~xxxxx~~ óriás lesz hangfelvételről, valamint előlben a Lóci verdek ír és a kis Klára csodálkozik. Az I. részt a Werthert fordítva és mindig című vers zárja.

A II. rész elején jó, - megbeszélésünk szerint a Tücsökzene összeállítás, utána énekszám, a Szun-Vu-Kung lázadása és a Szamártövis.

Sajnos a Nyitnikék mint bevezető nem lesz, Némethy Ferenc nem mondja el, azt mondja, hogy az eddigi előadásokhoz képest ő nem tud újat adni hozzá. Így az indítás a Wágner Tüszvárázsával lesz, majd egy vetített képes portréval és utána programként a költő és a földiek következik.

Amennyiben a műsor valamelyik darabja ellen bármilyen kifogás merülne fel, nagyon kérem, legyen szives megírni és természetesen az óhajának megfelelő módosítást végrehajtjuk.

Sikerült Zoltán-bácsit is rábeszélni egy rövid felolvasásra, ő a dokumentumok között fog szerepelni. Ami a Tücsöket illeti, én nem javasolnám a debreceni versek elhagyását, inkább a Balásagyarmat, Templom u.ló. és A rét meghál címűeket, valamint A Költő és a Földieket, mivel az a másik változatban már szerepel és esetleg a könyv párbajai címűt.

Azt hiszem ezzel a módosítással megoldhatjuk az idő problémát.

Örülök, hogy a főpróba jól sikerült, és reméljük, itt is meg lesz a megérdemelt siker.

A 23-i viszontlátásig kezeiket csókolom,

Miskolc, 1965. április 15.

Kiváló tisztelettel:

Bp. 1965. ápr. 3.

Kedves Kabdebó!

Nagyon kérem foglaljon részemre szállodában szobát, lehetőleg meleg víz legyen. Lehet, hogy a fiam is jön velem, de ez még attól függ, hogy munkája miatt utazhat-e.

A képek, meghívók ma érkeztek. Köszönjük.

Baráti üdvözléssel,
Szabó Lőrincné

e) Gáborjáni Klára levele Kabdebó Lóránthoz, 1965. április 3.

„Kedves Kabdebó!

Bp., 1965. ápr. 3.

Nagyon kérem, foglaljon részemre szállodában szobát, lehetőleg meleg víz legyen. Lehet, hogy a fiam is jön velem, de ez még attól függ, hogy munkája miatt utazhat-e.

A képek, meghívók ma érkeztek. Köszönjük.

Baráti üdvözléssel:

Szabó Lőrincné”

Kedves Kabdebó Lóránál!

Csak gyorsan pár sort, mert rengeteg a dolgom s egy kellemetlen betegség után még gyengélkedőnek számítanék, ha ráérnék. Bocsásson meg a rövidségért.

Előadásszerű főpróbát tartottam kiválasztott Tücskeimből. Az érzelmi, művészi hatás, bárasak ugyanolyan lenne Miskolcon, mint itt volt. De 8 sajnós - az idővel nagy baj van. 43 perc volt, s ez nagy közönség előtt felnőhet 50-re is. Kénytelen vagyok a válogatásból kihagyni. Ezen még gondolkoznom kell, mert nagyon nehéz. Mindenesetre a negyvenháromperces anyag verscimeit mellékelem magának, hiszen meg is ígértem. Én is töröm még a fejem, kérem, tegye ezt maga is. A debreceni összefüggő 6 vers kihagyása majdnem megoldaná az idő problémát, csak éppen ez lenne könnyedebb hangvételi. Ha van valami javaslata, legyen kedves megírni. Én is jelzem, ha van valami ötletem.

Édesanyám nevében is köszönöm a megküldött ujságot.

Baráti üdvözlettel:

Bp. 1965. április 3.

Gáborján Klára

f) Fényképek a Szabó Lőrinc-est előadóiról és közönségéről

9. Környey László, a városi tanács osztályvezetőjének levele Kabdebó Lóránthoz a miskolci Szabó Lőrinc-szoborral kapcsolatban, 1988. március 16.

MISKOLC MEGYEI VÁROS TANÁCSA V. B.

MŰVELŐDÉSI OSZTÁLY

3501 Miskolc, I., Tanácsház tér 8. Pf.: 180. Telefon: 21-011

Műv.: 11 144/1988.
Előadó: Benke Ildikó

Tárgy: Felkérés szoboravatásra

Hiv. szám: _____

Mell.: _____

Dr. Kabdebó Lóránt elvtárs
irodalomtörténész

B u d a p e s t

Dózsa György ut 19.sz.

1 1 4 6

Tisztelt Kabdebó Elvtárs!

Miskolc megyei Város Tanácsa régi adósságát kívánja törleszteni azzal, hogy városunk nagy szülöttjének Szabó Lőrincnek szobrot állít 1988. március 28-án 14 órakor a róla elnevezendő Avasi Gimnázium előtti téren. Ön, mint a költő munkásságának ismerője és lelkes híve véleményünk szerint a legalkalmasabb személy a műalkotás ismertetésére.

A plasztikát Varga Imre Kossuth-díjas szobrászművész az "Elégia egy téli bodzabokorhoz" című vers jegyében fogalmazta meg bronzból és japán acélból.

Kérem Önt, hogy fogadja el felkérésünket és tegyen eleget meghívásunknak. Tiszteletdíjáról természetesen gondoskodunk.

M i s k o l c, 1988. március 16.

Elvtársi üdvözléssel:

Környey
Dr. Környey László
osztályvezető

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Kézirattári források:

B.-A.-Z.m.Lt. — Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

OHA. — Oral History Archívum, Budapest.

HOM. — Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

IGy. — Irodalomtörténeti Gyűjtemény.

HTD. — Helytörténeti Dokumentáció.

PIM. – Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest.

Irodalom:

BALÁS, 1990. — BALÁS ISTVÁN: *1956 forradalma Miskolcon*. Miskolc, 1990.

BALOGH (szerk.), 1986. — *Nehéz esztendők krónikája, 1949-1953. Dokumentumok*. Szerk.: Balogh Sándor. Bp., 1986.

BERTHA, 1990. — BERTHA BULCSÚ: *Írók, színészek, börtönök*. Bp., 1990.

BIHARI, 1996. — BIHARI SÁNDOR: *Borjúláncon*. H.n. [Miskolc], 1996.

CSALA-ÓNODVÁRI, 1957. — CSALA LÁSZLÓ – ÓNODVÁRI MIKLÓS: *Viharos napok*. Miskolc, 1957.

CSEH et. al., 1999. — *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956-1963*. Szerk.: Cseh Gergő Bendegúz – Kalmár Mónika – Pór Edit. Bp., 1999.

CSICSKÓ-KÖRÖSÉNYI, 1989. — CSICSKÓ MÁRIA – KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Egy harmadik utas szocializmus – utópia földközében. A Petőfi Párt 1956-57-ben*. In: *Századvég*, 1989. 1-2. sz.

DÉRI-PATAKI, 1957. — DÉRI ERNŐ – PATAKI LÁSZLÓ: *Az ellenforradalom Miskolcon*. Miskolc, 1957.

DOBROSSY, 1996. — DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képekben*. 3. Miskolc, 1996.

ERDEI, (1992.) — „Többé nem hazudunk”. *Beszélő-beszélgetés Erdei Sándorral. Beszélő, 17. (1986/2.)* In: *Beszélő Összkiadás, II. köt.* Bp., 1992. 446-462. p.

EZ TÖRTÉNT... — *Ez történt Borsodban*. Miskolc, 1957.

FÖLDVÁRI, 1993. — FÖLDVÁRI RUDOLF: „A személyes példamutatáson keresztül szerettem volna magamnak tekintélyt és politikai befolyást szerezni.” In: „Szuronyok hegyén nem lehet

dolgozni.” *Válogatás 1956-os munkástanács-vezetők visszaemlékezéseiből.* Szerk.: Kozák Gyula – Molnár Adrienne – Körösi Zsuzsanna. Bp., 1993. 269-184. p.

GRÓSZ, 1983. — *Interjú Grósz Károllyal.* (Készítette: Mester Ákos.) In: *Sorshelyzetek. Emlékezések az ötvenes évekre.* Szerk.: Vámos György. Bp., 1983.

HARMINCHAT ÉV, 1993. — *Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1945-1957). Párhuzamosok. 2. köt.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1993.

HUSZONÖT ÉV, 2000. — *Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vékesné Korzáti Erzsébet levelezése.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt – Lengyel Tóth Krisztina. Bp., 2000.

HEGEDŰS B. (szerk.), 1996. — *1956 kézikönyve. I-III. köt.* Szerk.: Hegedűs B. András. Bp., 1996.

ILLYÉS, 1956. — ILLYÉS GYULA: *Szabó Lőrinc, vagy: boncoljuk-e magunkat elevenen.* In: *Szabó Lőrinc válogatott versei.* Bp., 1956. 5-48. p.

IZSÁK et. al., 1996. — *1956 vidéki sajtója.* Szerk.: Izsák Lajos – Szabó József – Szabó Róbert. Bp., 1996.

KABDEBÓ, 1980. — KABDEBÓ LÓRÁNT: *Az összegzés ideje. Szabó Lőrinc, 1945-1957.* Bp., 1980.

KUN, 1977. — KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom támadásának kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* In: *Borsodi Levéltári Évkönyv, I.* Szerk.: Román János. Miskolc, 1977. 233-281. p.

KUN, 1979. — KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom előzményeinek néhány történeti kérdése Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* In: *A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, V. Társadalomtudományok. 24. köt.* Miskolc, 1979. 4. sz. 165-253. p.

MDP-HATÁROZATOK. — *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai, 1948-1956.* Főszerk.: Izsák Lajos. Bp., 1998.

MDP-KONGRESSZUS, 1954. — *A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve, 1954. május 24-30.* Bp., 1954.

ÓLMOSI, 1990. — ÓLMOSI ZOLTÁN: *A Petőfi Kör sajtóvitája és a hatalom. 1956 nyara.* In: *Múltunk, 1990. 1. sz.* 33-61. p.

ÓMOLNÁR, 1989. — ÓMOLNÁR MIKLÓS: *12 nap, amely... 1956. október 23. – november 4. Események, emlékek, dokumentumok.* Bp., 1989.

POMOGÁTS, 1989. — POMOGÁTS BÉLA: *Irodalmunk szabadságharca.* Bp., 1989.

POMOGÁTS, 2000. — POMOGÁTS BÉLA: *Egy prózai és egy verses vallomás. (Szabó Lőrinc 1956-ban)* In: *Új Holnap, 2000. június-július.* 70-73. p.

PORKOLÁB, 1992. — PORKOLÁB TIBOR: *Irodalom és politika (Miskolc, '56.)* In: *Szülföldünk, 19. 1992. december.* 52-70. p.

PORKOLÁB, 1997. — PORKOLÁB TIBOR: *Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben*. Miskolc, 1997.

RAINER, 1987. — RAINER M. JÁNOS: *Gond és hitvallás. Irodalmi reformellenzék 1956 őszén*. In: *Századvég*, 1987. 4-5. sz.

RÁSÓ, 1998. — RÁSÓ JÓZSEF: *1956 dokumentumai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban*. Miskolc, 1998. (Acta Archivistica 5.)

S.SZABÓ, 1997. — S.SZABÓ FERENC: „Mindent az idő rövidsége határozott meg.” In: *Pártok 1956. Válogatás 1956-os pártvezetők visszaemlékezéseiből*. Szerk.: Kőrösi Zsuzsanna – Tóth Pál Péter. Bp., 1997. 137-150. p.

STANDEISKY, 1990. — *Írók lázadása. 1956-os írószövetségi jegyzőkönyvek*. Sajtó alá rend.: Standeisky Éva. Bp., 1990. (Irányított irodalom)

STANDEISKY, 1993a. — STANDEISKY ÉVA: *Az íróperek előkészítése. A letartóztatástól a vádemelésig*. In: *Évkönyv. II. 1993*. Bp., 1993. 261-287. p.

STANDEISKY, 1993b. — *Két dokumentum, 1956-1957. (1.) A Magyar Írók Szövetségének levele a Nagy-Budapesti Központi Munkástanácshoz 1956. december 1. (2.) Illyés Gyula tanúkihallgatásának jegyzőkönyve, 1957. március 27.* Közli: Standeisky Éva. In: *Holmi*, 1993. 10. sz. 1389-1394. p.

STANDEISKY, 1994. — STANDEISKY ÉVA: *Az írók és a munkástanácsok*. In: *Múltunk*, 1994. 1-2. sz. 81-110. p.

STANDEISKY, 1996. — STANDEISKY ÉVA: *Az írók és a hatalom, 1956-1963*. Bp., 1996. (2. kiadás)

SZABÓ LŐRINC (1967.) — SZABÓ LŐRINC: *A költészet dicsérete. Válogatott cikkek, tanulmányok*. Sajtó alá rend.: Simon István. Bp., 1967.

SZABÓ LŐRINC (1974.) — SZABÓ LŐRINC: *Napló, levelek, cikkek. Szabó Lőrinc műhelyében*. Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1974.

SZABÓ LŐRINC (1984.) — SZABÓ LŐRINC: *Könyvek és emberek az életemben. Prózai írások*. Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1984.

SZABÓ LŐRINC (1990.) — SZABÓ LŐRINC: *Bírákhoz és barátokhoz. (Napló és védőbeszéd 1945-ből)* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1990.

SZABÓ LŐRINC (2000.) — *Szabó Lőrinc összes versei. I-II. köt.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt és Lengyel Tóth Krisztina. Bp., 2000. (Osiris Klasszikusok.)

UNGVÁRY, 1991. — UNGVÁRY RUDOLF: *Utána néma csönd. A miskolci egyetem 1956-os diákparlamentjének története*. Bp., 1991.

VARGA (szerk.), 1990. — *1956. A forradalom kronológiája és bibliográfiája*. Szerk.: Varga László. Bp., 1990.

VIDA, 1983. — VIDA JÓZSEF: *A miskolci írócsoport és a „miskolci kocsonya”*. In: A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, V. Társadalomtudományok. 28. köt. Miskolc, 1983. 111-125. p.

VIDA (szerk.), 1998. — *1956 és a politikai pártok. Politikai pártok az 1956-os forradalomban, 1956. október 23. – november 4. Válogatott dokumentumok*. Szerk.: Vida István. H.n. [Bp.], 1998.

TARTALOM

BEVEZETÉS	
Visszaemlékezések, interjúk	
Bihari Sándor (1992)	
Bod Andorné (2000)	
Csorba Zoltán (1975)	
Földvári Rudolf (1990)	
Földvári Rudolf (2000)	
Hegyi Imre (2000)	
Győri Erzsébet (1975)	
Kordos Lászlóné (2000)	
Kovács Ferenc és Kovács Ferencné (2000)	
Nagy Attila (1990)	
Papp László (2000)	
Szabó Lőrinc levelei Forst Károly Frigyesnek (Favágó Károlynak), 1951-1952. I-IV.	
Szabó Lőrinc 1956-57. évi írásaiból	
Rádióinterjú 1956 szeptemberében Szabó Lőrincsel (részlet)	
Szabó Lőrinc: Ima a jövőért	
Szabó Lőrinc: Meglepetések I-III	
Szabó Lőrinc 1956-57. évi leveleiből	
Bihari Sándornak	
Dóczi Antalnak	
Virágh Pálnak	
Kovács Ferencnének	
MSZMP miskolci bizottságnak Bihari Sándor érdekében (Illyés Gyulával)	
Az október 23-i miskolci irodalmi esten elhangzott Szabó Lőrinc-versek	
A Bazilikában szól a harang	
A rabszolga	
Nytitnikék	
Barátaimhoz	
Tücsökgene – Miskolc	
Verses emlékezések Szabó Lőrinc miskolci látogatására	
Bihari Sándor versei	
1956 nyara	
Óriások játszanak	
Illyés arca	
Szabó Lőrinc Miskolcon	
Fábry Róza Julianna: Szabó Lőrinc válogatott versei	
Egykorú beszédek, cikkek	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1955. december 26-i taggyűlésének határozata.	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1956. május 14-i megbeszélésének jegyző- könyve	

Kónya Lajos elbeszélése az 1956. július 5-i miskolci előadóestjéről a Magyar Írók Szövetsége MDP-szervezetének július 10-i párttaggyűlésén.....	
Bihari Sándor felszólalása a Magyar Írók Szövetsége 1956. szeptember 17-i közgyűlésén	
Déri Ernő: Szubjektív feljegyzések (részlet).....	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának határozata, 1957. január	
[Szekrényesi Lajos:] Néhány tény a miskolci irodalmi vitához.....	

VÁLOGATÁS A MISKOLCI IRODALMI-KÖZÉLETI VITA SAJTÓCIKKEIBŐL.....

MŰVELT NÉP.....	
Bihari Sándor: Miskolci kocsonya	
Földvári Rudolf: Válasz B.Nagy László elvtársnak és a „Művelt Nép” szerkesztőségének.	
B.Nagy László: Megjegyzések Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez	
Hegy Imre: Vezetők Borsodban	

IRODALMI ÚJSÁG	
Bihari Sándor: Írói és emberi igényeket.....	

KILÁTÓ.....	
Kordos László: Beköszöntő.....	
Szekrényesi Lajos: Még egyszer a Pilvaxról.....	
Szekrényesi Lajos: A nép nevében.....	
Bihari Sándor: „Az igazat mondd...”.....	
Kaffka László: Várjuk a tetteket	
Kordos László: Szabó Lőrinc köszöntése	
Földvári Rudolf: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!	
Szekrényesi Lajos: Tintafolt.....	
Szauervald Lajos: Lírai jegyzetek Szabó Lőrinc válogatott verseiről.....	

ÉSZAKMAGYARORSZÁG	
Irodalmi beszélgetés a miskolci értelmiségi klubban.....	
Hajdú Béla: Miskolc gondjai a szelek sodrában.	
Déri Ernő: A pártfunkcionáriusokról	
Pataki László: A nép nevében – a népért! Néhány megjegyzés a „Kilátó” szeptember 23-i számához.....	
Borsodi Gyula: Megbecsüljük egymást	
Boda István: Kihúzni a megbántott szívekből minden tüskét, eltávolítani minden éket, ami közénk fészkelődött	
Déri Ernő: Hozzászólás a miskolci vitához.....	
Ónodvári Miklós: Hozzászólásom	
Holdi János: Gondolatok	
A Kilátó és az írócsoport tovább halad a megkezdett úton	

SZÉPHALOM.....	
A Széphalom szerkesztőségének nyilatkozata	

Kabdebó Lóránt: Szabó Lőrinc 1956. október 23-ja. (Utószó).....	
--	--

Függelék	
-----------------------	--

Források és irodalom